

7757





నవంబరు 14 మొదలు



విజ్ఞాన విశోధాలసు
ఉత్తమ స్థాయిలో
అందించు



శ్రీరాజరాజేశ్వర ఫెలిం కంపెనీ వారి

పదరేతు

దర్శకత్వం.. కె.బి.నాగభూషణం
అనాసియేట్.. ఇంటూరి

అంజనేయ
కన్యాంబ

శ్రీ సుమూర్తి
విశాఖపట్నం, రెంటిగి



చమ్రయూ రిలీజ్

భారతి

[నచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు :
శివలెంక శంభు ప్రసాద్



ఆంధ్రప్రదేశ్ ముద్రాలయము
మదరాసు.

సంపుటము 29

నవంబరు, 1962

సంచిక 11

విడిద్రుతి నెల ఒకరూపాయి.

భారతి

త్వరపడండి! నేదే మీకాపిని రిజిస్ట్రేషన్ కొనండి!! త్వరపడండి !!!

ఆంధ్ర ప్రజాసేకానికి మా ప్రచురణలు

ఆంధ్ర ప్రతిక సచిత్ర వాచక ప్రతిక ద్వారా ఆంధ్ర ప్రజాసేకమునకు
పరిచయము చేసిన యీ క్రింది ప్రచురణలు మావద్ద
చిల్లరగాను, టోకుగాను దొరకును.

| | | |
|---------------|---------------|-------|
| రాజూపేద | (మార్క్ షేస్) | 2-0-0 |
| టామ్ సాయర్ | (") | 2-0-0 |
| హకల్ బెరీఫిన్ | (") | 2 0-0 |
| కాంచనదీపం | (స్టీవెన్స్) | 1-8-0 |

పై నాల్గింటికి అనువాదం: నంధూరి రామమోహనరావు

| | |
|----------------------------|------------------------------|
| ఆల్ బిల్లిలోకంలో ఆమ్నాయికథ | 1-0-0 |
| (లూయీ కెరోల్) | అనువాదం : వి. డి. ప్రసాదరావు |

| | |
|---|-------|
| కౌంట్ ఆఫ్ మాంట్ క్రిస్టో (అరెగ్జాండర్ డ్యూమా) | |
| (రెండుభాగములు) ఒక్కొక్క భాగము | 3-8-0 |

అనువాదం : సూరంపూడి సీతారామ్

| | |
|------------------------------------|-------|
| ఆత్మకథ రెండుభాగములు (మహాత్మాగాంధీ) | |
| ఒక్కొక్క భాగం | 5-0-0 |

| | |
|--|-------|
| శ్రీమద్భగవద్గీత (కా. నాగేశ్వరరావుపంతులు) | 4-0-0 |
|--|-------|

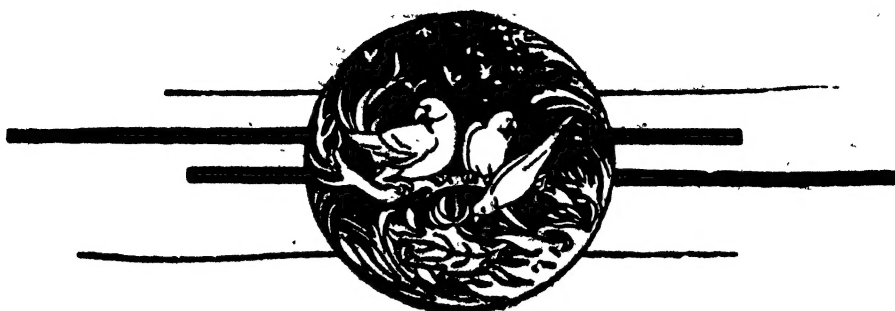
| | |
|--------------------|-------|
| ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర | 2-0-0 |
|--------------------|-------|

| | |
|------------------------|-------|
| శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము | |
| ఉద్యోగపర్యము | 1-0-0 |

| | |
|-----------------------------------|-------|
| బసవపురాణము (పాల్కురికి సోమనాథకవి) | 4-8-0 |
|-----------------------------------|-------|

| | |
|---|--|
| డాన్ క్విక్ సెట్ మూలం : సెరివాన్ బెడ్ | |
| (అనువాదం) విశ్వాత్మల నరసింహమూర్తి, తయారవుతున్నది. | |

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మదరాసు 1.



విషయానుక్రమణిక నవంబరు - 1952

| | |
|---|---------|
| విన్నపము—వావిలాల సోమయాజులుగారు | ... 395 |
| కృష్ణ దేవరాయలు—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు | ... 399 |
| శా ఫో—ఆల్ఫాంట్ డాడె (జీ) | ... 409 |
| కంతీరవరాజు యక్షగాన కృతులు—పదములు—నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు | ... 421 |
| దక్షిణాది కంచుప్రతిమల ప్రతిభ—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు | ... 427 |
| గాననుధ—భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తిగారు | ... 436 |
| రాజీ—బుర్రా అప్పారావుగారు | ... 437 |
| పండితారాధ్యచరిత్రము - ప్రజాజీవనము—తిమ్మావజ్జెల కోదండరామయ్యగారు | ... 447 |
| కళాపథము—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు | ... 452 |
| అపరాజిత—“అమరేంద్ర” | ... 453 |
| సంధిగీత—రాంగోపాల్ గారు | ... 464 |
| “ప్రవాసం - ఊర్వశి”—“సురభి” | ... 465 |
| బొమ్మలు—ఇచ్చాపురపు జగన్నాథరావుగారు | ... 473 |
| విషాదాంతవివాహముహూర్తము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమా చార్యులుగారు | ... 481 |
| గంధవిమర్శనము— | ... 489 |
| త్రివల్ల చిత్రము : “పాథన”—హెచ్. రామగోపాల్ గారు. | |

ఆర్థర సాయన సాల ము. క్యాల, కృష్ణ

ఫా పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. వ. సి.

Consulting Physician

ప్రాణ సుధ



శీఘ్రించిన వీర్యకక్తిని పెంపొందిం
చును. నరములకు పటుత్వమును, కండ
పుష్టి నిచ్చును.

మెదడుతోపని చేయువారికి ఆత్మమిత్రము.

పక్షపాతమునకు అమోఘమయిన
బోషధము.

క్రీరబల (101 సార్లు ఆవర్తితము)

ఆయుర్వీరము

వాడిచూడుడు, తృప్తిచెందుడు.



మల్లబార్ ఆయుర్వేదిక్ ప్రోర్పు

నం. 107-108, బ్రాహ్మ్య, మదరాసు.

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహ మచ్చలు, సెగ.
నవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స.
క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

"భాస్కరాశ్రమము"

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

మధుర మేఘరేష్యం

ఇది రక్తవృద్ధినిచేయు విలువ గల వస్తువులచే
తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక
నిస్సక్తక, కుక్కనద్దము, అతిమాత్రము మొదలగు
వాటిని ఖండించి, మంచి బలమును వీర్యపటుత్వ
మును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక
సర్టిఫికేట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలను.

20 తులముల డబ్బీరు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము

పి. సి. ఎ. ఆండ్ కంపెనీ

ఆయుర్వేద సమాజం

పెరి చే పి, (నెల్లూరు జిల్లా)



భారతి,

"సాధన"

నవంబరు '52.

— శ్రీ హెచ్. రామగోపాల్.



నందన
కార్తికము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 11

విన్నపము



శ్రీ వావిలాల సోమయాజులు

[జన్మ గ్రామమును వీడి, వివిధ రాజాస్థానముల దర్శించి, తుదకు మరల జన్మగ్రామమునకు వచ్చి, యట వేంచేసియున్న కాళహస్తీశ్వరునితో నొక యేకాంతసమయమున మహాకవి ధూర్జటి యీరీతి విన్నవించు కొనినాడు.]

కన్నుల మూడిటి నార్పుచు
నెన్నడు నన్నెఱుగనట్లు లేల నటించన్ ?
కన్నీ రొలుకకు తండ్రి !
కన్న పురుగాను నేను కన్నుల నొనంగన్.

చనినాడన్ విజగీషతోడ కవితా సామ్రాజ్యము స్థోరి, నా
ఘన నిష్ఠా జపహోమ సత్కియలకున్ గల్పించితిన్ స్వప్తి; నూ
యని కాలువ్యము శ్లేశమున్ మిగిలె— రాజాస్థాన మర్యాద లీ
వనినల్లే జరిగెన్ - సభన్ గలుగవయ్యా యద్వై పత్కారముల్ !

ఏనాడైన భువిన్ అసూయ కలుపం బీర్వా వ్యథాఽకాంతియే.
కానన్ రాపు సమత్వ మభ్యుదయ మగ్రామ్యంబు సాఖ్యంబు దే
వా ! నాకేశగురూత్తముండు కవియై యాస్థానముల్ చేరినన్
నే నమ్మన్ గనకాభిషేక మగుచేనిన్ శిరం బిచ్చెదన్

‘పటు గంగాలహరీ పరీత శమశుంభ త్రౌఢతాంచత్కళా
ఘటనున్’ నన్దని కృష్ణరాయ ధరణీకాంతుండు సామాన్య వా
కృతిమన్ గర్వితుగా దలంచి మది సంభావింప కన్ గావ్యది
క్కటి గండస్థల గంధవాహ మధు వాఘ్రాణింపగ్ నేర్చెనే

అలఘు ప్రాధిని గ్రీడమై బహురణోద్యోగంబులన్ నిల్పు రా
ట్కుల గంధేభుడు, కృష్ణరాయ ధరణీగోపాలు డైరావతి
గళ ఘంటారవ పాటవోజ్వల లసత్కావ్యంబు కల్పించెనే,
యల పెద్దన్నకు రాజకున్ మధుర సఖ్యం బన్న నిదాననే!

అంకిలి లేక కైకొనిన య శకగోప యతీంద్రదత్త చ
క్రాంతి దేహమున్, మధుర కైటభవైరి పదాబ్జనేవ, ప్రే
మాంకిత సర్తకీగణ రహః ప్రణయార్ద్ర) హృదంతరంబులే
కంకురితంబు కాదు మనుజాధిప సత్కృప యెంత వానికిన్

అధికనేత్రాగ్ని హాసానంత రోచిస్సు
భరమైన పద్మాక్షు పదము వట్ట,
నందీశ హుంకార నాద నిర్భిన్నోర్వి
గనలేక మధువేణు నినదు జేర,
దహనోగ శితికంత దవదాహ వర్చస్సు
భయపెట్ట వనమాలి పజ్జనిలువ
హారఫణి నిశ్వాస మారుతౌఢ్యత్యమ్ము
లడలింప కాస్త్రభహదు గొల్వ
బెద్ది రాజయ్యె నంతటి పెద్దవాడు
ముక్కు తిమ్మన్న సంస్తుతి కెక్కినాడు;
అబ్బినది రామలింగన్న కంత చోటవ,
అయ్యె కవిపితామహుడు పెద్దన్న మొన్న

ఉన్నది నాశరీర మట ; నున్నది నిత్యము నామనంబు సం
పన్నవ తావకీన పదపంకజ పుష్పరసప్రలోభ గ

కొన్నయ బంధరాకృతి నహా నిశ లిచ్చట గాళహస్తి—నే
నన్నుట కాదు సర్వము మహేశ! యెటుంగవె, కావె సాక్షివిన్

ఏ శివలెక నీభువిని నెన్నిభవంబులు గల్లు నన్నిటన్—
ఓశివ! కొల్పనేరను శుభోజ్వల తావకభూతి పూత వే
మాశికికంఠ నుండర హసన్నవమూర్తినిఁడక్క నన్యమీ
యాశయ మొక్కడే బ్రతుకునందలి మాధురికిన్ బ్రబోధమా

నాకీ స్వర్ణముభ మహాజలములన్ నాకొకదివ్యావగా
రాకాచంద్ర విశుద్ధ సద్గుణము, స్వర్గచ్ఛాయలుం నోచు నిం
డే కాలమ్మును దీర్ఘమాడుటలు స్వామీ! యే పురాజన్మలో
నో కావించిన పూజకాక యెటు లన్యం జాను విశ్వేశ్వరా!

నీపాదాంబుజ నేచన క్రియను దండ్రీ! కల్లు నానంద మే
భూపాలుండు కిరీట కోటితట ప్రోద్యద్వివ్య మాణిక్య కాం
తిన్ పాదాబ్జము లెఱ్ఱవాట నతి నుద్దీపింపగా జేయునీ
శా! పాలింపవె నన్ను కింకరుని వాత్సల్యంబుతో నిత్యమున్

గణికా కాముకు డన్న యొక్క ప్రథ లోకంబెల్ల వ్యాపించెనే
యణుమాత్రంబును లేదు సత్య మట నీశా! యల్లినా డెవ్వడో
ప్రణయాందోళన నిత్యజీవన కథాలాపుండు, కల్పించెదీ
ఁని దుష్కర్తరి—నంతసంబగును గల్గన్ భుక్తి యవ్యానికిన్

రాజద్వారములందు దర్శన నముల్లాసంబునన్ నిల్చుటన్
నా జన్మంబిటు వ్యర్థమైనయది—విన్నాణంబు కోల్పోయి పం
కేజిశ్రీ పరిణత మత్కవిత్ విక్రీడింపగా మానె—నీ
రాజన్యత్వము నమ్మి చేరితిమి శర్వా! రాజ రాజేశ్వరా!!

తనువున్ నిత్యముగా నోనర్చు మిలపై దాసుండనై కొల్లు ని
న్ననవచ్చిన్నత కాళహస్తి నటుకాదా జన్మమే లేనినీ
గణమం దొక్కనిగా గ్రహింపగదె—యాశైలాన సంధ్యానట
ద్దణమం దొక్కడనై రచించెదను గాదా సృత్యగీతమ్ములన్

నాకొక జన్మమున్న భువిసన్ జనియింపగ నిమ్ము స్వామి నీ
వాకిట బిల్వవృక్షమటు వత్సలతన్, దినమున్ దినమ్ము ప
త్రాకృతితో త్వనీయ పదపాల్లకవీధి నలంకరింతు చా
యాకమనీయరూపమున హాదము గూర్చెద నేత్రపంక్తికిన్

శిరమున నున్న గంగ తళితేళుర ! నా రసనాంచలంబునన్
దిరముగ నిల్పుమయ్య ! మధుదిగ్ధ సువర్ణ మహత్వ వాణి నీ
కరుణ కథావకమ్ముల యుగమ్ములు తెల్లుధరితి పాడగా
చరణము లాన జెప్పెద బ్రకస్తికి బాత్రునిగా నొనర్చవే !

‘వాగర్థంబులు శ్రోతృవక్తలు జగద్యంద్యుండ వద్వైవిది
ద్యాగోష్ఠిన్’ వివరింప నీవె కద; చిత్రవాసమున్ జేరి మ
త్రౌగభ్యంబు నమస్తమున్ మెలియఁశుంభత్వౌఘి బల్కింప నే
నీ గాథన్ గిరిశా ! ప్రజాపతి పురాధీ కంఠహరంబుగన్

తల తల వారెడి తూరుపు,
తెలిగన్నుల చిచ్చి దేవ దీవన లిమ్మా!
తలపున నేయెడ నాపై
వలపే జనియింపనిమ్ము వరద, దయాళూ !!
‘శ్రీకంఠ కంఠభూషిత
కాకోదర వర వరాక ఖండి మత వ్యా
ఘ్యాకోలాహల దూర చి
దాకృతి, జితకాల, కాళహస్తీశ, శివా!’



కృష్ణదేవరాయలు

కొంబావి-అహమదునగరము (క్రీ. శ. ౧౫౧౬-౧౭)



శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

ఇస్లామీయులు అదిలుఖానునికి బ్రాహ్మణులను పేర రాజకార్యములను వహింపుచుకొనుటకును విశాఖ పురరాజ్యభారధుంధరుడై యున్నప్పుడు, క్రీ. శ. ౧౫౧౭-వ సంవత్సరమున, గృష్ణరాయలు రాయచూరు దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనెనని చూరగ్రంథమున దర్శియున్నది. ఈ దుర్గ మిట్లు రాయలకు హస్తమయి టయు దిగ్విజయమున గృష్ణా తుంగభద్రల నడిమి యంతర్యేది తిరుచేరినుండి ముసికిరిపాలయము నాదిగా రునికి హృదయశిల్పములై యతని బాధింపఁగలిగినవి. కావున నతఁడదుర్గమును దత్తింపబంధిరాష్ట్రమును నెట్లయిన చురల స్వాధీనపఱచుకొన నిశ్చయించి, కమాలు ఖానునిపాదపత్యమును దొలఁద్రొసి స్వయముగ రాజ్యమును బరిపాలింపఁగలిగిన ఏమిట్లు దంపయాత్ర నడపి రాయచూరును సాధించినట్లున్నది కాని ఇస్లామీయులు అదిల్ ఖాను ఇట్లు దంపయాత్ర నడపలేననిగాని రాయచూరుదుర్గమును మరలగైవసము గావించుకొనెననిగాని తెల్పేది ఆధారమైయున్నది. ఇది విశిష్టతచరిత్రాంశము లందు నిగూఢమైయున్న విషయము. క్రీ.శ. ౧౫౧౭వ కృష్ణరాయ లేదుర్గమును జయించి కైతము గావించు కొనెనగా; 1520 నందు అదిలుఖానుపై నతఁడు దాడి జరిపి పట్టణమును దహించి యాధీనముం గుంపినది. ఇందు వలన క్రీ. శ. ౧౫౧౭, ౧౫౨౦ ల మధ్య నెప్పుడో యొకప్పుడు ఇస్లామీయులు అదిలుఖానుఁడు రాయచూరురాజ్యముపై దండెత్తితచ్చి రాయచూరుదుర్గమును చురల జయించి స్వాధీనము చేసికొనెనని మునుము హింపవచ్చును. ఈమధ్య కాలమున గృష్ణరాయలు కలింగకొంటూరు విజయయాత్రలయందు నిమగ్నుడై యుండెను; అది యాదిలుఖానుని కడక నెఱవేర్చు కొనుట కనుకలమైన సమయమే. రాయచూరు విజయంతయు గలింగాది యుద్ధయాత్రలయందు పనివడి యుండుటవలన, గడిదుర్గములను సంరక్షించుటకు దగిన బలములకు దధివసితములైయున్నను, ప్రబలఁ డగు తమ్రనల్లి తచ్చిన నతని మార్గముని పాఠాదాల జాలిన దశము లందుబడి దూరమున లేవు. ఈ సంగతిని పురిచి యాదిలుఖాను రాయచూరురాజ్యముపై నెత్తినచ్చి రాయచూరు మున్ను నంతర్యేదిదుర్గము లను వశపఱచుకొని యుండవచ్చును.

1- పెరిప్లు దర్శితముందు (Briggs Ferishta III, W 48 f) రాయచూరుదుర్గము హిజరీ ౯౨౭ అనగా క్రీ. శ. ౧౫౧౬-౨౦ వఱకును రాయలస్వాధీనముం దియుండెననియు, నప్పు డిస్లామీ లాధిలుఖాను దానిని వశపఱచుకొనుటకుదండెత్తిరాగా రాములాలిని నోడించి తఱుమగొట్టెననియు తెల్పియున్నది. కాని ఇది వాస్తవము గాదు. ఏలనఁగా, సమకాలికుఁడును ప్రాచీనః ప్రత్యక్షద్రవ్యమునకు నూర్చియు రాయల దంపయాత్రామయమునందు రాయచూరు అదిలు ఖానున యధీనమున నుండెనని ప్రాసియున్నాఁడు. (Numiz, F. E. W. 314 f). పెరిప్లు యర్వా చినుఁడు; అతని ప్రాతకంఠె సమకాలికుఁడును రాయలసంబంధంపయ్యాత్రను జూచుటకు బోయియుండెన నూర్చిజాకత్యములు విశ్వాసపాత్రములు గదా కావున, మూఱులు మున్ను సునానుక విజయనగర చరిత్రకారుల మార్గముననుసరించి నూర్చిజా వివరించిన కృతాంతమే సత్యాంతమైనదని విశ్వసింపవచ్చును.

మును బరిపాలింపఁగలిగిన ఏమిట్లు దంపయాత్ర నడపి రాయచూరును సాధించినట్లున్నది కాని ఇస్లామీయులు అదిల్ ఖాను ఇట్లు దంపయాత్ర నడపలేననిగాని రాయచూరుదుర్గమును మరలగైవసము గావించుకొనెననిగాని తెల్పేది ఆధారమైయున్నది. ఇది విశిష్టతచరిత్రాంశము లందు నిగూఢమైయున్న విషయము. క్రీ.శ. ౧౫౧౭వ కృష్ణరాయ లేదుర్గమును జయించి కైతము గావించు కొనెనగా; 1520 నందు అదిలుఖానుపై నతఁడు దాడి జరిపి పట్టణమును దహించి యాధీనముం గుంపినది. ఇందు వలన క్రీ. శ. ౧౫౧౭, ౧౫౨౦ ల మధ్య నెప్పుడో యొకప్పుడు ఇస్లామీయులు అదిలుఖానుఁడు రాయచూరురాజ్యముపై దండెత్తితచ్చి రాయచూరుదుర్గమును చురల జయించి స్వాధీనము చేసికొనెనని మునుము హింపవచ్చును. ఈమధ్య కాలమున గృష్ణరాయలు కలింగకొంటూరు విజయయాత్రలయందు నిమగ్నుడై యుండెను; అది యాదిలుఖానుని కడక నెఱవేర్చు కొనుట కనుకలమైన సమయమే. రాయచూరు విజయంతయు గలింగాది యుద్ధయాత్రలయందు పనివడి యుండుటవలన, గడిదుర్గములను సంరక్షించుటకు దగిన బలములకు దధివసితములైయున్నను, ప్రబలఁ డగు తమ్రనల్లి తచ్చిన నతని మార్గముని పాఠాదాల జాలిన దశము లందుబడి దూరమున లేవు. ఈ సంగతిని పురిచి యాదిలుఖాను రాయచూరురాజ్యముపై నెత్తినచ్చి రాయచూరు మున్ను నంతర్యేదిదుర్గము లను వశపఱచుకొని యుండవచ్చును.

అతఁడెత్తినచ్చిన సమయ మిదియని నిర్ధారించి చెప్పటకు వలసపడెను; కాని ఊహించుటకు గొంత యవకాశము గలదు. అముక్త మాల్యదయాశ్వాసాంత ములలో మొదటిసాగ్గింటియుండును ఉదయగిరి కొండ వీడు కొండపల్లి కొండవల విజయములను దహనాతి రెంటియుండును కొంబావి నైజామున శివానగరమున

లపైని విజయములును కడపటిదానియందు కటకవిజయమునువర్ధనగ శ్రేష్ఠసంబదియున్నది. దీనినిబట్టిమాడగా గృష్ణరాయలు శ్రీ. శ. ౧౫౧౬-౧౭ వ సంవత్సరమున సింహాచలమున విజయస్థంభమును నిర్మింపింపుటను గట్టకడపనమువకు బూర్వమును మహమ్మదీయులతో గంభావికడను నైజామున యాతనావని ధవుని మఱి గృహశిక్షితను యుద్ధముజేసినట్లు తెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంతో కృషిజయము లది చేరదిన కాలక్రమము ననుసరించి శ్రేష్ఠసంబదియుండిన, కంభావి యతనులతోడను నైజామునయాతనావనిధవునితోడను గృష్ణరాయలు యుద్ధము జేసినది శ్రీ. శ. ౧౫౧౬ నకు దరువాతను ౧౫౧౮ ముందునై యుండవలయును; అనగా నీ యుద్ధములు రెండును ౧౫౧౬-వ సంవత్సరమున జరిగినని స్థూలముగ జెప్పవచ్చును.

ఈ సంవత్సరమున రాయలు మహమ్మదీతోజేసిన యుద్ధము రాయవాచకమునందును బ్రస్తాపింపఁబడియున్నది. కాని యందు కంభావి మాట లేదు; నైజామున యాతనావనిధవుని రాజధానియగు నహమదునగరమును రాయలు వాతకము గావించినట్లు వచించియున్నది; మఱియు నది శ్రీ. శ. ౧౫౧౮-వ సంవత్సరమున వాగార్జునతోడను సాధించిన సిమ్రుటను ౧౫౧౬-౧౭ వ పార్ష్యాదు సింహాచలముకడ జయస్థంభమును ప్రతిష్ఠించుటకు ముందును నడచినట్లు చెప్పియున్నది. కృష్ణరాయ విజయమునందుగూడ అహమదునగరమున రాయలు దురకలను జయించినట్లు కలదు. యుద్ధకాలనర్తయవిషయమై ప్రగంభముల సాక్షిమించుక భిన్నముగ గవ్వచున్నను, కలింగ శైత్రయాత్రముధ్య రాయ లొక పర్యాయము మహమ్మదీయులపై జయప్రదముగ దాడినదెనని యవియోక్తగ్రీవముగ బల్కుచున్నది.

ఇట్లు రాయలచేటరాజులైన తురకలెవ్వరో కనుగొందము. ఈ యుద్ధమునుండి మరలివచ్చినసిమ్రుట గజపతి రాజ్యముపై మరల గూచిసేయ నుంకించుచున్న రాయలనువారిండు తిమ్మరసయ్యవాక్యముల వలన వా రెవ్వరైనదియు తెలియవచ్చుచున్నది.

2. రాయవాచకము (కాకినాడ, 1888) పుటలు 98-94.

8. కృష్ణకా. విజ 8౯ 88

‘అపార్వతీ’ రాయలవారితో మూడు తెగల తురకలరాజ్యములై కంబాలంశే? వారి దుగ్గాలున్న స్థలాలున్న కట్టుకొని అహమదునగరం ఆమిద్యలు విత్తించి గజపతి వారి గిరిదుగ్గాం స్థలదుగ్గాం యివి అన్నియు ఆక్రమించినట్లాయను. ముందర కదలి పోయ్యెడి కార్యంకాదు.’²

ఇంతకంటె స్పష్టతరముగ గృష్ణరాయవిజయము నందు,³—

‘ఇతరులు కత్తులే తలప నేదుల

కాచు నిజము కాచులకొ

గురపనములనుకొ గలిచి

గొబ్బున సర్వగిరింధ్ర దుర్గములో

జతురత కై కొనకొ ధర

నసాధ్యము నీకిక గల్గదైన నం

చిత యక యొక్క విన్నపము

జేసెద నేదురఁ జిత్తిగంపుమా,’⁴

ఇందువలన కృష్ణరాయలు కంభావి యాహమదునగరములకడ నోడించిన తురకలు ఆదిలఖాన నిజాములో ముల్క కుత్బులో ముల్కలను, విజాపురాహమదునగరగోల్కొండనేలు ప్రభువులని తెలియవచ్చుచున్నది.

ఇక రాయలు కలింగశైత్రయాత్రను నమను నాపై చేర్చిన్న తురకరాజులపై శేలయై త్రిపోయినో కనుగొనవలసి యున్నది. విచారింపఁగా దీనికి ముఖ్య కారణము రాయసామ్రాజ్యముపై దురకరాజులందఱు శేకముగనో, ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగనో నడపిన దండయాత్రలని తోచుచున్నది. శ్రీ. శ. ౧౫౧౬ ప్రాంతమున కుల్లీకుత్బులో ముల్క విజయనగర గడి ప్రదేశమందిరి చతురశ్రింప పానుగలు గమ్యర కొవిల కొండలను వాలునదుర్గములను రాయల సైన్యముల నోడించి కైకొన్నట్లు ఇంతకుముందరి ప్రకరణమున విదితము సేయబడి యున్నది. ఇహ్మాయి లాదిల్ ఖాను రాయమారునుగూడ ఆపప్పుడై స్వాధీనపఱచుకొని యుండివలయునని ముంజ యూహించితిమి. అహమదునగర నిజాములో ముల్క వీరికి దోడునవచ్చి యుండవలయును. ఇట్టి సంఘటన మారినమైనది కాదు. తిమ్మరసము పలుమార్లు నడచినట్లే. ఈ మాడిఇట్లే తురకరాజులను రెండు ఉద్దేశములతో నీ యుద్ధకార్యమును దలచెట్టి

చక్రవర్తులకును శక్రవర్త్యము తరతరములుగ జరిగి వచ్చుచుండెను; కర్ణాటక చక్రవర్తులతో యుద్ధము సంభవించినపుడు దుర్రుకలవహాయమును బొందుట కపి శేఖరునికాలమునుండియు నాదరణముందుండిన పాత మర్యాదయొకాని క్రొత్తది కాదు. కావున గౌరవతి ప్రతాపగురుగారు కృష్ణరాయల ప్రతిభుటించుట కొఱకు దక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువులతో నేకీ భవించెనని నిస్సంశయముగ నంగీకరింపవచ్చును.

ఇట్లు ముస్లిములకగలిగి కర్ణాటకులను గడిదాటి రాయలకు ననుకూలములుకొఱకు మహమ్మదీయ ప్రభువులను గజపతివారకు శాసన ప్రయత్నము లన్నియు గృష్ణరాయల రణకౌశల్యమువలన విరళము లైపోయెను ప్రారంభమునందే మహమ్మదీయుల కళిని సంకాశమైన చెబుతగిలెను. క్రీ.శ. ౧౫౧౧-౧౨ ప్రాంతమున కృష్ణరాయలు గృష్ణాతీరమున మూడిండ్ల గుర్రక రాజులదళములను విజృంభించి చాలావఱకు గావించుటయేకాక కృష్ణకుదక్షిణమునందే వారిగుర్గులను రాష్ట్రమును నాక్రమించుకొనెను. తరువాత గజపతి సామ్రాజ్యముపై నెత్తిపోయి యుదయగిరి కొండపీఠ కొండపల్లి మున్నగు తీరాంగ్రణ ప్రసిద్ధ దుర్గములను తక్కింబంధిరాష్ట్రములను జయించి స్వాధీనము చేసి కొని తెలింగారులు బ్రవేశించి యదటి కొలలను సేచులను ఆక్రమించి, కలింకుమ్యమందలి సింహదళములను చెంకకు దోయి విశేషము. అప్పు యిద్దరయులరె దక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువులను గృష్ణరాయలు గజపతిరాజ్యములోనికి చాలదూరము బొచ్చుకొని పోయెనని తలచిరి. రాయరాజువధాటి కాగజాలక పాటుగజపతికివొడ్చుగుటకు అదియే యదనయెంచిరి. అప్పుడు తాము విజయనగరసామ్రాజ్యముపై నెత్తి పోయి తాళిన దను దండుకాత్ర నష్టించుటకొఱకు గృష్ణరాయలు గలింగమున యుద్ధము సల్పుమనెన నైవ్యమనంతటిని గాకపోయినను జాలభాగమును మరల్యుకొని రావలసినదమనయను నందుమాలమున గజపతివారి రాయనైవ్యముల యొత్తికి తగిలించినవియు దలచి ఖాజుల ముస్త్రీను చేసికొని బయలు నడచిరి కేవలము గౌరవతికి పాయముసేయు నశేష యొక్క టియ నారి నీ దండకాత్రము బురికొల్పు లేదు. ౧౫౧౧-౧౨ వ సంవత్సరమున రాయలచే దమ్మకు గల్గిన పరాభవమునకు బ్రతీకారమునయే దలచెను

నవ్యుడతడు దనుచేతినుండి నాచికొన్న దుర్గులును రాష్ట్రమును మరల సంపాదించవలయునను గోరికయు వారిని ద్వర్ష చెట్టెను.

ఈ దండుకాత్ర శిథిలమౌట కృష్ణరాయలు కలింగ శైత్రయాత్రను మధ్యయం గాసి దక్కను గుర్రకరాజులపై నడచినది. ఈ యుద్ధమున నడచిన ముఖ్యాంశములను తెలిసిమాత్రము రాయలు తేల్చినియున్నాడు. (1) కంబావి కయ్యము:— కంబావి ప్రాచీన బహమనీ రాజధానియను చుల్లగన నైవ్యతి దిగ్భాగమున నేటిమైశ్వరూరమున, ఆదిలు గావల రంజనాని ముని విజాపరమునకు దూర్పున గొంచె మిందుగ నంతియదూరమున నున్న గ్రామము. దీనిగు అనుమదానగిరరాజ్యముల సరిహద్దులు సమాప మండె యుంకినది. ఇదిట నొక బరిష్టమైన కొల యుండెను. అగి యప్పు శిథిలమై యెల్ల శిథిలమండెనో నెప్పుటకు నీలులేరు. మహమ్మదీయ రాజ్యమున కింకరిమారు గృష్ణరాయలు నొచ్చు కొనిపోవుటను నొక తర్వాతర్యము మహమ్మదీయ ప్రభువులనోడించి వారిని నన్నంటి తలుముచు గొయ నట్లున్నది. ఆముక్తనూల్యదానిని వర్ణననుబట్టిమాడగా కంబావి గుడ్డము ఛేదనంకరమై యదనంకరముగ కారణమైనట్లు తోచెకొని. (2) నైవామనయావనావని పువుని ముగిప్రాసాద నిర్మాతలగు. — రాయవాచకము నంగును గృష్ణరాయవిజయమునను రాయలు ఆహ మనుగరముపై నడచి మదిట గుర్రకల నోకించి యాపట్టణమును నేలమట్టు గావించినట్లు చెప్పి యున్నది రామవాచకమున జరిగిన యుద్ధాంశములు వర్ణనాడంబరము లేక సంగ్రహముగ నిట్లు వివరింపఁ బడినవి:—

అనుమదానగరమునకు నడగగా కొనమూకల వాడు నలిపాద్యులు చొరబడి తెరిగారపట్టి చాలా కంబోలంకేయం గా కొలలలోని సురాలు వారు పరిశ్ర మచ్చి యెదుట నిలిచి జగజివియ్యిరిగా మూఢుల ముక్కలు ఘోషియలలో గా కెండు నేలం గై నమం న్మురుగురాలున్న అన్నియు రౌఢులున్న చాప కట్టుగా. మృతిమొందెడి గనక యా దమచారని కొలలలోవున్న మొదిటివారలయెవరైనా విని యెవరు మనం కొలలలో నిలిచివున్నట్లుయెల్ల చేవట్టుగా నట్లుక పోదురు. అందునంచ్చి చాలా అభయవ్యాధి జని

యెంచి యేమిదోయినాదోని అని కోటనువిడిచి పారి పోయిరి. గవక రాయలవారు ఆకోట యిడియ గొట్టించి ఆపట్టం యెంత్రమేకో అంతమేరానన్ను వరిపొర్యాలంన్ను దుండ్నించి ఆవిదాలు జిల్లేకు విత్తింపెను.⁵ కుమారపూర్ణి పై చుంకలులనే ప్రబంధ ఫక్కిని ఇట్లు వర్ణించినాడు:—

‘దర్బంబున నమదానగరంబుపయి గరంబు దురంబుసేయందలంచి యవ్వరంబు నలుదెసలం జుట్టు ముట్టినంతె ట్టదరియు దెదరియుఁ దరియు దట్టన పడవగంబు పలుదెసలం బాంబూతిన రాగంబున నచ్చటి యవనబలంబు సెసంగ చలంబునన్ గోలనవలి వకిం దలపడినం బోర ఘోరంబై కారవ పాండవ రణంబునుంబోలి గాంజీయ మంభబాతి దుక్కానన పీరలక్కణ కర్ణ కల్యూహగ కారణంబై... మెఱయు నఁయుద్ధవిడి నోహటించి చలించి సభాయమానులగు పారసీకుల ననేకుల గాండ్డికులని యెంచి బ్రదుకు గురుగాక యని యుపేక్షించి తిడియడ్డలంబున య గ్వంజెత్రించి’ అని.⁶

పై నుదాహరింపబడిన రెండు వర్ణనలకుండును కొంతమే ముగమృదున్నది. రాయవాచకమునందు గృష్ణరాయ లహమదునగరపుగోట నికియగొట్టించెనని యున్నది. కృష్ణరాయుని యువనం దాసప్రాపము గానరాదు. కుమారపూర్ణి నూయంకము నెందుకు పేర్కొన లేదోకాని కోటను ఇడియగొట్టినదిమాత్రము వాస్తవము. కృష్ణరాయల సాక్ష్యమే రాయవాచక వర్ణన యథార్థమని రుజువు సేయుచున్నది. ఆముక్త మాల్యదవస్తావాసాంతమున,

‘ఇది నైజామున యావతానిన
వాహీనాథునిచి న్నగర
ద్విదితాధీలముగోగృహగోదశనో
శ్వేలోగ్రహస్త్రి త్రణో
ద్యదినీకౌగ్రగ కృష్ణరాయ,’⁷

అని చెప్పకొనియున్నాడు. ఈ మణిగృహగో యహ మదనగరపు గోటలో నుండినది. వీని పరిసరముల

5. రాయవాచకం (కాకినాడ, 1883 పుట 98.)

6. కృష్ణరా. విజ 81: 65.

7. Briggs - Ferishta III pp-197, 200-01704.

యందే యహమదునగరము నిర్మింపఁబడెను. ఈ మందిర పట్టణ నిర్మాణములనుగూర్చి సైరిస్తా యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. బహమనీకులూను సైన్యముతో నహమదునిజాములోముల్కుకు జరిగిన యుద్ధమునందు నిజాములోముల్కునకు జయము గలిగెను. ఈ గణితేత్రమున క్రీ. శ. ౧౪౯౦ సం॥న అహమదు నిజాములోముల్కుకు చక్కిని ప్రాసాదముని నిర్మించి దానిచుట్టును కనులపండువు సేయు సుపతనమును వేయుటచే నా విజయమున కుపవన విజయమని పేరు వచ్చినది; అతని తరువాతివారాలోటను మరింత మనోజ్ఞము గావించిరి. మఱియు దానిచుట్టును కోట కొత్తకము రెత్తించి దానికి నిజాము ఉపవనమని నామకరణము గావించిరి. ౧౪౯౪ సం॥న దనరాజ్యమున కొక రాజధానిని నిర్మింప నిశ్చయించుకొనెను. ఈ యుద్దేశముతో నతఁడు నిజాము ఉపవన పరిసరముల సేనానడితలమునను నహమదునగరమును నూతన పట్టణమునకు బునాది వేసెను. తరువాత క్రీ. శ. ౧౫౦౦ ప్రాంతమున దౌలతాబాదు ముట్టడినుండి మరలివచ్చినవెంట నిజాము ఉపవనము చుట్టు కోటనుగట్టి యం దెట్ల తాతితో నొక మందిరమును గట్టించెను.⁸ ఈ నిజాము ఉపవనముగోని ప్రాసాదములె కృష్ణరాయ లియడియగొట్టిన గృహగో. అవి యహమదునగరపుగోట లోనివగుటచే గోట నిడియగొట్టక వానినిడియ గొట్టుట సాధ్యమైన కార్యము గాదు; కావున రాయవాచకమున జెప్పినట్లు కృష్ణరాయ లహమదు నగరపు గోట నిడియగొట్టుట నిక్కువము. కాని యీ విజయములమూలమున గృష్ణరాయలు విశేషము లాధమును బొందినట్లుగపడిదు. రాయవాచకమున మాడు తెగల తురకల రాజ్యమంత్రా కంఠాలందేనీ వారి దుర్గములను ఫలములను గట్టుకొన్నట్లు వ్రాసి యున్నది. తురకల రాజ్యములను గంఠాలము జేసినమాట వాస్తవమే; కాని యీ యుద్ధానంతరము దురకల రాజ్యముందలి దుర్గములను ఫలములను వారి యధీనముండే యుండుటచే గృష్ణరాయలు వానిని గట్టుకొనెననుట యతిశయోక్తి. ఇంతియకాదు రాయచూరు మున్నగు నంతర్వేదిదుర్గము లింకను అదిలఖానుని యాధీనమునందే యుండినవి. కోవెలకొండ మున్నగు నవి కుత్బులోముల్కుక్రిందనే యుండినవి. తురకలను పరాభూతులను గావించియు ‘గృష్ణరాయ’ లి దుర్గ

గ్రహణమున కేల పూనుకొనలేదు? అనుప్రశ్ని యొకటి సమాధానమును గోరుచున్నది. ఏల పూనుకొనలేదో కనుగొనుటకు దగిన సాధనములు లేవు, కాని యాహా సేయవచ్చును.

రామాయణములో విడుకలతేట్లాట యన్నట్లు కలింగ శైత్రయాత్రమధ్య మం దానిర్పవించిన దీ కెంబోవి యహమదునగరముల యుద్ధప్రసక్తి. తత్తా రణమున నడచుచుండిన కలింగ దంపయాత్రవాపి మహాప్రదీప్త ప్రభువులతో గృష్టరాయలుగయ్యమునకు రావలసి వచ్చెను. వారిని పరిభవించి తఱుమగొట్టిన పిమ్మట వారాక్రమించుకొని గుండీన దుర్గములను కైకొనుట వ్యవధి లేకపోవుటచే వారిని దరువాత జయింపవచ్చునని తలచి కలింగమునకు మరలిపోయి యుండును. బహిరంగస్థలయుద్ధముకంటె గోటల ముట్టడించి సాధించుటకు దీర్ఘకాలము పట్టును. రాయలు మహమ్మదీయు లాక్రమించుకొనియుండిన గడిహోటలను సాధించుటకు గడగిన, గఱితిపైని దంప గూత్రను దచేకనిష్ఠతో సాగించుటకు పిలువడదు అత కాముగలిగిన నతఁడు వెక్కొని క్రొత్తగ దళములను కూర్చుకొని ప్రబలుడై తాగ్కొనవచ్చును. కావున గజపతి కట్టి యత కాము నీయక నతని యంభాగ్గముగ గోకిం గింధికోని బలచి యావల మహాప్రదీ పుల పని బట్టింప వచ్చునని నిశ్చయించి సింహాద్రికి దరలిపోయి యుండును.

రాయమారు

(క్రీ. శ. 1520)

కలింగ దంపయాత్ర యుద్ధముగ ముగిసినది; కూతురిచ్చి రాయల కుద్వాహమొనర్చి గజపతి రాయ లతో సంధిజేసికొనెను; అనకుఁడైయుండిన కాటూరు ప్రభువునిసాతుఁడాయెను; అతని ధనసంచయము రాయ భండారమును జేరెను; రాష్ట్రము రాయ సామ్రాజ్యమున గలసిపోయెను, ఇతఁ యరక లాక్ర మించుకొని యుండినదుర్గములను జయించి కైకొను టకు బ్రయత్ని పడవలసియుండెను. అందు ముఖ్య మైనది కృష్ణా కుంగభద్రుల యంతర్వేదియందలి రాయమారు. మొట్టమొదట నాదుర్గమును సాధించి యంతర్వేది సంతటిని తన యధికారము క్రిందికివచ్చు కొని దక్షిణ చిల్లరకొటలు నలుపిమ్మట మలభముగ

స్వాధీనపతనముకొనవచ్చు నని నిశ్చయించి యా కార్యమును నెఱవేర్చుటకు దగిన ప్రయత్నిములు సేయగడగను.

రాయమారుదండయాత్ర ప్రకటనసందర్భము న్యుని జోక కథను చెప్పచున్నాడు:—

సయ్యిదు మర్కారు కథ: ఒక నాడు కృష్ణ దేవరాయలు సాకువతిమ్మయితో సాకువ నరసింగ రాయల మరణప్రతిబంధి యాశ్చర్యచూపింప నందు తేర్కొనియుండిన దుర్గములలో నొక్కటి యైన రాయమారును ఆదిలుఖానుని జయించి స్వాధీ నముజేసికొనుటకు నిశ్చయించిననీయు, నంతకు ముందు నలువదేండ్లనుండియు నాటివఱకును వర్తిల్లుచు వచ్చిన దను రెండురాజ్యములయొక్క మైత్రిని భంగ పఱచుటకు నెరవెఱుగ నున్నదననియు జెప్పెను. అందుకు సాకువ తిమ్మయ ఇట్లు బాబు చెప్పెను. రెండురాజ్యములకును మైత్రి కొన్ని నిబంధన ననుస రించి నడవవలసి యున్నది:—ఇరుపక్షములవారియం దెవ్వరిరాజ్యమునుండి యేనిగను జమిందారులు, ఋణ గ్రస్తులు ద్రోహి దళపతులు మున్నగువారు పాటి పోయి రెండవవారి యం. జీరిన, నట్టివారిని దమకు బట్టియీవలయునని నెందరివాని కోరినయోల రెండవవారు ారి నప్పగింప వలయు. ఎరినవారి క్రింది ధూస్వాములును, అవ్వపకీ ధనమునీయ వలసిన ఋణుగ్రస్తు ల నేనులు ఆదిలుఖానుని రాజ్య మున దాగియున్నాడు. కావున ఆ నెపము నె న దండు వెడలవచ్చునని యత డుపాయము జెప్పెను; కాని ఇతరమంత్రు లందు కోపముకొనలేదు.

కృష్ణరాయల కొలువున సయ్యిదుమర్కారును మహమ్మదీయు డొక డుండెను. వానిచే నలువది వేల పర్వాలై పైకమిచ్చి గుట్టములను గొనుటకు గోవా పట్టణమున కంపియుండెను; గోవాకు రెండు లీగుల దూరమునపోందాయనస్థలము గలదు అది మహమ్మ దీయులకునీ పట్టు. మర్కూర్కారులమును జేరి యదటి నుండి యాదిలుఖానుని రాజ్యములోని కాధనమునంత టిని నెంబగొనిపరారి చిత్తగించెను. పోందాయం దాతిడుండగ నాదిలుఖా నాతనిపేర నొక యుత్త రమువ్రాసిపంపెననియు, దత్కూరణమున నాత డాది లుఖానుని రాజ్యమునకు బాటిపోయెననియు గొంధము

చెప్పదురు. సయ్యదుమర్కూరు పలాయనము రాయల కెఱుకపడినంతటనె, యతడు పెక్కు సంవత్సరములుగ రెండురాజ్యములకును వర్తిల్లుచున్న మైత్రి యాద్రోహి కారణముగ విఘాతమునీయుట యుక్తముగాదనియు, వానినిబట్టి తనకడ కంపవలసినదనియు గోరుచు నొక కమ్మనాదిలుఖానుని పేర వ్రాయించి పంపెను. ఆకమ్మ యందగనె యాదిల్ఖానుడు ఖాజీలను మంత్రులను రప్పించి వారి కాలేఖార్వము జదివి వినిపించి వారిని సలహా యడిగెను. మర్కూరు సయ్యదు, అనగా మహమ్మదు ప్రథమ కృష్ణ సంజనితుడగుటచేతను, ముల్లాశాస్త్ర విశారదుడుగుటచేతను నాతని రాయలకుబట్టి యీరా దనిరి. అంతట నాద్విగా నొకయుక్తి నవలంబించెను; మర్కూరుకు దాబులును రేవుపట్టణమును జాగీ రొసగి యతినినదటి కంపి, యతడు దన యాస్థానమునలే డనియు, నతనిసంగతి తనకేమియుఁ దెలియదనియు బదులు వ్రాసియంపెను. దాబులునుండి యా సయ్య దెచ్చటికో పాఠిపోయెను.

ఈ విషయ మెఱుకపడగనె రాయలు దుఃఖమె దాబులుపై దిండుపడలిపోయి మాచు దీర్చుకొన నిశ్చయించెను. మంత్రు లల్పసంఖ్యతోను సయ్యదుపై యుద్ధమునకు వెడలుట పాటిగాదని వారించిరి. కాని రాయల దృఢసంకల్పమును సురైజిగి, 'దేవా! దాబులుమార్గమున హతలదు; ఇవ్వు డాదిలుఖానుని యధీనమున నుండు రాయదూరుపై దిండుపెట్టెడు; అది పూర్వము మనరాజ్యమునకు జెల్లదండిన'దని విన్నవించిరి. మంచిదని వారి సలహా నంగీకరించి, సయ్యదుమర్కూరు వృత్తాంతమును తెల్పుచు మద్రాసులోగై, మెల్లెనో, దెన్నూర్, విరివో అనువారలకు ఉత్తరములు వ్రాయించెను 8

క్రి. శ. ౧౫౫౦ ప్రాంతమున దా విషయమును చరిత్ర గ్రంథమున ప్రథమదశకమున ప్రకటించిన బొగరాసు ఈకథను గించి ద్వ్యత్యసముతో నిట్లు చెప్పచున్నాడు:—

'అదిలుఖానుని తంత్రము చేసి బోను కక్కింప వచ్చునని యెఱిగి కృష్ణరాయలు పెక్కిండ్లుగ దన

కొలుపునందుండిన సయ్యదుమర్కూరును మహమ్మ దీయుని విప్పించి, నలువదిశేల పర్వావుల నెత్తిగొని గోవాకుబోయి యచట పారశిక దేశమునండివచ్చు గుట్టములను గొనుమని యాజ్ఞాపించెను. మన కప్తానునకు గూడ నాయర్థమును సాధించు నుద్దేశముతో, నాయంకి మెల్లరకు దెలిసియుండుట మేలని యెంచి బాబులును వ్రాసెను. సయ్యదుమర్కూరు తివళమున నున్న 9' మిదివ్యామోహముచేతనో, యాదిల్ఖానుంపిన యుత్తననలోగియో, గోవాకు మామూలగుల దూరమునందుండుపోండ యను తాణాదరియకు వచ్చి నేరినవిప్రుట అదిలుఖానుని రాజ్యమునకు బాఠిపోయెను. అతడు తన చెంతకురాగనే యాదిల్ఖాను, అతడు ప్రథమమహమ్మదుయొక్క మహోన్నతి కుటుంబమునకు జేరిన వాడగుటచే నతనికి దావులు రాణాదారి యను బాగీరుగ నొసగి యచటి కంపెను..., కాని తరువాత కొన్ని దినములలోనే యతడచట గానరాక మాయమై పోయెను. అతనిచెంత నున్న నలువదిశేల పర్వావులను హరించినవిప్రుట అదిల్ఖా నాతని ౭౦పించెనని చెప్పదురు. 9

ఇట్లు కృష్ణరాయలకు సమకాలికులును నిందుక తరువాతివారునైన పోర్చుగీసు చరిత్రకారులును జెప్ప సయ్యదు మర్కూరుకథయందు సత్య ముండుక పొదు; కాని వారి యాచారమును సంశయగ్రస్తమునీయు నట్టియంశములు వారి కథయందు లేక పోలేదు. ఇందు ముఖ్యమైనది విద్యానగర విజాపురరాజ్యముల మైత్రి. క్రి. శ. ౧౫౫౦-వ సం॥ న కృష్ణరాయలు రాయదూరుపై దిండు పెడలుటకు పూర్వము నలువది సంవత్సరము లనగా ౧౪౮౦ నుండియు వైరాజ్యముల రెంటిమధ్య మైత్రి వర్ధిలుచుండినట్లు న్యూనిజా చెప్పియున్నాడు. ఇది యబద్ధమని నోరువిప్పి చెప్పనవసరము లేదు. విజాపురరాజ్యము స్థాపింపబడినది క్రి. శ. ౧౪౮౯-వ సం॥ నందని మహమ్మదీయ చరిత్రలవల్ల తెలియుచున్నది. అది మొదలు రాయదూరు యుద్ధపర్యంతము గడచినయేండ్లు ముప్పదియొక్కటి. ఈ ముప్పదియొక యేండ్లకాలములోపల విద్యానగర విజాపురములకు పెక్కుమార్లు యుద్ధము నడచినట్లు మహమ్మదీయ చరిత్రలవల్లను, హిందూవాఙ్మయమువల్లను, విజయనగరచక్రవర్తుల కాసనములవల్లను తెలియ

8. *Nuzis F.E.* pp 323-25.
9. *Ibid W.* 325, *W.* 2.

వచ్చుచున్నది. కావున ఈపట్టున న్యూనిజామట సత్యాత్మకము గాదని వేఱుగ జెప్పవలయునా? దీని వరలే మర్కరు కథయు నసత్యమైయుండరాదా యను సంశయము గలుగవచ్చును. వీటిరెంటికిని గల తారతమ్యమును గ్రహించితిమేని యట్టి యనుమానమున కవకాశముండదు. విద్యానగర విజాపురముల మైత్రి న్యూని జన్యుల నుండి కర్తాకర్మిగి విన్న గత చరిత్రాంశము. సయ్యదు మర్కరుకథ ప్రాయశః అతడు విజయనగరముననో, గోవాలోనో, లేక తత్సమీపస్థమున మహాయుక్త తావుననో నివసించుచుండవచ్చును యనినది. ప్రత్యేకముగ కంటితో జూచినది కాక పోయినను నట్లు మాచినవారివల్ల నెఱుగినది. స్వానుభవముక్రిందికి వచ్చును; కావున నది యసత్యమని యానుట కవకాశము లేదు.

ఇక కృష్ణరాయలు సయ్యదు మర్కరు వృత్తాంతమును దెలియజేయుచు లేఖలు వ్రాసినవారెవరో, వారి కట్లు ఎల వ్రాయవలసినచెప్పినో విచారించవలసి యున్నది. వీరిలో 'మద్రాసులుకో' యను దానియందలి 'మద్రా' యను పేరు 'ఇమా' దని

10. F. E. p 320, N. 3

11. 'కెమెల్లకో' యనునది నిజాముల్ ముల్క్ ను కౌభాసరూపమని యా మాటలకు గల పోలికయే విదితము సేయుచున్నది. ఇంతే కాక 'కెమెల్లకో' సోదరి నాదిలుఖానుడు పెండ్లాడినట్లు న్యూనిజా వక్కాణించి యున్నాడు. (F. E. W. 326); దీనిని రుజువుసేయు సాక్ష్యము లభ్యపడలేదు; కాని షెరిప్ట గ్రంథమునందు క్రీ. శ. ౧౫౦౮ మొదలు ౧౫౫౩ వఱకు రాజ్యము చేసిన మొదటి బుర్జాగ నిజాం శాహు ఇస్కానియాలు అదిల్ ఖాను తోబుట్టువగు మరియు షేగము నుద్దాహముజేసికొన్నట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు నీ వివాహము జరిగినది క్రీ. శ. ౧౫౨౪-వ సంవత్సరముననియు దర్శియున్నాడు. (Briggs-Ferishta III pp 51-2) చక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువుల కుటుంబములలో నుండేవారైన పెండ్లిండ్లు పెక్కు జరిగినట్లు చరిత్రగ్రంథములవల్ల దెలియవచ్చుచున్నది. కావున న్యూనిజా చెప్పనట్లు అదిల్ ఖానుడు 'కెమెల్లకో' (నిజాముల్ ముల్క్)ని తోబుట్టువును పెండ్లియాడి యుండిననుండవచ్చును.

యు నతడు వీరారు సుల్తాననియు, 'విరిదా' దీదరు సుల్తానకు బలిదనియు, 'కెమెల్లకో' దెహ్లాదుల యాన వాలు చక్కగ ఎలియరాదనియునొక వేర నది 'కెమెల్లకో' యనగా నిజాముల్ ముల్క్ నుదానికి వ్రాయనకొని పారపాటు కావచ్చుననియు, దెహ్లాదునది న్యూనిజా గ్రంథమున మఱికొన్ని యెడల ఎఱుఱుగా, లేక 'కెమెల్లకో' ను దాని రూపాంతరమనియు నది గోల్కొండమున నగు కుల్లీకుత్బుషాయనియు యాయెలు గారు వ్రాసియున్నారు.10 కాని యాయెలుగారి వ్యక్తినిర్ణయమును పూర్తిగ నంగీకరించుటకు వీలు గాదు. 'మద్రా' యను నామమును ఇమాదుతో పలిపెట్టుటకంటే 'మద్రా' యొక్క 'కౌభాస' రూపమని యూహించుట యుక్తమని తోచుచున్నది. 'మద్రా మలకో', 'మద్రా రుల్ ముల్క్' కావచ్చును. అట్లయిన నతని కుత్రించుటకు దగు సాధనము లింకను లభ్యపడలేదు. 'విరిదా' దీదరు సుల్తానకు బలిదనుటకు సంశయములేదు. 'కెమెల్లకో' యాదు లూహించు నట్లు 'కెమెల్లకో' కావచ్చును. అగునేని మఱి షహాబుదదగర ప్రభువగు నిజాముల్ ముల్క్ నుట సరియే.11 దెహ్లాదు కుత్బుల్ ముల్క్ ని యాయెలు చేసిన వ్యక్తి నిర్ణయము సరియైనది కాదు. ఇది దెహ్లాది మహాలిక్, 'దెహ్లా' దీదారు నవారిలో నొక్కరి పేరై యుండివలయును. వీరిరువురికి పితాపుత్రబాంధవ్యము గలదు. ఇరువురును గృహస్థులకాలమున గుల్బర్గా నేలిరి. ఈ మహమ్మదీయ ప్రభువులందఱును బహమనీ సంస్థానము వాక్రయించియుండిన సామంతులు. క్రీ. శ. ౧౪౮౧ మొదలు ౧౫౧౮ వఱకును బహమనీరాజ్యమును బాలించిన రెండు మహమ్మదీయశాహు కేవలము సత్యహీనుడనుటచే సామంతులపై దన యధికారమును జెల్లించుకొనజాలకపోయెను. కావున వారు తామేలుచుండిన సీమలయందు స్వతంత్రులగు వర్తిలబడుకొక, మట్లు ప్రక్కలనున్న తొడి సామంతులను గొట్టి వారి సీమలను జయించి నూతన రాజ్యనిర్మాణమునకు గదిగిరి. తత్కారణమున వారికి పరస్పరము వైరము గలిగి యుద్ధము సామాన్యమయెను. వీరికి సయ్యదుమర్కరు కథను దెల్పుచు కృష్ణరాయలు త్రరము లేల వ్రాయించె ననునది ప్రస్తుతము విచారణీయాంశము. న్యూనిజా విషయమును జక్కగ వివరించి యున్నాడు:—'కృష్ణరాయలు మంచి నయశాలి. వారికి లేఖలంపినది వారిని ధనకు సుముఖులను

జేసికొనుటకొరకే. వారి దళముల సహాయ మారని కావశ్యము గాకపోయినను, సాహసరత్న మభిలషింపవలసి యుండెను. వారంద జాడిల్లననితో నేకమైన రాయ లారని వారీతి జయించి యుండజాలదు. ఆదిల్షానుడు దమకంటే బలాధిపతిగటచే నతనియొడ వారు

12. F. E. W. 326.

13. Nutt, F. E. W. 326

14. న్యూని జీతని పేరును ఒగెండ్రహో. (Ogemdraho) అని వ్రాసియున్నాడు; కాని పయగు ఇతని పేరు గెండరాజోయనియు నితడు సాగువ తిమ్మయ సోదరుడనియు జెప్పియున్నాడు (F. E. W. 284). సాగువ తిమ్మయసోదరుని సరి యైన నామధేయము సాగువ గోవిందరాజుని కాసన ములవల్ల తెలియుచున్నది.

15. న్యూని జీతని పేరు చెప్పలేదు. నూయె లిట్లు వ్రాసి యున్నాడు. 'రాయరాజ్యము విచ్చిన్నమైన పిదప, మధురయందు స్వతంత్రులై పాలించిన యచటి మహా సామంత ప్రభువులు రాయల యశవము వాని వంశజులని బ్రాధాను చెప్పియున్నాడు.' (F. E. W. 227, N 3) ఇందువలన మధురనాయకుల పూర్వకుల జె ఇవట పేర్కొనబడిన యశవముని నూయె లభిప్రాయపడినట్లున్నది. అశవము డెబ్బదిరెండు నియోగములలో నొక్కటి. ఈ పద మునం దేకకాలమున జెక్కండ్రు నియుక్తులై యుండ వచ్చును. మఱియు బ్రాధా సేరాయలకడ మధురనాయక రాజుల మూలపురుషు పంపగాడై యుండెనో చెప్పలేదు. మధురనాయకరాజ వంశ స్థాపకుడైన విశ్వనాథ నాయకుడు కృష్ణ రాయల కడపటిరాజ్యవర్షములందు బళ్లారి నుండ లములోని పాలకల్లుగ్రామము ననుభవముగ ననుభ వించుచుండెను. ఇతడు అశవము చిననాగినాయుని కొడుకు (Further Sources I. W. 175). ఇందు వల్ల చిననాగినాయుడు గృష్ణరాయల యశవగాండ్ర లలో నొక్కడని నిశ్చయమగుచున్నను, నత డె న్యూని జట పేర్కొన్న యశవగాడని చెప్పటకు విలు లేదు.

16. ఇతని కేసుగులు లేవు.

17. Nutt F. E. pp 326-27.

జ్యేష్ఠము వహించిరి. తురకలలో విశ్వాస ముల్పము; కుక్కలవలె నొకరిపై నొకరుబడి పెలుకులాడుదురు; ఒండొరుల నాశమును జూప నశేషింతురు.' 12కృష్ణ రాయలు దలచినట్లు పై జేర్కొనిన తురకదొర లెవ్వ రను అదిలుఖానునకు దొడ్వడలైరి. కాని నిజములో ముల్కుమాత్ర మాతఁడు నిజసోదరి భర్త యగుటచే గొంభ దండంపక తప్పినదికాదు.13

దళనాయకులు, దళసంఖ్య:—గాయలనెంట

రాయమారులై నడచిన ముఖ్యదళ నాయకుల నామ ములను, వారిసాయకర్తవ్యముక్రింద నుండిన గజతురగ పదాతిసంఖ్యను న్యూనిజా వివరించియున్నాడు:—

(1) కామానాయకుడు. ఇతఁడు రాయల కొలువునందుండిన మహమ్మదీయ సైనికుల కధిపతి. విలుకాంతేమి, భీటకధారులేమి, గడలవారేమి, తుపాకిబంట్లైదు—ముప్పదివేల కాల్బలమును, వేయి గుఱ్ఱములును, నాలుగజములును, నతని యాధిపత్యము క్రింద నడచినవి. (2) త్రియంబకరావు, ముప్పతివేల కాల్బము, రెండువేల గుఱ్ఱములు, ఇరువది యేనుగులతో పు; (3) తిమ్మప్పనాయకుడు, అటువదివేల కాల్బ లము, మూడువేల గుఱ్ఱములు ముప్పదియేనుగులతోడను; (4) ఆదప్పనాయకుడు లక్షకాల్బము, ఐదువేల గుఱ్ఱములు, యేబదియేనుగులతోడను; (5) కొండమరగు లక్ష యిరువదివేల కాల్బలము, అటువేల గుఱ్ఱములు, అటువది యేనుగులతోడను; (6) కొమర ఎనుబదివేల కాల్బలము, రెండువేల యేనుగు గుఱ్ఱములు, నలువది యేనుగులతోడను; (7) విజయనగరపాలకు డగు సాగువగోవిందరాజును అతనిదళవాయియు ముప్పది14 వేల కాల్బలము వేయిగుఱ్ఱములు బది యేనుగుల తోడను; (8) రాయల యనుగు కొట్టాలు మువ్వురు నలువదివేల కాల్బలము వేయిగుఱ్ఱములు పదునైదేను గులతోడను; (9) రాయల యశవము 15 పదునైదువేల కాల్బము, రెండు వందల గుఱ్ఱములతోడను;16 (10) కొమరపీఠయ యెనిమిదివేల కాల్బలము, నాలుగు వందల గుఱ్ఱములు, నిరువది యేనుగులతోడను, యుద్ధము నకు నడచిరి. (11) బంకాపురాధిపతిదళములును బహుసంఖ్యాకులైన దోమడు పురప్రజలును మఱియొక మార్గమున బోయిరి.17 పీఠుగాక మఱికొంద టీయుద్ధ మున బాల్గొనినవారు కాసనములందు జేర్కొనబడి యున్నారు. మాధవవర్మ వంశజుడు కంఠసురాజు

సింగరా జొక్కడు, 18 అపత్సహాయభిదానుడు
 తోళమండల బ్రాహ్మణుడు మఱియొక్కడు, 19
 దీనివల్ల రాయలదళ నాయకులును సామంతులుచూత్రపె
 కాక సామ్రాజ్యమువందు పేరెన్నికకెక్కిన యోధు
 లనేకు లీ దండియాత్రయందు పాల్గొనినట్లున్నది.
 మఱియు పోర్చుగీసులు పెక్కుండు ప్రభయపార్వ్య

18. S. I. I. IV. 789.

19. ARE. 47 of 1906. తిరుక్కవిపూరు
 అమృత ఘోషేశ్వరాలయమును అపత్సహాయుడైన
 బ్రాహ్మణుడు కృష్ణరాయల కాలమున విషయ
 (వృష) సంవత్సరమున ననగా శకాబ్దము ౧౮౪౪
 (క్రీ. శ ౧౮౭౧-౭౨) న బాంబయించెను. అతడు
 ఇరావూరు విజయ నగరములకడ నిజపరాక్రమ
 ప్రదర్శనమువలన గృష్ణరాయలను మెప్పించితి నని
 చెప్పకొని యున్నాడు.

ములవారికిని తోడ్పడిరి. వీరియందు క్రిస్తావాన్ డి ఫిగ్గె
 రెడోయను సత్సవ్యాపారి ప్రముఖుడు. ఇతనికింద
 తుపాకులవా రిరువదిమంది రాయలతోగూడ దండ
 యాత్రకు నడిచిరి. ఫిగ్గె రెడో రాయమారు దుర్గమును
 సాధించునప్పుడు రాయల కమూల్మమైన సేవ యొన
 గెప్పెను. ఇట్లు రాయమారుపై నడిచిన రాయసైన్యము
 నందు యోధులక్షల ముప్పదివేల పదాతులును, ముప్పది
 రెండువేల యాబువందల గుఱ్ఱములును, సైదువందల
 యేబదియొక్క ములు నుండెనని న్యాయవిజ్ఞా
 నాధికారులుబట్టి నేలుచున్నది. దండియాత్ర నడిచి
 నప్పుడు వలసిన రస్తుసామగ్రిలను తరపదార్థము
 లను సరఫరా చేయు వద్దకును, సేవతోయు రజక
 తులకాది పరివారకులు, విలాసినిబృందమును
 రెక్కకు విక్రమింపజేసెను. ఇట్టి ప్రచండ
 సైన్యముతో గూచిచేసిపోయి కృష్ణరాయలు రాయ
 మారుదుర్గముచుట్టును ముట్టడి దిగెను.





ప ప ల :

శా ఫా



అల్పాంజ్ డాడె (వ)

5

వాగ్గ గదిలో కేయ్యు టిప్పాట్ గీసిన పాన్నీ దూపచిత్రం ఒకటి, చక్కనిది. ఆ పాన్ పూర్వ వైభవ చిహ్నాలలో మిగిలిన శిథిలాల కేవలం అవొక్కటే. ఆ బొమ్మ ప్రక్కనే పల్లెటి ప్రకృతి దృశ్యగాయా చిత్రం ఒకటి వేలాడుచుంది. ఎవరో పల్లెటి ఫాటోగ్రాఫర్, ఎంపట్టున ప్రథమ ప్రయత్నంగా తీసిన గాన చిత్రంగానుంది.

కొంపెట్టు ప్రకృతి. కొంప దిగువభాగం రాళ్ళు చేర్చి గోడకట్టినట్టు దిమ్మకట్టుగా ఉంది. ద్రాక్షతీగలు కొంపప్రక్క అంతా ఒత్తుగా ఆకరించుకొంటూ కొంపపైకి ఎగబాసుకున్నాయి. ఆ పైన తమాల వృక్షాలబాటలు, వాటి వెనుక ఒక చిన్ని తాళవృక్షాలతోపు. ఆ క్కడే ఎంపలో ఆకులు మలమలలాడించుకొంటూ ఉన్నకదంబ వృక్షాలు. ఆ వృక్షాల నొడుగుకొంటూ, ఉత్తరపుగాలుల తాకిడికి వాట్లను రక్షణ కైకొంటూన్న ఒక పెద్ద భవనము. భవనంగోడలు తెల్లగా నున్న పూతలో ఉన్నాయి. ఆ యిల్లు సగం కొటడివాణంలాగా, సగం రైతు గృహంగంలాగా ఉంది. ఇంటిముందు వరండా, ఎత్తైన మెట్లవరుస, మకరతోరణాలంకృతమైన దారు చెక్కదాలతో అలరారుతోన్న నీలవాద్యరం తలుపులు, ఆమయింటూ కేసురురంగు గోడలు అంతా పల్లెటూరి దివాణంలాగా ఉంది. ఇటుకగా గొడ్డెపాలలు, వాట్లలో బాగము మొదలైనవి చూస్తూ ఉన్న భవనము

రన్నాయి. భవనం చుట్టూ నెమిళ్ళకోసం కట్టిన దిమ్మలలా ఉన్న, శిథిలమైనకొట బురుజులూ, నిర్మలాకాశంలో, వాతావరణాన్నంతా ఆకట్టుకొంటున్నట్టు కంబళుతూ గ్వహాకారంలో ఉన్న కొట గాలిగోపురమూ, వరుసతీరిన ఇళ్ళకప్పులూ, బొమ్మలూ కనబడుతున్నాయి.

ఆ కొటలోనే అనాదికాలంనుంచీ, గాసిన్ డి ఆర్యుండీల కుటుంబం నివసిస్తూ వచ్చింది. ఆ భవనాన్నీ, జమీన్, కాసిరెం అనేవారు. కాసిరెం జమీందార్లతోటలకు ప్రసిద్ధి. ఆ తోటలు, దొడ్లు, పొలాలూ, ఆ జమీ అంతా, ఒక తరంనుంచి మరొక తరానికి సంక్రమిస్తూ అవిభక్తంగానే నిలుస్తూ వచ్చింది. ప్రతి తరమూ, పిల్లలంతా ఉమ్మడిగా ఆ ఆస్తిసంతా అనుభవించుతారు. ప్రతి తరంలోనూ పెద్ద కొడుకు, రాచరికపు కొలువులో, విదేశోద్యోగిగా పోవటం ఆ యింట ఆనూహ్యంగా వస్తూంది. జమీ నిర్వహణభారం అంతా ప్రతి తరంలోనూ పూర్తిగా చిన్న కొడుకుమీద పడేది.

ఈ ఆనూహ్యతలను, కులసాంప్రదాయలను, ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రకృతి సహించలేనట్లు ప్రవరిస్తుంది. జమీన్ దారీ నిర్వహణకు ప్రపంచంలో అనర్హుడంటూ ఎవరైనా ఉంటే—ఒక్క జమీన్ దారీనే కాదు, అసలు ఏ పని నిర్వహించటానికైనా అసమర్థుడైనా ఉన్నాడంటే, సీతేర్ గాసిన్ అనే చెప్పాలి. ఇంటికి పెద్దవాడైన అన్న, కాసుల్దార

ఉద్యోగిగా విజ్ఞాన కేటబంతో జిహ్విర్వహణ భారముతా ఇరవై నాగ్గోవిట అతనివిద పక్షది.

రంగోభి పురుషుడు, స్త్రీలంపూను, జూదరి, పల్లెటి దిక్కున దూర్భరగృహాన్నిటా ప్రసక్తిగను, నిజేర్, ఆగమ్యకాకిగా, ఎండుకూ పనికిరానివాడుగా ప్రసిద్ధికివచ్చాడు. అతని చిన్ననాడే శిశువంతా "సోకేలా" అని అతనికి పేరేట్టేయారు. ఎంతటి శిశువార, సత్సంప్రదాయక కుటుంబాలలోనూ కూడా, ప్రకృతి, కొన్నికొన్ని తరాల కొక్కొక్కణ్ణి అజ్ఞాతివాణ్ణి సృష్టించి, ఆయాపేదా, అక్కడ పేరుకొన్న కర్మలాన్ని బైటికికొట్టేసి, ఆరక్త సాంప్రదాయాన్ని సంరక్షిస్తూనవుంది.

స్వేచ్ఛగా, నిర్లక్ష్యంగా, శిశు క్షబ్ధులలో పేకాటలలో ఉన్న డబ్బంతా నాననూనూ, ఉచితానుచిల బ్రాసంలేకుండా జబ్బు విరజిమ్ముకుంటూ గుబారాచేస్తూ, నిజేర్ తిరగటం మొదలెటాక కొన్ని నాల్గోనే, ద్రాక్షగోటలన్నీ తగ్గఖాలలోకివచ్చేసి, ద్రాక్షపానీయ భండారముతా వట్టిపోయి, ఏయేటి పంట ఆ యేటికి పంటకుమందే జబ్బికి అమృతం అయిపోతువచ్చి, నిజేర్ వీధిని బడవలసిన స్థితి వచ్చింది. నిజేర్ అన్న, సాంఘిలో కాన్సల్గా ఉంటాండేవాడు. నిజేర్, అన్న సంతకం ఫోర్డర్ చేసి, అక్కడి కాన్సులేట్ విద నూకు హుండిలు పుట్టించాడు. అది చెల్లుబాటు కొచ్చేవాటికి ఎక్కడో జబ్బుపుట్టించి చెల్లించుకోగలననే నిజంగా నమ్మాడు. కాని అది అన్న గారిదగ్గరకు సాంఘి చేకబప్పటికి, వాటితోపాటు తమ్ముడి ఉత్తరం, తన ఫోర్డర్, తమ దివాళాస్థితి విన్నవిండు కొంటూ వచ్చింది. కాన్సల్ కప్పడప్పడే ఉద్యోగంలో పురోభివృద్ధి నూచనలు కనబడుతున్నాయి. కాని ఈ ఉత్తరం, తమ్ముడి ఫోర్డర్ హుండిలు, ఒకే సారి కాన్సులేట్ కివచ్చేటప్పటికి, తమ్ముని అసమర్థత తీవ్రపాటు కల్గించింది. కిమ్మవకుండా ఆ హుండిలు చెల్లించి, ఉద్యోగం విరమించుకొని దివాళానికి తరలి వచ్చాడు. అక్కడే ద్రాక్షగోటలు, పాలనగా పుట్రా మానుకొంటూ స్థిరపడిపోయాడు.

ఈ అన్న నికార్వైన గానిన. కులసాంప్రదాయం, శిశువారం ఇది వీడమెత్తుకూడా తొలగబోవడనే ఛాందసుడు. పైకి ఎంత కాంతుడు,

లోపల అంతటి ప్రదంతుడు. చల్లారిపోయిఉండా, మళ్ళీ ఏ నిమిషం బ్రదలపుతుందో అనిపించే అగ్ని పర్యతలాగా, భీభత్సంస్ఫురింపచేస్తాడు. శ్రమ నీని. ఒకప్పుడా మోకుండా నిత్యం కష్టపాడు. కష్టర సాయంలోకూడా మంచి అభివృద్ధి ఉంది. అతని పుణ్యమా అని మళ్ళీ దివాణం లేరుకొంది. రోననది తీరందాకా వాళ్ళపాలాలు, తోటలు విస్తరించాయి. కష్టాలలాగే కుఖాలకూడా పరంపరలుగానే వస్తాయి. ఆ సమయంలో ఆ కదంబవనంలో, యింటికి క్షేప్త మనసుకుగానే జన్మించాడు.

ఈ రోజుల్లో 'సోకేలా', పవ్యత్రాప భారం నో కృంగిపోతూ, ఇంటిపట్టు నోటలలోనూ దొడ్లలోనూ కాలుగానిన పిల్లలూ తిరుగుతూండేవాడు. ఆ అన్న మొగం కన్నుల్ని, దూకులానికే అతనికి ధైర్యం వారేదికాదు. అన్న మానంలోని తిరస్కారముద్ర వారేదికాదు. అన్న మదిలోని తిరస్కారముద్ర నిత్యం అతన్ని కుదిరించివేసేది. ఇంటిలో శిశు రావంట్లయి, పోలంకో నదిగట్టుకో పోయి, కాస్త గాలిపీల్చుకోగలిగేవాడు ఏ చేపలు పట్టటమా, పట్టెలు పట్టటమా, అపరిలో నావ్వులు ఏరి చేతివెత్తాలుగా చెక్కటమా, ఏదో పనిగానిపని కల్పించుకొని, ఆరుబయళ్ళలోనే ఏ పనిచేయ్యమో చేపలా కాల్చుకు ఫలహారంచేస్తూ, సునోవ్యగమ తయింప చేసుకొంటూ కాలం నర్మబుచ్చుకోమాచేవాడు. రాత్రి అన్ననోపాటు పండ్లకి ఫోజనానికవచ్చేటప్పటికి నోరుమొదకుండా కూర్చుని అన్నవంకకు కన్నెత్తికుండా భోజనం ముగించుకుపోయేవాడు. వదిలగాను మాత్రం, ఈ అమాయకపు మరిది స్థితిని చూసి నాలిపడ్డా మగనికి తెలియకుండా చిల్లరఖర్చులకు అతనికి పెచ్చిస్తూండేది. మగనికి తెలిస్తే మాట దక్కదు ఆపాకు తెలుసు. "సోకేలా" విషయంలో ఆ అన్న గారు అరవినమైగా జాలిరథిడు. అదైనా మునుపుచేసిన తద్వల కనికాదు. ముందుముందు తంకానికి అప్రతిష్టగా ఏం ఆభాంద్రపు పనులుచేస్తాడో వని. ఆ అన్న భయపడ్డే, కుటుంబప్రతిష్ట మంటగలు పుటూ, నిజేర్ మళ్ళీ అపధ్రంకపు పని చేయనే చేశాడు.

దివాణంలో కుటుంబములా అని చూసేందుకు, ఒక చక్కని పడుచు, వారానికి యాడుమాట్లు, తోటలోకి వచ్చేది. వచ్చినప్పుడు రోజంతా పనిఉండేది.

అపిల్ల పేరు దివోనీ. అబ్రూ అనే పల్లవాని కూతురు. రోన్ నదీతీరాన్నే వాళ్ళ నుడినె ఉండేది. ఆ పిల్ల నిజంగా నీటి తామరపూవులాగే, లలితంగా సన్నగా పొడుగ్గా ఉండేది. చిన్న రెండు చిగురుగాకట్టిన రుమాలు టోపీ రిబ్బన్లు వెనక్కు వేలాడుతూ మెడ వంపుల అందాల్ని నేత్రపర్య మొనర్చేవి. మొగమా మెడాకూడా కొద్దిగా మూర్ఛితపానికి కాగిన రంగులో ఉండేవి. బుజాలూ చేతులూ, నువ్వును పూతమెత్తనంతో అతిలలితంగా కనపడేవి. ఆ కొట ఇది పరిసరాల్లో ఆమెను చూస్తే, పూర్వం ఆ రాజమందిరాలు వైభవాలతో లుగుతూన్న రోజుల్లో, శృంగార రసాధిదేవతలై, వీర సుందర భూమిలు కారాధ్యదేవతలై వెలసిన ఈ ఇంటి రాచవడుచులలో ఒకరై, ఇల్లా ఈనాడు అవతరించిందా అన్నట్లు స్ఫురించేది.

నీజేర్ ఆమెను చూసి మెహించాడు. ఆ వల పులో ఆ చారిత్రకభావనాప్రసక్తి ప్రయోగాలులేవు. అల్లాంటి ఆదర్శాలన్నీ నిరసరుడైన ఆ అమాయకుడికి అమాహిత విషయాలు. కాని పొట్టివాళ్ళు కొందరికి వలనే పొట్టి నీజేర్ కుకూడా, పొడుగాటి స్త్రీలంటే ఆకర్షణ ఎక్కువ. దివోనీని చూచిన మొదటి నాటినుంచే ఆ మోహపుటరులలో చిక్కిపోయాడు.

పల్లెటి శృంగారఘట్టాలు వడవటం ప్రవీణత కొంత షోకేలాకు లేకపోలేదు. పల్లెటి వసంతోత్సవాలలో ఏ నృత్యం చేరటో దరిచేరటం, ఏదో ఒక చిన్న కానక్కు సమర్పించటం, పాలలలో మొదటిసారి ఒంటరిగా ఆ వలపుకత్తై తటస్థ మయినప్పుడు, రాక్షసగాంధర్వవిధానాలలో ఆలోచనకు ఊపిరిసలపనీయకుండా ఆ స్త్రీని కైవసమొనర్చుకొని, అవటి ప్రకృతి ఘుమయింపులో ఆ స్త్రీని మైమరసించటం—ఈ కలాపం అంతా షోకేలాకు పరిచితమే. కాని దివోనీ అతనితో నృత్యమే చేయలేదు. అతని చిన్న కానక్కు నతని యింటికే సమర్పించింది. ఇక నదిఒడ్డున చెట్లతోపులో అతని నామెను ఆలంబించవచ్చినప్పుడు, ఆ క్రిస్తియూపిటి వినిరిన చిగురుతో పది అడుగులదూరాన వెలికితలా పడి పోయాడు. అప్పట్నుంచి ఆమె అతన్ని దూరస్థంగానే ఉంచసాగింది. మితిమీరి వస్తుండన్నప్పుడు తన బడ్డాగంలోని కత్తెర చూపించేది. ఆ వలపుతో

అతని కంఠకంఠకు మరీపిచ్చై పోసాగింది. అపిల్లను పెళ్ళిచేసుకొంటా నన్నాడు. పోయి వదినగారికి తన గోడంతా విన్నవించుకొని ఆ పిల్లనిచ్చి పెళ్ళి చేయమని బ్రతిమాలాడు.

గాసిన్ సతి, దివోనీ అబ్రూను, చిననాటి నుంచి ఎరుగును. చాలా జాగ్రత్తగల పిల్ల అనీ, సబ్బీల అనీ, చాలా మంచిననీ ఆ పిల్లమీద ఆమెకు మంచి అభిప్రాయముంది. అందుచేత పెద్దైతే ఈ పిల్ల అయినా “షోకేలా”ను సవ్యార్థంలో పెట్టి తరింప చేయగలదేమనని ఆమె ఆశపడింది. కాని, కూలి పిల్లను తన వంకీకుడు పెళ్ళిచేసుకొంటుం కాన్సల్ కు గొంతపీసంగా స్ఫురించింది. “నీజేర్ ఈ పని చేస్తే ఇక మళ్ళీ వాడిమొహం చూడను” అన్నాడు. ఆమాట నిలచెట్టుకొన్నాడు.

పెళ్ళిచేసుకోగానే, నీజేర్ దినాగందిచితి అత్ర వారింటికి మకాం మార్చి, అన్న నెలనెలా ఇచ్చే స్వల్పధరణంతో శివరంగడపసాగాడు. దివోనీతండ్రిది రోన్ నది ప్రక్కనే చేపలవాళ్ళ నుడినెల మధ్య ఒక చిన్న నుడినె, నెలనెలా నీజేర్ కు అన్నగారిచ్చేదర్థం అందచేయటానికి వదిలిన గారు అక్కడికి వెళ్తా ఉండేది. రెల్లి లోపాలు జీవనకూడా అక్కడికి వస్తుండేవాడు. మధ్యన ఒంటినిట్రాడుఅధారంగా గుండ్రంగా ఆకులతో కట్టిననుడినె. ఏ మాత్రం గారి వేసినా నుడినెఅంతా కదలాడిపోతుండేది. లోపల కూర్చుని గుమ్మంలోనుంచి మాస్తూంటే, రేపుఒడ్డున ఎండలెట్టిన చేపలవలల్లో ముత్యపుచిప్పల్లా ఎండు చేపవలగులు మిలమిలా మెరుస్తూండేవి. ఒడ్డున కొయ్య పాతి కట్టిన పెద్ద పడవ లొకటి రెండు అలలతో లేస్తూపడుతూ, అవి విగలాగినప్పట్లా ఆతాళ్ళు కిట్టు కిట్టుమంటూండేవి. నది సుఖికాలంగా ప్రవహిస్తూ రేళరేళలాడుతూ, చల్లనిగాలి వీచినప్పట్లా, నదిమధ్యనున్న ఆకుపచ్చని లంక చేలతోపాలు, నది తీరాలకూడా ఒక్క అలగా అటునించి ఇటు కదుల్తూ బహు రమ్యంగా కనపడుతూండేవి. ఆ చిన్ననాడే అక్కడ ఆ పరిసరాలను చూస్తూంటే, సముద్రయానాలుచేసి దూరదేశాలన్నీ తిరిగి రావాల్సిన కాంత్యుజ్జ్వల ప్రబలం కాసాగింది.

నీజేర్ బాబాయి ఈ ప్రవాసశివీం, రెండు మాత్రాళ్ళు గడిచింది. ఇక వప్పటికూడా అంధ

మనకపోయేదేమో! కాని దివ్యుల కుటుంబపరిస్థితుల వల్ల మర్చి అతను యింటికి రావటం జరిగింది. జీన్ తల్లి కవలపిల్లలను కన్నది. మాస్ట్రీ, మేరీ. ఈ కాన్సు తో తల్లి జబ్బుపడ్డది. మరదీ, తోడికోడలు ఆమెను వచ్చి చూడడానికి ఆమెనుతి సంపాదించుకోగల్గారు. అంతటితో అన్నదమ్ము లిద్దరిమధ్యా, నిర్ణేతు కంగానే, స్వతస్సిద్ధంగా ఉండే రక్తపుర్పరలిమి వలన, మర్చి సామరస్యం కుదిరింది. అప్పటినుంచీ కుటుంబం అంతా “కాసిలేట్” లోనే నివసించ సాగింది.

పాపం ఆ తల్లికి ఆ రోగం కుదరలేదు. పాండువ్యాధిగా మారి పురాణవ్యాధై, శిశువారంతో ఆమె మంచంపై ఉంచవలసివచ్చింది. ఇక ఇంటి పెత్తనమంతా విధానుకంగా దివోసీవిడ పడింది. ఇంటివనలన్నీ చూసుకోటం, పిల్లలకు తిప్పితిప్పలూ చూపటం, పాలేళ్ళను కూలీలను కనిపెట్టుకొని రావటం ఈ బాధ్యతలన్నీ దివోసీవిడ పడ్డాయి. జీన్ ప్రక్కనే ఆవిగ్ననలో బడిలో చేరాడు. వారానికి రెండుసార్లు వెళ్ళి, అతని మంచీ చెడ్డా కష్టం, సుఖం విచారించి, అతని సౌఖ్యాలు సరి చూపటమంతా దివోసీయే చేసేది. ఇన్నిటి తోపాటు నిత్యం జబ్బుతో ఉన్న తోడికోడలు అవసరాలన్నీ కరిపెటి సపర్యలు చేస్తూండేది.

దివోసీ, వస్తుతః మనోబలమూ, పెత్తందారిత నానికి కావలసిన చాకచక్యమూ, కలమనిషువటంచేత, చదువు సంస్కలు లేని లోటును సహజంగా ఉన్న తెలివి కేటావతో పూరించుకొంది. పోకేలా ఆమె శిక్షణలో కాస్త బుద్ధి కుదిరి ప్రోవనుపడ్డాడు. అతని దగ్గరకూడా చదువుల సారాలు కొంత అటూఇటూగా దివోసీ నేర్చుకొంది.

ఇంటిఖర్చు శామతు విషయాలన్నీ బాతగారు ఆమెకే వదలిపెట్టాడు. నానాటికి ఖర్చులు పెరు గుతూ, ఆదాయం తగ్గి కుటుంబనిర్వహణం భార మౌతూ వచ్చింది. బ్రాతుకు వేరుపురుగుపట్టి ప్రతి యేడూ పంటలో నష్టం రాసాగింది. ఆసీమ తోట లన్నిటూ ఆవురుగు పోకింది. కంఠకట్టినతోటలు కొద్దీ మాత్రం, పురుగుబాధ అంతలేమండా కొంతకొంతబాగు న్నయి. కాన్సులోకు పొద్దప్రమానం, బ్రాతుకుపురుగు పట్టకుండా కాపాడటం ఎలా, అన్నదే వ్యాపంగము. ఆ పరిశోధనలలో నిత్యం నిమగ్నుడై ఉండేవాడు.

దివోసీ ఆట్రూ, ఏ వేదంతో ఆ యింటి ముందు వచ్చిందో, ఆ తెలుహూలు, మొలను తాళం చెవులరింగూ, కత్తెర, ఆ వేషని కనుకూలంగానే ఆ యింట స్థిరపడిపోయింది. ఇంటికి పెద్ద పనికత్తె గానే, ఇంటికి త్రవదారుగా, తోడుకోడలికి చెలి కత్తెగా ఉంటూ, ఇంటి విషయం సర్వస్వమూ చూచుకొంటూ, జబ్బుగా ఉన్న యిల్లాలకు ఏ లోపమూ - మందులో మాకులో పథ్యంలో - ధనా భావకల్ప జరగకుండా కనిపెడ్తూ, పిల్లలకు తల్లి సంత తులలేవన్న లోపం కనబడనీయకుండా, సర్వమూ సమకూర్చిపెడుతూ, జీన్ చదువు విమాత్రం వెనుకబడ కుండా హెచ్చులూ చదువులోనూ, తరువాత ఎయిక్స్ లో లా చదివేటప్పుడూ, తర్వాత పారిస్ లోని కాన్సులేట్ డిగ్రీ చదువు రోజుల్లోనూ, కావలసిన షబ్బు సకాలానికి అందజేస్తూ, ఇంటికి పెద్దదిమ్మగా సమర్థంగా వ్యవహరించేది.

ఇంత క్రమబద్ధంగా, ఇంత జాగ్రత్తతో, ఏ మంత్రబలంతో ఆమె నిర్వహించుకు రాగలుగు తున్నదో, ఇతరు లెవ్వరికి తెలియదుసరిగదా, ఆమెకు కూడా సరిగ్గా తెలియనే తెలియదు. కాని జీన్ కు ‘కాసిలేట్’ విషయం జ్ఞప్తికివచ్చినప్పుడల్లా, వెలిసి పోయిన ఆ ఘటాగ్రానా చూచినప్పుడల్లా, మొట్ట మొదట మనసులో ఆడేమాపం, మొట్టమొదట నాలు కకు తగిలేపేరు-దివోసీ. ఆ విచారవృద్ధుడు, ఆ అమా యక పల్లెవతుడు, కేవలం తన మనోవార్తల్లోంచేతనే ఆ యింటిని నిలబెడుతూ, అతని మనోశీత్రంలో ఇల్లంతా ఆమెయే అవరించుకొని ఎక్కడెక్కడో అక్కడ కనబడుతూవుంది.

కాని యీ మధ్య కొన్నాళ్ళనుంచీ, తన ప్రియురాలు ఎల్లాంటిదో తెలిసినప్పటినుంచీ, ఆ ప్రియురాలి సమక్షంలో, ఆ పవిత్రవామంగాని, తన తల్లి, చెల్లెళ్లు, యింటి విషయం ఏదిగాని, పెదవిదాట నీయకుండా గడుపుతూ వచ్చాడు. కాఫీ మంచా నికి దగ్గరగా ఆ ఇంటి ఫోటో ఉండటంకూడా, చాలా అప్రకృష్టంగా కనబడి, దానివంక చూడటానికే అతనికి సీగ్గుగా ఉండేది.

* * *

ఒకనాడు సాయంత్రం అతను ఇంటికివచ్చేటప్పటికి, బల్లవిడ ముగ్గురికి భోజనం అమర్చిఉండే

టంచూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. వెంటనేతను గుట్ట పట్టలేని ఒక పొట్టి మనిషి, ఫాన్సితో పేకాడుతూ కూర్చోటంచూసేటప్పటికి ఆ ఆశ్చర్యం ఇనుమడించింది. ఇంతలో ఆ పొట్టి మనిషి ఇటుతిరిగి, చింబో తుకల్సూ, పెద్ద మొద్దుముక్కు, బట్టలూ, పిల్లి గడ్డమూ, చీకాచింతా లేని ముఖారవిదమూ కనబర్చుకొన్నాడు. సీజేర్ బాబాయి! గాసిన్ ఆశ్చర్యార్థక కబ్బావి కిటుతిరిగి, చేతిలో పేకముక్కలు అల్లాగే పట్టుకొని జబాబు చెప్పన్నాడు.

“భలే కాలక్షేపం, చాళాపురా! నేనూ కోడలుపిల్లా తములపాకుల ఆట ఆడుకొంటున్నాం.”

కోడలు పిల్ల!

తన ఈ సంబంధం నరమానవుడికి తెలియకుండా జీన్ ఇంతా జాగ్రత్తపడ్డాక, తీరా ఇది! బాబాయి ఆమెతో మాపిస్తున్న ఈ అతిపరిచయం, తర్వాత ఆమె వడ్డన కటూఇటూ తిరుగుతున్నంతసేపూ ఆమె నభినందిస్తూ మెల్లిగా తనతో చెల్లాన్నమాటలూ, అన్నీ, జీన్ ను విభ్రాంతుణ్ణిచేశాయి. “భలేపిల్లను చిక్కించుకొన్నావురా అబ్బాయి! అదృష్టవంతుడవు! ఏం కళ్ళు! ఆ చతులూ! ఓ భలే చక్కటి చుక్కల .”

భోజనానికి కూర్చుని, ఏం అరమరలు లేకుండా పోకేలా, తను కాసిలేట్ వ్యవహారాలూ, తను ఇక్కడికొచ్చినపని చెప్పటంతో జీన్ ను పరిస్థితి మరింత అభ్యాస మహూ కనబడింది.

సీజేర్ పారిస్ రావటానికి, పాత బాక్సులూ ఒకటి మిషగా దొరికింది. మునుపెప్పుడో సీజేర్ కార్పిలేసి అనే స్నేహితుడికి 8000 ఫ్రాంకులు అప్పజెచ్చాడు. ఆ డబ్బు తిరిగి కళ్ళమాస్తానని అత నేనాడూ ఆడుకోలేదు. కార్పిలేసి చని పోయాడని సీజేర్ కియ్యవలసిన 8000 ఫ్రాంకులూ వెంటనే ఇయ్యగలవార మని ఒకలా యరు ఉత్తరం వచ్చింది. అసలు అంతకన్న ముఖ్య కారణం ఉంది. డబ్బుకేమిచ్చే, డబ్బు పోడ్డులోనే పంపేవారు. “అసలు సగంతి ఏమిటంటే, మీ ఆమృతంట్లో ఏం బాగులేదురా అబ్బాయి. కొన్నాళ్ళుటి రోజు రోజూ మరి చిక్కిపోతోంది. సత్తుర తగ్గిపోవటమే కాకుండా మధ్యమధ్య మరి చెదరటంకూడా జరుగు

తూంది. అన్నీ మర్చిపోతుంది. పిల్లలపేర్లుకూడా మర్చిపోతుంది. మొన్న ఈ మధ్య మీ నాన్న తన గదిలోంచి బయటికితెస్తే దివోసీని “ఎవరు ఈ దయార్థి హృదయుడు? పాపం నన్ను చూడటానికి చాలా మాట్లు వస్తున్నాడు?” అని అడిగింది. ఆ మరిధ్ర మణం ఎవళ్ళూ కనిపెట్టలేదు. దివోసీ ఒక్కలే కనిపెట్టింది. నన్ను రహస్యంగా పిలిచి సగంతి చెప్పి డాక్టర్ బూచరూ దగ్గిరకు పర్చి, మీ ఆమృత వైద్యం విషయం అడిగిరమ్మంది. మునుపు ఆ విషయం జబ్బుచేస్తే ఆయనే వైద్యం చేశాడు.”

“మీ కుటుంబంలో మునుపెప్పుడన్నా ఎవళ్ళ కన్నా పిచ్చియైతటం ఉందా” అంటూ ఫాన్సి మహనిదానంగా, చూచుచూ, తన లాగురైర్ భంగిమలో అడిగింది.

“ఎప్పుడూలేదు” అని, చిలిపినవ్వు మొగం అంతా చిందించుకొంటూ, తనుమాత్రం చిన్నప్పడు కొన్ని పిచ్చుపిచ్చు చేష్టలు చేసినట్లు చెప్పాడు. “అయితే, ఆ పిచ్చి అడవాళ్ళకు నచ్చేదలే. అందు కని మన్ని ఇంట్లోపెట్టి గొళ్ళంపేయాల్సిన అవసరం కలుగలేదు.”

ఆ ఇద్దరివంకా మాన్తాంటే జీన్ కు కడుపులో యెయ్యిపెట్టి చేతేస్తున్నట్లుంది. తల్లి విషయమైన దిగు లాక్కంటే కాదు. ఆ మాతృదేవినిగూర్చి, ఆ పండు వయసులో ఆమెకు కల్గిన ఈ క్లిష్ట పరిస్థితులగూర్చి, ఈ అడవి, బల్లమీద మోచేతు లాన్చుకొని, చేతుల్లో సిగరెట్టు తిప్పకొంటూ, అన్నీ తెలిసిన ఆరించాలాగా, ఎచ్చెరికం లేకుండా, అయినమాట, కానిమాట అన్న విదమీదలేకుండా, సంపూర్ణభాషా స్వాతంత్ర్యంతో మాట్లాడుతూండటం, ఆ దుర్వార్త శ్రవణం కన్నా మరింత భరింపరాని బాధగా తయారయింది. ఇక అవతల వ్యక్తి, ఉచితానుచిత జ్ఞానం లేకుండా వినబోసిన పిట్టలాగా, తన సహజభోరణిలో వాగుతూ తను యింటి గట్టుమట్టులన్నీ ఏమాత్రం సంకోచంలేకుండా తైటపెడుతున్నాడు.

అ! ద్రాక్షతోటలా! ద్రాక్షతోటలు దగ్గ పటమయ్యాయి. కంచెలన్నవికూడా ఆగటం లేదు. సగంపైగా అప్పుడే పురుగు లేశీకాయి. తక్కిన సగం, ఏదో బ్రహ్మాండమీద కాపాడుకు రావటం అవుతుంది. గుత్తిగుత్తి, పండుపండుకూ

కోగిడ్డిపిల్లాడికి మందులుపోసినట్లు, మందువేస్తూ చికిత్సచేస్తూ కాపాడుకొంటూవస్తాంటే ఆ మాత్రం నిలవడం గగనమైపోతుంది. వాల్లకుపోసేమందులకు బోలెడు ఖర్చవుతుంది. అసలు అన్నిటికన్నా వచ్చిన చావు, అన్నకాస్తలో, కొత్తద్రాక్ష మొక్కలే వేసితిరాలని మొండిపట్టుపట్టి కూర్చున్నాడు. కొత్తని పాలినా వాటికి వంటనే పురుగుపట్టాంది. అంత కన్న సుతేత్రమైన ఆరోటభూముల్ని పాడు చేయకుండా, ఏ ఇతర ఫలకృషులు వాటి నా బాగుండేది. ఇప్పుడా నేలంతా ఎండుకుళ్లు ద్రాక్షటి గల చెత్తతో కీకరబాకరగా తయారయి ఎండుకూ పనికిరాకుండా పాడయిపోతోంది.

తను, సిరీ మాత్రం, అన్యవ్యవశాస్త్రా, రోన్ నది ఒడ్డునే ఉన్న తన కొద్దిపాటి ఘామిలోనూ, ద్రాక్షపంటే, కొత్తగా తను కనిపెట్టిన ఏటిసుంపు పద్ధతి ఉపయోగించి లాభంగా పండించాడు. ఆ పద్ధతి ఫలం కొత్తపద్ధతి. అయితే ఏటిపల్లపు ఘామికి 'లాండ్'గాని ఎగువ భూములకు ఉపయోగించదు. ఇప్పటికే ఒకపంట బాగాపండింది. సారాయంలో ఘాటుకూడా కొంచెం తక్కువకుతో; కాస్తలో పెక్కిరింతగా ఆ సారాయాన్ని, "గుంటరిటి" సారాయి అంటారు. అయితే పోకేలా మాత్రం పెంకి ఘటంకాదు! ఈ ఎనిమిదివేలా పెట్టి లంకపాలం కొంటాడు.

"రోన్ నదిలో గట్టుకిదగ్గర లేదురా, అబ్రూ దగ్గర, ముదటిలంక, అదిరా అబ్బాయ్, అది కొంటాను. కాని ఒక్కయ్యే రహస్యం. ఇది మనలో మనమాట. కాసిలెట్లో ఎవళ్ళకీ దీని వాసనైనా తగులకూడదు సుమా."

"దివోనీకూడానా, మా మ య్యా!" అని ఘాన్నీ చిరునవ్వుతో అడిగింది. పెళ్ళాంపేరు వినేటప్పటికి పోకేలాకన్ను చెమ్మగిల్లాయి.

"అ! దివోనీ! దివోనీ! చెప్పకుండా ఎప్పుడూ ఏవని చెయ్యనుగా. అసలు అనివశ్యకంగా ఇది మంచిదనే నమ్మకం ఉంది. తన సిరీ - కాసిలెట్ గాభాగాగ్నన్నంతా నాశనంచేసిన తన సిరీ - మళ్ళీ వాల్లను బాగుచేయడానికి తలపెట్టున్నాడంటే దివోనీ ఎంతన్నా పొంగిపోతుంది."

తన ఆదిరివ్వడాడు. ఇప్పుడా సంగతంతా జట్ట బయలు చేస్తాణ్ణి! ఫార్మర్ కిక్కురవారండేఖిలూ, ఆ దొర్లొగ్గి చరిత్రంతా వైట పెడదా!

కాని సిరీ ఆ గొడవలో లేడు. దివోనీ ఆలోచనలలో నేనిమన్ను దైవాయుక్త న్నాడు. దివోనీ ఎల్లాంటిగో, తన తండ్రి సౌఖ్యం చేకూరుకుందో, అది అంతా ఏకరువు పెడుతున్నాడు. అదీకాక ఆమె ఎంత అందమైన మనిషి! అద్భుతమైన రూపురేఖల సమ్మోహనాంగి!

"ఇదిగో మాడు, కోడలా! నువ్వు అడదానివి కదా, అందం విషయం అవిదానికంటికే తెలియాలి. నువ్వేమాడు.. "అంటూ పర్చులోనుంచి నిత్యం తనదగ్గి రుండుకోనే ఒక చిన్న ప్లాస్టిక్ ముందర పెట్టాడు.

తన సెలవులింసురించి తన ఎప్పుడు వాల్లాడినా మార్పుభావంతో మోసపెట్టంవట్లా, ఆమె ఉల్లేఖలలో సలహాలలో మార్పుబాల్సల్లం చిందుకూ, ఆ దమ్మరి వంకరటింకర పెట్టి ఆకారాలలో ఉండటం వట్లా, కాస్త కమ్మముల్లిన పల్లెటిగ్గుహాడిగా, ఘాన్నీ ఆమెను మనసులో చిత్రించుకొనిఉంది. అంగు చేత, సన్నగా పొక్కుగా, నాగరికపు చేపాపావ్ వంతో, అందమైన తలమూలు కట్టులోనుంచి గురు మారమైన వదనం కనబర్చుకొంటూ, ముప్పైదేళ్ళ నడివయస్సులో ఉన్న ఈ గాయాచిత్రరూపాన్ని మానేటప్పటికీ, ఘాన్నీ సన్నగా అదిరివడోది.

"ఔను. నిజంగా, చాలా బాగుంది", అంది. దేదవులు విగిరిపోయి, కంఠంలోంచి మాట కొత్తగా వస్తోంది.

"ఏం! నిజంగా సమ్మోహనాంగికదూ!" అంటున్నాడు సిరీ బాబాయి, ఆ పదం అతనికి మరి ఇష్టమైనట్లు.

అక్కడనుంచి ముందు వరాండాలోకి కదిలారు. పగలంతా ఎంపి మాడ్చిందేమా వరాండామైన జింకురేకులు ఇంకా ముట్టుకుంటే కాలకూనే ఉన్నాయి—ఎక్కడినుంచో చెరురుగావచ్చిన ఒక చిన్న మేఘం, అప్పుడే కొద్దిగా జల్లుకొట్టంతో గాలి చల్లబడి, కాస్త వేయిగా ఉంది. వానచినుకులు జింకురేకులమీదా, కేవ

మెంటుమీదా, చిటపట చిందులు త్రొక్కుతూ ఆనంద స్వత్వము చేస్తున్నాయి. ఈ మాతాదంబుడ సేదనంతో పారిస్ మండహాస మొనరున్నట్లుంది. రోడ్లమీద జనసమృద్ధం, బళ్ళసందడి, ఆ కోలాహల మంతా పైకెగిసి ఆ పల్లెయ్యి తలకక్కి, మువ్వగంట లాగా డోల్లగాడున్న ఆ కాలీజాగాలో కుళ్ళ తిరుగుతూ, దాదాపు ముప్పైవిళ్ళక్రితం యావన దిశలో చూడునెలలపాటు, తన స్నేహితుడైన కార్మి షెన్తో పారిస్లో అతను విడిచిన దినాలస్మృతులను చేతి తిన్నాంది.

అరే, పిల్లలూ, ఏం జల్సాగా పెళ్లాయి ఆకోజు! ఏం మోతపెత్తిపోయేది! ఒకనాడురాత్రి మారువేపాల ఉత్సవానికి తామంతా కలిసి ప్రేడ్-లిస్వపుకు— కార్మి షెన్తో సంతోషము చేశాడు. తలమీద తురాయి ట్రాపీ పెట్టాడు. అతని ప్రియురాలు ఆమెర్నా పాటలపిల్ల వేషం చేసింది. ఆ వేషమే ఆమెను పైకి తీసుకొచ్చింది ఆతర్వాత. కేఫీ నాట్యమేళాలలో, మంచి పాటకత్తెగా చేరు తెచ్చుకొంది. ఇకలను, నీకేరే చేరదీసిన పిల్లకు 'పెయ్యనాకుడు' అని పేరుండేది—ఈ సంగతులన్నీ చెల్లా నిమిషనిమిషానివే ఉత్సాహం అతిశయిస్తూ, ఆ చెవినుంచి ఈ చెవిదాకా నోరు తెరుచుకొని కలకల నవ్వుతూ, నాట్యపురాగాలు, కూనిరాగంతోనూ తాళంవేస్తూ, కోడలి సమంతుట్టూ చెయ్యివేసి గిరగిరా తిప్పుతూ, ఆ నాట్యాలన్నీ మళ్ళీ ప్రత్యక్షపురాణం చూపిస్తున్నాడు. చివరికి అర్ధరాత్రి అయ్యాకలను దిగిన హాటల్ "కుజా"కు—పారిస్లో అతనికి తెలిసిన నీ ఒక్క హాటల్—జయలుదేరాడు. మెట్లు దిగుతూ, పెద్ద గొంతుకతో పాటలు పాడూ, చీకట్లో దోవ చూపించబానికి దీపం తెచ్చిన కోడలుపిల్ల కేసి ముద్దులు విసురుతూ జీన్స్ కేకేశాడు.

"అరే అబ్బాయి—తెలుసుగా! ఈపిల్లదాన్ని ఒకకంట కని పెట్టి ఉండవోయ్!"

అతను దిగి నల్లబోగానే, ఫాన్సీ వెంటనే దుడ్లు మార్చుకొనేందుకు తన గదిలోకి పోయింది. ఆమె సొసట ఇంబాకపడ్డముడి ఇంకా అల్లానేఉంది. ఆ ఆలోచనలే ఇంకా తలలో రేగుతున్నాయి. గది తలుపు తెరిచేసింది. గదిలోంచి ఇవతల హాలులో

పడకకు సిద్ధమాతున్న జీన్తో, అతిమామూలు ధోరణిలో మాట సాగిస్తోంది.

"అన్నట్టు నిజంగా చాలా అందంగానేవుండే, మీడిన్సి. ఎప్పుడూ అవిడనుగురించే మాట్లాడేవాడి వంటే ఇప్పుడు నాకు తెలుస్తూంది, ఆశ్చర్యమేం లేదని! మొగుడి చాటురంకు మస్మాన్ అవిడకు—అందులో ఆ 'హాకేలా' రూపం— నానీ మోసగించిందంటే—అనుమానం ఏం లేదు."

జీన్ కొక్కసారి ఒళ్ళు మండుకొచ్చినట్లయి కోపంతో విరుచుకు పడ్డాడు. దివోనీ—తనకు తల్లికి మారుతల్లి అయిన దివోనీ! చిన్నపిల్లవాడవుటనుంచి, తనకు నీళ్ళుతాసి, అన్నంపెట్టి పెంచిన దివోనీ! తనకు జబ్బుచేస్తే రెప్పలూ కాపాడి రక్షించింది. ఇంత నీచాతినీచమైన కోక్క ఎవరూ అతనిలో కలగలేదే!

"ఒరి, పోవోయ్ చెప్పావ్!"—తలకట్టులో జడ ఎన్నులతోనూ నోటినిండా పెట్టుకొని పళ్ళు ఎగించుకొని గట్టిగా మాట్లాడుతూంది. "నాకా చెప్పావ్, ఈ కబుర్లన్నీ! ఆకర్నూ, ఆ జబ్బిపుల్లాయ్ చెప్పినట్లు ఆ సమ్మాకాన విగ్రహం—నన్ను నమ్మిస్తావ్ గా—వాడి దివోనీ, నీలాటి అందమైన పాలబుగల పడుచు కుత్తాకా దారికి, ఒక్కయింట్లో ఎద్దిరూ నిత్యం తిరుగుతూంటే, నీటిగిరి అంటూ మడిగట్టుకు కూర్చుంటుండే! నే నొక్కటి చెప్తాను విను, రో'ననది పల్లెటిప్రక్కనుండేనీ, ప్రపంచంలో మరెక్కడైనా ఉండనీ, అసావశ్యమంతా ఒకటే అనుకో!"

ఆ మాటలు వ్రాత్తి నమ్మకంతో అంటుంది. తన ప్రేమిచారి అంతా వృధయంలో స్వేరిబులే అనీ, మొట్టమొదటి కోర్కె మొలక త్రటంలోనే లొంగిపోతారనీ, మనసారా విశ్వసిస్తూంది. అతను కొదవినాడిస్తున్నాడు. కాని అదేసమయంలో స్వల్పి పథమంతా గాలించుకొంటున్నాడు. ఏ అమాయికంగా పెట్టుకొన్న ముద్దులోగాని, స్వర్ణలోగాని ఎక్కడైనా, ఈ అపార్థ అపాయం కనిపించే ఆస్కారముండేవాడనీ! ఎక్కడా స్వల్పితగలలేదు. కాని తన మార్మభావ స్వచ్ఛందత్యం చెప్పుతేరిగి, సుగ్ర సవ్యభూతకాకృతిపై గోటిగీత పడి పాడైనట్లయిపోయింది.

“అల్లా మాకు! ఇదిగో మీతోళ్ళోవాళ్ళు పెట్టు
కొనేమాదిరి టోపీ!”

తల నన్నగా దువ్వి జడలు అందంగా ఎత్తుగా
స్లిగ్జాట్టి, రుమాలు ముక్కోణంగా మలచి పిన్నులతో
టోపీలాగా తలపై అమర్చింది. అతని పల్లెటిదిక్కున
పల్లెపడుచులు దాదాపు అల్లా ముక్కోణాకృతి
నున్న టోపీలనే ధరిస్తారు. తెల్లని నీలిపట్టు పడక
గౌను, పాలనురుసులాగా మడతలు పతేట్టు ధరించి,
అతని ఎదుట నిలచి కళ్లు మిలమిలా మెరిపించు
కుంటూ “దివోసీలా ఉన్నానా!” అని అడిగింది.

కాదు. కాదు, ఏమాత్రం కాదు. అసలు
ఆ చిన్న టోపీలో ఆమె ఎవరిలాగా లేదు. అచ్చు
ఆమెలో ఉంది. ఆటోపీకూడా, ఆనాడు ఆమె శేర
విచారణ సమయంలో, ప్రియమైన ముద్దాయికి
వీడ్కోలు చెప్తూ “పర్వాలేదు ప్రియతమా, మళ్ళీ
మంచిరోజులు వస్తాయి” అంటూ ముద్దులు విసు
ర్చున్నప్పుడు ధరించిన టోపీ—ఆమె కప్పుడు
మహా అందంగా అమరిందని అందరూ అన్న టోపీని
—ఆ పూర్వ వేషాన్ని స్ఫురించేస్తోంది.

ఆస్పృతి లేకత్తిగానే, మనస్సు చీకాకై
పోయి, దుర్బలంగా తోచి, ఆమె ప్రక్కకు చేరిన
మరునిమమంలోనే, ఆ రూపంలో ఆమెను చూడ
నిచ్చలేక దీపం ఆర్చాడు.

* * *

మర్నాడు ప్రాద్దున్నే, ఆ బాబాయి బడబడ
లాడుకుంటూ చేతికట్టి తివ్వకుంటూ, పెద్దరికం
ఒకపోసుకుంటూ “ఏమటోయ్, పిల్లలా” అంటూ
గగ్గోలుగా లోపలకొచ్చాడు. అతగాడు మునుపు,
‘వెయ్యనాకుడు’ పిల్లతో పారిస్ లో గడిపినరోజుల్లో
కార్నివేసీ ఆ పెద్దరికపుతిరులోనే అతగాడి గదిలోకి
గబాలున వచ్చి పలకరించేవాడట. వీలేర్ క్రిందటి
రోజుకన్నా మరి హుషారుగా ఉన్నాడు. హోటల్
‘కుజా’లో నివాసమే ఆ ఉల్లాసం తెచ్చి ఉంటుంది.
అంతకన్నా బాణీనకూలులవచ్చిన 8000 ఫ్రాంకులు,
జేబుతో పర్సల్ లో ఉన్నాయి. ఆ పబ్బెటి రోన్ నది
లంకను, తప్పకుండా కొంటాడు. అయితే మటుకు
అందులో ఒకటో, అకో, చిల్లర ఖర్చుపెట్టి కొడు
కునీ, కోడలునూ, కాస్త కులాసాగా విందుకు తీసు
కళ్ళే అధికారం అతనికి లేదంటారా!

“మో దాక్టరు మావరోదగ్గర కళ్ళటంఎవ్వడు”
అన్నాడు గానీ. ఏక విగిని రెండు రోజులు ఆఫీ
సుకు సెలవుపెట్టేందుకు అతనికి ఆస్కారం లేదు.
చివరికి ఫాంప్స్ ఎలీవీన్ లో అంతా పొద్దున్నే టిఫిన్
తీసుకొని, అక్కడినుంచితర్వాత మొగాలిద్దరూ పెద్ద
డాక్టరుగారిని చూడటానికి వెళ్ళాలని నిర్ణయించు
కొన్నారు.

అసలు హోటల్ అనుకొన్నదల్లాకాదు. దర్జాగా
నాలుగుగుజ్జల హెర్బల్, వైన్ పేజీజీలు బండివిండా
అమర్చుకొని, మహా ఆటోపంతో, సెయింట్
క్లౌడులో మాసే జనంఅంతా బిత్తరపోయేటట్లు
రోజుల్లా విందు జరిపించాలనుకొన్నాడు. అయినా
హోటల్ దాబామీద చెట్లనీడల్లో టేబిల్ అమ
ర్పించి, చెట్లతలల సందులనుంచి ఎదుటి హోటల్
నృత్యగానాల సంగంభం హాయిగా చెవిసోకుతూ
ఆ చెట్ల సువాసనలు ఆస్వాదిస్తూ, కమ్మగా విందార
గిస్తూంటే, అక్కడా, అనుకొన్నంత కాకపోయినా,
కొంత మజాగానే ఉంది. వీలేర్, ఈ పారిస్ నివా
సుల సమ్మోహపరచే ప్రయత్నంలో, అతిగా మాట్లా
డేస్తూ మహాగౌరవ మర్యాదలన్నీ ఒరుపుతున్నాడు.
వెయిటర్ ను నిత్యం కనిపెట్టి మునిస్తూ, పాక
ప్రవీణత నగ్గడిస్తూ, ఆ తెచ్చిపెట్టుకొన్న సంతో
షంలో, దంపులలో వందిమాగధుల వెంగలితన
మంతా అనుకరిస్తున్నాడు. జీన్ కిడి చాలా సంత
టంగా పరిణమించింది. అంతకన్నా ఆ మామా
కోడళ్ళమధ్య క్షణిక కాళికృష్టి పొందుతున్న అతి
పరిచయం మరింత బాస పెట్టసాగింది. ఇవేవీ అతని
అదుపాజ్ఞలలో లేకుండా పోయాయి.

ఆ యిద్దరినీ మాస్తే అధమం ఇరవయ్యేళ్ళ
నుంచైనా నాళ్ళకు స్నేహం ఉందా అన్నంత చదు
వుగా ఉన్నారు. ఒక్కొక్క సీపా ఖాళీ అవ
టంతో, హోటల్ మరింత మధురహృదయమై పోతు
న్నాడు. కానీ లెల్ నుసరించి, దివోసీనిసరించి, తమ
బుల్లి అబ్బాయి జీన్ నుసరించి, అతిఆర్ధంగా
మాట్లాడుతున్నాడు. తమ బుల్లాడు ఆమెలాంటి
స్ట్రీతో ఉన్నందుకు తనకు చాలా సంతోషమైందని
అన్నాడు. ఆ వివేకవరి అతనేం తెలివి తక్కువ
వనులు చెయ్యకుండా చూడగలదని సంతోషిస్తు
న్నాడు. ఇక వాడు ఎప్పుడూ ఏదో మహాదిగా

ఉండటం విషయం ప్రసంగిస్తూ, ఆమెచేతులు నిమిస్తూ అతని కన్నులూ మానుకొంటూ రావాలి, కొత్త పెళ్లికూతురుకు చెప్పినట్టు అన్నీ చెప్తున్నాడు. అతని అతని గోంతుక గానాడకమాతూ, మాటలు ముద్దగా వస్తూ, కళ్లు నీళ్లుగ్రమ్మి పోతున్నాయి.

డాక్టరు బూదకో, ఇంటికి వెళ్ళేటప్పటికి మళ్ళీ కాఫీ మామూలుస్థితికి వచ్చాడు. డాక్టరు ఇంటిదగ్గర క్రింది గదులలో నెండుగుంటలు పడి ఉండాలి వచ్చింది. గదులు ఎక్కుగా పాడుగా, ఏ నవ్వుననూ లేకుండా, నెర్రపు తుట్టించేటట్లుగా ఉన్నాయి. హాలునిండా బసం. సోఫలు, వారి బంధువులు, ఆసేదనలు విగబట్టుకొంటూ నిశ్చలతతో మొగాలు దీర్చంగా పెట్టుకొని కూర్చున్నారు. ఒక హాలునుంచి ఒక హాలుకు, ఒక అంతరం తర్వాత మరొక అంతరం గదులూ జారగచేస్తూ కదిలిన ఆ నెండుగుంటలూ మనసులోని ఆదుర్దావల్ల నెండు యుగాల నరకయాతనంతో అనుభవించేసేసట్లు చేశాయి. చివరికి ఎల్లాగో ఆ మహామహుని సమక్షానికి చేరాడు.

డాక్టరు బూదకో ప్లావకశక్తి అద్వితీయం. గానినసలివిషయం అంతా అతనికి స్పష్టంగా జ్ఞాపకం ఉంది. పశ్చాత్తాపం, ఆమెకు బట్టు ప్రారంభించి నవ్వుకు, ఒకసారిమాత్రం ఆ డాక్టరును కానిలేవోకు లుచుకు వెళ్ళారు. తర్వాత జబ్బు పరిస్థితులన్నీ వివరంగా వాళ్ళనడిగి తెలుసుకొన్నాడు. మునుపటి (ప్రిన్సి)ప్లనలన్నీ బాగ్రతగా పరిశీలించాడు. అంతా విని ఈమధ్య మెదడులో కలిసిన అవస్థార కానికి కారణం వాళ్ళకు వివరించి క్రైస్తవం చెప్పాడు. కొన్ని ఘాటైన మందులు వాడటంవల్ల అది వచ్చిందని చెప్పాడు.

అని చెప్పిచేవిలోమీదికి వంగి, సన్నగా చికిరించిపోతూ ఆ గడ్డ కళ్ళమీద గుబురు కను బొమ్మలు తీరంగా ఏకరేఖగా ముడిపడుతూంటే, అదిగ్నవోలూ డాక్టరుకు చికిత్స విషయం సలహా ఇస్తూ ఉత్తరం రాస్తూ కూర్చున్నాడు. అతనివంక ఆదుర్దాతోచాస్తూ వాల్లదనూ ఊపిరి విగబట్టుకొని కాగితంమీద పాల్ బరుకుతూన్న చిరుకళ్ళం వింటూ కూర్చున్నాడు. ఆ మహాపట్టణపు రోడ్ అంతా,

ఆ చిరుకళ్ళంలూ లీనమయిపోయి వినరాకుండాఉంది. ఒక్కసారిగా, ఈ సవినకాలంలో డాక్టరుకున్న ప్రభావ మెంతగొప్పదో వాళ్ళకు అవగతమయింది. నరుని అవదల మూఢనమ్మకాలకు, మహోన్నత భక్తివిశ్వాసాలకు, మూలాధారమైన క్రైస్తవ ధర్మ పూవారి ఈ సవినవైదుడు...

అక్కడినుంచి బైలు పడేటప్పటికి సీతేశ్వరు కైపు పూర్తిగా వదిలిపోయి తీవ్రాలోచనానిమగ్నుడయ్యాడు.

“నేను హాలులకు వెళ్లి, మూలా ములై సర్దుకొంటాను... చూడాలి ఈ పోలిసగారి నాకు పడే దురా, అబ్బాయి! ఇక్కడే ఇంకా ఉంటే ఏదో అనకతనక పని చేసేస్తాను. అందుకని నాయంత్రం ఏడుగుంటలబండికి బయలుదేర్తాను. కోడలుపిల్లకు నా తరపున మళ్ళీ రానందుకు తుమపాలు చెప్పి. ఏం! చెప్పావో కాదా?” అని తీసికొని అడిగాడు.

అతనికి అప్పు చెప్పకుండా తీసి చాలా బాగ్రత పడ్డాడు. అసలు ఈ వెంగలిబాబాయ్ ఏం కుట్టతనపు పనులు చేస్తాడో అని అతనికి నిత్యం అపరాధం ఉంది.

మర్నాడు ప్రాధున్న నిద్రలేచి, అమృత్యా ఇప్పటికి బాబాయి తేమంగా ఇంటిదగ్గర, దివోనీ కాపలాలో పెట్టెలో పెట్టినట్లుంటాడుగదా అని, గల రాత్రే అతన్ని పంచేసేందుకు తన్ను తను ఆభినందించుకొంటున్నాడు. ఆభినందించుకొంటూ ఏగానే, అరాత్తుగా ఆ బాబాయి, మొగముతా వాడి పోయి ముకుతలపడి, ఒళ్ళంతా కుంకుమపోయి బోకేశవత మూర్తిభవించినట్లు ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

“అంత భగవంతుడా! బాబాయి, ఎమయింది? అలా ఉన్నావేం?” అని అడిగాడు.

సీతేశ్వర బాబాయి నోటమాట లేక, కాలు వేయడంచేత, అక్కడ పడకకుర్చీలో కుప్పగా కూలిపోయాడు. తర్వాత తర్వాత నెమ్మది నెమ్మదిగా తేరుకుంటూ పశ్చాత్తాపప్రకటనం ప్రారంభించాడు.

కార్యదేవీతో తిరిగిన రోజులనాటి మిథ్య దోడు కనపడ్డాడు. ఇద్దరూ కలిసి సుఖంగా హాలులోలో భోజనపానీయాలు జరిపించారు. రాత్రికి రాత్రి జూడపాటలో ఎనిమిదివేల ప్రాంతమూ నారింఛిపోయాయి. రాగిడబ్బుకూడా మిగలేదు! ఏమీలేదు! ఇంక ఏమిటాం పెట్టుకొని ఇంటికిపోయి దివోనీతో చెప్పాడు? లా పిటాడెట్ లంకకూడా కొండామనుకొన్నాడు! ఆకాశాత్తుగా. అతనికి

గుబులు పుట్టుకొచ్చినట్లు కదిలిపోయాడు. రెండు చేతులా కళ్ళ గట్టిగా ముసుకొని బొటన వళ్ళ చెవుల్లో కుక్కుకొని, పెద్దరగాలూ, వెక్కుల్లా పెద్దా కొకన్నాలు ప్రారంభించాడు. జానపదుల అచ్చపు ఆవేశంతో, తనను తాను నిందించుకొంటూ, తన గూఠజీవిత పాపపరితనంతో ఉగ్రకోతతో వాళ్ళ ముందర నెళ్ళబోసుకొంటున్నాడు. తను వంశానికి గీచపురుగు తను. వంశానికి సిగ్గుచేటు తెచ్చిన దొర్నా న్నాడు. అగ్లాంటి కుటుంబాలలో తనలాంటివాళ్ళు ఉండకుండా తాననా లేనేనా ఉంటే బాగుండును! తనలాంటివాడిని నిల్పూ నీరూ పుట్టకుండా పిచ్చి కుక్కను తరిమినట్లు తరిమేయాలి. తన అన్న దొడార్యంవల్ల గాకపోతే తను ఎక్కడుండవలసిన వాడు! బండిపోటుదొంగలు, ఘోర్దరికోరుల ప్రక్కన కైలలో కనీస వరకం ఆమధిగిస్తూ ఉండాలి నవాడు కాదా!

“బాబాయి! ఇదిగో గాబాయి” అంటూ అతని ధోరణి ఆకేందుకు జీన్ ఎన్నో విధాల దీరంగా బ్రతి మాలుకున్నాడు.

కాని ఆ బాబాయి ఏమీ వినదలుచుకోలేదు, కన దలుచుకోలేదు. ఆ పాప ప్రకటనోత్సాహంలో నిమ గ్నుడైపోయి, ప్రతిస్పల్టాంశమూ వివరంగా చెప్పే టున్నాడు. ఫాన్సీ, బాబీ, గౌరవమామూడ మిలితమైన చావుతో అతనివంక తేరిపారచూస్తూకుర్చుంది. ఏది ఏమైనా ఈ మనిషిలో అభ్రమం కొంత ఎలాకొంది! ఆమె తత్వానికి అగ్లాంటి ఉన్నతమనస్కులు వచ్చుతారు. అతన్ని చూస్తూంటే ఆమె నుండే కరిగి పోయింది. నవనీలిహృదయమైన వేశ్యకుండే ఉప కారణాన్ని ఆ హృదయసౌజన్యంలో పాటకురించింది. అతని కేదైవా సహాయం చెయ్యాలి అని ఆలో చిస్తూంది. కాని ఏం సహాయం? ఎవరినడుగుతుంది? ఏదాదిపాటు ఆమె ఇతరుల సెవ్యరితీ చూడలేదు. జీన్ ఎరిగన్నవాళ్ళా ఎవరూ లేరు. అకస్మాత్తుగా ఒకతరు ఆమె మనస్సులో స్ఫురించింది. డెషిలెట్! ఇవ్వ డెతన పారిష్లోనే ఉండిఉండాలి. ఎంగో సహృదయుడుకూడా.

“కాని నాకతనితో అంత పరిచయం లేకే?” అన్నాడు జీన్.

“నేనే స్వయంగా చెప్తాను”

“ఏమిటి! నువ్వు చెప్తావా...”

“ఏం, ఇకే?”

ఇద్దరికీకూడా కలుకుకొన్నాయి. ఒకళ్ళ నొకళ్ళు అర్థం చేసుకొన్నారు. అంటే డెషిలెట్ కూడా ఆమె ప్రియమైనవనూ అమె స్పృశితవం లోనే నిలవని ఏకరాత్రి ప్రేమకుడు! ఆమె మర్చి

పోయినా, వాళ్ళలో ఒక్కసార్లు, అతను మరచిపోలే కుండా ఉన్నాడు. ఆసేర్లు అన్నీ వరసగా, దశావ తారాలపేర్లలాగా అతని మనస్సులో నాత్తుకు పోయినయి.

“నీకేమైనా అర్థంతరముంటే, పానీ...” అంటూ ఫాన్సీ బెరుకుబెరుక్కు మొదలుపెట్టింది

అంతవరకూ పెద్ద రంగాలు పెట్టున్న నీకేర్ ఈ వివాద రుగుకుంటే నిశ్చిబ్బంగా చెవులు దోర బెట్టుకొని వింటున్నాడు. ఇద్దరివంకా దీనాళి దీనంగా జాలిచావులు పరపుతున్నాడు. ఆ చావు చూసి జీన్ పళ్ళు విగబట్టుకొని ఒప్పకొన్నాడు.

ఆ గంటసేపూ ఇద్దరికీ ఒక మహాయుగంగా గా నుస్సుపామెపోయింది. బాల్కనీసిట్ట గోడవివాద ముందుకువంగి ఒకరికోకరు చెప్పోకో నీలులేని ఎవళ్ళ ఆలోచనలతో వాళ్ళ సరిమరమాటూ, ఆమె రాకకై ఎదురుమాస్తూ గోడ్డుమలుపుకేసి దృష్టి సారించి నిలిచారు.

“ఈ డెషిలెట్ — నాకి ఇల్లు ఇక్కడికి గాల చూచా?”

“అబ్బే కాదు. గూడి గోవలోనే — సందు మలుపు తిరగగానే ఉంటుంది” అని తీవ్రంగా జవాబు చెప్పాడు జీన్. ఈ కాస్త దూరానికి ఫాన్సీ చాలాశేపు చేస్తోందనే అతని అనిపించింది. “రేపు లేవోయ్” అంటూ యింగనీర్ చెప్పిన మా క్షిణీ, కాఫానుకురించి, అన్నీ ఉండి నిలిచిపోయిన కౌమ సోస్యతి, అంటూ నిరసనగా అతనిన్న మాటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొంటూ మనస్సును సమాధానపరచుకో ప్రయత్నిస్తున్నాడు. కాని అంతలో ప్రేమకుని ఆత్మాభిమానం పొటకురించి, తన రంధి, డెషిలెట్ కంటికీకూడా, ఇవ్వుటికి అందంగానే, వలసించేటట్లే, కనవదలని కోర్కి కలిగించింది. ఆ కోరిక అజ్ఞా రంగా కలుగుతుండగానే ఇంతలో మర్చి తెలివిడి తెచ్చుకొన్నాడు. అబ్బా! యా బుజ్జలేని నీకేర్ బాబాయి, ఇవ్వుడే ఎందుకు రావాలి? వచ్చి, తన పాతగాయాల నన్నిటిని మర్చి ఎందుకు వెళ్ళ గించాలి!

చివరికి, సందు మలుపున. ఫాన్సీ దుస్తులు తళు క్కుమనటం గమనించగల్గారు. అతి ఉత్సాహంతో వెలిగిపోతూ, లోపలికి వచ్చింది.

“ఇదిగో! దబ్బు తెచ్చాను”

ఎనిమిదివేల ఫ్రాంకులూ ముందవరచిఉండే టప్పటికి, నీకేర్ అనందం, చుట్టలేక చూటాచూటా కన్నీడు కాదుకూడా, నోటు రానిస్తాననీ, వడ్డీనాంబా

లేదీ అన్నీ సుష్టంగా అంగుళా వికరిస్తానని పట్టు బట్టాడు.

“ఏం అవసరంలేదు, మానా! డబ్బు లేకటంలా నీ పేరు నే చెప్పలేదు. నాకోసమని చెప్పే బడులు తెచ్చాను. అందుచేత నాకుతప్ప ఇది నీ నెత్తురికి బాకీ లేవు. నీ యిష్టంవచ్చినప్పుడు డెప్పడైనా తీర్చవచ్చు, తొందర లేదు”

“అమ్మాయి! ఇట్లాంటి ఉపకారాలు ఆజన్మ మైత్రీతోతప్ప తీర్చగలేవి కావు” అంటూ కృతజ్ఞత అంతా ఉట్టిపడుతూ నీజేరో జవాబు చెప్పాడు.

ఈమటైనా బాబాయిని స్వయంగా ఇంటికి పంపించాలని జీన్ డీవన్ దాకా వెళ్లాడు. వీడ్కోలిస్తూ నీజేరో కళ్ళనీళ్ళుటూకొని, “ఏం మనిషిరా! రత్నంలాంటి పిల్లరా! అబ్బాయి ఆమె గుంపగా ఉండేట్టు మాన్డా ఉండు” అంటూ జీన్ తో ఇంకోసారి తన కృతజ్ఞత చెప్పించాడు

* * *
ఈ సంఘటనతో జీన్ మళ్ళీ పూర్తిగా మనస్సానందంగా ఉండేవాడు. దీనితో, తనకు కట్టేసిన గొలుసు అంతకంతకూ మరింత గట్టిగా విగిన్నా, నీల కొట్టబడుతూన్న ట్లనిపించింది. తన కుటుంబం, తన ఈ వ్యవసం, ఈ రెంటినీ, సహజమైన మనస్సున్న తత్వంతో, విడివిడిగా దూరంగా ఉంచుకొనామనుకొన్నాడు. కానీ ఈ రెండూ ఒకదానిలో ఒకటి చొప్పుకు కలిసిపోతున్నాయి. నీజేరో బాబాయి, ఇంటిదగ్గరనుంచి, కానీ రోల్ నిత్యవ్యవహారాలూ, ద్రాక్షతోటలకు తన తెన్నాన్న అభివృద్ధి అన్నీ ఏకదాపు ఒకటే జీన్ ప్రయురాలికి ఉత్తరాలు రాస్తున్నాడు. ఫాన్సీ తీడుబడిగా కూర్చుని, ద్రాక్షతోటల విషయంలో కాన్సల్ మొండిపట్టును విమర్శిస్తూ, అతని తల్లి ఆరోగ్యం విషయం మాట్లాడుతూ, అవసరపు, అప్రమత్తపు సలహాలన్నీయస్తూ, అతని పెంజు మండిస్తూండేది.

తమవంశానికి సిగ్గుచేటుగా, తను చేసిన పనులన్నీ పోకలా ఆమెతో చెప్పకొనిఉన్నాడు. ఆమె ఎప్పుడూ ఆ ప్రసక్తిగానీ అతనికి తనుచేసిన ఉపకారంమాటగానీ ఈమట్లాటలమీదా తెచ్చేది గాదు. ఒక్కసారే జీన్ హిరికి ఆ బాంబు తిప్పింది. అదైనా ప్రత్యేకపరిస్థితుల్లో.

ఒక నాడు రాత్రి నాలుకానికల్లి ఇద్దరూ ఇంటికి తిరిగివస్తూ, వాన గురువోంట్టే, బూత్ వద్ద బళ్ళ సాంకులూ, ఒక గుత్తపు బండి ఎక్కారు. ఆ బండి కంటకటలాడ్తూ అరిపోతెడబోయి ఉంది. అర్ధరాత్రి తేకతప్ప రోడ్లమీదికి పనికడచేబట్టు లేదు. బండి

బడులు దేరటానికే చాలాసేపు పట్టింది. బండివాడు కునిపోట్లు పడుతున్నాడు. గుత్తం దాడాసంచీలో ముక్కో కడులుకుంటూ నిల్చునీఉంది. వాళ్ళు గోపల ఎక్కి కూర్చుంటుండగా ప్రక్క బండివద్దనుంచీ ఒక ముసోగుడు, కంచీకి కొత్తాడు పళ్ళతో విగిన్నా, నెహ్రూదిగా బండికిటికిదగ్గరకొచ్చి, కల్లువాసన ఘుమ్యునిపిస్తూ బొంబురగొంతుకతో ఫాన్సీని పట్టు రించాడు.

“పిల్లా! ఎల్లా ఉంది నీపని”
“ఎవరు, నవ్వా!” తనలో కలిగిన కదలికను వెంటనే సర్దుకొంది. “మేమిమనిషో పెల్లగా “మా నాన్న” అంది.

ఇత డబ్బుకూట ఈవిడతండ్రి! ఈ బండిమనిషి! బురదజల్లుకున్న ముతక బాంగోట్టు, ఎప్పటిదో ఏ జినింగారీ నోకరులనాటిదో తొడుగుకొన్నాడు. దాని లోహపునైపునలన్నీ ఉడిపోయాయి. రోడ్ గాన్యనైపునలెంబులలో ఆ మొగం, తాగుడు అలవాటుతో ఉబ్బరించి, కమిలిన రంగులో ఉంది. ఆ మొగంలో ఆ తొద్ద కళ్ళలోఫాన్సీ, కనుమక్కు తీరులు ఛాయగా గోచరిస్తూన్నట్టు గానీన కనిపించింది ఇద్దరిలోనూ ఉన్న ఆ లాలస ప్రభావ సారూప్యం కొట్టకచ్చినట్టు కనిపించింది. ఆమనిషిని గానీ ఆ కూతుర్ని గానీ పరగణించనట్టే, అసలు మాడనట్టే కూర్చున్నాడు. మునిలితెగ్రాండ్, ఇంటివిషయాలన్నీ ఆమెతో చెప్తున్నాడు. “మునిలి రెండు నారాలిచ్చి ఆస్పత్రిలో పడేఉంది. నువ్వు ఎప్పుడైనా బిరుదన రంనాడు పోయిమాడరాదూ! దానికి కూడా కాస్త ఇదిగా ఉంటుంది. నా ఆస్పత్రిమా అంటూ, ఈ ఘటానికేమీ గోకా లేదు. కొరడా వరంతాడు గట్టిపంట్టే, కొరడా గట్టిసంటుంది. అదీ సంగతి. అప్పుట్టు వ్యాపారం మునుపటిలాగా సాగులలేదు. నీకేమైనా బండిమనిషి అవసరం ఉంటే చెప్పు. నేనే, పనికి మదగలను. అక్కలేదు! పోనీలే ఏం చెప్తాం! పోయినా”

వాళ్ళ వీడ్కోలు లకగానే బండి ముందుకు కదిలింది.

“ఏం! ఏమి బాబోచిస్తున్నావ్” అంటూ ఫాన్సీ సన్నగా గొణిగింది. అని వెంటనే తన పుట్టు పూర్వోత్తరాలు చెప్పసాగింది. “పాపిష్టి గొడవ” అనీ, “పశుతుల్యంగా ఉంటుందనీ” ఇన్నాళ్ళు చెప్పకుండా తప్పించుకు వచ్చింది. కానీ ఇప్పుడొకళ్ళ సంగతి ఒకళ్ళకు బాగా తెలిసింది కాబట్టి ఇక నేటి దాచనవసరం లేకపోయింది.

పారిస్ పరిసరాలలో; మోలిన్-ఆ-ఆంగ్, అనేకోట జన్మించింది. గోనాయన అప్పుడు మరిలీ

లాంచి వచ్చి పారివకు, చాటిలావకు మధ్య గుట్టలు బడు తోలుటాంజేవాడు. ఆ దోవలో ఒక కలు పాకలో దాసీమనిషి ఈ బండివాడికి తట్టవడింది. ఆ దుబ్బికలావంలో తను తల్లి గర్భాన వడింది.

తల్లి నేనానూ ఎరుగదు. రెల్లి పురిటిలో నే చని పోయింది. కాని ఆ రోడ్డుపాక గృహస్థులు కాస్త సజ్జనులేమా, ఈ పిల్లకు తండ్రినని ఒప్పకోవలసిందినీ, ఆ సమ సాశించుకు ఒకదానిని ఏర్పరిచి ఆఖర్ ఇచ్చుకొంటాంజవలసిందని బలవంతపరిచారు. వాళ్ళికి అప్పటికి చాలా బాకీ ఉన్నాడేమా, అతను ఒప్పుకోక తప్పలేదు. ఫాన్సీకి సాగేటూ వచ్చేటప్పటికి బండి తోలుతూ ప్రక్కను కుక్కపిల్లను కూర్చో పెట్టుకొన్నట్లు, బండినాడుదిగవను ఎత్తు నీటుమీద కూర్చో పెట్టుకొని పాతూంజేవాడు. దోవగతులలో బండి ఎత్తి కుదుపుకు మడుపుతూండేది. ఇటూ అటూ రోడ్డు ప్రక్కలాంతగ్గు చెనకు పరుగెత్తుకున్నట్లు రమ్యంగా ఉండేది. సుట్టాల పీపులు పైకి క్రిందికి ఉబ్బుతూ కదుటూ, ఆవిరు కమ్ముతూండేవి. ఆ పిల్ల కాప్రహణం అంతా ముచ్చటగానే ఉండేది. ఆ బండి కుదుపుకు అట్లాగే జోసూతూ చలిగాలికి ముడుచుకుతూ, సుట్టాల మెడలో చిగుగంటలు, మువ్వలమెడలు జోలపాడ్తూంటే నిద్రపోయేది.

కాని ఈ విత్తివాత్సర్య నాటక నిర్వహణము, తండ్రి లిగ్రాండ్కు చికాకు కల్పించసాగింది. ఎంత తక్కువైనా, ఈ పనిదానికి తిండి బట్టలకంటూ కొంతఖర్చు పెట్టాల్సి వచ్చేటప్పటికి అదికూడా అతినికి భారమనిపించింది. అదికాకుండా అతను పెళ్ళి చేసుకోటానికికూడా పిల్ల కొంత అధ్యంతరంగా ఉంది. అతను రోజూ పోయోవలో ఒక కూరగాయల తోటఉండేది. పుచ్చగ, దోసలు, కాయగూరలు అన్నీ చక్కగా పండుతూన్న తోట. ఆ తోటయజమాని చేతివన్నప్పుడు బజారులో కూరగాయల వర్తక చేస్తూండేవాడు. ఇప్పుడతని పెళ్లాం, ఒక్కతే ఆ తోటంతా దూసుకొంటాంది. ఆ తోటమీదా, తోట అమ్మి మీదా కన్ను వేరాడు లిగ్రాండు. అప్పుడే ఫాన్సీకి అర్థమయింది. ఆ త్రాసుబోతురెండ్రు, పెళ్ళికి అడ్డురాకుండా ఎలా ఆయనా తనను నాశనం చేయ మానున్నాడని. నిజానికి ఆ తోట అమ్మి, పుణ్యార్థులాలమూచామి. దండలచి ఆమె రక్షణలోకి తనను తీసుకోకపోతే తనకతి...

“అన్నట్టు, ఆమెను నువ్వు ఎరుగుదువుకాదా, మాచామీ!” అంది ఫాన్సీ.

“ఎవరు! నీయింట్లో అప్పుడు పనిచేసేమనిషి.”

“ఊ! ఆమె: నా సవతితల్లి. నా చిన్నప్పుడు నన్ను చాలా దయతో చూసేది. అవిడను పెళ్ళి చేసి కొన్నాక ఈ దరిద్రుడు ఆమె అన్నీ అంతా తాగేసి, ఇల్లూ వాకిలి లేకుండాచేసి, నిత్యం చావమొడుతూ ఉండేవాడు. పై పెచ్చు తనొక తోత్తును చేరదీసి, దానికికూడా వాకిలి చేయమని మాచామీని చంపే నాడు. ‘ఏడితోటి నీకొద్దు. పోదాం పది’మని చెప్పి, నేనే అవిడ నక్కవనుంచి కదలదీసుకొని వచ్చాను. కాని ఏం లాభం! అందగాడైన మొగుడికోసం, అవిడ ఎన్ని కడునాలు భరించాలా, పాపం ఆ మాచామీకే తెలుసు. నేను ఇన్ని చెప్పి, ఇంతాతీసు కొచ్చాక, తీరా నన్నొదిలేటప్పటికి, చెప్పిందంతా పెడచెబిని తెట్టి, మర్రి వాడిదగ్గింకే పోయింది. వాడితో ఉందామని! అదిగో, ఇప్పుడు హస్పిటల్లోపడేది! అది దగ్గిం లేకపోయేటప్పటికి ఈ దుర్మార్గుడు మర్రి ఒక చిరుచుకొంటున్నాడు. అబ్బ! మురికొడుతూలేదూ! దిక్కులేని ద్రిమ్యరేలా ఎగ్గా ఉన్నానో! ఆ కొరడా తప్ప మనిషికి నేరు అన్నీ ఏమీ లేకు. ఆ కొరడా ఎంత నొగదుగా పుచ్చుకొన్నాడో మాచామీ! తాగి తందనాలాడుతూన్నా సరే. కొరడా అలాగే కొవ్వొత్తి పట్టుకొన్నట్లు ముందుకు భుజేరావోలా కదలకంటా పట్టుకుంటాను. అవకాశమే అత గాడిలో నునగుం. ‘నరంతాకు గట్టిస్తే కొరడా గట్టికొతుంది’ ఎప్పుడు చెప్పినా అజోమాట తెపు తూంటాడు”

ఎవరో ఎరగనివాణ్ణిపరించి చెపుతూన్నట్లు, ఏ అరమరుల లేకుండా, అతినిదానంగా, సిగ్గుగాని చీద రింపుగాని ఏమీ లేకుండా, శాంతంగా చెప్పకొని పోతోంది. ఆ ధోరణి చూసి జీన్ విభ్రాంతుడై పోయాడు. ఏమి తండ్రి! ఏమి తల్లి! కాన్సల్, తీవ్ర గంభీరవదనము, గానినీసతి అమరమందహాసము. — వాటికి ఏటికి పోలిక ఎక్కడ? — ఈమె ప్రక్కను కూర్చొంటేనే ఈ సాంఘిక కళ్ళెలం తన జీవం నిండా చిందట్లయి అసహ్యంతో కంచుకొనిపోయి నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని ఉన్నాడు. అకస్మాత్తుగా ఫాన్సీ ఆ ప్రేమికుని మూగతనంలో మనోగతిమైన వ్యగ్రతనంతా పసికట్టిపట్టు, నేదాంతభోరణిలో అన సాగింది. “అయినా ఇట్లాంటి జేడ్ ప్రతికుటుంబం లోనూ ఉండేదే! అది మనతప్పు కాదు. మనకేం చేస్తాం! నాకు లిగ్రాండులాంటి, తండ్రి ఉన్నాడు! నీకు మీ సేకర బాబాయి ఉన్నాడు.”

కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులు

(గత సంచిక తరువాయ)

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

ఈ యక్షగానమును సంస్కృత శ్లోకముతో నిట్లు ప్రారంభముగుచున్నది.

“శ్రీ భూమికరచలవత్సరికరా
విమాన్యత నిద్రాసుఖః
శక్రాద్విత్రిదశేంద్ర మాళిమణిరు
క్కిమ్మారి తాంఘేద్వయః
కౌరుద్యామృత వారోఽపి
చల శ్రీవత్సరంగా యతః
పాంగోపశ్చిమరంగ జిహ్వరతరు
శ్రీరాజకంఠీరవమ్.

తరువాతి గీతి పద్యము
శ్రీకరోదార శృంగార సింధుజన
సకలనాట్య కళాప్రాధిసారమచయ
నలరుదిక్పాలక విలాసనుశేష కృతినీ
శీవి కల్పించి తొర కంఠీరవేంద్ర!

కథాప్రారంభమున నింద్రుఁ డొకనాఁడు అష్టదిక్పాలకులతో నాట్యకాలలో కొలు వైయున్నప్పుడు, నాసవి పావకి, వైవస్వతి, నైరుతి, వారుణి, వాయవి, కాశీరైశాని అను నెనమండుగురు నాట్యకత్తెలు తమ తమ విద్యావిశేషములను ప్రదర్శించి యావిద్యల తారతమ్యము నెఱిగింపుమని యింద్రుని కోరగా నా గురమునియైన నారదుఁడు,

ఈ కంఠీరవరాజు మైసూరి రాజుచరిత్రమున కేర్పొన్నబడిన రెండవ కంఠీరవనరసరాజు. ఈతనిఁ గూర్చి మైసూరి గజపీఠమందుగల విషయము నుచాహరించుచున్నాఁడను.

Kanthirava Narasara II 1704-1713 AD.

Kanthirava Raja the son of Chikadevaraja was born deaf and dumb and hence called mukarasu. But through the influence of Tammalaingar he succeeded to the throne. During his reign the Dalavay Kanthirava attempted to reduce Chikaballapur, but lost his life in the enterprise. His son Basava, raju appears to have continued the siege and succeeded in levying tribute. An inscription of Kanthirava's dated 1705 A D. states that the Temple of Venkateswara in the Bangalore fort was built by Chikadevaraja his father and he made a grant to it [MAR. E.C IX Bangalore 118] There are hardly any other inscriptions of his time though they are few nirupas orders dated between 1707-1711.

Mysore Gazetteer Vol. II Part IV Page 2464, G. Haysavadana Rao.

“వినవయ్య! సురరాజ విద్యానిధాన
మైన పశ్చిమరంగమున పట్టణమున
భూనాథ చంద్రుండు పురుషసింహుండు
కొమరొప్పు నా లేయ గోత్రసంభవుఁడు
విమతరాజ విధేవిక్రమాగుఁడు
సంగీతసాహిత్య సారవ్యభుండు
రంగేశ చరణ సారసదంచరికుఁ
డన్ని విద్యలగల్గు నందంబుఁ దెలియు
కన్నడరాజు విఖ్యాతిచేవెలయు
ఘనుఁడు మైసూరి రాజకంఠీరవేంద్రుఁ
డనురాజు సర్వజ్ఞఁడవనిలోఁ దెలఁగు
నతఁడు వీరల విద్యలన్నియుఁ దెలిసి
మరి నెంచి తారతమ్యము నిశ్చయించు

ననిన” — అమ్మనిమాట కలిహర్మమంది వారలగు నెలపేయఁగా నా నాట్యకత్తెలు కంఠీరవరాజు సమ్ముఖమునకు వచ్చిరి. ఆ వచ్చినవారిలో తొలి నాట్యకత్తె వాసవి విధానమెట్లున్నదో యీ క్రింది గీతపద్యమున వర్ణింపమనెద.

“వహనీయ మందారమాల్య సారభ్యమల్

వేణీధరంబుపై వేష్టమీఱ
ముక్తమణీహరములు లసత్తుఁచ నుంధ
యొగపై సారెకుజగిహలంక

కలితకన్యణన్మణీ కంకణద్వవి గుచ్చ

ములు హస్త పల్లవములు నటింప

ఘల్లుఘల్లుని పాద కంజాతములయందు

రవఘంట సరిపెణకొరవళిఁ జేయ

గరిమె విరుదందె దిక్కులఘనతక్కి

జగము మెప్పింపగల విద్యసరణిఁ దెలియ

నిదిగో నెఱజాణ వాసవి యిందునచ్చె

నింపుతో రాజకంఠీరవేంద్ర సభకు”

ఈ యక్షగానమున వాసవి నాట్యప్రవర్తనము నకు కంఠీరవరాజు మిక్కిలి హర్షించినట్లు గలదు, అంతమున ఏకతాళి.

మంగళం జయ నవమనసిజయాపా

జయజయగు కృతకలాపా

జయజయ మృదుమధురాలాపా

జయజయ కంఠీరవభూపా

దీనివెనుక క్రమక్రమముగా పావకి, వైవస్వతి, నైరుతి, వారుణి వాయవి కాశీరైశాని కంఠీరవరాజుపద్మకు వచ్చినట్లుగ చిన్నచిన్న కృతులు రచితములైనవి.

వాని స్వరూపము నెఱుంగుట కిందుతో వానిని
హిందుపఠించుచున్నాను.

పావకి నాటకము.

“శ్రీరామా హృదయాభి రాముడచల
శృంగార సారాస్వదం
దారుణోన్నత వైభవం రవిచంద్ర
ద్రాహ్మణ్యం డివాజన
త్కరుణామృత పూర్ణం డివా
ట్రైక నివాసం డి
శ్రీరంగేంద్రుడు ప్రభువు సంతసమునన్
శ్రీరాజకంఠీరవున్ ”

వచనము.

యివ్వించున వాసవి వినుతించినపిమ్మట
పావకియనే భామశిరోమణి వచ్చిన క్రమం చెటు
వలెనన—

ద్వీప ద.

శ్రీజలయు రత్నంబు చికిలి సాములను
శీలించి దాల్చి ప్రాశ్నమి మితి సరస
చందన ఘనసార సౌభ్యమైనది
నందంబుగా విరిసిరి జలజుటి
వగమిలు సరిగంచు వలువయు గట్టి
వగలాడి పరువంపు వయసు మిటారి
నెఱబాణ ధరగల్లు నెలతలకల్లు
పరికింపంగా మేటి బాగనబోటి
పెఱుంగైన క్రొమ్మించు పెఱవినయ్యెట్లు
వరుసతో నటియించు వనితాలలాము
పావకియను భామ భాగ్యనిస్సీమ
శీలితో రాజకంఠీరవాడకి
సముద్రమునకును స్వారస్యమైనది
యెమ్మెమిలుక గ వచ్చె నింతి తానపుడు.

దరువు - ఆదితాళము.

గరిమతో పావకి వినిపించవచ్చెను
వరవైభవేంద్ర కరుణతో జూడుమీ
ఘనమైన పాత్రము కంఠీరవేంద్ర!

గీతి పద్యము.

సకలరాజన్య మార్గన్య సరసమాన్య.
సత్యభామ హరిశ్చంద్ర కౌర్యసాంద్ర
ధరిర నెవ్వరు నాడోడు దయను జూడు
ధరవిధ వేంద్ర! రాజకంఠీరవేంద్ర!

గ్రువ తాళము.

ఎక్కువలాడేల యిదిగో నా విద్య జూడు
గ్రుక్కున మైమూరి కంఠీరవేంద్ర!

మత్త తాళము

తిన్నగ నేనూ తెలిసిన మాత్రము
విన్నవించెదను వేడుకమిలు

ఎన్నికలోన మన్నించిమాడు
కన్నడరాయ! కంఠీరవేంద్ర!

రూపకము.

కరుణమిలుక నమ్మగని పరికించి
సరసవిద్యలమేలు చాలగల దిందూ
మఱిమాటలేటికి సరియెవరు తనకు
గరిమతో జూడుము కంఠీరవేంద్ర!

యంపె.

ఇంతి యెవ్వతె యెన యెగురునిలించిన దిపుడు
పంతుమన రాశిలోబట్టి పరికింతు
వంతైన నీదుదయ యంతగలిగిన చాలు
కాంతామనోమదన కంఠీరవేంద్ర!

త్రీపుటి.

ఎంచిమాడగ వారివారిలో
ఎలమి నొక్కటిగలదు యెక్కువ
ఇంచుదన మొకయందు గలగును యిది నిజంబు
అంచితంబుగ తెలియు నన్నియు
మంచినకలై తోచునప్పుడు
కాంచనాచల ధీర మైమూరి కంఠీరవేంద్ర!

ఆటతాళము.

శ్రీరంగ నాయక నేవాసురి!
చారు సకలవిద్యాసార ప్రసిద్ధి
వీరకంఠీరవయింపసంతాన!
గౌరవింపును నన్ను కన్నడబా!
ఏకతాళము

జయజయ విద్యజ్ఞనలోల!
జయజయ నయకాస్త్రానుకూల!
జయజయ సంతతిజయశీల!
జయ కంఠీరవజనపాల!

పావకి నాటకము సంపూర్ణము.

వైవస్వతి నాటకము.

“శ్రీనాథ శ్రీలోకపాలన కథా
లీలై కదలైతః
పంకేజాతీ భుమద్వితీసఖ మహా
సంరాజమా నేతః
కావేరి పవనసాపాదిత మహా
రంగేభుజంగళయః
శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మవతా
దశ్రాంతమాద్యంతపునన్

వచనం.

ఈ రీతిన పావకి వినిపించిన వైవస్వతి జనుక
వచ్చిన క్రమం చెటువలెనన.

ద్వీప ద.

శ్రీమత్తనకాంతి జలదయంతి
సారమంజులహాస సరసవిలాస

శరదించుబింబాస్య సముదితలాస్య
 ఘరిణాక్షి జనమనోహర కుధాలాప
 వరవైభవాపాంగవంశితభంగ
 గురుకుచవిమతాంగ గుణగణోత్తంగ
 స్థిరకళావారాళి శృంగారరాళి
 హరినీలసమవేణి అంబుజపాణి
 అనియాడు కానురాయంచ నెన్నడలు
 ఒసపరి నెఱునీటు నొయ్యారి సాగసు
 భావంబుగలిగిన బాగై నలేమ
 వైభవస్వతియను వరదవృథామ
 వరుసతో నాట్య వివాదంబు దీర్చు
 కొఱకు వేడుకమీఱు కూర్చితోవచ్చి
 రాజాధిరాజ సంగ్రామనిశ్శృంక
 రాజకంఠీరవ రాజేంద్రవసు.

దరువు - ఆదితాళము.

వచ్చెను జూపిరై ప్రవస్వతిలలన
 మోస్తైన కంఠీరవేంద్రు సముఖమున

వ చ న ము.

ఈ తెఱంగునవచ్చిన ప్రవస్వతి యనే భామ,
 రాజకంఠీరవేంద్రుని చూచి యేమని విన్నవించె
 ననిన,

గీతి

“ భోగ సాభాగ్యములచేత పాలుపువీణి
 ఆయురారోగ్య సంపద లభియించి
 ధరణివర్తిల్లు మాచంద్రతారకముగ
 సరసకంఠీరవ నృపాల జయవిజాల ”

ద్రు ప తాళం.

ఘనమైన తాళ సంగతిమీఱంగ వినుపింతు.
 కనుగొను మీ విధము రాజకంఠీరవేంద్రు.

మ క్య.

చేరినిన్ను చేకొనిచూడు
 మీర క్రికంఠీరవ భోజ.

రూ ప క ము.

వింతవంతిగ నేను వినిపించగలను
 కంతు సన్నిభరూప కంఠీరవేంద్రు.

యిం పె.

అందరందము దెలిసియాడుదును నాదు
 యందమున నిక నెవతె యూడ గల దిందు
 పొందుగా నారీతి పూనిభావించు
 ఇందుముఖి కంఠీరవేంద్రు భూచంద్రు

త్రి పు ట.

పేరుగలిగిన వారిలో నే నారియనానేమి నాతో
 పోరినిలువగలేదు నిను కంఠీరవేంద్రు.

ఆ ట తాళం.

చాచనాట్య కాస్త్రమున సాటిలేని దాననని
 గారవించి తేరరాజ కంఠీరవేంద్రు.

ఏ క తాళం.

జయజయ విరరణ సారముపాజ
 జయజయ సంగీతసాహిత్యభోజ
 జయజయ శిక్షిత కుజనసమాజ
 జయకంఠీరవ భాస్కరసమలేజ.

నైరుతి నాటకము.

క్రికంఠీరవ నృప లేఁ క్రితజన గుర
 భూరుహాయమానస్య
 క్రి పశ్చిమరంగేశ క్షేయాం
 నీదదాతు భూయాంసి.

వ చ న ము.

ఈ విధంబున ప్రవస్వతి వినిపించినవిమ్మట
 ఆనైరుతి క్రమం బెటువలెనన.

ద్వీ ప ద.

క్రిసార శృంగార సింఘనై వెలయు
 భాసురమైన వైభవములఁ జెలఁగు
 నొయ్యన తనుకొంటి యుత్పత్తిలగను
 నొయ్యారమున గూడి యుల్లాసమైనసి
 కలకంఠరవముల గాబరినేయు
 సులలిత గానము సాలసిపాడుచును
 ననువుగ దనరారు నదృష్టిమైన
 ఘనతేరలాస్య గరిమఁజూపుచును
 వరధీరవాదంబు వక్కణింపుచును
 వరుసతో జాతి విధమువఘరించుచును
 విలసివోరగవేణి వెలయు విరిబోణి
 జలజకోమలపాణి సరసకల్యాణి
 మదనుని చేనున్న మాల్యపూబంతి
 యిదిగొ నైరుతి యనే యింత తావచ్చె
 వరగుణ విధువంశ వారాళిచంద్ర
 సరసకంఠీరవ సామిగాఁ జూడు

దరువు.

సదయకంఠీరవ సామిగనుగన
 యిదిగొ నైరుతివచ్చె యింపుమీఱంగను.

వ చ న ము.

ఈ విధంబునవచ్చి రాజకంఠీరవేంద్రు సము
 ఖముజూచ్చి యేమని విన్నవించెననిన.

“ యువలిజనమనసికా కృతి
 నవనవదీప్యాభిరామనడుగుణధామా
 అవిరతము వెలయు కంఠీ
 రవధరణీదేవరాజ రవిసమలేజా !

ధ్రువతాళం.

వరుసతోనే నాడు వైఖరిమాడు
సరసకంఠీరవ సామి పరాకు.

మత్తతాళం.

పరికింపుము నాభావములెల్ల
గరిమతో రాజకంఠీరవేంద్ర

యాపకము

పేరైన విద్యుల బిరుదాడినేను
చేరినిను కంఠీరవ రాజేంద్ర.

యంపె.

ఆ నాకమున నెవ్వరైన నీసరిజూడగాన

నేమిను రాజకంఠీరవేంద్ర
నను కరుణించితి భోగనూంద్ర

ఏకతాళం.

జయజయ ముజనాధార
సంగ్రామాంకణశూర
జయజయ సద్గుణసాంద్ర
జనపాల కంఠీరవేంద్ర!

వారుణి నాటకము.

క్రీరంశేతురంగ శైలలనా
నర్తనోచితరంగం
సదితకాంతి తరంగం సమాక్రియే
సప్రపది మంగళోత్తరంగం.

వచనము.

ఈ విధంబున నైరుతి వినుపించిన యనంతరం
బున వారుణివచ్చే క్రమం చెటువలెనన.

ద్విపద.

క్రీమనోహరముగా చెలువబిలసిలు
సోముని వగలేదు సాగ నైనమోము
కలువల హనియించు కనుగవగీటు
తిలకింప శంఖముఁ దెగడెడు గళము
సరసమృతాలము జడికించు భుజము
నరుదైన జలజము నదలిం దుకరము
కరికుంభముల మించు గబ్బిగుబ్బిలును
హరినీలపంక్తితో నమరు నూగారు
శేసరియందంబు గేరు నెన్నుచుము
వాసై న పులినమువంటి జంఘము
అనటికంబము సొంపు లగచు పెన్దొడలు
మనసిజ శరధితో మలయు జంఘలును
చిగురుల చీకాకునేయు నడ్డులును
వగలాడిభావంబు వర్తింపఁదరమె
ఈరితిబాగైన యింతి మరుదంతి
వారుణి యను భామ వచ్చె వైపునను

కలితవైభవరాజ కంఠీరవేంద్ర
వెలఁచిని దయఁ జూడు వేడ్కతో నిపుడు

దరువు. రాగం సారంగ.

వారుణి యనే లలన వచ్చెను
వస్త్రమీఱఁగ నిదిగో
క్రీరాజకంఠీరవ రాజేంద్ర
జాణని యాదరించి మాడు.

ఈ రీతిని వచ్చిన వారుణిభామ రాజకంఠీర
వేంద్రునిఁ జూచి యేమనుచున్నది.

“ ఇలఁగలిగిన రాజులలో
పల నీవే జాణవనుచు ప్రస్తుతిసేయన్
తెలిసితి కంఠీరవ భూ
లలనావర కరుణఁ జూడు లావణ్యనిధి!

ధ్రువతాళము.

ఇలనేలు కంఠీరవేంద్రుని సముఖముర
తెలిసితి నవి రాఁదీటు నెవ్వరికి
వెలయునేర్చినయంత విడిగ వినిపించంగ
కలిదానరాధయ కనుగొనుము దయతోను.

మత్తతాళము.

వరుసను సముఖము వనితామణులను
పరికింపగ నెవ్వరు సరిలేరు
సరగలరెటువలె దయతోఁజూడు
కరుణాసాగర కంఠీరవేంద్ర!

యాపకము

ధీరకంఠీరవేంద్ర శ్రేగూడి
కోరినకోరికలెల్ల నేడు
ఈరితి నీవద్దఁ జేరి వినిపించె
యెక్కువ తనము గలిగెను

యంపె.

ఇలజనులుజూడనే విదరువేరు
విద్యాకళఁ దెలియు ఘనమైనవారు
తిలకింపనీవలెను తెలివిగలవారెందు
గలరు మైసూరి రాజకంఠీరవేంద్ర!

త్రిపుట.

చెలువ కంఠీరవ నృపాల
చిత్రగించు నేడ్పుతో
వెలఁచి యెవ్వరై మత్తృఘటి
వెలయు నావలె వింతగ

ఆటతాళం.

ఘనఁడ కంఠీరవేంద్ర కరుణతో నీలాగ
ఁనువిచ్చినడపిన చందమేమేలు.

ఏకతాళం.

జయ సంగ్రతి జనమందార
జయ పాథోనిధి గంభీర

జయ కలియుగ కర్ణావతార
జయ రాజకంఠీరవధీర.

నాయుని నాటకము.

శ్రీరాజ కంఠీరవ ధూమిపాలం
శృంగార సౌందర్యకళా (తతారం) వికాలం
సంగీతసాహిత్య సమగ్రతీలం
రంగతారగతు రమ్యతీలం.

వ చ న ము.

ఇన్విగ్రంబున నాయునిభూమి వినిపించిన యనంత
రంబున నాయుని వచ్చే క్రమం చెబువలెనన.

ద్వీప ద.

శ్రీమత్పదీర కావ్యకన్యూరి
కామధీ కావ్యతిఘనసౌరభములు
గరిమ దిక్కులనెల్ల ఘమ్యఘమ్యునను
సరవి నాసింపగా చాతుర్యమెనన్
వీణతంబురముఖ వీణవేణులను
రాణించుమునెల రసావీణ ధక్కి
ఘల్లఘల్ల నెడి బంగారు గజ్జెలను
కులలిత నాదంబు శ్రుతిశీయముగను
మేళనన్నాహంబు మెలుఁబడిఁగాంచి
తాళక్రమంబున తిప్పకనాట్య
విద్యావిలాసంబు వేడ్కెనువ్వింగ
హృద్యముగా నటియించు వలలాడి
సౌందర్యసాగర్థ్య శౌభాగ్యసీమ
అందించెదముల నాయుని యశేభాను
సకల రాజాధిరాజశీర్ష కాంతి
వికసిత పాదారవిందుఁడై వెలఁగు
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రునధను
రాసముగ వచ్చె రమణితానిపుడు

ద రు తు.

వచ్చెనిదిగో నాయుని యను వన్నెలాడి మిటారియై
పాచ్చుగల్గిన రాజకంఠీర వేంద్రు సమ్యుఖమునను.

“తాటంకునికొక తరకాంతి సంతతి
తరుకుఁ జెక్కులమీద తాండవించ
వేరైన ముత్యాలవేరులు కుదకుంధ
కోరకద్యయముపై కునినీయాడ
కాంచీమణిదాసు కాంచనఘంటికల్
జఘన భాగంబున సందడింప
అభినయచ్చాయల నందంబుఁ జూపుతో
కరకంఠగంబులు కరుకుఁజేయ
భావరసరాగతాళానుబంధబంధు
రాభినయదృష్టివైఖరు లపుడు మెలుయ
వరుస నరుదించె నాయుని వన్నెమీఱ
రాజకంఠీరవ శ్రీమూరతులునధను.

క్రమ త తాళం.

ధూమిక కంఠీరవేంద్ర భోజానిసభయందు
నామోద ముప్పొంగ నమలుగ నటియించు
సీమరతముగాదు శృంగారనాట్యము
సామిగాఁ జూడుము ప్రేమమీఱఁగను.

మ త్య తాళం.

సదయఁడ నీకు సమ్యుతిగాను
మృదుతర లాస్యము మెలఁగుచునేను
ఇదిగోనాడుదు మదమున బోదు
కదన సంచార శ్రీకంఠీర వేంద్ర!

యా ప క ము.

ఆటలపాటల అందము చందము
మాటికి మదనుడు చూచి మెచ్చిన
మేటి నిను కంఠీరవేంద్ర!
మేలుకెరిసి చూడుము.

యుం పె.

పలుక నేటికి విద్యకరిగిన తనుదాన
నెలయు కన్యూరి తావి వికరింప నేల
లలితధర్మ వికాల లాస్యవిద్యలలో
ఇల నేలు కంఠీర వేంద్ర ధూపాల.

త్రి పు టి.

రాజకంఠీరవ నృపాలక రమ్యముగ
నావిధముఁ జూడుము
రాజవిద్యల మేలు
శిలిన రాజు నీవు.

ఆట తాళం.

రాజులలో నెఱజగపు నీవు
రమణులలో నెఱజాగను నేను
రాజకంఠీరవ రాజేంద్ర.
మది రంజితగఁ గను గొంఁపేని.

ఏ క తాళం.

జయ రణరంగవీర జయజయ శృంగారహం
జయకంఠీరవ రాజధీర జయదాన.

కావేరి నాటకము.

శ్రీరాజకంఠీరవ ధూవరాయ
చారు ప్రయాశోన్నత వైభవాలు
శ్రీసింధుకన్యా హృదయాభిరామః
శ్రీరంగనాథః శ్రీయ మతిశోతు.

వ చ న ము.

ఈరీతి నాయుని వచ్చినమీదట కావేరివచ్చిన
క్రమం చెబువలెను.

ద్వీప ద.

శ్రీరమ్యముగను వానికి నెక్కినట్టి
సారగాయకవృత్తి జరిపి కుంబుడుఁడు

నలకూబరుడు తాళనయ నుచ్చటింప
నలకపంతుడు మర్దలర వాయంప
తలంప మారుడు సూత్రధారుడై మెలంగ
కలితగ్రామణములు గరిమగరించి
విలసిత సౌరభ్య విభవముఁ జెంది
వలయు కీర్తజలయందు విరిసరుల్ సుట్టి
తిలంప కన్నారి తిలకంబు నుగుట
నలరఁ గాఁదీర్చి యొగ్గూర్గరంబు మీఱ
గంధర్వమేళ సంఘటన దీపించి
గంధీయన యొక్కతె చెలిత నిలిచి
కపురంపు జలుకుబా సుల నందియ్య
నిపుణత సందోక్త నెలత సొంపుగను
తెలనాకునుపులు తీరుగా నొసగ
నలువిరిదండ నాణెమె యొసగ
అదింపనుండొక్క యబ్బాయతాక్షి
కై దంప యాయఁగా కొఁచేరి వచ్చె
ఘనముగా శ్రీరాజకంఠీర వేంగ్రు
తనరినసభయంగు తా నటియించె.

ద రు తు.

వరుసతో నటియింపవచ్చె కొఁచేరి
కరుణమోఁగఁ గాకు కంఠీరవేంద్ర.

మ శ్లే థ ము.

చలనామోదము లుచ్చతిల్లెడు గతిన్
సారంగకర్పూరపుం
బలుకుల్ సుష్పనరీతి వన్నెలలన
ద్వావంబు చందంబునన్
నలయున్ తెఱ్ఱెరపీచివట్టు లమృతా
విహ్వలీ సాంకంబునన్
చెలువొంద నిగ్నినిపింతుర క్తి విసయన్
శ్రీరాజకంఠీరవా !

గ్రు త తాళ ము.

సంతతకనక వసంత కంఠీర వేంద్ర
వింతగ జక్కణి విధమును నేను
వంతుకెక్కినదాన మన్నించి దయఁజూగు
కంతు జయంతితసంతసమూప

మంత్రతాళం.

ఛపన్నదేశపు బాణలలో నిన్ను
మెప్పించఁగలిగిన మెలఁతను నేను
తప్పమాటాడెడి తరుణి నేగాను
నెప్పుగ విను కంఠీరవ భూప.

రూ ప కం.

చెలిగదవిణమల్గురు బిడుగునలకూబరుచేత నంది
చెలినదానగాన నేను చెలువ రాజకంఠీరవరాజ.

రూ పం చె.

అందచందముల కెల్లమను
అటపాటలకెల్ల
పొందెన నీడు దయ భూషణంబగును
ఇందులకుగా నే నిటువచ్చితిని నాడు
కందర్పసమూప కంఠీర వేంద్ర

ప ద ము లు.

రాగం తోడి = త్రివళి.

వారివారి కిటు వలచినవాడే
వీర కంఠీరవేంద్రుని వింతలు నాడే

పల్లవి.

అలివేణి వినన అల్లలు దూచెనేని వాని
బలునైన చెక్కిరి తేరెడిది యొక
అలరుమోవి నున్న యగుళుత మేదిరాయని
నెలయ పంట నొప్పు వింతలాడి యొక తె

బారిరుబ్బల మెనల బలిమొన్నుక ప్రమ్మి
వీరముతో జపను విగిసి సుట్టుకొని

వేలెనికొకను వలదివలెం యని
యారితి గూడి యున్నయింతిని నొకతె

బారాగు కురులను బాసగా వగలుగు
యోరవీగ వేసిన యెయ్యారి యొక తె

ఏరా కంఠీర వేంద్ర యొక తె కోరినదని
గారుచేసే బలు గెయ్యారి యొక తె.

రాగం, ము ఖారి.

విన్న వించుకో ఓయమ్మ
కన్యోయ యావలెల్ల కంఠీర వేంగ్రుతోన

పల్లవి.

విడిదికివచ్చిన పొమ్మనెనునన్ని పుడు విడనాడేవు
విడమోయఁగా నందుకోరాద వింతజేసేవు
దుడుకులేటికి నాతోవాద దూరుకో నేదా
కదుడుజే నెదమరుదా కొనినేనెమె నాద
అలదనిచెల్లబట్టికొంటి కింకముతోన అటుజూచు
కొంటి

మొల్ల మొగ్గలకంటి మోవి యనుకొంటి
అల్లసానిదాని యింటినుండి వచ్చెదనూనంటి
గురిగా మెనుారి నేలునంటి

రాజితఘన గుణవంతుడంటి
వీరకంఠీరవ వీరుడంటి వద్దజేతుంటి

నిరతాననుగూడి నాడంటి నే నమ్మియుంటి
మొలసివారగనుంటి మేరగా దనియంటి.

‘నటరాజ’



దక్షిణాది కంచుప్రతిమల ప్రతిభ

శ్రీ వేలూరి రాధాకృష్ణ

దక్షిణాది కంచు ప్రతిమల శిల్పకాశలం భారత కళాచరిత్రకు విశేషమైన అధ్యాయాన్ని చేకూర్చింది. పార్శ్వార్యశాస్త్రం యూరప్ అమెరికాలలోనే గాన ప్రఖ్యాతిపొంది తెచ్చి భారతదేశంలో యాప విన్నాగంలోని అపూర్వప్రతిభ, దృష్టిగోచరమైన భావంలో ఆయా దేవాలాలో కళాజీవిమలను అచ్చెరువొందించినది. ‘సత్యవేదత’మైన నటరాజశిల్పం, ఆశిల్పశ్రేణిలోనిదే! ప్రాథమిక విలియం రోథన్ స్పీస్ “ఏదైనా శాస్త్రకళాకారుడగు ‘నటరాజు’వంటిగాని, ‘సుందరమూ రిప్రెజెంటేషన్’గాని, అపూర్వ శిల్పాన్ని సృష్టించలేకపోయాడు” అని అన్నాడు. ప్రఖ్యాత (ఫ్రెంచి) శిల్పియైన ఆగస్టీగోడార్ అన్నట్లు “భారతదేశపు ‘నటరాజు’ వాస్తవికతలో సాంద్ర్యాన్ని ప్రదర్శించి మా ‘వీసన్’ ప్రతిమకంటె మిన్నయైన సామూహ్యార్థాన్నికలిగి అపూర్వమైన భావప్రదర్శన కనబరుస్తాడు.”

మతవియుతమైన భారతీయశిల్పపు విశేష సుఖ గణాదులవిషయంలో మహిమతలలో విశేషించినా, అసలు దక్షిణభారతంలోని కంచుప్రతిమలు, తొమ్మిది పదికేతావలమంచి ఉత్తర ప్రాంతంలోని శిల్పవిశేషం కన్న చిత్రమైన సుఖశీల్యాన్ని చాటుర్థాన్ని వృద్ధిచేసుకుంటూ వచ్చినవి. కంచులో ప్రతిమలను తిగాగుచేయటం, మొదలు దక్షిణభారతంలో అతి ప్రాచీనదశలోనే ప్రారంభమయింది. కంచులో ముస్లిం విగ్రహాలు వివాదకేతావలలో సత్తురి పరిపాలనకాలంలో, కృష్ణాజిల్లాలోని ‘బుద్ధావని’లో లభ్యమయినది. అలాగే, తొమ్మిదకేతావలలో ‘మహా

నాని’ చెందిన శిల్పాలలో లంక అనుగానపురం లోనూ, మురైచోట్టా ముగ్గుం గా బుద్ధవిగ్రహాలు ఆ నేకం లభించినవి. అసలు దక్షిణాది కంచుప్రతిమల వేర అంక ప్రత్యేకపువస్తతిలో లయారయింది. దానికోక చక్కని సాంప్రదాయం ఉంది. అనేక కేతావల అనుభవం సాధనలో అపూర్వనైపుణ్యాన్ని గడించింది. ప్రాచీన దక్షిణభారతం లంకలో శాస్త్ర శిల్పముగం, ఉత్తరభారతంలోని సప్తస్థల శిల్ప కాలం నాటిదని తేలుతుంది.

తొమ్మిదకేతావలానికి వైరమతం దక్షిణాదిగాని ప్రభావనంచే ప్రార్థన శిల్పచాతుర్యానికి క్రొత్త మార్గాన్ని చూపి అసమానమైనవిశేషత్వాన్ని సుజాన్ని ఇచ్చింది. పల్లవుల శిల్పకళానైపుణ్యం అప్పటికే (7-9 శతాబ్దాలు) వైరశిల్పానికి మంచి పునాది నిచ్చింది. అగే చెన్నపట్టణానికి దగ్గరనున్న ‘మహా బలిపురాన్ని’ సృష్టించింది. దానితరువాత ప్రఖ్యాత చోళరాజ్యపరిపాలనాసమయంలో (9 నుంచి 12-వ శతాబ్దం) రాతిశిల్పానికి ఓటుగాఉండే కంచు శిల్పం ప్రారంభంఅయి వృద్ధిచెందింది. దక్షిణాదిదేశాన్ని అనేక దేవాలాల్లో మధ్యయుగానికి చెందిన హైందవ కంచుప్రతిమలు కనిపెట్టబడినప్పటికిన్నీ అవి ఘాని కాలంలో తయారయినవని చెప్పటాని వెదకరా సామానించేరు. నాటి శిల్పరీతినిబట్టికూడా పల్లవుల సంస్కరణకు చెందిన ఏ లోహవిగ్రహాలతోనూ పోల్చగానికి వీలులేకుండా ఉంది. ఇంతరహా కనిపెట్టిన శిల్పచిత్రముబట్టికూడా కంచులో గాని మరి యేలోహ శిల్పాలతో గాని పల్లవుల కళావిశేషాలను బోల్చటాని

కలవికాదు. ఇంకా ఎక్కువ పరిశోధనచేసి కొంత గుప్తమైన చరిత్రను బైటకు తీసేవరకూ ఆ శిల్పవిశేషాలను చోళరాజులకాలంనాటితో పోల్చవలసిందేను. (హేమాద్రి చే నేకరించబడిన) హిందూమతగ్రంథాలు రాతికన్న లోహశిల్పమే శ్రేష్ఠమని ('నైలజాత్ లోహజమ్ శ్రేష్ఠం') నిరూపిస్తున్నా పల్లవరాజుల రాజ్యవైభవసమయంలో లోహశిల్పాలు తయారు చేయటం సరియైన ఆచారం కాలేదు. పల్లవరాజులు 'లలితకళాకోవిదులు' అని ప్రఖ్యాతి గాంచినవాడైనా, వారి కళాభివేదానికి తగిన రాతిశిల్పాలను నిరూపణగావిడిచినా, పై విషయాన్ని మాత్రం నమ్మలేము. 'కాంచీపురం, వశం చేసుకున్నారన్నకథ ప్రకారం (ప్రస్తుతపు 'కంజీవరం' అయిన డెహ్ లునిచే జయింపబడి పల్లవుల రాజధానిగా చేసుకోబడింది) అదండేహ్ లునిచే కాంచీపటణిన కొంత యుద్ధకాలం ప్రకారం పల్లవ రాజధానిలో లోహప్రతిమలు తయారుచేతే శిల్పాలు ఉన్నారని విరూపించే పురాణ రుగ్గంగాని కంచుద్వారం చెబుతుంది.

చోళరాజుల ప్రారంభదశను తెలుపు ఏచరిత్ర కూడా వారి పరిపాలనాసమయంలో లోహశిల్పరీతిని తెలిపే వర్తమానం ఏమీ గోచరం కాదు. నిజానికి (985-1018) ఒకటవ రాజరాజు పరిపాలనవరకూ మన కే ఆధారమూ లేదు. ఆతరువాత తంజావూరువద్ద నున్న ప్రఖ్యాత శివాలయపు చరిత్రనుబట్టి లోహ విగ్రహరీతినిగూర్చినవర్తమానం దొరికింది. దేవతల, ఋషుల మూర్తులకై విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠాపించేపద్ధతి, ఇంకా అతిప్రాచీనమైన ఆచారమైయుంటుంది— 'చలన' విగ్రహాలపద్ధతి ఆచరణలోకి వచ్చినప్పటి నుంచీ అని చెప్పవలసియుంటుంది. ఆలయంలో ప్రతిష్ఠాపితమై ఆచలమైయున్న శివదేవుని చిహ్నమై యున్న 'లింగ' ప్రతిమ భక్తులందరి మతతృప్తిని తీర్చియుండలేకపోవచ్చును. పవిత్రతలో అతిపవిత్రమైన ఆ శివాలయంలోకి అందరికీ ప్రవేశం కలగలేదు. ఆలయంలో ప్రతిష్ఠాపించిన 'ఆచల'మైన (గృథదేర) విగ్రహానికి వ్యతిరేకమైన 'భోగమూర్తులను 'ఉత్పలి మూర్తులనూ కల్పించారు. ఈ 'ఉత్పలమూర్తులు' (చలనమూర్తి) అతివైభవంగా పంపగడివాలలోనూ, నుతనంబంపమైన పర్వదినాలలోనూ వీధులవెంట పర్వజనభక్తిసంతృప్తికోసం ఊరేగింపు చేయబడినది.



దినాయక

శివాలయం ఏదేవునికైతే సమర్పింపబడేదో, అస్థిరదేవునికి, ఈ 'భోగ' 'ఉత్పల' మూర్తులు ఆయనకు పర్యాయూహమయ్యెనవి. ఈ ఉత్పలమూర్తులు మామూలుగా 'లింగ' 'కంచు' అయినాగా వెండి, బంగారు లోహాల్లో పోత పోయబడేవి. ఈ పోతవిషయమైన చాతుర్యమంతా లోహకారులచేతులలోని ధమక్కారమే! అప్పటికి పల్లవులపరిపాలనలో కైవసులం ప్రచారం అయింది. ఆ శివదేవుని ('కర్ణాగమం' 25 లీలమూర్తులను పేర్కొన్నది) పదహారు రూపాలలో రూపించారు. ప్రతిరూపమూ ఒక ప్రత్యేక భావవిశేషాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. చోళులకాలంలో ఈ ప్రతివిశేషరూపమూ, రాతిలోనూ, లోహం లోనూ తయారయింది. రాతిలో తయారయిన విగ్రహాలు ఆలయపుప్రాకారాలలో ఏర్పరిచిన ప్రత్యేక పుస్తాల్లో అమర్చారు. లోహవిగ్రహాలను చిన్న గర్భాలయాలలో ప్రతిష్ఠాపించారు. ఈ లోహ విగ్రహభివృద్ధిలో చిత్రిమైన అంశం ఇంకోటుంది. ప్రతివాడూ, ప్రతివిగ్రహానికి ప్రత్యేకమైన దేవాలయాన్ని కట్టలేకపోయేవాడు. అందుచే, వానివాని భక్తిపూర్వకంగా ఒకేస్థానికమైన దేవాలయానికి ఒక్కొక్క విగ్రహాన్ని సమర్పించేవాడు. పవిత్రగ్రంథాలు అనేక దేవదానాలిరులను పేర్కొన్నవి. అందులో ఆతి ప్రఖ్యాతమైంది చోళరాజ్యపరిపాలనలో 'మూర్తిదానం'. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ ప్రతిమలు 'త్రిమూర్తి

దానం' గానూ, 'చతుర్భుక్తిదానం' గానూ ఇవ్వబడేవి. ఈవిధమైన 'మూర్తిదానం' ఒకటవరాజు పరిపాలనకు పూర్వంవరకూ ఉంది. దానిని గూర్చినచరిత్ర ఆయన పరిపాలనసమయంలో రాగి ప్రతిమలమీద వ్రాసిన శాసనములవ్వారా ఇది తెలుస్తుంది. ఈరాజు తంజావూరులోని బృహదీశ్వరాలయంలో నైవఋషుల ప్రతిమలను ప్రతిష్ఠాపించి, వాటికై శాసనాలను వ్రాయించినట్లు తెలుస్తుంది. నిజంగా ఈ ఆలయపుప్రాకారాలన్నీ ఆరాజుచేత, రాణిచేత, ఆయన మంత్రిులచేత, సేనానాయకుల చేత, రాజరాజు తరువాత రాజైన రాజేంద్రులకు



'ఉత్పన్నమూర్తి'

చేత సమర్పింపబడి, శాసనములు వ్రాసి అమర్చిన విగ్రహాలతో నిండిపోయినవి! చోళరాజుల అలూర్య దైవభక్తినిగూర్చిన వర్తమానంతో ప్రేరణపొందారా తెలుస్తుంది. వారికున్న దైవభక్తి భారతదేశంలోని ఏరాజులకూ లేదనిపిస్తుంది! వారు జయించిన రాజ్యాల, యుద్ధాల మొదలైనవాటికి చిహ్నంగా అనేక ఆలయాల బహుకారణ జరిగింది. బృహదీశ్వరాలయం కట్టించిన రాజు ఆ ఆలయపును ఉత్సవ విశేషాలకి కావలసినంత గృహవ్యవసాయానికి సరిపడిన గ్రామగ్రామాలనూ మాన్యాలగా వ్రాసి యిచ్చారు. రాజరాజునకు, అందుకై ఇవ్వబడిన దిరుదులలో ఏదీ కూడా ఆ భక్తివైఖ్యాన్ని తెలుపలేదు. ఆ దిరుదు 'శివపాదశేఖర' అని, (శివునిపాదములే కిరీటులుగా కలవాడు). ఆరాజు అతిభక్తిపూర్వకంగా చేసినబహు

మానాలు, తరువాత పరిపాలనలో జరిగినవాటికన్న మిన్నయైనవి. విదేశంలో హెన్రీ 111 'సన్దుమిన్స్టర్ ఎబ్బే'చర్చికిచేసిన అతిప్రఖ్యాతమైన బహుమానాలు, విగ్రహాలు, చిత్రాలు, నగలా, సంస్కరణాభిషేచనాలు మొదలైనవన్నీ చిరస్మరణీయమైనవి. అట్టి హెన్రీ 111 తో మనరాజును పోల్చవచ్చును. తమిళ రాజులలో అశేషులు కైవసుత సంబంధమైన గ్రంథాలకు రక్షకులైనారు. అందులో ముఖ్యమైనవి, 'దేవారామ్' 'తిరువాసగమ్' 'తిరుమలై' మొదలైనవి. ఈ గ్రంథాలను ఒకరికి ఒకరు వినిపించటానికి వీలుగా చదువరులకు పారితోషికాలనూ, మదులు మాన్యాలనూ ఏర్పరచారు. ఆ చదవటానికి ప్రత్యేకించిన రోజులని 'అగ్యయన ఉత్సవాల'ని పేర్కొన్నారు. అందువల్లనే దక్షిణాదిన ప్రబలమైన బౌద్ధమతం నైవమతంనుంచి ప్రజలమనస్సును తిప్పి, క్రైస్తవమతంనైపుకు మరలించి, దానియందు భక్తివిశేషాలనుగాధంగా కలగజేసినవారు నైవఋషులు. పల్లవ, చోళ, పాండ్యరాజ్యాలలో పాలనచేసినరాజులు బౌద్ధ, నైవమతాలంటే అపూర్వ భక్తివిశేషాలు కలవారు. శంకరాచార్యుని మతప్రచారానికి పూర్వం ప్రఖ్యాతిగడించిన తమిళఋషులు వారి బ్రాహ్మమైన, భక్తమయమైన గానమాధుర్యంతో జనబాహుళ్యంలో వారి కైవసుతంయెడల అపూర్వ భక్తివిశేషాలు కలుగజేశారు. వారిదేశమంతా, ఆ శివదేవునిపై, ఆయన లీలపై, పాటలనుకట్టి, బ్రాహ్మంగా పాడి, జనుల్ని ముగల్గి చేశారు. నిజంగా దక్షిణాదిలో ఇవ్వకు ప్రబలంగాఉన్న కైవమతంయొక్క దృఢత్వానికి ఆకాలపు నైవఋషుల సమ్మోహనమైన ప్రచారమే కారణం. వారియాలలో వర్ణించిన ఆ ఆలయాలే ఇప్పటికీ పవిత్రంగా ఉంచబడినవి. వారి తదంతరం వారి సంస్కృతికై ప్రతిమలు తయారుచేయబడినవి. అవే నాటయాలలో ప్రతిష్ఠాపింపబడినవి వారికి భక్తి పురస్కరంగా పూజలు సలుపబడినవి. వారి స్మారకంగా పెద్దపెద్ద విందులు జరుపబడినవి. ప్రత్యేక వర్షదినాలు వారికై కేటాయించబడినవి. ఈ కైవచారులుగాని లేక 'ఆదియార్లు' కైవగమనీధిగా తాన్ని వేదాంతభంగనగా వారి దివ్యగానంద్వారా ప్రచారంసాగిస్తూ అందులో భక్తి కైవమతప్రకారం వివిధంగా ఉండవలసిందీ, ఆ నీధిగాతాలను కలము

సంబంధంలేకుండా సర్వజనసమృతంగా తమూరుచేసి ప్రజల కందించారు. వేయేల! ఈ బోధనలూ, ఈ పాటలూ, 9, 18 శతాబ్దాలకాలంలో దక్షిణాదినీ, లంకనా కైవధ్యంలో ముంచి లేవనెత్తినవి! ఆ ప్రచార వైఖ్యాన్ని అగోకుని కాలంలో బాధ్యమతానికీ, వైతన్య వునికాలంలో నైపుణ్యతానికీ సరిపోల్ప వచ్చును. ధైర్యమతి సువర్ణరూపంలో నలుగురు అతి ముఖ్యంగా పేర్కొనవలసినవారు. ముదట నాన్నాక వాంగ్, ('ఎవరి వాక్కులు మౌనంవంటివో'), ఆయన పోషకులు 'తిరువానగమ' అనే ప్రసిద్ధి గ్రంథంలో ఉన్నవి 'మదురై' నగరరాజుకి ఇతడు ప్రధానిగా ఉన్నాడు. రెండవత 'తిరువణ్ణంబంబం' (విభానం దేవునితో సంబంధంకలవాడు) అనే ఆయన. ఈయన బాలయోగి. ఈయన సమకాలికుడు అప్పారే (లంకె) యువకు. కీర్తనరు వీరేశతాబ్దం లోనివారు. వారు రచించిన పాటలు 'నాం' అనే అనుగ్రంథం కున్నవి. ఈ రచన గాయకులలో నాలుగవవారు 'సుందరమూర్తిస్వామి'. ఈయన ఎనిమిదవశతాబ్దంలోనివారు. బ్రాహ్మణుడై ర్మించి, పెరిగి, ఆయన వివాహసమయాన సన్యాసం పుచ్చుకున్నారు. ఆయన పెండ్లి ఊరగింపును 'వ పురు', వృద్ధబ్రాహ్మణరూపంలోవచ్చి, ఆపుచేసి, పెండ్లికుమారుని ఆయన కుటుంబవానిగా నిర్ధారించాడు. 'వృద్ధబ్రాహ్మణుడు' బాలుని నవా లయ్యారి నకలించి, తన విద్యరూపంలో ప్రత్యక్ష మయ్యాడు! 'నీవు నా పూర్వభక్తుడవు'న్నాడు! ఆ అనంతోనే 'సందమూర్తి' నందపూర్వశిష్యంలో ఒక పాట ఆ పురా పాటనాగాడు! ఈ సాహిత్యార్థ సన్నివేశం, ఆయన చారిత్రికరూపాలలో చిరిం తనంగా చిత్రించబడింది. ఆయన పూర్వాయా యులకం ఇతడు అతి 'తికమై మానవులలో మాన వుడై, తను ఆ పురా పాడినపాటలకు సమర్పించు కున్న పరితోషకాన్ని స్వీకరిస్తూండక, తన భక్తిని ప్రచారం చేశాడు: "నా అప్పారే నాకొరకే పాడాడు. సంబంధార్థం లనడై పాడాడు. కాని సుందరుగ్నానిడై పాడాడు." అనిగ వున్నట్లు ప్రచారం—'పూర్వరూప రీత్యా అతి ప్రాముఖ్యత లోనవిగ్రహాలకూడినప్రతిమలకూ ఇవ్వబడింది. ఈ 'బహుకరణ' విధానం రాజులచే ప్రారంభింపబడి

అనే అనుమానంగా ప్రవంతులచేత, శిష్టియర్ల చేత పోటీలతోపాగింపబడింది! లూనయన్ ఈ పద్ధ తినిచక్కగా అన్నాడు "ఒకేమా! నీ సుందరరూప శిల్పసమర్పణకన్న మన్నయైనదీదీ నేను చేయలేను!" అనిప్రాచీన గ్రీకుచేతలో ఈ విగ్రహ సమర్పణలు చేయబడినట్లు చరిత్ర చెబుతుంది. 90 జననందంబర్సిన ఆ శిల్పం 'అర్థమిస్' విగ్రహాలు మామూలుగా సమ ర్పించారు. క్రైస్టియన్ చిత్రి విషయంలోకూడా ఇదే విగ్రహ కళావృత్తి, చిన్నచిన్న మూర్తులూ, బహుకరణలుగా కనవ తవి. దక్షిణాదిన ఈ విగ్రహ సమర్పణవిధానంలోని బాహుళ్యం, భారతం ఇతర దేశాల సమర్పణ సులభమైనవి. దక్షిణాదిన ఉన్న మహా వాలనాలలోని శాసనాలన్నీటని చది



వికే ఎంతో ఆనందం గా ఉంటుంది. తంజావూరులో బృహదీశ్వరాలయంలో నైసముడి ప్రతిమను రాజ రాజు బహుకరించబడు తెలుస్తుంది. కులోత్తుంగరాజు సమర్పించిన శాసనం నెయ్ వనయ్ ఆలయంలో, మాన్యాలను సమర్పించిన ననన్జువన్ మరైయమ్మచే నలురాజువిగ్రహం బహుకరింపబడినట్లు చెబుతుంది. మూడవ రాజరాజ పుత్రైన పాలనవరించిన శాస నంలో, తిరువిలమరై వీవాలయంలో మూడోప్రాకారంలో మన్నికావానగర్ విగ్రహప్రతిష్ఠాపన తెలు స్తుంది. ఈ సమర్పణలో ఎక్కువభాగం శైవమత సంబంధమైంది. వైష్ణవమత పూర్వకమైనవికూడె తక్కువకాదు! రాజేంద్రచోళునిరెల్లకి 'అగ్నియ మనవల' అనే వైష్ణవముడి విగ్రహం బహుకరింప

బడింది. కంజీవరరానికి సంబంధించిన తిప్పరపిల్ల అనే ఆయన 'సరసింహపుర' వద్ద లక్ష్మీవరసింహమూర్తి విగ్రహాన్ని బహూకరించినట్లు ఆశాసనం చెబుతుంది. వీటిలో అనేకవిగ్రహాలు 'ఉత్పన' మూర్తులుగా నిర్దేశింపబడినవి. 'ప్రహ్లాదపురందర' అనేవిగ్రహంపై ఆలా నిర్దేశించినట్లు కాసనంద్వారా తెలుస్తుంది. దురదృష్టవశాత్తు ప్రస్తుతలోహవిగ్రహాలు ఇంతవరకూ కనుగొన్నవి, శైవమతవిగ్రహాలలోహాలు శ్రీ అంత ప్రశంసాపూర్వకమైనవికావని చెప్పాలిస్తుంది. బహూకరణలు శైవ, వైష్ణవ భిక్షులైన ఇద్దరిచే బహూకరింపబడినప్పటికిని శైవశిల్పాలలోనున్న విన్నానం వైష్ణవ శిల్పాలలో కనపడదు.

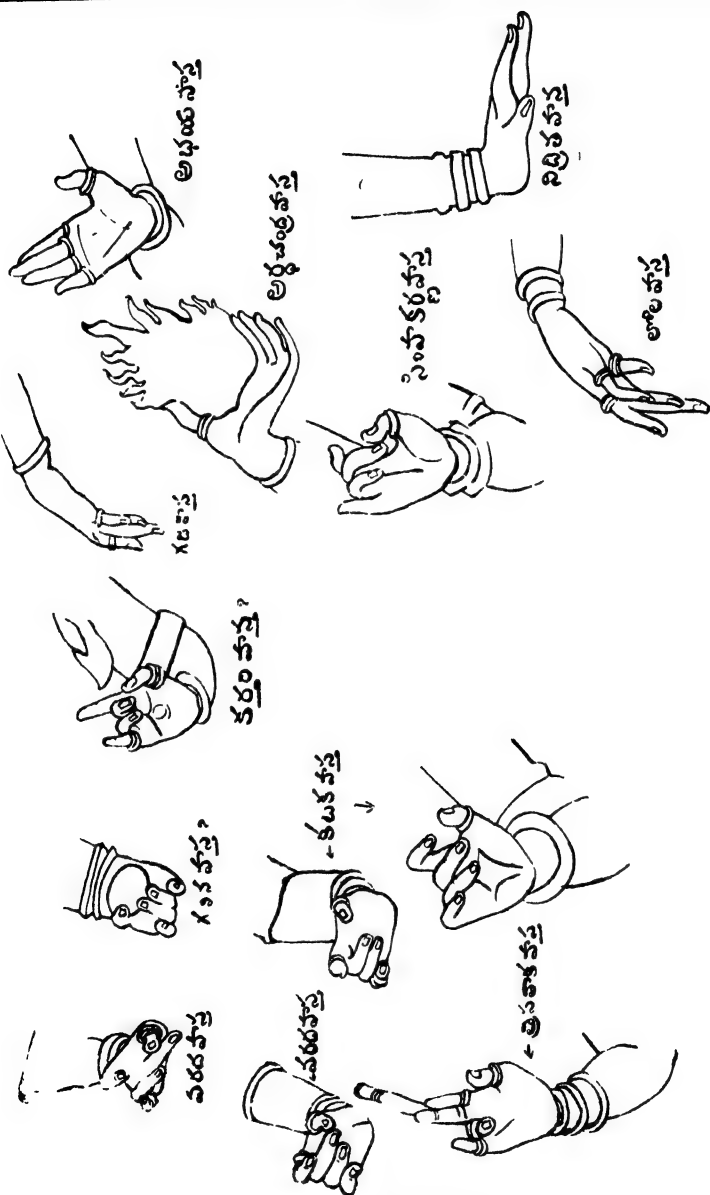
ఏమైతే సేమి, రాజులూ, ధనికులూ, శైవులూ, వైష్ణవులూ అందులేని బహూకృతుల్ని 'చాలాచూలకిచ్చినపుడు ఈ ప్రతిమలకై విపరీతమైన 'గిరాణి' ఎక్కువైంది. గిరాణికి తగిన ధనము దొరకటంవల్ల ఎవరికైనా ప్రాపకం ఉండేది. దానికి తగినట్లుగా నేర్పరులైన శిల్పుల, కంచు విగ్రహకారుల సమిష్టి కార్యదీక్ష ఉండేది. ఆ పనివాండ్లనే 'స్థపతు'లని పిలిచేవాళ్లు. ఈ శిల్పులు రామే ఒక గ్రామగ్రామం నుండి యుండేవారు. ప్రాచీనకాలంలో అలాటి శిల్పుల గ్రామాలు అనేకం ఉండేవి. అందులో ఒక గ్రామం ఇప్పటికీ ఉంది. కావేరీనదీమీదనున్న 'స్వామిమలై' అనే గ్రామం కుంభకోణానికి మూడుమైళ్ళదూరాన ఉంది. ఆ గ్రామంలో కొన్నితరాలనుంచీ వంశవృత్తిగా ఉంచుకున్న కంచు, రాతి విగ్రహకారుల కుటుంబం ఇప్పటికీ ఉంది. నిజానికి ఈ చిన్న శిల్పకారులబృందమే ఇప్పటికీ పూర్వపు కళాప్రతిభనీ, కాల్యాణాన్ని చెక్కుచెదురనీవ్వకండా పనితనాన్ని తరతరాల నిలబెట్టింది. పూర్వపు 'స్థపతులు' ఏరకపు పద్ధతినైనాసరే — దారువులోగాని, ఇటికలోగాని, రాతిలోగాని, లోహంలోగాని, — ఏదైనాసరే అతి నేర్పుగా విగ్రహాలను తయారుచేశారు. వారిలో కొందరు కేవలం లోహపుపనినే చేశేవారు. వారికి కొన్ని పద్ధతులూ, నియమాలూ కలవు. ఆ నియమం, ఆ కార్యక్రమపద్ధతీ, సంస్కృతంలోనున్న శిల్పశాస్త్రగ్రంథాలద్వారా అలవర్చుకున్నారు. వారికి అర్థంకావడానికిగానూ ఆ సంస్కృతగ్రంథాన్ని తమ

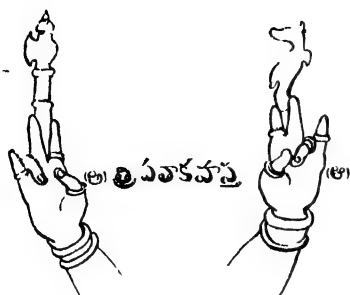
శంలో తర్జుమాచేసి అందరి అందుబాటులోకి తీసికొని వచ్చారు.

ఈ శిల్పశాస్త్రగ్రంథాలు పూర్వం అనాది కాలంలో ఋషివర్ణులచే రచించబడినవని చెబుతారు. ఆ గ్రంథాలలో మొదటగా కళాకారునిచే అవలంబింపవలసిన పద్ధతులను తెలుపుతూ చిన్న చిన్న పద్యాలు 'ధ్యానా' లని ఇష్టనీవతాప్రార్థనవిధంగా వ్రాయబడినవి. తరువాత 'ధ్యానం'లో సూచించిన విధంగా ఏయేరక జాతులను వలసినది, ఆ లక్షణక్రమం అంతా రూపొందించేందుకు అనుగుణంగా పద్ధతిరీతిని వ్రాయబడింది. ప్రతిప్రతిమకూ కావలసినన్ని సూత్రాలు, కోరితలు, వంపులు, భంగిమలరీతి వ్రాయబడినవి. ఆవిధంగా ప్రముఖమైన ప్రతిమలైన శివ నటరాజు, విష్ణు, విగ్రహాల ఎత్తు, పొడవు 'దశతల' రీతిన — పదితలలపాడవు — ఉండాలని నిర్ణయింపబడింది. ఒక తలయొక్క పరిమాణం పరిమితిగా పెట్టుకొని, అట్టి పదితలల పరిమాణం కలది, ఒక విగ్రహపు ఎత్తు అనినిర్ణయింపబడింది. 'చేపీ'విగ్రహాలకు ('అష్టతలా భవేచ్ఛేపీ') ఎనిమిదితలల పరిమాణం నిర్ణయింపబడింది. అంతకన్న చిన్నవిగ్రహాలవిషయంలో — అనగా బాలగణేశి, రాక్షసవిగ్రహాలకు 'పంచతల' పరిణామం నిర్ణయింపబడింది. మిగతా శిరీరంలోని అవయవాల నిడుపు పరిమాణాలు, అతి నేర్పుగా ఖచ్చితంగా జ్ఞాపకానికి అతిపీలుగా, అతిచిన్న సూత్రాలలో — పిల్లలు కూడా కంప్రభం చేయడానికి అనుకూలంగా — వ్రాయబడినవి. ఆవిధంగా బాలకృష్ణుని విగ్రహానికి ఒక చిన్నల్లోకంలో కావలసిన పరిమాణరీతి వ్రాయబడింది:

“కర నవ నయన నస్త్రై నాగ పాతాళ భావ రుద్ర

కర హృదయ మానం పంచ తాలంచ కృష్ణం” అని అలాగే వివిధమైన ప్రతిమలకు ఆయా ఆధ్యాత్మిక రసనిశేషాన్నిబట్టి, భావ ప్రాబల్యాన్నిబట్టి తగిన భంగిమలు —, అభంగ, సమభంగ, అతిభంగ, త్రిభంగ మొదలైనవి — నిర్ణయింపబడినవి. ఈ భంగిమలు 'బ్రహ్మసూత్ర' ప్రకారం మనస్థైర్యం నశన రించి శిరీరం ఏవైపు ఎంతవంగియుండాలో నిర్ణయింపబడినవి. అవి 'అభంగ'ము కల విగ్రహాలు. ఒక కాలి మీద బరువునిపినట్లు ప్రకారశిథితిలోనున్నట్లు చూపబడినవి. 'సమభంగ' శిథిలోనున్న విగ్రహాలు మామూ





అభయహస్త

వరదహస్త



లుగా 'సాక్షిక ప్రతిమలు'గా నిర్ణయింపబడినవి. దివ్యోదయ్యుల, ధ్యానముద్రలో కూర్చునియుండి, రియ భక్తుల (పార్థనలకు) నేలుగానిరూపించబడినవి. 'అభయ' కితిగానున్న విగ్రహాలు, నృత్యం చేస్తున్నట్లుగాని, అతివేగమైన స్థితిలో నున్నట్లు—నటరాజ, కృష్ణతాండవ, లేక కాలియదమన, కాలసంహార (శివ) రూపాలు—వ్యక్తికరింపబడినవి. ఈ వివిధ ధర్మగుణలతో మాపబడిన విగ్రహ నిర్మాణ రీతినిమాడే, పాశ్చాత్యజాతిలోని 'గోప్' మహానాటకాలలో ఉన్నట్లు తోస్తోంది. ఈ సామకూర్యం, అందిం, ఈ విగ్రహాలలో వరుసగా కలిపిస్తున్న దాన్నిబట్టి ఆ సమస్య రీతి సాక్షిమే కదా! భారతీయ శిల్పంలోనేపాలీ జాడవిగ్రహాలను మిమహాయించి మరి యేవిగ్రహాలూ, ఈ దక్షిణాది ఆరియంపర విగ్రహ భావప్రదర్శనతో సరిపోవు.

ఉత్తరభారతానికి దక్షిణభారతానికి ఉన్న భేదమే ఆ విగ్రహాలలోని హావభావ ప్రదర్శనలోని ఆ అందమేను. హస్తగమన రీతులలో భారతీయ కళాకారులు, అతి భావపూర్వకమైన ప్రదర్శనకు తగినధంగి

మలరీతిని ఏర్పరచుకున్నారు. ఆ భంగిమలకునా భక్తిసన్నాహ, ఆధ్యాత్మికచింతనలైన అభ్యుదాత మైనభావాలు అతిసులభంగా తెలుస్తవి. దానినిబట్టి ఆ 'స్థాపకులు' భావంలో పవిత్రతవలెనే, బాహ్య విశేషమైన అతిపవిత్రతను తెచ్చుటకు, ఈ అపూర్వమైన నిర్మాణకమాన్ని ఏర్పరచుకున్నారనిపిస్తుంది. ఈ అభినయాలలో కొన్ని నాటి ఇతరసంజ్ఞా స్ఫురణలకుంచి, అత్యున్నతమైన ఆకర్షణ కలిగి ఆధ్యాత్మికమైన అతాకికమైన సౌకుమార్యాన్ని పొందియున్నవి. చతుల, ప్రవేశకదలికలలో అనాక ప్రత్యేకత ఉంది. సుక్రాచార్యుడు ఈ కదలికలనే 'దివ్యక్రియ'లన్నారు. ప్రపంచకానికి, భౌతికానికి బలీతమని అర్థం. భరతముని 'నాట్యశాస్త్రం'లో పేర్కొన్న వింగా నాట్యభంగిమల కనుకూలమైన కర, హస్త బాధువరీతి గూఢాగ్రహారీ ఒకరీతియైనది. ఆరీతి నే దక్షిణాదికాకారులు అలవర్చుకున్నారు. అంగుళా కొన్ని హస్తముద్రలను ఇక్కడ పేర్కొంటాను: 1. కటకహస్త, (సంగ్రహిణి తెలియజేసేసంజ్ఞ) 2. లోలహస్త అదే లమ్యహస్త లేక గజహస్త (క్రిందికి ప్రేమించేసంజ్ఞ) లేక గజతాండవమలర బచపుగా క్రిందకు ప్రేమించేసంజ్ఞ. ఇది నటరూపవిగ్రహంలో మాడనగును. లంబహస్తరీతి 'కోదంబరామ' విగ్రహంలో కాననగును. 3. త్రిపతాకహస్త—(మాకు చేళ్ళను చూపు) ఈరీతిని మాయాలుగా ఆయుధాలను చెబట్టిన సాటిలోనే కనుగొనవచ్చును. అనగా గొడ్డలి, కృష్ణమృగముగా మొదలైన శివునిసంజ్ఞాపూర్వకమైన దివ్యచిహ్నాలు. 4. సర్వవిదితమైన 'వరద' 'అభయహస్త'



(అ) కటకహస్త



(ఆ) లంబహస్త



లంబహస్త



లంబహస్త

ముద్రలు ఉత్తరాది విగ్రహాలలో కనుపించినదానికి దక్షిణాదిగాటిలో కొద్దిభేదంగా కనిపించుటచే. నిద్రితహస్త-ఇది 'పార్వతి' విగ్రహంలో చూపబడుచున్నది. నటరాజవిగ్రహాలలో ఉడుకు గురు పట్టుకున్నదేమిని రి. 'నరుహస్త' అనినీ, అగ్నిని పట్టినదేమిని 'అర్చనంద్రహస్త' (అర్చనంద్రాకారంలో నున్నది కాబట్టి) అని అంటారు. యుఫల, భక్తుల విగ్రహాలలో 'అంగులి హస్త'మే చూపబడింది.

దక్షిణాదివిగ్రహాలలో మరియొక ప్రత్యేకత ఉంది. అది అలంకరణాలలోనూ, వేణీబంధాలలోనూ శివుని జటాజుటం (చూచుకుటం) ఒక అందమైనదిగా పైకి కలిపి కట్టినట్లు (దానిమాదనే ముసి పుట్టె, పాము, చంద్రుడు ఉంటారు) చూపబడింది. శివుడు 'చంద్రేశ్వరుడుగా' ప్రతీతి, నటరాజ విగ్రహాలలోని తాంపవర్ణిని ఈ జటలు రంగులైన ఆకారంలో నున్నట్లు చూపబడింది. కాని మరొకటి గలది— నాగిని చిన్నకూడా ఉంచడం చూస్తాము. ఆ తల వెనుకపద్మరూపంలో ఒక అలంకరణ ఉంది. దైవమతి రూపకమైన విగ్రహాలలోని చెవులు వివిధమైన అలంకరణాలతో నున్నట్లు 'మకరకుంఠం' కుడిచెవికి, 'పక్షకుంఠం' ఎడమచెవికి— శివుని 'శక్తి' గ్రహమనగా, వ్యక్తిగతచిహ్నంగా శ్యామలమయ విధాన చూపబడింది— నటరాజ ద్వీపాసంపన్నుడు— శివ-శక్తి అని. అభావం 'అర్చనాశీర్షర' అనే దానికూడా చూపబడింది. కంఠమాలనియడంలో వక్షసుపై హారం, కంఠానికి 'ఉపగ్రీవ' అలంకారం ఉన్నవి. హస్తాలంకరణంలో పై చేతులకు కేయూరములనీ, ముండేతులకు బొయ్యములనీ ఉన్నవి. శివప్రతిమకు మామిగాలు 'నాగాధరణ'మనే అలంకరణ కలదు. పామునే కంఠమాల కలంకరించటం— భుజద్వయానికి ప్రత్యేకమైన అలంకరణ 'బాహుమాల' అని. తొడలవద్దనున్న అలంకరణ 'శిరీషమాల' యజ్ఞోపవీతానికి మధ్యగా అడ్డంగా సవయమట్టా ఉండు ఉపదంపం లేక రత్నకోదండం అనే అలంకరణ. ఈ అలంకరణావిధానం ఉత్తరాదివిగ్రహాలలో కనిపించదు. ఇంకో ప్రత్యేకాలంకరణ మేమంటే, కటివంప-ఇది కటిస్థాన ఏర్పడిన వస్త్రధారణాన్ని సమస్థాయిలో, పరిమితిలో నుంచుతుంది. దీనినే

'కీర్తిముఖ' అంటారు. ఇది నిజానికి 'ఒడ్డాణం'లాగా పనిచేస్తుంది. కార్మకు ప్రత్యేకాలంకరణ 'మాపుర' స్థితిమైన అలంకరణ. విష్ణు విగ్రహాలు, మరితర లేవీ విగ్రహాలు అనో ప్రత్యేకమైన ముకుటాలంకరణ కలవి. వాటినే 'కరంపముకుట' అంటారు.

సూత్రాలూ, విధానాలూ, శిల్పాస్త్రప్రకారాలూ అనియమరూపకంగా ఉండటానికి కారణం శతాగ్రాలంతరంకూడా ఒక సమానత్వాన్ని ఏర్పాటుచేయుటే. లేనిచో, క్రొత్తవిధానాల ప్రయత్నంలో స్థిరత్వముంచవనిభావం. ఈ నిరంతరసాధన వృత్తిలో ఒక మహానియమైన శిల్పం తయారయినప్పుడు దాని ప్రతిరూపనిర్మాణానికి ఒక క్రమాన్ని ఏర్పాటుచేసి తదనుగుణంగా నిర్మాణాస్త్రాలలో, అతినియమితమైన, అనతిక్రమణీయమైన సూత్రాలని రాస్తారు. అందువల్లనే నిర్వ్యాతిగించిన 'నటరాజ' విగ్రహాన్ని నిర్మాణం చేసినప్పుడు దానినిర్మాణంలో నిర్మాణాధిపతి, ప్రత్యేకమైన, దివ్యత్వాన్ని, వివిధంగా తగ్గించి అంకూరండా ప్రవేశితలేని కొద్దిపాటి శిల్పలంకరణలలో అపభ్రంశంకొంచు ఒక నిరంతరమైన విధానక్రమాన్ని ఏర్పాటుచేయుట వల్లనే ఇప్పటికీ ఆవిగ్రహం నిర్మాణంలో పాకుకాలేదు. ఈ సాధనవిధానాలు విద్యుత్తిత చాతుర్య ప్రకటన, అలంకారాని! అలాగే పాశ్చాత్యశిల్పాలలో కూడా కాథలిక్ ప్రెస్టిజియస్ కోనూడా. "వ్యక్తిగతభావనలకి లొంగని అనతిక్రమణీయమైన సిద్ధాంతాలకు కట్టుబడి కళానిష్ఠులుగా పవిత్రప్రతిమలు నిర్మాణమైనవి" అని నాకే అన్నాడు.

ఇక దక్షిణాది స్థలకులచే, నియమింపబడిన కంచు విగ్రహావీరమరురించి కొంత వివరణావసరం. శిల్పాస్త్రాలలో కంచుకు 'సంచకాపా' అని పేరు. అవగా విను శివహుత్రేయంలో వచ్చిన పర్యవసానము—రాగి, సెంకి, బంగారం, ఇత్తడి, తెల్లసత్తు కలిపిన ధృతిం—చూపాలుగా ఈ మిశ్రమంలో రాగి ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఇప్పుడు తయారయే విగ్రహాలలో అసలు బంగారం, సెంకి, ఇత్తడి లేనేలేవు. అందువల్లనే, వాటిని 'కంచువిగ్రహాలంటుంటే', రాగివిగ్రహాలంటుంటే! ప్రస్తుతపు విగ్రహాలలోని లోహమిశ్రమం ఈవిధంగా చేయబడుతోంది: పది భాగాలు రాగి, సగంభాగం ఇత్తడి, నాలుగోవంతు

గా న సు థ



శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

వానలు లేక బీటవడి పాడయి వేడిమికేడ్చు బోడిమై
దానము వోలె ఊర్పుల నదా ఎగజమ్ముచు మ్లానజీవివై
గాన సుఖారసమ్ము కొరకై తపియించుచు నుండునేను—నా
మానస మీ ప్రదాహమున మ్రగ్గుచునున్నది వాడు పూవుగా !

వెతలేనో ఎద జుట్టియున్నవి బృహత్ ష్వేతా ప్రహర్ణ స్ఫోకి
తత్తులై, ఊపిరినాడసీపు—మధు నాదస్నిగ్ధ శీతాంబు న
ర్నతుషారామృతి నేచనమ్ముల పరిష్కరాగంపు గాఢత్వమీ
త త్తొలంగం గాదోయి నెచ్చెలి ! గళద్వారమ్ములం దెఱ్ఱమా !

ఏదో ఎడారిదారి అతి తృప్తకు పైకగలేని పాంథు డ
స్త్రే దురదృష్ట భారమున కేడ్చుచు మూర్ఛిల్ల, స్వోన్న ఏధులం
దాదృతి మీఱి ఎవ్వరో, వియచ్చర, అచ్చర వచ్చి వాని శీ
ర్ణాధరసీమ అల్లన సుధామృతిమున్ జలికించునట్లు గా

పాడుము - జీవితమ్మునకు భావియు భూతము రెండు ఉర్నవన్
పాడు తలంపు రాలిపడ వాడిన ఆకయి వర్తమానపున్
నీడనె త్రాగుబోతునయి నిల్చును: సీగళ రావ సంపుటుల్
గోడలు గట్టు నా ఎడదకున్ నలుమూలం పాలరాతితో !

గణయతి ప్రాసలన్ నిలుపు కష్టము, సార్థకమో పదాల పూ
రణ మొనరించు బాధ చెదరన్, తమ అంతనె లేది ఏజో
రణగోణ శబ్దముల్ తలపులన్ కదిలన్ కదిచ్చు—మైకమం
దగులు సమస్తమున్ గడచి—హాయిగ సవెలుగెత్తి పాడగా !

క్రిందికి పైకి నీ ఎలుగు కిన్నెర తీగ లను శ్రుతిన్ స్వనిం
పం దులదూచి చెప్పి ఉపమానములా అనుభూతి గోచునే ?
సందెగదా ఎడంద కది జాగ్ర దజాగ్ర దవస్థలన్ ! రస
స్పందితమో మనస్సు నిలువంగలదే, స్ఫుటమై, అలోలమై?



రాజీ



శ్రీ బుర్రా అప్పారావు

రాజీలాంటి మనిషి భిక్షతో బెట్టుకొని, కొడుకుని కూడా వదిలిపెట్టి, పుట్టింటి కొచ్చేసిందంటే నేను నమ్మలేక పోయాను. పండుక్కి నేను మావొంటికి పుట్టిపప్పుగు మావాని చెప్పిన మాటలూ, ఇతరులవల్ల విన్న విషయాలూ నన్ను నిజమనంచి మరింతదూరం చేస్తున్నట్లనిపించింది. అందులోనూ రాజీ అసలు సంగతి ఎవ్వరితోనూ—తన వాళ్ళి కూడా—చెప్పకపోవడంవల్ల, చెప్పకుంటుంటే విమనుషుల మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించే లోకంవల్లైతే రాజీ కన్యాయం జరుగుతున్నదేమో అని నా మనస్సు బాధపడింది. కాబట్టి రాజీని కలుసుకుని పీలయితే ఆ మేనుంచి నిజం తెలుసుకుందామని వాల్లింటి న్నాను.

నారాక తేలుసుకుని లవగదిలో ఉన్న రాజీ హోలలోకితచ్చి “సరూ, ఎన్నోకి? 70 డెబ్బయింది కదూ మనం కలుసుకుని? నీ కూతురాయ్ది?” అని శాంతిని చేరుల్లోకి తీసుకుంది. రాజీని చూడడంతోనే నిలుపునా నీంయాను. ఈమె పూర్వపు రాజీయేకాదు. ఈ 70 డెబ్బలోనూ యెంతమార్పు! ఆ చిరునవ్వు యిప్పుడూ ఉందిగాని అది మనవలలాగ వచ్చేలలు విరజిమ్ముతుంటేదు. ఆ కళ్ళలో మునపటి నలుగులేదు.

“ఇప్పుడేనమ్మా రాజ్యం మొహంలో ఆమాత్రం ఉత్సాహం చూపగలిగాను. పిచ్చిపిల్ల యెంత దుఃఖం మనసులో దాచుకుందో!” అని రాజీ తల్లి కామేశ్వరమ్మ కళ్ళలో నీరు గ్రుక్కకుంది.

“రా గదిలోకి. ఈ నిలుపు భత్యమెంతసేపు?” అని రాజీ నాచెయ్యబట్టుకుని తన గదిలోకి తీసుకువెళ్ళింది. రాజీచేత మనసు విప్పి మాటాడించగల చదువూ సానుగూహీ నాకొక్కరైతే ఉందని నాకు తెలుసు. “రాజీ, ఇంత అప్రతిభవని చేశావేమిట? నీ చదువూ, తెలివీటలూ యే గంగలో

కలిపావు?” అన్నాను వాళ్ళమ్మ తన సనిమిత్రులైన తరనాత.

“పోనిమ్మా సరూ. లోకం అనేక విధాలను కంటింటి. మనం యెంతమందితో చెప్పి పెట్టించగలం?” అంది. మళ్ళీ యేవో తెలుసుకుందామన్న అభిప్రాయంతో “ఇంతకీ నేనుచేసిన అపరాధమేమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

“వాళ్ళకేమిటి తెలుసుచెప్ప, నువ్వు మొగుగుని పిల్లడిని విడిచిపెట్టి పుట్టింటికి వచ్చేవాని తప్ప అసలు సంగతి తెలియనంతసేపూ లోకం చెప్పనే అనుచున్నందు, ముగ్ధునిగా ఆమెవాస్తవ విషయంలో” అన్నాను. రాజీ ముగ్ధునిగా చిరునవ్వు మాయమయింది. కళ్ళలో నీటిమిక్కిలు కూగుకుంటున్నాయి. నిరుత్సాహంగా, నిస్పృహగా “సరూ. అర్థంచేసుకోలేదే లోకం నా బాధని.” అంది. “పోనీ అర్థంచేసుకోదానికి ప్రయత్నించే మాలాంటి వాళ్ళకైనా తెలియక్కలేదా? నీ దిగ్గరివాళ్ళకైనా ఏమీ చెప్పకపోతే యెలాచెప్ప. చూడు రాజీ, దుఃఖాన్నింతటికీ కడుపులో దాచుకుని యెందుకలా కుమిలిపోతావు? నీ బాధ తీసిలేముగాని నీ కష్టాలు మా కష్టాలుకావు? నాదగ్గరందుకే దాపరికం?” అన్నాను. రాజీ నా ఒళ్ళోకి ఒరిగింది. ఆమె తలను నాచేతుల్లోకి తీసుకున్నాను సానునయంగా. మెల్లగా తలెత్తి రాజీ తన కథచెప్పింది. సౌభర్యంలోన ఆమె చెప్పినట్లు కాకుండా నా మాటల్లా వ్రాస్తున్నాను.

రాజీ భర్త విశ్వనాథం తన మొదటి భార్యలేచిపోయిన కొద్ది రోజుల్లోనే ఆరేళ్ళ కొడుకు శంకరాన్ని వాళ్ళ తాతగారింటికి పంపేశాడు. మరెప్పుడూ తనవద్దకా పిల్లవాడిని తీసుకురావడంగానీ, తానువెళ్ళి చూడడంగానీ చెయ్యక తన జీవితంలోని మచ్చను శాశ్వతంగా చెరిపేసుకున్నాననుకున్నాడు.

తరవాత అయిదేళ్ళవరకు, అంటే ఆతని తల్లి కఠించిన
 తొంతికొండవరకు, ఆతనికి తన జీవితంలో భాగ
 స్వాన్ని పెకలవనరమన్న తలపు కలగలేదు. ఈసారి
 సర్వవేదికను చూచేసి అన్నింటికీ ఒగిన రాజుని (బ్రా
 హ్మిని, గౌరవాంజ్ఞుడు) పెంచేసుకున్నాడు.

గ మైం యనిది; ఆకా, లు గప్పి;
ప్రసంగంబు బయలుపై బ్రట్టి కొన్ని ఘన
కాంక్షలు సాధించుచు నుండు జంజీరెకరం
తదిగిరిండ్ల లకాం పెరుగెం ననుకుంటు
నికీ అచనంసుకుం రా అత్యేకీ తనవృద్ధులు
నిని బ్రుల పెంపకం విషయంబు తనకున్న ఆ
రొట్టిని రెండు అకామిగిరిం కాల్గని
శ్లోకం కొంతకొన్ని గురుకుంబు అత్యే ప్రస్తా
వింబిం.

“ఇదా! రాగం, రాగి విషయం నే నెప్పుడూ చేయటం కి సుపర్ గుం. ఇప్పుడు లీడర్ కి తరగానే పరమాన్ని పొందించుకోవడం కష్టం. నీ మనస్సు ఆపర్చకం దానిని నింపే కాలాన్ని రాగం విషయంలో బాగా ఆశానందించి మరిచేయ్యి.” అన్నాడు విజయవాసం. “కాబట్టి అభివృద్ధిని కొనసాగించడా? ఏ కారణం చేతనా? నేనా దానికే ఆ అవకాశం ఏమీ మాత్రం కాకా? అతని మనసు కేంద్రం ఉంది. నీ నయిష్ట ప్రకారం తిప్పకూడదు. అంతే అలను దాని మంచి కంటే ని నింపానాను. కాబట్టి మీరన్న సామర్థ్యం” అంది. “ఏమో, నను చెప్పవలసినది చెప్పాను. అలాంటి నీ నయిష్టం.” అన్నాడు విజయవాసం.

ఎంకర నిక తె అగార్లొకూడా అలొమ్మ
 కాలేదు. ముచట అమ్మమ్మ కంకెలొకొ కొంత
 కుంగానే పరిగెన కంకెలొకొ అమ్మ పోయిన తర
 వాతి పే నూము కార్త్య కుంకెలొకొ పమ్మ కంకెలొకొ
 అమ్మమ్మ - కార్త్య కుంకెలొకొ కమ్మ కంకెలొకొ
 తొట్టె కుంకెలొకొ కంకెలొకొ భారాన్ని కుంకెలొకొ
 లించుకొని. కార్త్య కుంకెలొకొ కంకెలొకొ
 తొట్టె కుంకెలొకొ కంకెలొకొ కంకెలొకొ
 తొట్టె కుంకెలొకొ కంకెలొకొ కంకెలొకొ

రాజ్య క్షిప్త పరిస్థితి ఎర్పడింది. రాజు మాటలు—

కొడుకు మీరు ఉండవలసిన మునుకారం శంకరరవిదా
లేదు. ఇక నేను కూడా లోకంలోని సరిగ్గా తల్లుల్లాగే
అయితే అతనికా యింట్లో సుఖమెలావుంది ?
అతనికది తన యిల్లు, అక్కడికి ఎవరే తనకోసం అభి
మానంతో ఎదురుచూడే వాగ్గోక దుండ్రుడు, అన్న
నమ్మకం కలిగించ లేకపోతే అన్నచోట ఉండునా
కుండా ఆ బాగుక్కుతున్నాను నా ఎవరి సద్దమేమిటి
కానూ. ”

[illegible]

తెరవాత విగన కొన్ని సంఘటనలకూడా
వాస్తవ్యుని మరలం నల్లని గుంతుల్ని చూశాయి.

శంకరాచారిజీవి విధింపకూడ నాసీగా ననవలెను. ప్రతి ముగ్ధులకును కొంచెము ఆకాశాయ మత్తావస్థయూగలు. కనుచిన ప్రతివాక్యక అర్థం లేని గ్రీమెల్ల పుట్టు పెట్టెపంలొక్క, ఆపి విల్లిలకి చెగువంటి ఒక శంకరాచారీనే మిముల కలిగించెడి పం లొ వాడౌచినన చెతులు. తొడె విల్లివాని చరిత్రగ్లోయేమన్నా లొమొట్టంటే కూపీలు తీసి వాటి నాథాంగా ఆర్యావ్యుల వివేచాలు మరింత గుఱు గ్రాజవం చేయ ంగా వాని ఘటికులు. ఈ ంతికి చెందిన వాళ్ళలో తొనెల్లారు ంఘవులు నాయకు కొడుకు రంగ నాయకులూ, అలివి అను చుగులు మరికొంచెరూ కలిసి శంకరాన్ని బాధించే బాగ్రిల తమనెత్తిమీద పెట్టమన్నాగు. ఒకడు శంక రుని " మా అమృతా గక్క నుదోయ ? " అని ప్రశ్నిస్తే, " హైదరాబాదుల ఒక తులకాయన దగ్గ రుండటా " అని యింకొకడు ఒబాబు చెప్పడం,

“ఒరేయ్, మన శంకరానికి యిద్దరు కురక తమ్ముళ్లు కూడా ఉన్నారట్రా! వాడికేం మహారాజా” అని అసలేమంతుకున్న శంకరం మనసులో మరొకడు ఆజ్ఞం పొయ్యడం తరుచు చేస్తుండేవారు. ఒప్పు అలాంటిచేసుకున్న శంకరం యీ దప్పి పొడుపులకు బాబాయి చెప్పకుండా మనసులోనే కుమలిపోతూ ఉండేవాడు. శంకరం యింటద్గర్బం యీ విషయాలు చెప్పేవాడుకాదు. ఉదాహరణకు అలసి మనసుకు ఆదిరంగో కూడుకున్న రాచి మాటల్లా “లే చల్ల దనాన్నిచ్చేవి. సాయంలం యింటికి రాగానే ఆ మెస్సహస్తాల్తో అంగంకో కాఫీటిసిని అతడినివేది గీర్చిరి. బ్రతుకులోని తీసిరి అలిగొక్క రా మూలం గానే తొలిసారి గుచిచూడ గలిగాడు.

ఒకనాటి సాయంత్రం శంకరం యింట వచ్చి తన గదిలోకి వెళ్లికొకుండా అల్లిపోవం రాచి నిందితేను. “నా కాఫీ యేది నీని?” అనే లుపు కోసం యెదరు గూతున్న రాచి వంటివిక సుబ్బ మ్యుక్తకో సామానులందన్న పరిలో ఉండగా హాలు లోంచి కురుపుగా “ఒరే శంకరం, యీగారా చదువు పాసా” అన్న విశ్వనాథం మాటలు వినిపడ్డాయి. విశ్వ మునిగిందన్న తలపె రాచి మనసులో కలిపింది. ఆ మాటలకున్న హాలుపక్క గదిలోకి వెళ్లి చాలాగా విషయం కనిపెకుంటుంది. ఒక కుర్చీలో తానెప్పుడు రాఘవులు నాయికు కూర్చున్నాడు. ఆసీనుడుట్టలన్నా వివేచని విశ్వనాథం ఇంకొక కుర్చీలో ఉన్నాడు.

“అయినా యింతపొగడవోడు దనంకూడనిండి. ఈవేళ మీ కుట్టవాడెరాడు; స్నేహితులం కాబట్టి సరిపోయింది. మరొకరైతే యింకేమన్నా ఉందా?” అన్నాడు విశ్వనాథం.

“సాధారణమైన గాయాల యింట్లో నీను మీదాకా రానివ్వకపోదును. తలపాద దబ్బు చాలా గట్టిదనీ, కొన్ని రోజులదాకా కుర్రాడు ముగ్ధతేవనీ డాక్టరన్నాడు.” అని రాఘవులు నాయి పెంటూ ఉండగా శంకరం హాలులోకివచ్చి తండ్రి కేదురుగా నిలుచున్నాడు.

“ఏమిరా రాజీ వగనా. పీరి అబ్బాయిని నువ్వీ పేళ కొట్టావా?” అన్నాడు విశ్వనాథం.

శంకరం తాసిల్దారు వేపు ఒకచురుమాసి “బ్రాహ్మ” అన్నాడు.

“ఎందుకు కొట్టావు? ఒళ్లు పొగరెక్కా?”

శంకరం మాటలేదు.

“నిన్నే. మాటలే వేం?” గద్దించాడు విశ్వనాథం.

“నిన్ను నొప్పించాడు అన్నాకునాన్నా”

“నువ్వేగూ అనితుండానే అన్నాడా? ఏమిటా నొప్పించే మాటలు?”

శంకరం బాబాయి చెప్పలేదు.

“రీక్కు అతిపేద. నోరు పెగలవేం?”

ఇంకా బాబాయి చెప్పలేదు శంకరం. అలసి కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగాయి. మరుక్షణం అలసి చెంప ఎల్లయింది. “పాపా, నాకు నీ దరిద్రగొట్టు ముహం చూపించకు.” అని గర్జించాడు విశ్వనాథం. శంకరం చెంప చేత్తో పట్టుకొని గెడదారిపట్టాడు. రాచి ఆదబ్బు తనకి లగిలినట్టయింది అని కోయ్యి ఉండకపోయింది.

రాఘవులు నాయికుని సాగినంబ కోపంతో దిలకి వచ్చిన భర్తకోసం మనం గానే కాఫీ లు అపొద పట్టి వల్లగా శంకరం గదికివచ్చింది రాచి. టేబులపాద మోచుతున్నామని, చేతుల్లో తలపట్టు కుని కూర్చున్నాడు శంకరం. కంది ఉప్పిపోయిన చెంప ఎదురుగా కనిపించింది రాచికి. చెంపల మీదుగా జారిన కన్నీళ్లు ఆరి చారలుకట్టాయి. రాచి రిచాసి “ఏం సిన్నీ?” అన్నాడు. దగ్గరగా వెళ్లి “శంకరం, నువ్వీవేళ కాఫీకోసం నా దగ్గరకు రాలేదేమీ? సిన్నీ చచ్చిపోయిందనుకున్నావా?” అంది రాచి. “లేదు సిన్నీ, ఈవేళ మనసు బాగు లేదు.” అన్నాడు శంకరం. అతని తలను తన రెండు చేతుల్లోకి తీసుకుని రాచి అతని ముఖాన్ని కేరి చూసింది. నడుచుకొన్న సన్నంగా పోవుగా ఒక గాయం కనుపించింది. చూడగా అతని మోచేతుల నుంచి మంచులవరకు బాగా గీరుకుపోయిన గాయాలు కూడా కనుపించాయి. “శంకరం, రోజీ పిల్లలతో పోట్లాడుతున్నావా? తప్పగాదా?” అంది రాచి. అతడు ఆమె కళ్ళలోకి తేరిచూశాడు. ఇదవరకందని దేదో అతని కామె ముఖంలో దొరికినట్టయింది.

“పిన్నీ, నేనవసరంగా పోట్లాడుతానా?” అన్నాడు.

“ఏం, ఏమి జరిగిందేమిటి? నాన్న గారడిగితే చెప్పావుకావు. నాతోకూడా చెప్పకూడదా?” అంది రాజీ ఆప్యాయంగా.

“పిన్నీ, వాళ్లు రోజూ నన్ను చంపుకుంటున్నారు. అమ్మను నురించి వాళ్లాడేమటలు యెంత బాగ గలిగిస్తున్నాయనీ. ఎంత ఓర్పుకుని జబాబు చెప్పకుండా ఉండామనుకున్నా వందలకు. పోనీ అమ్మమాట ఆం ఉంపనీ. ఈవేళ.....” అతని గొంతు జీరపోయింది; పెదవులు తళికాయి; కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి “నిన్ను.....ఇంత మంచిదానిదైన నిన్నుకూడా.....పెళ్లలు” పళ్లు కొరికాడు “మీ పిన్నీ పన్నుకు పరారీ చిత్తగిస్తున్నాయ్” అంటే ఎలా సహించేది పిన్నీ? “చక్కిచక్కి వీడుస్తూ క్రిందపడి రాజీ కౌళ్ళను పెనచేసుకున్నాడు.

రాజీ కళ్లుకూడా చెమ్మగిల్లాయి. లేవదీసి అతని తల గుండె కడుముకుంది. “పిచ్చి శంకరం, నేనంటే నీకెందుకోయ్ ఇంత అభిమానం? మంచిపని చేశావులే. ఈమారు వాళ్లు నీ జోలికిరారు” అంది.

అతని గుండెలో బరువు తగ్గిపోయింది.

* * *

రాజీ తన పురిటికి పుటింటికి తొమ్మిదో మాసం ప్రవేశించిన కొద్ది రోజులదాకా రాలేకపోయింది. రాజీలేని యింట్లో పది రోజులన్నా ఉండలేక పోయాడు శంకరం. తండ్రివద్దకు వెళ్లి “ఒకమారు పిన్నీ యెలా ఉందో చూపివస్తానునాన్నా” అన్నాడు. “ఏకీ శావులేవోయ్. ఇంకా పదిరోజులన్నా కాలేదేమిటి? ఏమిటోయ్ ఆబాంధ్రవృం? అందులోనూ స్కూలు ఫైనలు పరీక్ష నెత్తివీడ పెట్టుకుని, బడిమానేసి నువ్వక్కడికివెళ్లి యేరాచ కార్యం పెలగ బెట్టాలోయ్?” అన్నాడు విశ్వ నాథం. ఆ మాడోనాడు తండ్రితో చెప్పకుండా బయలుదేరి రాజీదగ్గర వాలాడు శంకరం. గర్భ భారంతో గదిలోపడుకున్న రాజీ శంకరాన్ని దగ్గర కూర్చోపెట్టుకుని “ఏమోయ్ శంకరం, నాకొసం యింత మారం వచ్చావా? నాన్నగారితో చెప్పావా?” అని ప్రశ్నించింది చెప్పి ఉండడంనే అనుమానం తోనే.

“చెబితే వొడ్లన్నార పిన్నీ. అందుచేత నువ్వొచ్చినప్పుడు నాకొచ్చిన అయిదు రూపాయలు పట్టుకుని వచ్చేతాను”

“ఎంత పనిచేశావు? నాన్నగారికి కోపం రారూ? వైగా సెల్లాళ్ళలో పరీక్షలాయె. చదువు కోకపోతే యెలా పాపవుతావు శంకరం?”

“నా తో ముఖ్యమైన పుస్తకాలు తెచ్చుకున్నాను పిన్నీ. బడికివచ్చేకపోతే యేమీ భయం లేదులే; కోర్సు లేమీ మిగిలిపోలేదు.”

రాజీతోపాటు పురుషయోవరకు యిక్కడే ఉండిపోదామన్న నిశ్చయంతో శంకరం వచ్చినట్లు కనిపించింది. రాజీకేమీ పాలుపోలేదు. ఒక పేపు భర్తకు కోపమొస్తుందన్న భయం; ఇంకా పేపు శంకరం పరీక్ష పాడుచేసుకుంటాడన్న కింద.

“పోనీలే. వచ్చినవాడిలాగా వచ్చావు. ఎప్పుడు తిన్నావో! ఆ ప్లాస్టులో ఓవర్లీసుంది తాగు. తరవాతి మాటాడుకోవచ్చు” అంది రాజీ. ఓవర్లీసు తాగుతూ ఉంటే పిన్నీ ఘంటసనిపని నోనా నేనా అన్న అనుమానం శంకరానికి తట్టేంది. మెల్లగా రాజీ దగ్గరికివెళ్లి “నువ్వు చెప్పావుగాని నేనుంటేలేకపోయాను పిన్నీ. ఆంధ్రలో పురుగు రెండో జన్మతో సమానమన్న నూట విసేనో! నా కెక్కడలేని భయమూ యెత్తుకొచ్చింది. నువ్వేమన్నా అయితే నాకేమిటుంది పిన్నీ?” అన్నాడు చెమ్మ గిల్లిన కళ్ళతో.

“పిన్నీ, అడమిలోయ్ అలా అవుతావు? నా కొచ్చిన భయమేమిటి? నిన్ను విడిచిపెట్టి నేనెలా పోతానోయ్ యనుశీతోనన్నా బెట్టురాడు తానుగాని?” అంది రాజీ. అతని ముఖం వికసించింది.

మాడు రోజుల తర్వాత అతనిని ఒప్పించి తిరిగి పంపించడానికి తల ప్రాణం తోకకొచ్చింది రాజీకి. ఎళుతూ “నువ్వొచ్చినప్పుడు నాకొక చిట్టి తమ్ముణ్ణి తీసుకొస్తావు కనూ పిన్నీ” అన్నాడు. “బారసాల కొస్తావు కదలాయ్” అంది రాజీ.

పురుషయన నెల రోజులు తిరగకుండానే రాజీ పురిటి పిగ్గాడిని తీసుకుని వాళ్ళ ఊరువెళ్లి పోయింది.

* * *

రాజీకి జ్వరం వచ్చి స్పృహ లేకుండా పడి ఉంది. శంకరం ఏమెగడి చదులేను. ఎప్పటి కప్పుడు మంచులా పల్లూ అది అందించడం, తప్పుకు చిట్టిని ఆపించడం, రాత్రిళ్ళు కనిపెట్టుకుని ఉండి ఏరుపరచడం అది చేస్తూ, నిద్రాహారాలు హాసుకుంటున్నాడు. వెలవగా వెలవగా గెండు పగులు కిక్కిరించి ముంటున్నాయి. ఇంటకు పరిశీలించి ఏవైనా తప్పులు చదువుకుంటున్న వాకు నూనెని మాకు జోలూయె పుస్తకాల చేపన్నా మా లేదు. నాలుగోలోలు వంటావిడ విశ్వ నాంకో "దామా, చిన్న బాబు బాతిగా తిండి మానేస్తాను. అంటిగా చిట్టాకినే చూడో గెండు మెగులు లంబించుకుంటాను. ఎప్పుడూ అమ్మగారి చిగ్గిరి ఉండి గెండు పావులు ముంటు న్నాను. నిద్రాహారం కొంచెం పెప్పండి." అంది విశ్వనాం గెన్నుకుంటూ చూసుకుంటున్నాడు, శం కరం కోరికలు రాకట్లగలేదు, చుట్టూ ఉన్న దేవుని హాసంతో శంకరంకో చెప్పాడు.

4 సామంతం విశ్వనాం యేక మందివ్వ బోయి తెలుసుకున్న గెండు సేనాలు ప్రభావశాస్త్ర పంజాని, గానగా గానం కెందుకు త్రొక్కి గాయం చేసి మించి కట్టాడు. ఎప్పటికీ శంకరం విశ్వనాం గా తన గోకులని కోరు కుంటున్న రోజు సవరణలు చేయడాని కథకాశయా, అవసరమా కలిగాయి.

4 గోకుల దాడులు జ్వరం కి లైఫ్ యిడ్ అని చేతులు పెట్టాడు. నంటనే విశ్వనాం మామగారికి తెలిగొచ్చి అత్రగారిని సహాయంతో సం రక్షిం గారు. కాని, శంకరం మాత్రం రాజీ సవరణలు పానలేదు. కామీశ్వరయ్య రాత్రి పది గంటలప్పుడు రాజీ మంచం దగ్గర క్రిందను మంచాన్నానుకుని కూర్చున్న శంకరం మీద హాని "బాబూ, నీకెందు కోయి యీ అవస్థ? పెద్దదాన్ని నేనున్నానుకదా! రాత్రి నేర్పిండుండి రాజీకి కావలసినది చూస్తా నులే నువ్వుపోయి పకుకో మో, చదువుకో మో చెయ్యి" అంది.

"అమ్మమ్మగారు, పెద్దదారు రాత్రి మేలు కుని మారాగా ఉండగలరండీ? ఎప్పటి కేమందు రివ్వాలో, పశ్చరణం అంటి యెప్పుడెలా యివ్వాలో

మీకు బాగా తెలియను. పిన్నికి నాచేతుల్లో నేడ చేసి ఆవిడ ప్రాణం దక్కించుకున్నానన్న తృప్తి నాకు కలగ నివ్వండి. మీరు తిమ్మిట్టి మాకుకోవల సిన అవసరమేగాగా ఉంది కదా!" అన్నాడు శంకరం.

ఒక రాత్రి రాజీకి తెలివచ్చి కన్నువిప్పి చూసే తప్పటికి రెండు దగ్గరగా క్రింద కూర్చుని, మంచంమీద తలవాల్చి నిద్రపోతున్న శంకరం కనుపించాడు. నీర సించిన ఏమెక్కిరేయ్య మెల్లగా అతని తలమీదకు నల్లంది. వ్రేల్లు పట్టుకోకపోయి లల విమురు కున్నాయి "శంకరం", అని పిలిచింది. "నువ్వి పడితే నాకు" "ఏం పిన్నీ, ఏమి కానాలి? కాస్త ఓవల్లి రివ్వగా? వల్లియింబాకో వచ్చేసింది." "నేరం నీవ నాకేగా నివ్వకున్నాను.

"ఓం రాత్రిప్పుడు ఇక్కడ కూర్చున్నా వేమోయో? అమ్మ ఉందిగా? నువ్వు నిద్రాహారాలు చదువుకుంటున్నావు ప్రభువ తేవోయో? చూడు, ఆ కట్ల లోతుకుపోయి, చిట్టి పోయి యెలా ఉన్నావో! మీ అమ్మకుంటే నిన్నీ పరిస్థితికి తీసుకురావడానికే బెప్పుకుంటుందా? నేనుండి నీకు చెప్పే ఉపకారమో" అంది రాజీ.

"నున్నీ, ఇప్పుడే చదువులా చేయకుని ఒక్కనాగు నిన్ను గునిపోదామని చెప్పాను" అని అబద్ధమాడాడు.

"ఏమో, నాకప్పుడు తెలివొచ్చి చూసినా పగలూంట్రి నువ్వీగడిలోనే కనిపిస్తావు. ఎప్పుడు తింటున్నావో, ఎప్పుడు చదువుకుంటు న్నావో, అప్పుడు పకుకుంటున్నావో లేవో తెలియ కుండా ఉంది. పోయిపడుకో నాయి నా ఒంటి కొడుంది. కావలిస్తే అమ్మనిపంపు" అంది రాజీ.

"అలాగే పిన్నీ. నేను మాత్రం యెంతోనేపు కూర్చుంటానా? ఇప్పుడే తప్పుడేకున్నా ఉంటే అమ్మమ్మగారిని వాడి దగ్గరికి పంపి యిక్కడ కూర్చు న్నాను" అని కదలకుండా అక్కడే కూర్చున్నాడు.

రాజీకి జ్వరం తగ్గి స్వస్థత చేసుకున్నప్పుడు కూడా శంకరం ఆమెదగ్గర రాత్రిళ్ళు కాపలా ఉండడం మానలేదు. ఒక అర్ధరాత్రి రాజీ అంది "శంకరం, నువ్వు నన్ను బ్రతికించడాని కెంతో శ్రమ పడ్డా

నోయి? నీయును యెలా తీర్చుకుంటాను?" శంకరం కళ్లు చెయ్యిగిల్లాయి. "పిన్నీ, నువ్వు నాకుచేసిందానిలో యిదే మాత్రం? బ్రతుకంటే రుచి ఆసక్తి కలిగించిన నన్ను విధానా కాపాడావు. తల్లిలేని బాలుకుండంచేసి నా తప్పులన్నీ నీ కడుపులో దాచుకున్నావు. పెంగి పెద్దన కిది చేశావు. నువ్వు సతత తల్లినికాకు పిన్నీ. నిన్ను చిక్కింగు" గల గమంకం నాకి బిచ్చంగా వాటినిం "మిటి?" అన్నాడు. రాజీ అతిని తల విముగతూ కళ్లు మానుకుంది.

రాజీకి స్వతఃకూరి గాగా నోయింది. శంకరం పరిశీలించాడు. స్వస్థంగా శంకరంగాని మంకిపడ్డాడు.

మరికొద్ది నోయింది శంకరంకి స్వకం వచ్చింది. నోయి తప్పులూ పెద్దలూ వలసింది వచ్చింది. దాక్షరు చేరా చెయ్యిలో ఆడుకున్నాడు. అతిని పరిచర్యలో రాజీ నలుగురిం చించాని మట్టి పడిపోయింది అన్న భయం కలిగింది విశ్వనాథానికి. "రాజీ, నవ్వంటి శ్రమపడవలసిన అవసరం లేదా? అది నామూల స్వరం. అలా నిద్ర వాడకుని కూర్చుంటే మట్టి నీ బిచ్చం కాదు" అన్నాడు.

"ఏమోనండీ. నాకిలిని స్వరంచూస్తే భయంగా ఉంది. నాకు నీ మురాని సంతాపిని ఇలా పకిపోయాకు చెప్పి బాటు. ఎంతో చెన్నా మానాడుకాదు." అంది రాజీ.

"అది సరే. అందుకు ప్రతి ఫలంగా నువ్వు కూడా అలా చేసి మట్టి పడాలి ఉందా?" అన్నాడు విశ్వనాథం.

రాజీ నాలుగు చేతు. కాలి యెప్పుడో నీ కం పరిచర్య మానలేదు. చిక్క గాని నన్ను రాజీనినూసి ఒకరాత్రి విశ్వనాథం కోపపు పునాక పోయాడు. "నేను చెప్పినట్లుగా వినడంలేదురా రాజీ? మీ ప్రవర్తన నాకు వింటగా ఉంది. ఎక్కడినుంచి వచ్చాయి మీ ఆభరణాలూ, శ్రేణులూ? ఏమిటోయి మీ బాంధవ్యం?" అన్నాడు తీవ్రంగా.

రాజీని స్వరపాటతో "అదేమండీ ఆలా అంటాను! శంకరం మనకొడుకు కాకుంటండీ!" అంది.

"కొడుకు! ఎక్కడి కొడుకు? పరాయి నాగో? నీటిపోయిన నీమూలం కన్ననాకు నా కొడుకని ఏమిటి నమ్మకం? గాకిగానే మరిగి పోయి, కంపాన్ని శాస్త్రం గా గుకించుకున్నా ననుకున్న నా గుండెలమీదికి కంపటిగా తీసుకొచ్చి నువ్వే వాకి నిక్కపెట్టావు. నా నురుగున గాకున్న నీ నోయి కలికావు ఈ విషయంలో నాని చెప్పాను శాంతి కుభనాభేమంగా చేస్తున్నాను గురిపెకా. ఈ పనిని నీవు వాకి పరి శ్రమించి నీ నోయి పునా." అన్నాడు.

"అయ్యో! ఎక్కడన్న కంపి! కన్న నాకు బిచ్చం నీ నోయి పకికంటే గురగా గాని నోయి నికగా చెప్పుకూడం గానోదంటే నోయి మిక్కం?"

"అలా నా కొడుకు" అన్నాడు విశ్వ నాథం కిచ్చుకు.

"కొడుకు కాకపోతే నా కొడుకు. నా పిల్లం కెందుకున్నాను. అన్ని చేసినా విరుదుకు పక నున్నా కోకంనుంచి కాకిగొడుకున్నాను. కనకవాయి నా అతికు నా కొడుకే" అంది రాజీ కోవంకో.

విశ్వనాథానికి కోపం బాగా పోగిచ్చింది. ఏమంటాన్నా నోయి తెలుసుకోలేని స్థితిలో ఉన్నాడు. "కొడుకులు! ఎవరు నమ్ముతాను? మొదట నా కూడనూ అన్నీ సరిగ్గా అన్వయమైంది?" అన్నాడు. రాజీ చెప్పిన్న పాముగ అయిపోయి కుట్టి నోయి కూలుకపోయింది. ఒక్కసారి పెరుపుగా అనేక విరుద్ధ గానాలు నా పెదకులో పరుగెత్తాయి. బాగో శ్రుంగిపోయి మరి మాటా లేక పోయింది.

మగునాకు రాజీ శంకరం మేనమామ? ఒక ఉత్తరం వ్రాసింది. శంకరం చాలా జబ్బుగా ఉన్నాడనీ, తండ్రి అతివిహేద ఆదరాభిమానాలు లేని కారణం చేత తానుకూడా అతిశయ సరిగ్గానూప గలిగిన స్థితిలో లేననీ, ఇక్కడే ఉంటే శంకరం స్థితి

విషమిస్తుందనీ, కాబట్టి తప్పక వెంటనే వచ్చి అతనిని తీసుకెళ్ళవలసిందనీ వ్రాసింది. ఆ రోజుల్లా రాజీ శంకరం గదిలోకి వెళ్ళలేదు. ఆ రాత్రి శంకరానికి జ్వరం తీవ్రమై అమితంగా దగ్గుకూడా వచ్చింది. అతను ఖజీల్ ఖజీల్ మని దగ్గు తున్నప్పుడల్లా రాజీ గుండెలో గూలాలనో సామన్నాన్నట్టనిపించింది. కాని అతని సహాయానికి అతని గదిలోకి వెళ్ళడానికి కాళ్లు రాలేదు. పాపం యేమి చేయగలడు? అబల; నిస్సహాయ. మరునాడు డాక్టరు శంకరాన్ని చూసే విశ్వనాథంతో యేవో చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. విశ్వనాథం రాజీతో యేమీ చెప్పలేదు. రాజీ అపగలేక పోయింది కూడా. కాని యేవో ముందకిచ్చిందన్న దిగులు మాత్రం ఆమె గుండెలో ప్రవేశించింది.

మరి రెండు రోజులకి శంకరం మేనమామ మేనల్లు వచ్చారు. ఈలోగా అతని జ్వరం ఉద్ధృతం కొంత తగ్గింది. సుందరమృత్యు అసలు సంగతి తెలుసుకుందామని రాజీని కంగించి అడిగింది. రాజీయేమీ చెప్పలేకపోయింది. “ఏవో పెంచి పెద్దవాడిని చేద్దామనుకుని మీకుగాకుండా తీసుకొచ్చాను. లోకంలో ఆపది చేయగలిగిందేముంది చెప్పండి. పోనీ మీ దగ్గరన్నా అతడు బ్రతికి బట్టకపోతే అంతే చాలు. వోదినగానూ, శంకరం అమాయకుడు; ఎన్నలాంటివాడు. ఈలోకానికి తగ్గనాడుకాదు. బాగ్రతగా చూడండి. ఇకమీద అన్నింటికీ మీరే అతనికి” అని కళ్ళలో నీరు గ్రుక్కుకుంది. రాజీ.

శంకరానికి తన్ను ప్రయాణం కడుతున్నారన్న సంగతి తెలిసేప్పటికి అంతా అమోఘముగా వోచింది. అప్పటికి మూడు రోజులై రాజీ తనకంటికి కనబడకపోవడంకూడా యెంతో విపరీతంగా వోచి బాధపడ్డాడు. వెళుతున్నప్పుడు తండ్రిదగ్గర సెలవువున్నాడోదానికి వెళ్లి “నాన్నగారూ, వెళుతున్నాను, మల్లీ యెప్పుడు వస్తానో తెలియదు. తప్పలేదున్నా ఉంటే తీసువచ్చండి” అన్నాడు. విశ్వనాథం అటువేపు మొహం తిప్పుకుని “సరే” అన్నాడు. ఇంక రాజీదగ్గర సెలవు వున్నావో వకమే మిగిలింది. అసలే నీరసంగా ఉన్న అతనికి రాజీగది సమాపించేప్పటికి కాళ్లు వణికాయి. గదిలోకి వెళ్లి, తన ఘండదగ్గర నిలుచున్న రాజీ కాళ్ళ ముందు సాష్టాంగపడి ఆమె పాదాలు పట్టుకున్నాడు.

“పిన్నీ, వెళుతున్నాను. ఇంతకాలం నా అపరాధాలన్నీ కడుపులో వాచుకుని నన్ను సాకావు. తల్లి లేనిలోటు కనపడడండా చేశావు. నీకుకూడా నా మీద దయకెప్పిపోయిందా పిన్నీ నన్ను పంపించేస్తున్నావు?” అన్నాడు. రాజీ మరి నిలబడలేక పోయింది. అటువేపు తిరిగి, మొహం రెండు చేతుల్లో కప్పకుని, అలాగే మంచంమీదికి ఒరిగి పోయింది. ఎంతసేపటికీ మాటరాకపోవడం చూసి శంకరం ఆ గదిలోనే అడుకుంటున్న అనందాన్ని చేతుల్లోకి తీసుకుని “చిట్టే, నన్ను మరిచిపోకూ, అమ్మకి నామీద కోపమొచ్చింది. తెలిసి నేనే తప్పుచెయ్యలేదురా తమ్మా. బ్రతికుంటే వచ్చి తన పాదాలదగ్గర తనపని చెప్పకుంటానని చెప్పు. మనమ్మకి మనమీద కోపమెంతకాలం ముంటుందోయ్యో?” అన్నాడు.

శంకరం రాజీ దీక్షన పొందడండానే వెళ్లి పోయాడు.

* * *
వేగిపోతున్న మనసుతో రాజీ శంకరం ఆలోచన గురించిన ఉత్తరంకోసం రోజూ యెదురు చూస్తూంది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆమెకి తెలియకుండానే కాగ్లామెను శంకరం గది దగ్గరికి యాక్షుకల్పిం. ఇంకా అతనక్కడే ఉన్నాడన్న భ్రమతో గదిలోకి చూసేది. కాళీగాఉన్న గదివాసి తన పొరపాటు తెలుసుకోనేసరికి యేదో దిగులు కడుపు లోంచి పుట్టుకొచ్చేది. గెల్లాళ్ళయినా యేకబురూ తెలియకపోయేసరికి ఆత్రం, అనుమానమూ పెచ్చయాయి. భర్తకేమన్నా తెలుసేమో అనుకున్నా అడగలేకపోయింది. ఈపాటికి బాగుపడి ఉండడా అని మనస్సుని సమాధానపర్చుకుందామనుకుందిగాని సాధ్యంకాలేదు. అందరూ తనకు వ్యతిరేకంగా గూడు పురాణీ చేస్తున్నారేమో అనిపించింది. ఏమన్నా ఉత్తరాలవచ్చినా భర్త తనకే చూపించలేదేమో! ఈ అనుమానం మనసులోకి రాగానే ఆగలేకపోయింది. వెంటనే సుందరమృత్యుపేర ఒక ఉత్తరం శంకరం ఆలోచనమేలా ఉన్నది వెంటనే తెలియపర్చవలసిందనీ వ్రాసింది. తిరుగుటపాలూ సుందరమృత్యువద్దనుంచి జరగాలు వచ్చింది.

“మీ ఉత్తరం చూస్తే యిదివరకు మేము వ్రాసిన రెండు ఉత్తరాలూ మీరు చూడవట్టు తెలు

స్తూది. అన్నగారి ఆఫీసు యద్రుకుకు వ్రాయడం చేత ఆయన మీకు చూపించలేదేమో అన్న అనుమానం కలిగి యీ ఉత్తరం మీపేరనే వ్రాస్తున్నాను. శంకరానికి తుల్యవ్యాధి అని యిక్కడి డాక్టరు సుర్తించి యేదన్నా ఆరోగ్యక్రమంలో కొంతకాలం ఉంటే బాగుపడవచ్చునేమో అని మూచించాడు. మాకది సాగ్యంకాక యీ విషయం మేము మొదటి ఉత్తరంలో మీకు వ్రాస్తే దానికేమీ జవాబురాలేదు గాని, రెండువందలు మనియార్డరు మాత్రం అన్నగారు పంపారు. రెండువందల రోజుల్లో యెందుకు సరిపోతాయి చెప్పండి? అందుచేత ప్రస్తుతం యిక్కడే శంకరానికి మందిస్తున్నాం.

“శంకరం తన పరిస్థితి తెలుసుకున్నాడు. అతనికి మిమ్మల్ని మళ్ళీ చూడలేకపోయానన్న చొక్కటేచింత. ఈ విషయం మీకు మా రెండో ఉత్తరంలో తెలియపరుస్తూ, ఒక్కమారు మీరువస్తే బాగుండునని వ్రాశాం. శంకరం రోజూ మీకోసం యెదురుమాస్తా రాకపోయేసరికి ఈ వేళ కూడా రాలేదు కదూ? పిన్నికి నామీద కోపంపోలేదు. పిన్ని నన్ను తీసుకువచ్చేను” అంటూ ఉంటాడు.

“ఇప్పుడతని ఆరోగ్యం బాగా తీగవళి వచ్చేసింది. అట్టే రోజులు బ్రతికడం కష్టమని డాక్టరంటున్నాడు. వీలు చూసుకుని మీ రొక్కమారు రావాలని మాకోరిక. మిమ్మల్ని చూడకపోతే అతనికి శాంతి ఉండదు.”

రాజీకి కడుపు తరుగుకు పోతుంది. గుండె బరువెక్కి పొట్టుపొడుస్తున్నట్లనిపించింది. నిస్త్రాగితో కుప్పిలోకూల బడిపోయింది. అలా యెంత సేపుంబో ఆమెకు తెలియలేదు. దుఃఖం కరటాల్లాగా పెల్లగా వస్తోంది. కర్తవ్యం తోచడంలేదు. ఆమె మనసు విరివిల కొట్టుకుంటూంది.

విశ్వనాథం ఆఫీసునుంచి యింటికివచ్చే వేళకి యెలాగో గుండెదిటపు చేసుకుని ముఖంవీడి కన్నీటి చారలు కడుక్కుంది. గదిలోకివచ్చిన విశ్వనాథానికి కాఫీ కప్పులోపోసి, అతనికి దగ్గరగా పోయిమీద చేతులానుకుని నిలచుంది. రాకుండా ఉన్నమాటని అతి ప్రయత్నంవీడ లేవ్వకుని “శంకరానికి చాలా బబ్బుగా ఉందట” అంది. కాఫీ త్రాగు

తున్న అతడు ముఖమెత్తి ఆమెవేపు నిదానంచి మానూ “నీకెలా తెలిసింది” అన్నాడు.

“ఉత్తరం వచ్చింది—నాపేర. మీకోచ్చిన ఉత్తరాలు నేనేమీ దొంగతనంగా చూడలేదు లెండి” అంది రాజీ.

“వాడి ప్రసక్తి నువ్వు మానడం లేదన్నమాట” నిశితంగా ఆమె ముఖం పరిశీలిస్తున్నాడు.

“మానలేను. ఈ కట్టెలో ప్రాణమన్నంత వరకు మానలేను” ఆమె గొంతు వొణికింది.

“సరే” సగంత్రాగి బల్లమీద ఉంచిన కాఫీ కప్పులోకి చూస్తున్నాడు. ఆ మాటలో బెదిరింపు గ్యనిస్తూంది.

కొద్ది తుల్యల మానం. రానున్న పట్టపటాం గంలో యెవరి స్థానబలం వాళ్ళు చూచుకుంటున్నాడు.

రాజీ: “శంకరం యెన్నో రోజులు బ్రతికాడు. అతణ్ణి నా పొట్టును పెట్టుకున్నాను పాపిష్టిదాన్ని. పుట్టెడు రోగంతో వాయింట్లో బాధపడుపడుతూ ఉంటే నూడు రోజులు కంటితో చూడనన్నా చూడలేదు. చివరకు చ్చుకున్నానని చెప్పడానికి వస్తే మాటన్నా మాటాడకుండా మొహం తిప్పేసుకున్నాను.” అతడు కుప్పిలోంచిలేచి చరచరా కిటికీ వద్దకు నడిచి అవలికి చూస్తున్నాడు. ఆమెకూడా అతనివెంటనే నడిచి ఉద్రేకంతో “ఇదంతా మీకు భయపడి. మీ అనుమానం నా నవనాళ్ళా దిగించేసి నన్నెందుకూ పనికిరానిదాన్ని చేసేసింది. అతని చావుకి జవాబు చెప్పకొవలసిని బాధ్యత మనిద్దరి మీదా ఉంది. అతను మనల్ని చూడాలని అలమటిస్తున్నాడు. ఇప్పుడన్నా పొరపాటు దిద్దుకుని వ్యవధి ఉండగానే వళదాం పదండి” అంది.

అతడు ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి గిరుక్కున ఆమెవేపు తిరిగాడు “ఇదిగో, అఖరుసారి చెపుతున్నాను; ఆవును మళ్ళీ యెత్తొద్దు” అని విసురుగా గదిలోంచి నడిచాడు.

ఆ రాత్రి రాజీ విశ్వనాథాన్ని మరి చూడలేదు. మరునాడు ప్రాస్తాన్నే తన బట్టలుపెట్టేలో సద్దుకుంది. పోయి కిటికీదగ్గర నిల్చుని శూన్య దృష్టితో ఆకాశంలోకి చూస్తోంది. నిద్రలేకపోవడం వల్లా ఏడవడంచేతనో ఆమె కళ్ళు వాచి యెర్రగా

ఉన్నాయి. చెక్కిల్లు పారిపోయాయి. చిట్టి ఆకలి
కేడిస్తే స్టాక్కులోని ఓవర్ల నిచ్చింది. తనకోసం
గుబ్బుమృ ఎల్లమీదంచిన కాఫీ ఆలాగే చల్లారి
పోయింది.

తుపాను రాబోయేముందు వాతావరణంలా
యిల్లంతా నిశ్శబ్దంగావుంది. నాట్యం ఈ అవర్గాన్ని
కంకించి యేంచప్పుడుచేస్తే యేకంపై పగులుతుందో
అన్నట్టు పనులు చేసుకుంటున్నారు.

మెయిలు వేళకి రాజీ బంట్రోతు నూరయ్యను
పిలిచి ఒక రిక్తాను తీసుకొచ్చి అందులో తన ప్లెస్టును
పెట్టమని చెప్పింది. నూరయ్య తలతడుముకుని వెదు
రుతూ యేదో చెప్పబోయాడు. “చెప్పినవని ముందు
చెయ్యివోయ్” అని రాజీ కాసింపేసరికి వాడినోటికి
తాళంపడి పరుగెత్తాడు. పిల్లవాడి సెక్రెటని రాజీ
విశ్వనాథం ఉన్న పడకగా గుమ్మందగ్గరు వెళ్లింది.

“నేను వెళుతున్నాను” అంది.



"మరీ రావడం యిష్టంలేకపోతే నా అధ్యం తరం లేదు" అన్నాడు విశ్వనాథం ఆమెతో ముడకుండానే.

"నా కిప్పుడు బోధకుతోండి మొదటావిడ యెందుకలా చేసిందో" అంది రాజీ కోపంతో.

"ఆ విడ ననుసరించదలచుకుంటే నాతో చెప్పడమెందుకు?" అన్నాడు విశ్వనాథం.

మొదట పుట్టింటికే వెళదామనుకుంది గాని ఆమెలో తిరుగుబాటు తలెత్తింది. "వెళతాను. శింకరం దగ్గరికే వెళతాను. నన్నెవరాపగలరో చూస్తాను" అంది కోపంగా.

విశ్వనాథం కొంచెం చలించాడు. కాని మరీ గుండె కఠినం చేసుకున్నాడు. "నామాట గడ్డిపరకంతన్నా విలువ చేయకుండా నన్ను తిరస్కరించి పోతున్నావు. రాజీయేడి కానుకోకుండా ఉన్నావు. నువ్వువెళితే వల్లోయ్య. కాని పిల్లవాడిని మాత్రం తీసుకెళ్ళ నివ్వను" అని చిట్టిని ఆమెచేతుల్లోంచి లాక్కంటున్నాడు.

రాజీ భయపడింది. "వాడు నా కొడుకు. వాణ్ణి నాదగ్గరినుంచి తేరుచేయకండి. నన్ను నీ విధాలా చంపేయకండి" అంది చిట్టికోసం పెనుగులాడుతూ.

చిట్టిని చేతిలో లంకించుకున్న తర వారి ఇప్పుడెలా వెళతానో చూస్తాను" అని విశ్వనాథం దూరంగా పర్లాడు. చిట్టిగోలపెట్టియెడుస్తున్నాడు. కట్టేసిపట్టుగా రాజీ గదిద్వార బంధానికి చేరబడి పోయింది. ఏవో పెద్ద పెనుగులాట ఆమె గుండెలో ప్రారంభమైంది. కాస్తేపటికి ఆమె ముఖం గంభీరమైంది. ఐరదరా వీధిలోకినడిచింది. రిక్షాయెక్కజోకూండాగా నూరయ్య "అమ్మగారూ, అమ్మగారూ, కాసింతనిదానిందండి. ఒకమర్నీ తల్లిదేని వాళ్ళని చేసేకండి" అన్నాడు. ఒకమారు నూరయ్య తేల్చా, యింటివేల్చా చూసే "నడవనోయ్ నేవనుకీ" అంది రాజీ రిక్షావాడితో.

* * *

రాజీ శింకరం మేనమామగారింటికి వస్తేపట్టికి శింకరం పరిస్థితి సెడోలేపో అన్నట్లుంది. ఉలికి వస్తూన్న దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ అతను పడుకున్న మంచాన్ని సమీపించింది. పెరుస్తున్న ఆకళులెప్పు అతడిలో సునపటి శింకరం పోలికలేదు. రాజీని చూసి "పిన్నీ, వచ్చావా? నిన్ను నల్లీ చూస్తాననుకోలేదు. తమ్ముడేడి?" అన్నాడు.

"వాడికి ఒంట్లో బాగాలేదోయ్. తీసుకురాలేదు. అందుకే యిన్నాళ్లు రాలేకపోయాను కూడా" అంది రాజీ.

"తమ్ముడిమానే అదృష్టంలేదు. పోనీ, నీ దర్శనమన్నా లభించింది. అదే పదివేలు. నిన్ను చూడకుండా యెలా చచ్చిపోగలను పిన్నీ?" అతని కళ్ళంటు నీళ్లు కారుతున్నాయి.

"అలా అవకు శింకరం. నీకేమీ భయంలేదు. పదిరోజుల్లో నుల్లీ తేరుకుంటావు" అని అబద్ధమాడింది రాజీ. ముఖం అటువేపు తిప్పుకుని పైల చెండుతో కళ్లు తుడుచుకుంది.

నిస్పృహపోకూడిన చిరునవ్వుకట్టి అతని యెండిన పేదవుల్లో మెరిసింది. "నాకు తెలుసు పిన్నీ. నాకింకా యెన్నో కోజాలు గడుపులేదు. నన్నొక్కటే యిన్నాళ్లు బాధించింది. నావీద నీకెందుకు కోపమెచ్చిందో తెలియలేదు. ఎంత పెరుకున్నా నా నేరమేమిటో కనుక్కోలేక పోయాను. తెలియకపోసిన తప్పేదన్నా ఉంటే తుమిందు పిన్నీ" అని నీరసంవల్ల కళ్లు మూసుకున్నాడు. రోజుపైల చెండులో ముఖం పెట్టుకుని వక్కయెడుస్తోంది. అతను మరీ కళ్లుతెరిచాడు.

"ఏడుస్తున్నావా పిన్నీ? నావీద నీకుకోపం లేదన్నమాట. ఆ వొక్కమాట నీ నోటంటు వంటే నేను కోలేదంకేమిలేదు. హాయిగా నిద్రపోతాను" అన్నాడు.

"నీవీద నాకు కోపమేమిటోయ్ బాబూ? అదంతా నాకర్థం. నువ్వు నిశ్చింతగా పడుకో." అంది రాజీ ఏడుస్తూనే.

శింకరం కళ్లు మూసుకుని శాంతంగా నిద్రావృత లోకి జారుడు.

ఆ మాడో రోజు రాత్రి శింకరం ప్రశాంతంగా రాజీ లోడవిద తలపెట్టుకుని శాశ్వతంగా కళ్లు మూసుకున్నాడు.

* * *

రాజీ వాళ్ళుడారు తిరిగివస్తే పరికి యింటికి తాళంపెట్టి ఉంది. నూరయ్యగ్ల కనుక్కుంటే "బాబుగారు రెండు నెలలు నెలవుపెట్టి చిట్టి బాబు గారి తో కూడా యే వూరోనెగిపోయారమ్మ" అన్నాడు.

గాజీ అలానే పుట్టింటికి వచ్చేసింది.

పండితారాధ్యచరిత్రము—

ప్రజాజీవనము



శ్రీ తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్య

ప్రజాజీవనం పరిస్థురించే కావ్యాలు కలిగి వుండడం ఉత్తమసాహిత్యానికి ఒక ప్రధాన లక్షణం. ఈ కాలంలో వున్న మనం పూర్వ కాలంలో మనజాతి యెంత ఉచ్చదశలో వుండినా, ఎటువంటి నాగరికతను అలవరచుకొన్నా, నాటి ప్రజాజీవనం ఎలా వుండేదో తెలుసుకోవాలంటే చరిత్రకు తరువాత సాహిత్యమే మనకు ఏకైక సాధనం. మనపూర్వులకు చారిత్రక జిజ్ఞాస అంతగా లేకపోవడంచేత మనవారిలో యెవరూ చరిత్రరచనకు తొడగలేదు. చరిత్రకారులు కాలేదు. అందువలన చరిత్రనుబట్టి ప్రజాజీవనాన్ని తెలుసుకోనే అత కాళిం మనకు లేకపోయింది. ఇక వున్నదల్లా మనకు మనసాహిత్యంమాత్రమే. మనసాహిత్యంలో వెలసిన కావ్యాలని ఆధారంచేసుకునే మనం ఆనాటి జాతీయ జీవన దర్శనాన్ని చేయలేని వున్నది.

తెలుగుసాహిత్యంలో వెలసిన కావ్యాలు సాధారణంగా సంస్కృతి సాహితీమార్గాన్ని వరపడిగా పెట్టుకొని రచింపబడినవి కావడంచేత తెలుగువారికి మనకు ఈ అత కాళిమయినా పూర్వంగా ప్రయోజన పఱచుకునే మహాభాగ్యం లేకపోయింది. తెలుగు సాహిత్యంలో తొలుత వెలసిన కావ్యాలు సాధారణంగా సంస్కృతానువాదాలు. సంస్కృతగ్రంథాన్ని రసవత్తరంగా అనువదించడంలో నిమగ్నమైన తెలుగు కవిశ్వరునికి నాటి ప్రజ జీవనం వృష్టిపథంలోనే లేదు. వస్తువు యుగయుగాలనాటి పౌరాణిక కీర్తివృత్తం కావడంచేత అనువాదం చేస్తున్న కవి మూలానికి కట్టుబడి రచనలో అస్వతంత్రుడుకావడం చేత పురాణయుగపు కవి ప్రజాజీవనాన్ని లక్షించ లేకపోయాడు. ఆ తరువాత వెలసిన ప్రబంధకవులు పురాణీతి వృత్తం తీసుకుని స్వతంత్రంగానే కావ్యాలు రసవత్తరంగా రచించినా, కళాతపసు

లైనవారు రససిద్ధికోసమని నేల విడిచిన సాముగా మిన్నులలోనే విహరించినారు. రసనిర్వహణంలో చూపు నిలిపిన ఆ కవిశ్వరులు పలుకుపాంకము, సంధా మణవైవిధ్యము, కథాగమనము, వర్ణనాచమత్కృతి— వీటి నిర్వహణవిషయంలో జాగరూకులై వుండినా, ఇందులో సెబాసనిపించుకోవడంలోనూ నిమగ్నలయిపోయి రససముద్రంలో పోటుపాటులకు ముగ్ధులవుతూ, ప్రజాజీవనానికి తాము తమ కవిత్వమూకూడా దూరమవుతున్న సంగతిని మఱచి పోయినారు. అసహజంగానైనా కావ్యత్వమర్్యాదల కోసమని అన్యదశివర్తనలనూ గుప్పించవలెననే వారి దృష్టి వుండేదికాని సహజతకు సన్నిహితంగావుండి కావ్యానికి సహజాలంకారమైన ప్రజాసామాన్య జీవనాన్ని వర్ణించవలెననే ఆభిలాష వారికి లేక పోయింది.

అయినా కొందఱు కవిశ్వరులు తమకు నిత్య సన్నిహితాలుగానూ, తమ నిత్యానుభవంలోనూ వున్న కొన్ని విషయాలను తమ కావ్యాలలో అక్కడక్కడా తిడవకుండా వుండలేకపోయినారు. వారు ఆయా విషయాలను బుద్ధిపూర్వకంగా తెలపాలని తెలపకపోయినా యిది ఆ కవిశ్వరుని కాలపునాటి విషయం సుమా అని మనకు ఆ విషయంపట్టి యింతూనే వుంటుంది.

పార్వతి జననీజనకులచేత అనుజ్ఞపొంది తపస్సు చేయడానికై తపోవనాన్ని ప్రవేశించినసందర్భంలో నన్నిచోడడు ఎటుకులేమలను వర్ణించిన పద్యం యిది !

“పటికపుటోల ముల్ వెదురుఁ

బ్రాలాగించోయచు గొరుకొమ్ముతోఁ

కట గొని దంచుచుకొ శివరకామిని

వెక్కులు రాగముల్ మదో

త్కటముగఁ బాడఁ జాటివ మృగంబులు
సోమ, మనుష్యురూప ధూ
ర్ణటి మునిముఖ్య లోక గురు
జంగమలింగము మల్లకార్జునుకా.

కుమా - ౬ ఆ. ౪౭. ౪

శివరకామిని పటికపురోటిలో వదురుబియ్యము
పోసి ఏనుగుకొమ్మ రోకటితో దంచుతూ జంగమ
మల్లకార్జునునివాడ పెక్కు రాగములతో పాట పాడిన
దట! అపు డక్కడ మట్టుపట్టులనుండిన మృగములు
కూడ నొడలు మఱచి సామృద్ధినినవి!

ఈ పద్యంలోని విషయం ఎటుకు జీవితవర్తన
మాత్రంగానే పయికి ప్రతిభాసిస్తున్నా యిది ఆనాటి
ప్రజాజీవనంలోని ఒక ప్రధానవిషయాన్ని పట్టి యిస్తు
న్నది. శివరకామిని అపుడు పాడిన పాటలు దంపుశృ
పాటలు! క్రీస్తుశకము పండ్రెండవ శతాబ్ది నాటికే
దంపుశృపాటలు ప్రజాజీవన వ్యవహారంలో వుండి
నట్లు ఈ పద్యంలోని విషయం మనకు ప్రబలమైన
సాహిత్యధారాన్ని ప్రసాదిస్తూ వున్నది. సువ్యూ, సువ్యూ
లనబడే దంపుశృపాటలు నన్నిచోదని కింకా
పూర్వంనుండి మన తెలుగునాట వ్యవహారంలో
వుండినవని యిందువలన మనకు తెలియవస్తున్నది.
ఇలా ప్రజాజీవనస్ఫూర్తితో పెరిగిపోయే ఘట్టాలు
తెలుగు కావ్యాలలో అక్కడక్కడా ముప్పలలో
దాగుడుమూత లాడుతూ వుంటవి. సోమనాథుని
పండితారాధ్య చరిత్రనూ, శ్రీనాథుని క్రీడాభి
రామనూ, పలనాటి వీరచరిత్ర, కృష్ణరాయని
ఆముక్త మాల్యదా, నారాయణ కవి హంసవింశతి
ప్రజాజీవనాన్ని పరిస్ఫూరింపజేసే గ్రంథాలలో ప్రధా
నంగా పేర్కొందగ్గవి.

వస్తువు, భాష, భావము, ఛందము—ఇన్నిటి
లోనూ సంస్కృతసాహిత్యమార్గాన్ని అవలంబిస్తున్న
మార్గకవుల వైఖరి శివకవులయిన సోమనాథుడు మొద
లయినవారికి నచ్చలేదు. వేశికభావస్తువుతో, బాను
తెనుగుపదములతో, దేశ భండస్సులో కవిత చెప్పి
శివకవులు ప్రజలకు సన్నిహితులయినారు. ప్రజా
జీవనాన్ని ప్రజలభాషలో రచించి ప్రజాకవులని
పించుకొనినారు. సోమనాథుడు నాటి ప్రజాజీవ
నాన్ని పండితారాధ్య చరిత్రలో అందులోనూ

పర్యవ్రాసరణంలో ఈకాలంలోవున్న మనంకూడా
కన్నులార దర్శింపగలిగేటట్లు చిత్రించినాడు.

పంటకోతలు ముగిసి నూర్పిడి అయినతర్వాత
సంక్రాంతినాటికల్లా కొత్తధాన్యాన్ని ఇల్లు చేర్చు
కుని తెలుగు రైతాంగం సంక్రాంతినాడు పెద్ద
పండగ చేసుకుని, కొత్త బియ్యంతో పొంగిట్లు
పొంగించుకుని యింటిల్లిపాడీ ఆరగించి ఆనాలుగైదు
రోజులూ అత్యవసరంగా వళ్లబుచ్చుతారు. ఆ తర
వాత మళ్ళీ పొలందున్న విత్తనాలుచల్లేవాకా వుండే
మధ్యకాలమంతా వాళ్ళకు విశ్రాంతి. ఈ విశ్రాంతి
కాలంలోనే రైతాంగం సాధారణంగా యాత్రలు
తలపెట్టుతుంది. సదా సర్వకాలమూ పంటచేలలో
తీరిక అనేది లేకుండా పాటుపడిన రైతాంగానికీ
మొక్కుబడులు రీత్యుకోవడానికీ, అనూచాసంగా
పెద్దలనాటినుండి వచ్చే వంశచారాలని ఆచరించ
డానికీ, ఇలవేల్పులకు మొక్కుకోవడానికీ ఇదే
చాలా అనుచైన కాలం. విశ్రాంతిదృష్టితో మాత్రమే
కాక ఆర్థికదృష్టితోమారినా ఇది వాళ్ళకు చాలా
అనుకూలమైన కాలం. సాధారణంగా తైవ సంప్ర
దాయానికి చెందిన తెలుగు రైతాంగం శివరాత్రి
నాటికి శ్రీశైలయాత్ర తలపెట్టేది. భక్తకోటి శ్రీశైల
యాత్రచేసినందర్యంలో ఎటువంటి సాంఘికజీవనం
(Social life) గడచేస్తో మనకు యీ ఘట్టంలో
బాగా తెలుస్తుంది.

దోనమరాజయ్య శ్రీశైలయాత్రపోతూ మహా
శ్వరద్వారమార్గంలో నడుస్తూవుండగా అతగాడితో
కూడా యాత్రచేసే పరుస జనం

సందడింపకుఁ డెంచుఁ జక్కరం డెనుచు
చెనుకఁ జిక్కకుఁ డెంచు. వేగ రం డెనుచుఁ
జనుఁడు ముందరంచుఁ జనకేమి యనుచుఁ
దొల తొలఁ డనుచు నాత్రోవఁ బొం డెనుచుఁ
దలరకుఁడి యంచు దవ్వంత యనుచు
సిరిగిరి యిద యంచు జేరితిమంచుఁ
బురమున కెన్నఁడు వోదుమో యంచుఁ
బొదపొదఁ దివుతేమి వోయె మీ కనుచుఁ
బది నాళ్ళకైవఁ బోయెదము కా కనుచు
నీయూరి బగుతులిం ద్లెలుగుదే యనుచు
నాయెఁడు విడియమే యాయవార ననుచు

జయపెట్టు డిటుగూడ సాఁ తెల్ల ననుచు
జయజయ ఘోరము ఘోర జయజయ యనుచు'—
సల్లాపాలూ, సరసాలూ చేసుకుంటూ, ప్రయాణ
శ్రమ పరిహరించుకొంటూ ముంగుకు సాగిపోతూ
వుండెనది.

దొనమరాజు పెక్కుదప్పు బసవేశ్వరుని ఆలయం
చేయకుని నిత్యులంగార్చున నియమములుతీర్చి పండితా
ర్చనముగా భక్తమండలికి పంకువు చేసినాడు.
పంకువు ముగిసినతరువాత పరుసలనం పరవశం చెంది

‘చింగులు నాకుమఁ జెలంగి యాకుమను
బిడ్డలు పెట్టుదు సబలఁ బట్టుచును
నువ్వుంగి వేడ్కుచు నువ్వి యార్చుచును
బిడ్డలుల్ సదువుచు బ్రభల నొడవుచును
నాద్యముల్ గూర్చుచు వఁగి దవర్చుచును
నాశముల్ నట్టుచు దనుచు దట్టుచును
సాశముల్ నూపుచు పఠి నూపుచును
బ్రమరిం కొల్పుచు సమభంగి నీల్పుచును
గతులఁ గ్రాలుచును నారకుల పోయచును’—

కలికలు పోసినది. పండ్లంజన శతాబ్దినాటి ప్రజా
సీకం పంకురులు - సుకున్నతర్వాత ఎంతలా ఆనం
దంగాల పంకుగదినాన్ని గొప్పేదా మనకు యిందు
వల్ల తెలుస్తుంది అనాటి సాంఘిక జీవనం యిందులో
మనకు కన్నులకు కట్టడం లేదు!

దొనమరాజు శ్రీశైలయాత్ర పోతూవుంటే
మార్గంలో అతినికి తిగిలివనాడు అనేకులు, అనేక
విధాలవాద, అనేక వేషాలవాద, జంగమకోట్లూ,
వృద్ధ తిబ్బానలూ, మింపెజంగాలూ, కిలవంతులూ,
విరుక్తులూ, శివయోగులూ, అభ్యాసయోగులూ,
పుణ్యాంగనలూ, జోగులూ, పిచ్చుకుంటులూ, చెంచు
ధర్మాత్ములూ, ఒకరేమిటి? ఎందరో యెందరో
యెన్నిరకాలవారో అతని బాటలో తారసిల్లి నాడు.
ఈ సందర్భాన్ని పురస్కరించుకుని కవి ఆయా
వ్యక్తుల వేషభాషలను తనివితీర వర్ణించి మన
కొనాటి ప్రజల వేషభాషలను కనులకు కట్టెట్టు
చిత్రించినాడు. నాటి మింపెజంగల గడుగుతనమూ,
వారో వృత్తమూ చూడండి—

‘బసుకులచేత దాపంగ నిచ్చినట్లు
దగిలి ధట్టించి యర్థములు దెచ్చుటలు

రాశోరి బరుత! లేరా లంజ కనుచు
నారంగ ప్రయమున కడిగి తెచ్చుటలుఁ
గలియుగ బసవండ విల నీక యనుచు
నలరించి భక్తుల కడిగి తెచ్చుటలుఁ
త్రాకటంబుగ వచ్చు పుణ్యాంగనలను
గ్రేకంటఁ జూచుచుఁ గలిసేయుటలు
సరసతఁ బుచ్చుమంజరులు వైచుటలు’

అనే వారి నడతలు నేటికీ రోత కలిగిస్తూ వారు
ఎంత అనినీతిపరులుగా వుండేవారో తెలుపుతున్నది.
గూత్రకు పోతూవుండే పరుసలనం వెంటబడి పిచ్చు
కుంటులు పాటులు పాసుతూ విచ్చ ముడిపొద,
ఆవిచ్చముడికీ తీసు అనాడు ఎలా వుండేనో
ఈ వాక్యాలు మనకు తెలుపుకు చేస్తున్నది.
చూడండి—

‘తార మొసంగే గొల్లగొల్లార!
రాశో! యనుచు ముక్కు శేరంగం విలిచి
యేలయా యింగుళా శివ్వరేఁ గరుణ
నాలించి యక్కా! యనరయ్య మాకు
పీవంగం జేతులు లేవయ్య, నవచి
పోవంగం గాల్గుచు లేవయ్య, యంగ
కులమయ్య, పిచ్చు కుంటులమయ్య
తలపోయ నభ్యాగకులమనుషయ్య
యగవడ వెడఁగుల మరుమమ్మఁ బోవఁ
దగవఁగులమయ్య, దయ గల్గువయ్య,
పరమమహేశ్వరుడు బసవయ్య కరుణ
సిరిగిరినాధుని కరుణయా, మీకు
సుంకరబంకయ్య సురియ చాడయ్య
శంకరదాసయ్య జంక మంచయ్య
జీవరదాసయ్య జెలంగు జొమ్మయ్య
బాపూరి బ్రహ్మయ్య బాచి రాజయ్య
ధూమిలో బోలెడు స్వామి భక్తుండు
దా మతియొకడు లేడే పల్లి నాన!’—

అంటూ ఒక పిచ్చుక కుంటు పాడితే అతడివంట
వుండే తక్కిన పిచ్చుకకుంటులు ‘తార మొసంగే
ధర్మాత్ములార!’ అని పల్లవి అందుకుని చేయి చాపే
వారట! ఇక చెంచు ధర్మాత్ములు పరుసలనానికి
యాత్రాసందర్భంలో అవసరమయిన సదుప్రసా
దాన్ని తమవంట తీసుకువచ్చి యాత్రకులకు వంసిన
వారికి తలసవపదార్థాలు యివ్వడమే కాకుండా గిడి

చరిపందిగొప్ప, సత్రకాలబూ, చెలమబూ, పందిగొప్ప, మరుగుబూ, విడిదలబూ, ఎప్పటికప్పుడు విర్రురుస్తూ జంగమరాధన చేసేవారు. అంతమాత్రమే కాదు. పరుసజనానికి నీరు, పువ్వులు, కట్టెములు, విడియములు ఇచ్చేవారు. నవలలేనివారిని నడిపించుకొని వచ్చేవారు. ప్రభుగొప్ప బహుళితో సాక్షి చేయకూ వుండే పరుసజనానికి చెంచునర్మకృత పువ చారాలు అమృతోపమానాలు!

పరుసజనం చుక్కలపర్యంతం ఎక్కువూ పాడే పాట యిది! —

‘చేదుకో చేదుకో శ్రీగిరినాథ!
చేదుకో మల్లయ్య చేదుకోమ్మాయి
చేదుకో చేదుకో శ్రీశైల నిలయ!
చేదుకో మల్లయ్య చేదుకోమ్మాయి
చేదుకో చేదుకో చేనేత నూయ!
చేదుకో మల్లయ్య చేదుకోమ్మాయి” —

ఈపాట పాడుతూ చిందులు తొక్కుతూ పరుస జనం చుక్కలపర్యంతం ఎక్కేవారు. పరుసజనంలో అనేకజాతులవారు, అనేకప్రాంతాలవారు, అనేక భావలవారు వుండేవారు. ఏయేభావలు మాట్లాడే వారు ఆయా భావల్లో కలిసికట్టుగా జట్టుగూడి పాటలు పాడుతూ కొంత యెక్కివారు. అందులో తెలుగులేశంనుండి వచ్చిన పరుస నంపాడేపాట! —

“నల్లవో! నల్లవో! నగరాజరాజ!
మల్లయా! మల్లయా! మహనీయశేజ!
పరమపాతకకోట్టు భస్మమైతూలు
సిరిగిరి మల్లన్న శరణన్నఁ జాలు
రాజువో నెంతిదూరంలైన నకవ
నేఁ జోరు మల్లయ్య నేలేటఁ గొలువఁ
బాతాళ గంగా ప్రవాహ మెంతైనఁ
జాతునే మర్చికాడన దవునైనఁ
జుక్కలపర్యంతం చెక్కు డెంతైనఁ
జిక్కకపోయనే శిఖరేను గాన
నల్లవో! నల్లవో! నగరాజరాజ!
మల్లయా! మల్లయా! మహనీయశేజ!” —

శ్రీశైలగూత్రపోయిన దోనమరాజయ్య శివరాత్రి నాటికి శ్రీశైలము చేరుకున్నాడు. శివరాత్రినాడు రాత్రి అందఱూ జాగరణ. ఆ రాత్రల్లా శ్రీశైలంబో

ఒకటే కోలాహలం. ఆటబూ, పాటబూ, నాట కాటూ ఒకటేమిటి? అన్నీ వింతలే. అన్నీ వేడుకలే! ఎన్నని చెప్పేది? గడలు పట్టుకొని మైకి యెక్కి పోయి అక్కడ వేడుకులు మానేసారు కొందఱు. మోకులకట్టి ఆ మోకులమీద నడుస్తూ పక్షుల మోస్తరు ఆడేవారు కొందఱు. తెరమణులలోవుండి బొమ్మలను కథానకులంగా ఆడిస్తూ భారతాది కథలను మానేసారు కొందఱు. ఆ కాలంనాటికే తోలుబొమ్మగొట్టలు ప్రజాజీవనంలో ప్రముఖపాత్ర వహిస్తుండినట్లు ఇది తెలుపుతుంది. కొందఱు ప్రచ్ఛన్న వేడుకులు పఠించి ప్రేక్షకులకు సంతోషం కలిగించేవారట! ఇప్పటికీ గ్రామాలలో పగటివేడు గాళ్లు కావడమోమకుంటూవచ్చి కావడమో ఒకటోట గింపి అందులోనుండి వివాహాలు అపి పెద్దగా తీర్చి రంగునీర్చివున్న శతమొగనునుతీసి తిలకు తగిలించుకొని గ్రామంలోనిపిల్లలకు వినోదంకలిగించడం మనలో అనేకులు బాగా ఎలుగుదురు. అటువంటి ప్రచ్ఛన్న వేడుకు ఆనాడుకూడా విరివిగా చేసేవారు. శివరాత్రినాడు శ్రీశైలంలో భక్తకోటి ఆకివ ఆటలు! —

‘వప్పట్లు పెట్టంగ నక్కన లేచి
యప్పట్లు నడచుట లాడెనువారు
వేడుకతోఁ జిందువాడంగ నుట్టి
కోడంగి గూటలఁ గునిసెనువారుఁ
బ్రన్నని నిజదేశభావల జతుల
కన్ని కోడంగుల లాడెనువారు
భ్రమరముల్ సాశెముల్ బయకముల్ మెఱసి
రమణఁ బంచాంసి పేరణి గూడువారు
ప్రమథ పురీతన పటు రిత్రిములుఁ
గ్రమమొంద బహువాటకము లాడువారు
లలితాంగ రచనలంకారశృంగ
లలవన బహుమాప మాడెనువారుఁ
గరణముల్ మెరణముల్ గతులుఁ జిత్రములు
నరుదుగ వేడ్డంగ మాడెనువారు
నమరాంగనలు దివి నాడెనుమాడ్కి
నమరాంగ గడలమై నాడెనువారు
నావియధగిరి బతులొడెనువట్టి
భావన మ్రోకులమై నాడువారు
భారతాది కథలం జీరమణులగుట

కారం గ బొమ్మల నాడించువారు
గడు వచ్చుతంబుగఁ గంబమాత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు
నాడట గంధర్వ యక్షునిద్యాంధ
రాదులై పొడెడు నాడెడువారు
విధమునఁ బ్రవృత్తు చేషముల్ దాల్చి
యధికోత్పదము దులుకావ నట్లాడు”—

భరత కాస్త్రాభి నయం చేసే నటుడి అలం
కారం వివిధంగా వుండేదో మనకు యిందులో
తెలుస్తుంది.

‘భరతున నురమునఁ జెవులఁ గంపమునఁ
గరములఁ గూకటఁ గాళ్ళఁ జిల్వారఁ
గఠదండలును గనుఁగవ గరణికలు
సవరంబులును గలకంబు దండలును
భసితంబులూతపై రరంగ బచ్చినలు
నసలారు చిలుగజ్జయలు నందియలును
సరి రత్న పంక్తుల జలపోసములుఁ
గర మొప్పు తొంగళ్ళు గల చల్లకములుఁ

బొల్పు దంతావళుల్ పుష్పమాలికలు దాల్చి’—
నటుడు రంగస్థలంమీదికివచ్చి తెర యెత్తేందుకు
ముందుగా నార్చట మిచ్చేవాడు. దానికి తట్టుగా
వాద్య సమేళనంకూడా వుండేది. ఆతరువాత తెర
తీసేసరికల్లా నటుడు త్రిభంగి నిలిచి వుండేవాడు.
ఆ తరువాత అభినయం రాస్త్రుర్యార్థంతో పాగి
పోయేది. ఆ అభినయంలో అతికు చూపే నేర్పులు
చాలా వున్నవి. అందులో కొన్ని—

“నిలుకయుఁ బోలెఁ జెన్నెలయుఁ బల్కుచును
బలవరంబులవోలె జనుల కుల్కుచును

గల హంసయునుబోలె గతుల నేర్పుచును
నిల మృగము క్షీరిమిరిమి చూచుచును
గండుఁ గోయిలవోలెఁ గడఁగి కూయుచును
పండి క్రోఁతియుఁ బోలె వికృతిసేయుచును
మహి భుజంగమువోలె మలకలు గొనుచు
విహంగంబు క్రియఁ సఫోబిధిని జనుచు”—

నటుడు ఆకుకూపుంటే ప్రేక్షక జనం పరవశం
చెందిపోయేది—

ప్రబలమ ఇలా వశం చేసుకున్నతరువాత అతడు
శివరీలలను అభినయించి చూపేవాడు. అది శివరాత్రి
పర్యవసానం కావడం చేత ఆనాడు ప్రత్యేకం శివకథాభి
నయం చూపేది. శివకథానాటకం అందించడం పుణ్య
ప్రదంగా పరమజనం భావించేది—

‘పురములు గార్చివపోల్కి గూడుచును
మరుఁ జీలు వుచ్చినమాడ్కి నాడుచును
సతి కర్ణ మిచ్చిన చంద మాడుచును
యతులు గొల్వఁగనున్న యందమాడుచును
నందకానురుముదం బడఁచు టాడుచును
గంధకానురు గడిపు టాడుచును
పన్నంబు ద్రుంచిన చాలి నాడుచును
చన్నంకు గన్మిచ్చుచేళ నాడుచును
గరికంబు దాల్చిన కరణి నాడుచును
సరి నజుతలఁ గొన్న గరణి గూడుచును’—

నటుడు శివరీలలను అభినయించి చూపుతుంటే పరుష
జనం తమ సమగ్ర తరించినట్లుగా తలపోసి తృప్తి
చెందేది. ఇదిగాక యింకా యెన్నో శివకథలను
నాటకాలుగా ఆడేవారు. ఇలా ఆటలతోటి, పాటల
తోటి శివరాత్రి జాగరణం ముగిసేది.



కళా పథము

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

లేత తురాయి నేకువ చలించిన దూరవత్రు కంఠ సా
కూత కషాయగీత మనుకూలముగా విని, ప్రాచివాలు కీల్
రాతిరి కొప్పవీడి యెడరాచిన తీయని కైశ్య జాతికిల్
పాతరలాడగా తెరల బాయగ ద్రోయుచు రమ్యవీక్షితై !

పూచిన మావిగా, సాగసుమోచిన వంపుల బాళి బాటగా,
నేచిన కొండగా, తరగలేదిన మేటి మలంక హోరుగా
నేచిన, ద్రిమ్మరిల్లిన, దపించిన, నేగుడుసుట్లు వోయినన్
దోచద, యెంతకుండనివి దూకొనదా రమణీయ భావితన్ !

అదురుగడన్ దనంత నెదురై, కమనీయ పథాంతరంబునన్
మృదుపదముల్ భువిన్నిలుపు నేరుపులన్ హవణించు మించహో !
యిది యటుగాక నేల ప్రభవించి, యెయూరముగా నడించి నా
యెదుట ప్రవాస తాంగి యగు నేనును మోకయ్యె ! నాడుజెంగటన్

నిలిచిన కమ్రమూర్తి ! మహనీయ శిలాజడ రమ్యభావనా
కలిత సుశిల్పవాహిని ! చకచ్చకిత ప్రణయ ప్రవల్లికా
సలిత రాగరేఖ ! యెడచాయల లత్తుకరేకలద్ది భా
వలిత రీతులం గొనరి భాషణల స్పను బల్కరించునే !

రాకకు పోకకున్, చలతరంగము మాడ్కి నిగారపుం జగా
వాక హూయల్ దలిర్ప నెడబాటల నన్నరొదల్ ఘటించుం
మ్యోకృతి కల్వపూల తడియారని నిద్రపు టోరజూపులే
జోకగు మాలగా నరుత జోప్పడ, కావ్యకళా పథాలలో

అదరుం బెదవుల యొరపో,
మదకల కలకంఠి కంఠ మాధుర్యమొ, కన్
తుదలం బొడలెడు లొల్పమొ !
యెడలో సెలయేటి నడలు, యెలదేటి దుతుల్ !

అపరాజిత

“అమరేంద్ర”

“దా” అడగబంకం నచ్చారా? చెప్పాంగా. ఇక పళ్ళండి.” అంది ఆ యువతి దురుసుగా.

అంతవరకూ జర్మన్ సైనికుడు ఆమెని సరిగ్గా చూడలేదు. అందకలై అనటానికి పిలులేదు. నల్లగా నిగనిగ మెరిసేకన్ను, కోపేరువేసినట్లున్న ముక్కు. ముఖంలో నెత్తురు తక్కువ. వేపంకూడా సాదాగా వుంది. అయినా ఆ యువతిలో ఏదో ప్రత్యేకతకని పిస్తోంది. యుద్ధం సాగిన దగ్గర్నుంచి తోటి సైనికులతోట క్షించి యువతుల సౌందర్యాన్ని సురించి ఎన్నో ప్రోత్సాహాలు విన్నాడు. తన దేశపు స్త్రీలలో లేని నాజూకు, విలాసం క్షించి యువతుల్లో కనిపించినయ్య.

“సీసాఖాబీ చెయ్యి, పోదాం” అన్నాడు స్నేహితుడు.

కొని జర్మన్ సైనికుడు తాపీగాకూచున్నాడు అక్కణ్ణుంచి కదల బుద్ధి పుట్టటంలేదు. “నువ్వు రైతుకూతురలాగా కనబడటం లేదే” అని ఆ యువతితో మాట కలిపాడు.

“అయితే విమంటావ్?” అంది యువతి శుంకగా.

“నూ అమ్మాయి పంతులమ్మ” అంది తల్లి.

“అయితే బాగా చదువుకుందన్న మాట” అని ముఖంకేసి చూసేసరికి యువతి కోపంగా ముఖం చిట్టిచింది.

“ఇది మీ దేశానికి ఎన్నడూ దొరకని అవకాశం. ముందు యుద్ధానికి మీరే కాలుదువ్వారు. పొగరు అణిచాం. మీ ప్రాప్తు దేశాన్ని బాగు చేస్తార. దేశంలో అశాంతిని అణిచేస్తాం. పని

చెయ్యటం నేర్పుతాం. సోమరితనం పోగొట్టి మీకు విధేయతా, నిశ్శూన్యత అలవరించి మరీవెల్తాం” అని సైనికుడు ఏమిటో వాగేస్తున్నాడు. కోపంతో కంది పోయిన ముఖంలో పిడికిలి బిగించి, పట్ల కొరుకుకూ ఆ యువతి కొరకొరా మానింది.

“నిషాలో వున్నావు పోదాం పద” అన్నాడు స్నేహితుడు.

“లేదు. లేదు. నిజం చెబుతున్నాను. నిషా లేదు, గిషా లేదు” అన్నాడు సైనికుడు.

“తప్పతాగావు. ఇకఫో ఇక్కణ్ణుంచి” అంది యువతి చీదరించుకుంటూ.

“బాగా చదువుకున్నావు, చదూ. నూ భాష అర్థం అవుతుందిగా. మంచిదే, నెల్లను. కొని ముందు నాకొక మద్దు ఇవ్వాలి” అంటూ లేచాడు సైనికుడు. తప్పించుకోవాలని ఒక అడుగు వెనక్కి వేసింది. కొని అమాంతంలేచి యువతి చెయ్యి వుప్పుకున్నాడు సైనికుడు.

“నాన్నా నాన్నా” అని అరిచింది యువతి. తండ్రి అమాంతంగా జర్మన్ సైనికుడి మీదపడ్డాడు. ఆమె చెయ్యివొడిలేసి ముసలాడిముఖంమీద ఒక్క గుడ్డువేసేసరికి అంతదూరాన పోయిపడ్డాడు. యువతి తప్పించుకు పారిపోయేలోగా గిర్రున వెనక్కి తిరిగి చేతుల్లోచుట్టేలాడు. బలంకొద్దీ సైనికుడి ముఖాన యువతి నుద్దింది. “జర్మన్ సైనికుడు ముద్దు అడిగితే ఇదేనా నీ మర్యాద? ఫలితం అనుభవిస్తావులే” అని క్రూరంగా నవ్వాడు. బలంకొద్దీ ఆ యువతి చేతులు వెనక్కి విరిచిపట్టుకుని జరజరా పక్కగదిలోకి తొక్కుకుపోతున్నాడు. తల్లి అడ్డంకస్తే ఒక్కతోపు తోసేసరికి గోడకినల్ని కొట్టుకుంది.

“హాన్స్! హాన్స్! ఏం పనియిది?” అని
స్నేహితుడు కోలు పెట్టాడు. “నోదమానుకో” నేనంటే భయం?”

అని బర్బరస్ పైబిట్సు హాన్స్ పంకరించాడు.

యువతి నోరుగట్టిగా నొక్కాడు చేత్తో, అరిచినా విసవడకుండా ముద్దుకి బదులుగద్ద ఇచ్చింది యువతి. అదే తెచ్చిపెట్టింది ఈ మువ్వ.

తిరిగి పర్మిటోకూ ఇంకా మూలపడి మూలుగు తున్న ముసలాన్నే, గోడకి అంటుకుపోయి గజగజ నోలుకుతున్న ముసలమ్మనీ చూసి హాన్స్ నవ్వు కున్నాడు. “భయంలేదు. ఇదిగో ఈ డబ్బుతో కొత్తిబట్టలు కొనుక్కో” అంటూ బల్లమిడిడబ్బుతో ఉబ్బిన సంబీ ఒకటివేసి, ట్రాప్ తగిలించుకుని “వెళ్ళంపద” అన్నాడు అక్కడే కూచున్న స్నేహితుడితో.

ముసలమ్మ తపీమని తలుపువేసింది. గదిలో పోఫాలో కూతురు ప్రాణంలేని బొమ్మలాగా పడి పుంది.

* * *
మాడునెలల తరవాత హాన్స్ మళ్ళీ ఆఫ్రాడు వచ్చాడు. ఆనాడు తనకి కోపం తెచ్చించి తన కామానికి బలి అయిన యువతిని ఒకసారి చూసిపోవాలని పించింది. ఆమెకి ఏదైనా ఖరీదుల కానుక ఇవ్వాలని తోచింది. ఎందుకని తోచిందో ఎవరు చెప్పగలరు?

ఆ యింటిని ఇచ్చే గుర్తుపట్టాడు. సాయం కాలం. ఆకాశం మబ్బులేకుండా నిర్మలంగావుంది. మోటార్ ఫ్రెండ్ దూరంగా విడిచి ముందుకివడిచాడు. కుక్క మొరిగింది. వినిపించుకోలేదు. తలుపుకొట్టకుండా తోసుకుని లోపలికి సూటిగావ్లాడు. ఆ యువతి చాకుతో బంగాళాదుంపలు చెక్కేటిస్తున్నది. పైనికేసి చూసగా నే చివునలేచి నిలబడింది. “ఎందుకు?” అని ముఖంకేసి కేరిపారి చూసి అతన్ని గుర్తుపట్టి గోడపై పుకి వేడిచి, పొడిచేట్లుగా కత్తి పైకెత్తి “నువ్వా? రాక్షసుడా! మల్లవచ్చావా సిగ్గులేక?” అని అరిచింది.

“భయంలేదు. నిన్నేం చెయ్యను. చాడు నీకోసం ఒక చిన్న కానుక తెచ్చాను”

“తీసుకుపో. ముందు కైటికనదూ” అని ఎత్తిన చాకుతో బెదిరించింది.

“కత్తియింకా తొందరపడకు. ఎందుకు

“నాకేం భయం లేదు” అంటూ యువతి చాకు కిందికి వారబడింది. ట్రాప్ తీసేసి పుర్చిలో కూచుని కాలిలో నేలమీది కత్తిని దగ్గరికి లాక్కుని “నీకు పని సాయంచెయ్యనా? కొన్ని దుంపలు నేను తరగనా?” అంటూ ఒక దుంప అందుకుని చెక్కరితయ్యటం సాగించాడు.

ఆ యువతి మెదలకుండా గోడకానుకుని నిల బడింది. ముఖంలోనూ, కళ్ళల్లోనూ కోపం, రోషం, రోత.

“ఎందుకల్లా కొరకొం మాస్తాన్ నాకేసి? ఆ రోజు నేను నిమలో తొందరపడ్డాను నీకేం అవకారం చేశా? ఎందుకంత కోపం?”

అతనికేసి ఎగాదిగా చూసి “ఫో కైటికి” అని అరిచింది యువతి.

“అవ్వజేనా? నా యిష్టంవచ్చినప్పుడు నేను వస్తాను”

“అయితే మానాన్న నల్గి మీ పై అధికారికి ఫిర్యాదు చేస్తాడు”

“ఎన్నిచేసి నా బుట్టనాఖరే. ప్రాన్స్ ప్రజలలో పరిచయం చేసుకోమని అధికారి ఆజ్ఞ. సరేకాని నీ పేరేమిటి?”

“అదంతా నీ కనవసరం. మర్యాదగా నడు అవతలికి” కోపంతో యువతికళ్ళు మెరిసినయ్య. ముఖం తీపురించింది. ఇంత అందం ఆమెలోవుందని ఇదివరకు హాన్స్ గుర్తించలేదు. బస్తీయువతుల నాజూకూ, విలాసం ఆమెకి శోభనిస్తున్నయ్య. ఆమె పంతులమ్మ అన్నమాట గుర్తొచ్చింది. అందుకే కాస్తేపు ఉడికించాలనిపించింది. కళ్ళతో ఉంగరాలజుట్టు సవరించుకుంటూ, మీ అమ్మా నాన్నా లేరా?” అన్నాడు.

“చాలంబో వున్నాడు.”

“అయితే-నాకు భలే ఆకలిగావుంది. కొంచెం ఏమన్నా తినబానికీ తాగబానికీ ఇస్తావా? ఊరికే వద్దులే. డబ్బిస్తాలే”

“ఇంట్లో ఏమీలేదు. ఉన్నది మాకేచాలదు. మా గుడ్డాలూ, ఆవులూ, కోళ్ళూ అన్నీ మీరేగా నంజుకు పోయింది?” అంది కోపంగా.

“ అన్నిటికీ డబ్బు ఇచ్చే తినుకున్నాంగా ? ”

“ ఏం చేసుకుంటాం పాడుకాగితాలు ? నూరుకు తాగుతామా ? తిండి లేకపోయాక డబ్బు వుండి ఎదుకు ? ” అంటుంటే కళ్ళలో నీళ్ళు తోణికినయ్య.

“ ఆకలేస్తోందా ? ” అని ఆదుర్దాగా అడిగాడు హన్స్.

“ లేదు, ఏదో వొకటి తిని కాలం వెళ్ళ దీస్తాం ఎల్లాగో బతకలేకపోతామా ? ”

“ నా మాట విను, నేను నువ్వునుకు నేటంత చెప్పాణ్ణి కాను. మాకు తినటానికి తాగటానికి కొల్లులుగా దొరుకుతోంది. ఈ మాట చాలామంచి తిను బండారాలు తెస్తాను. ఏం ? ”

“ ఎవరిక్కాచారి నీ కానుకలు ? హా-నేను మాడివస్తాను కాని ప్రాణంవుండగా నువ్వుతెచ్చే నాటిని చేయనేనిముట్టును ”

“ అల్లా, మార్దాంగా ” అని నవ్వుతూ నుడై అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

పదిరోజుల తరువాత జర్మన్ సైనికుడు హన్స్ మళ్ళీ ఆఫ్రాకి వెళ్ళటానికి వీలు కలిగింది. మునుపటి లాగే దభాలున ఇంట్లోకి అడుగుపెట్టాడు. ఈసారి ఆ యువతి తల్లిదండ్రు లిద్దరూ ఇంట్లోనేవున్నారు. తండ్రి బల్లముందు కూచున్నాడు. తల్లి పొయ్యిమీద ఏదో వంతుతోంది. వాల్చిద్దరూ సైనికుడికేసి ఒక్కసారిమాని సిదలకుండా వూరుకున్నారు. వాళ్లు ఇంట్లోలే నవ్వుడు తను వచ్చివెళ్ళిన సంగతి హాతురు చెప్పేవుంటుంది. కళ్లు అప్పగించిమాస్తానే కాని ఒకస్థలా నోరువిప్పరు.

చివరికి హన్స్ “ నేవొక మంచి కానుక తెచ్చాను ” అంటూ పొట్టవిప్పాడు. తేలికగా దొరకని తినుబండారాలు, ఖరీదుమండిపోయే పానీయాలు. వాటికేనీమాడగానే ముసలమ్మ నోరూరింది. కళ్ళలో ఇవన్నీ ఎప్పుడు అమాంతం తిస్తేస్తానా అనే ఆశ్రం మెరిసింది. సైనికుడు తన తెలివికి పొంగిపోయాడు. ముసలాడు మాత్రం వాటికేసి కోపంగా ఓర చూపులు విడుదలయ్యాడు.

“ ఆ రోజు నేను కొంచెం దురుసుగా ప్రవర్తించినందుకు మన్నించాలి. మెదలకుండా వూరు

కుంటే, మిరిద్దరూ అడ్డంరాకుండావుంటే నాకంత కోపం వచ్చేదికాదు. అంటూ సైనికుడు చాటికి దిగుకుండగా యువతి ఎక్కణ్ణుంచో ఇంటికి తిరిగివచ్చింది.

“ ఎందుకోచ్చావ్ మళ్ళీ ? ఏమిటివన్నీ ? ” అంటూ ఇల్లమీది పదార్థాన్నిటి నీ ఒక్కతోపుతోసి “ తినుకుపో, నల్లు అవతలికి ” అని అవన్నీ సైనికుడి మెదన పారేసింది.

“ అమ్మాయ్ ! నీకేమైనా నుతిపోయిందా ? ” అంటూ తల్లి అడ్డంవచ్చింది. కిందపడ్డ పదార్థాలన్నిటినీ పోసుచేసింది.

“ ఈ కానుక లేమీ నాకక్కలేదు ” అంది యువతి తిక్రంగా.

“ నీ కళ్ళులేకపోలే పోనీ, ముసలాళ్ళకయినా పనికివస్తయ్ కదా ” అన్నాడు నవ్వుతూ.

తల్లి తినుబండారాలన్నీ పోసుచేసి ఆ పొయ్యిమీదగా నుండెరికి అడుముకుంది. తిండిదొరకని యుద్ధకాలంలో వాటి విలువ అమాల్వం. ముసలమ్మ ఆ పొట్టాలని కళ్ళకుద్దుకుంది. ఈ దృశ్యం చూసి యువతి భగ్గునమండి తోణికికేన్నీకళ్ళతో “ ఎంత సిగ్గుచేటు ! ” అని అరిచింది.

“ అరుదైన సరుకులు కానుకగా లేస్తే అందుకోటానికి సంకోచం చేసికీ ? ” అంటూ కుర్చీలో కూలబడి సిగరెట్ సరిగించాడు. మిగతా పెట్టెని ముసలాడికి అందించాడు. కొంచెం తటపటాయించి, తమాయించుకోలేక ఒకటి తీసివెరిగించి పెట్టె సైనికుడికి తిరిగి ఇవ్వబోయాడు. “ అక్కలేదు. వుండనీ, నాకు బోలెడు దొరుకుతయ్. ” అంటూ గట్టిగా పీల్చి ఒక పొగనుబ్బుని ముక్కుల్లోంచి వోదిలాడు. “ జరిగించేదో జరిగింది. ఇకముందు మనం మంచిగా ఎందుకుండకూడదా ? నేనీ వూల్లో చాలా రోజులుంటాను. అప్పుడప్పుడువచ్చి చూసిపోతాను. మంచి తినుబండారాలు తెచ్చిపెడతాను. నేనంటే భయంచేసికీ ? ఆ రోజు తొందరపడ్డాను. కాని ఇకముందు మీ అమ్మయినీ మిమ్మల్నినీ ఎంతో గౌరవంగా చూసుకుంటాను. నన్ను కూడా మీరు స్నేహంగా చూడకూడదా ? నేను స్వభావంలో చెడ్డవాణ్ణి కాను. యుద్ధంలో ఇల్లాంటిని బరుకుకునే

వుంటాయ్. మీ అమ్మాయి స్నేహాన్ని నేను మనసారా కోరుతున్నాను" అని ముగించాడు హన్స్.

"మా ఇంటికి మవ్వెందుకు రావటం? మా దారిన మమ్మల్ని బరకనీ, చెళ్లు" అంది యువతి కోపంగా.

ఎందుకో అతనికే తెలియదు. శత్రువులమధ్య చిక్కుకున్న హన్స్ మానవహృదయం మధురమైన మైత్రికోసం పలకరిస్తోంది. ఈ యువతి పేరు ఏనెట్. పెద్ద రూపసి అని ఆమెని కోరటంలేదు. తనలాగా నీలిరంగు కట్టా, ఒడ్డున పొడుగు, బలమూ వున్న స్త్రీలనే అతను ఇష్టాన్ని ఆరాధించాడు. కాని ఈ యువతి ఏనెట్లో ఏదో మాటలకి అందిన ఆకర్షణ కనిపించి అతన్ని ముగ్ధుణ్ణి చేస్తోంది. అయింటికి మళ్ళీ మళ్ళీ వెళ్లాలని మనస్సుకి ఎందుకు అని పిస్తున్నదో తెప్పలేకపోయాడు. ఏనెట్ కేసి తిరిగి తిరిగి చూస్తూ హన్స్ వెళ్ళిపోయాడు.

తను కానుకగా ఇచ్చివచ్చిన పదార్థాలు ముగియింద్రూ ఊచేసివుంటారు. అనుమానంలేదు. కాని ఏనెట్ కూడా తింటుందా? తేరగావచ్చేవి జారవిడుచుకుంటారా ఎవరైనా? పైగా యుద్ధంలో క్రైంది జాతికి జన్మముక విరిగింది. తనమీది కోపం వల్ల నోరురించే పదార్థాలని తినకుండా వుండగల నిబ్బరం వుందా ఆ యువతిలో? ఎప్పుడూ ఆ యువతి మీదే మనస్సంతా. ఇదివరకెవరూ తనని ఇంతగా ద్వేషించలేదు. స్త్రీలు తనకోసం చడివచ్చేవారు. కోరిన స్త్రీ తనచేతి చిక్కేదాకా వదిలే ఘటం కాదు హన్స్. కాని ఈ యువతిలో కరుడు కట్టినద్యమం అతనికో కొత్త అనుభవం ఇస్తోంది. ఆమెను మనసులో ఈ పగలోంచి చూపుతూ ముత అంకురిస్తే ఎంత బాగుండును అనుకుంటున్నాడు.

చాలా రోజులకి మళ్ళీ అటుకేసివెళ్ళే వీలు దొరికింది. మనపటికంటే అరుదైన, ఖరీదైన వస్తువులు మాటకట్టకు తీసికెళ్లాడు. లెండ్రీ కూతురూ పొలంలోవున్నారు. ముసలమ్మ ఒక్కడే ఇంట్లో వుంది. అతని చేతులో మాటమాడగానే ముసలమ్మ మురిసిపోయింది. హన్స్ చేతులోంచి అందుకుని వొలుకుతున్న చేతుల్లో మాట వివృతమైంది. అతను తెచ్చిన అమూల్య వస్తువులు చూస్తుంటే ఆనందంతో కళ్లు తడసిపోతున్నాయి. "కూచో

హన్స్! ఎంతమంచివాడివోయ్!" అంది ముసలమ్మ. "ఇంతమాత్రానికేనా?" అంటూ కూచున్నాడు. ముసలమ్మ కిటికీలోంచి కూతురు వస్తోందేమోనని చూసింది. రావటంలేదని గ్రహించి ఒక్కగానునిండా మంచి బ్రాండ్ దింపి "తాననాయనా" అని ఆపాగి యంగా అందించింది.

తిండిమీది ముక్కువల్ల ముసలమ్మ తనని మంచిచేసుకోవాలని ప్రయత్నించటం హన్స్ గ్రహించాడు. కూతురుమాసి ఏమంటుందో అని బెరుకుగా వుండి ఆమెకి.

"మొన్న నేను తెచ్చినవి వచ్చినయ్యా?"

"అద్భుతంగా వున్నయ్. జన్మలో మరక గలనూ వాటి రుచి"

"అయితే ఈసారి ఇంకా మంచిసరుకులు తెస్తాను. మీ అమ్మాయికూడా వచ్చినయ్యా?"

"పిచ్చిపిల్ల! అది నేలువేసి ముట్టలేదు. తిండి లేక మాడి చావలెనావస్తాను కాని ఈ పదార్థాలు ముట్టుకోనని పట్టుపట్టింది"

"తెలివి తక్కువ. మూర్ఖం" అన్నాడు హన్స్.

"నేనూ అదే అన్నాను. ఇల్లాంటి అరుదైన పదార్థాలు తినకుండా నోరు పెరించుకోటం ఒట్టి బెర్రెతనం" అంది తల్లి.

"నిజం. నిజం. ఈసారి ఇంకా మంచివి తెస్తాను" అంటూ లేచాడు హన్స్.

తరవాత రాకపోకలు ఇంకా తరుచుగా సాగినయ్. హన్స్ వచ్చినప్పుడల్లా ఏదో తెస్తునే వుంటాడు. అవే ముసలి దంపతులకి పండగ. కాని యువతిలో మార్పుమీ లేదు. లోపల పగనెగలు రగులుతునేవుంది: ఏనెట్ ని ప్రసన్నం చేసుకోవాలని ఎన్ని ఎత్తులు ఎత్తినా, పొచికలువేసినా ఫలితం కనబడలేదు. తనమీది ప్రీతి కలగకపోగా రోజులు గడిచిన కొద్దీ ఏనెట్ కి రోత ఎక్కువవుతోందని హన్స్ తెలుసుకున్నాడు. అతన్ని తృప్తిపాడంగా చూస్తున్నది. ఆమె ప్రవర్తనకి ఒక్కొక్కప్పుడు ఉడికిపోయేవాడు. ఆ కోపంలో ఏనెట్ ని చంపే సెయ్యాలనిపించేది. ఎందుకో తనంటే అంతకోర, అంత ఆంతులేని ద్వేషం?

ఒకకోసన వెళ్ళేసరికి యువతి ఒంటరిగా ఇంట్లో కనిపించింది. హన్స్ రాగానే లేచి వెళ్ళి పోగోయింది. దారికి అడ్డంగా నిలబడి “ఎక్కడికి? ఆగు, నీతో మాట్లాడాలి” అన్నాడు హన్స్.
“ఏమిటి మాట్లాడాలి. నేను అబలని. అసహ్యస్థితిలో వున్నాను.”

“బెదిరిపోకు. మరేం లేదు. నేనింకా కొన్నాళ్ళు ఈ ప్రాల్లోవుంటాను. ముందు ముందు ఇంకా గడ్డుకాలం వస్తుంది మీకు. నేను పాపంలేదు. మీ అమ్మచాగు నన్నెంత ఆదరంగా చూస్తున్నా? మీనాన్న ఆనాటి దెబ్బమరిచిపోయి ఎంత స్నేహంగావుంటున్నాడో? మరి నీకొక్కరైతే ఎందుకంత పగ నామీద? ఎన్నాళ్ళకీ నీ మనస్సు మారకం?” అని బలిమూలకుంటున్న కంఠంతో అడిగాడు.

“కారణం చెప్పనా?” అంటూ తొణిక్ కన్నీళ్ళతో గొంతు మడతల్లో ఎదురుతున్న పాట్లకేసి చేతుల్లో చూపించింది. పాలిన చెక్కిళ్ళవీధి కన్నీరు జారింది.

హన్స్ తలతిరిగిపోయింది. తన కన్నీని తన నమ్మకపోయాడు. ఒక అల్పార్థమైన ఆనందానుభవంతో మనస్సు సుతిరిగిపోయింది. “నిజంగానా? తల్లినికాబోతున్నావా?” అన్నాడు కందుతున్న ముఖంతో. ఏసెట్ కుర్చీలో చతికిలపడి చేతులతో ముసుందాచుకుంటూ గుండెబద్దలైపోయేట్లు చెక్కినక్కరి ఏడ్చింది.

హన్స్ ఒక అడుగు ముందుకి వేసి ఆమెని కాగిల్లోకి తీసుకోవాలనుకున్నాడు. మెరుపులాగా చరాలనలేచి అతన్ని ఒక్క తోపుతోసి “నన్ను తాకుకు. వెళ్ళిపో. వెళ్ళు. చేసింది చాలదా? నడకా వైటికి” అంటూగదిలోంచి దూకుకుపోయింది.

ఒక్కజే అక్కడ కూలబడిపోయాడు. కదలేకపోయాడు. దారిపొడుగునా, బసలోనూ అదే ఆలోచన. చేతుల్లో ముఖం దాచుకుంటూ దీనంగా ఏడ్చినప్పటి ఆమె రూపం మనస్సులో చాతుకుపోయింది. ఆమె లాచెక్కిన నడుమూ, పాలిన చెక్కిళ్ళూ, బరుచెక్కిన నడకూ కళ్ళలో మెదులుతున్నాయి.

ఆ ఎదిగే పాట్లలో తన భిసనే మెదులుతోంది. మెదడులో తుపాకి పేలినట్లుగా అయింది. అవును. ఏసెట్ తనకి తెలియకుండా ప్రేమిస్తున్నాడు. ఆమె ద్వేషంతోపాటు తన ప్రేమ పెరిగిపోతోంది. అందుకే తన హృదయంలో ఏదో తీరనిబాధ, తీయని బాధ. అందడందాలు అట్టే లేకపోయినా ఎందుకో ఆమెమీద తనకింత ముక్కువ? ఆమెని తన చేతుల్లోకి తీసుకోవాలని, తన మాటల్లో లారించాలని, కన్నీళ్ళతో బరుచెక్కిన ఆరెప్పలమీద మెత్తని ముద్దులు కురిపించాలని ఆరాటపడుతోంది అతని హృదయం. ఆమె అందమైన కళ్ళలో ఒక్కసారి ప్రసన్నమైన హాసం మెరిసిపోతే తన ఆవేదన అంతా పూరిపందలు కాదు?

ఒకకోసన గోగ్గుమీద ముసలమ్మ కరిపించింది. కట్టలమోపు తీసుకుపోతోంది. పక్కగా వచ్చి మోగి రైకిల్ అపాడు. ముసలమ్మ ఉలిక్కిపడి, హన్స్ నిరూపి ఆగింది.

“ఆ గంగతి నాకు తెలిసింది” అన్నాడు వెల్లిగా.

ముసలమ్మ విరుపోతూ “నిజంగానా? నీకు తెలియకూడదని పట్టుదల” అంది.

“ఏసెట్ తనే కాబుంది.”

“నువ్వేగా ఈ యప్పు తెచ్చిపెట్టింది!”

“ఇంతకిముందే ఎందుకు చెప్పలేదు?”

“ఏం లాభం చెప్పి? సరేకాని ఈ మాటలచ్చేప్పుడు కాసిని కుట్టుకు నేనూదులు తెచ్చిపెడతావా? ఈ యుద్ధంలో అన్నిటికంటే” అంది ముసలమ్మ.

“ఓ అల్లాగే. రేపేతెస్తాను. అదివారం మాకు ఖాళీ” అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

చీకటి పడుతున్నది. ఎప్పటికంటే పెద్ద మాట పట్టుకుని హన్స్ లోపలికి వచ్చాడు మనలాయన ఏదో పాతపత్రిక తిరగేస్తున్నాడు. మనలమ్మ కంటచేస్తోంది. ఏసెట్ ఏదో అల్లుతోంది. “ఇదిగో మీరు కావల్సినన్నీ తెచ్చాను, మంచి నూదులూ, పూలూ. తాగటానికి మంచిపేనూదా తెచ్చాను” అన్నాడు హన్స్.

4 గాళీమీ అక్కరలేదు” అంది ఆమె.

“ ఏం ఎందుకనీ? మన పాపాయి! బుల్లి మీ జోళ్ళు అల్లరాదా? ”

“ నిజమేనే ” అని దీర్ఘాయతీమూ తల్లిమండేన సీసాకేసి రెప్పవల్చుకుండా చూసింది.

“ మాటలో ఏ ముందో చెప్పవా? ఏం చెప్పాలో తెలియకుండావుంది ” అని ఆమెకేసి తిరిగి “ ఆ రోజు నేనుచేసిన పనికి సిగ్గుపడుతున్నాను. అది పూర్తిగా నా తప్పుకాదు. పరిస్థితులన్నీ అల్లా తోసుకొచ్చినయ్యే. నన్ను తుమించరా? ” అని దీనంగా అడిగాడు హన్స.

కోపంతో ఒక్కసారి చురచుర చూసింది. ఆతనికేసి. “ అసంభవం. నాజోలికే రాబోకు. నన్ను సర్వనాశనంచేసింది నాలదా? నాదారిన నన్ను ఒక విధ్యరాలదా? ”

“ నేనేం అపకారం చేశానా? తండ్రి కాబోతున్నానని నా కెంతో గర్వంగావుంది. ఆ సంగతి విన్నప్పట్టుంచీ నాలో ఏనాటికీ ఏమీ కలుగలేదు. ”

“ గర్వంబ. సిగ్గులేకపోవే సరీ మొహానికి! ” అని క్రూరంగా అంది.

“ మన పాపాయి భద్రంగా కాపాడు. ”

“ నీకు నోరెల్లావస్తోంది ఇల్లా మాట్లాడటానికి? ”

“ నిజం చెబుతున్నాను. నామాటమిను. నా మనస్సంతా నీతోనే నిండిపోయింది. ఆరు నెలల్లో గుండం అఖరపుతుంది. అప్పుడు నిన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటాను ”

“ నువ్వా? నన్నా? ” అని ఆశ్చర్యంగా అరిచింది ఆమె.

“ అవును. నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. ”

“ ప్రేమ...ప్రేమ ” అంటూ బిగ్గరగా వికటంగా నవ్వుటం మొదలుపెట్టింది. కళ్ళలోంచి నీళ్ళు జలజల రాలతున్నాయ్. తల్లి ఇది విని గబగబా వచ్చి “ ఏంలేదు. దానికి మధ్యమధ్య ఇల్లా హిస్టరీయా వస్తావుంటుంది ” అని వద్దే చెప్పింది.

తునంలో ఆమె తెప్పరిల్లి, సందాళించుకోగలిగింది.

“ మన పెళ్ళి నిశ్చయం చేసుకోవాలి ”

మండేన సీసాకెచ్చాను ” అన్నాడు హన్స జర్కన్ భావంలో “ నువ్వు తల్లిని కాబోతున్నావని విన్నదాకా నీ వివాద నాకున్న ప్రేమని గుర్తించలేక పోయాను. ఆ నిమిషంలో గ్రహించకలిగాను. మొదటినుంచీ నిన్ను నేను గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నాను ”

“ ఏమిటే అతన నేదీ? ” అంది తల్లి. “ ఏనో చెత్త వాగుతున్నాడు ” అంది ఏనెట్.

ముసలొళ్ళిద్దరూ విసాలని శ్రాంతిభావంలో అందుకున్నాడు హన్స “ మామా ఇల్లా నాకిరి, పాలం తోటా వున్నయ్. నాభార్యకై నీకే కొరతవుండదు. మా ఇంట్లో కలిపానూ, రేడియో, కారు వున్నయ్, నేను ఓకారినికాను. మా నాన్నకి చుట్టుపక్కల బోలెడు పంటుబడి. ”

“ నా సుఖానికేం? ” అంది వెలకొరంగా.

తిండి నోరు విప్పాడు. “ ఈముద్దం మాఒక్క కొడుకునీ పాట్లన పెట్టుకుంది. అమ్మయితప్ప మా కెవరున్నార? దాన్ని నిమిషంకూడా విడిచివుండలేం ” “ ఏరల్లా అంటారని నాకు తెలుసు, పోనీ నేనే ఇక్కడవుండిపోతే? ” ఏనెట్ అతనికేసి నివ్వలు చెరిగే మాపు విసిరింది.

“ నిజమేనా నీ మాటలు? ” అంది ముసలమ్మ.

“ నిజం మా తమ్ముకు ఇంటిదగ్గర పెద్దవాళ్ళని కనిపెట్టుకుని వుంటాడు. నేనిక్కడే వుండిపోతాను. ఈ జీవం వొదల బుద్ధికావటంలేదు. నా బలమూ తెలివీ ధారపోసి మీ పాలంలో బంగారం పండిస్తాను. నాలాటి హడుచువాళ్ళు పూనుకుంటే నువ్వే త్రంగా మారుతుంది మీదీ. ” ముసలిదండపతులు ఒకళ్ళ మొహం ఒకరు చూసుకుంటున్నారే. వాళ్ళు పాలంలో హలంపట్టే బలంకల యువకుడికోసమే కలవరిస్తున్నారే! కొడుకుపోయిన దగ్గిర్నుంచీ వాళ్ళకి ఇచ్చేదిను. ఇటువంటి అల్లుడు దొరకటం వాళ్ళకి వరప్రసాదం. “ అయితే బాగా ఆలోచించుకో తల్లీ! కుర్రాడు బుద్ధిమంతుడు ” అంది ముసలమ్మ.

“ నువ్వు మాట్లాడబోకు ” అని గట్టిగా అరిచింది ఏనెట్. అతనికేసి తిరిగి “ నేనిదడకే ఇంకో యువకుణ్ణి ప్రేమించాను. పెళ్ళిపూడా నిశ్చయమయింది. అతను యుద్ధంనించి తిరిగిరాగానే మా



తెల్లగా
డేచుకోబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
డేచుకోబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్
కారణము



బాంబులందరినీ బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉచుకును: ●

179-50 TL

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్ స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ లోని)

సమృద్ధి కమిషన్, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీ
లకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప
ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల
తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం— రు. 16,28,00,000

1951 లో అమలులో రు. 81,00,00,000

పున్న మొత్తం భీమా వైగా

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయడలచి సమర్థత గౌరవముగలవారు
విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు వ్రాయగోరెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ★

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

పో. కా. నెం. 12, బకింగ్ హంపేట, హైద్రాబాద్.

విజయవాడ

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనీ వారి



శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుతొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు!—

పి. వి. రాజన్ & కంపెనీ,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన

కుటుంబాన్ని సంతానం

కోసం ఎంతని ఐచారిస్తూ ఉండో?

ఇదుగో మా 32 సంవత్సరముల

అనుభవంతో ఇస్తూ ఉన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

హైదరాబాద్ (సూర్యవర)

పెళ్ళి. నీకున్నబలం, అందం అతనికిలేవు. కాని అతని మొహంలో మెరిసి తెలివిలేటట్లా, అతని ప్రతి కదలికలో తొంగిమానే సంస్కారం నేను ఆరాధిస్తున్నాను. జంతువును నేనెన్నడూ మెచ్చుకోలేను. నేనతన్నే మనసారా ప్రేమిస్తున్నాను" అని నిబ్బరంగా అనేసింది.

అతని మొహంమీద నల్లటినీడ పాకింది. "ఇప్పుడెక్కడున్నాడు?" "ఇంకెక్కడా? చూ జర్మనీలో బండిగావున్నాడు. నవ్విక్కడ తెగ మెక్కిబలుస్తుంటే అతనక్కడ ఆకలికి చిక్కి శిలమై పోతున్నాడు. ఎన్నిసార్లు చెప్పారీనీకు? ఇంత మార్గం ఏమిటి? నేను నిన్ను ఎంతగా చ్చేషిస్తున్నానో ఇంకా తెలుసుకోలేవా? క్షమించటం అసంభవం. నిన్ను ప్రేమించటం కలలోమాట" అని కొంచెం ఆగింది. ముఖం దుఃఖంతో వికర్ణముయ్యింది. "అతను నన్ను క్షమిస్తాడనే నమ్మకముంది వాడు. కాని నువ్వు ఎరమావిన కాను కల వలలోపడి లొంగిపోయా ననుకుంటాడేమోనని నానందమందిపోతోంది. దుబ్బుబట్టూ, ఒడ్డూ, పాడునూ, నీలపుకల్లా అన్ని విధాలా నన్ను గుర్తుకి తెచ్చే నీ శిశువుమూలాన మాజీవితం ఎంత దుర్భరం లవుతుందో? భగవంతుడా! ఎందుకు నాజాభలు?" అంటూ వంటింట్లోంచి బైటికి వెళ్ళిపోయింది. ముగ్గురూ కొంచెంసేపుమాసంగా కూచుండిపోయారు. హాన్స్ విచారంగా మెంపేన్ సీసాకేసిమాతాడు. నిరాశతో ఉసూరుకుంటూ లేచాడు. సాగంసపటానికి ముసలమృతగాడా లేచింది, గడవదాటుతుంటే మెల్లగా "నిజంగా అమాయిని పెళ్ళిచేసుకుంటావా?" అని అడిగింది.

"అతరాలా నిజం. నేను గాఢంగా ప్రేమించాను"

"నువ్వు ఇక్కడ వుండిపోవటం నిజమేనా?"

"మాట ఇస్తున్నాను."

"అయితే ఇవంతా నీదేనాయనా! ముసలాయన ఉన్నవాళ్ళు ఉండరు కదా! ఆయేమిట! దానికెంతోస్తే అంతే, ఆ కుర్రాడు మా కెత్తరికి ఇష్టంలేదు. మా అబ్బాయివుండగా దానిమాట ఇట్లుచెప్పనివ్వలేదు. ఇప్పుడేకపోయినా తల అడిగింది. ఇప్పుడంతా తారమారయిపోయింది."

"సొంతపాలం అమ్మకోటిం అంటే ప్రాణం పోయినట్లే అనిపిస్తుంది."

"విజం చెప్పవు నాయనా! మళ్ళీ దబ్బునరా" అని అతని వీపుమీద చెయ్యివేసి వీడ్కోలు చెప్పింది.

ముసలాళ్ళు తన పక్షమే మొగ్గుతున్నారు. కాని ఆమె ఇంకా మనిషిని ప్రేమించటమే చెప్త చిక్కు అయిపోయింది. అయినా అతను ప్రస్తుతం బైడి. అతను విడుదలైపోకముందే ఆమెకి పురుడు రావచ్చు. శిశువుకలిగాక ఆమెలో ఏం మార్పు వస్తుందో ఎవరు చెప్పగలరు? అదొక్కటే అతని ఆశ. కాలానికే వాడిరి పెడదామనుకున్నాడు ఈ సమస్య. లేదేదాకా ఒకటి పట్టారి. దారిపొడుగునా ఆమె సంస్కారాన్ని పొగడుకుంటూ తనని తనుతిట్టుకున్నాడు. కొరడా చెబ్బల్లాటి ఆమె మాటలవల్ల బాధతోపాటు ఎందుకో అతనికి ఆనందంకూడా కలిగింది.

వారాలు గిర్రున తిరుగుతున్నయ్. పై అధికారి చాలామంచివాడు. సైనికులని ఉపరిసలపకుండా పనిచేయించే రకంకాదు. జర్మన్ విమానాలు ఇంగ్లండు దేశాన్ని స్వంసంచేస్తున్నాయనీ, విగ్రహిగే బ్రిటిషు ఒడలు జర్మన్ జలాంతరగాముల ధాటికి తట్టుకోలేక ఒకటి తరవాత ఒకటి పుటుక్కున మునిగిపోతున్నాయనీ, కొద్దిరోజుల్లో యుద్ధం అంతమైపోతుందనీ వార్తలు వస్తున్నయ్. వసంత కాలంవచ్చేసరికి జర్మన్ సైనికులు జగత్తంతటికీ అధిపతులౌతారనే విశ్వాసం నిజాలాగా తలకెక్కుతోంది. హాన్స్ తండ్రికి ఉత్తరం రాశాడు. తను ఒక ఫ్రెంచి యువతిని పెళ్లాడదలుచుకున్నాననీ, తన వాటాకేవచ్చే ఆస్తి తమిడ్రికి అమ్మేస్తాననీ, తను ఫ్రాన్సులోనేవుండి పోవాలకుంటున్నాననీ రాశాడు. క్రమంగా ఏ నెలకీ తండ్రిక్కడా హాన్స్మీద మంచి గురివదిరింది. కొత్త యంత్రాల సాయంతో పాలాన్ని బాగుచేసే విషయం ఇద్దరూ చాలాసేపు మాట్లాడుకునేవాళ్ళు. ముసలమృత అతన్ని ఆహ్వాయంగా ఆదరిస్తూ విందులకి ఆహ్వానిస్తోంది. కాబోయే అల్లుడనే హారకకొద్దీ అతనికి శిశు అనే ముద్దు పేరు పెట్టి పిలుస్తోంది ముసలమృత.

కాని ఆమెలోనుండి వినంపూడా ముప్పు లేదు. ఆమెలోరోత, ద్వేషం, ఏకగింపూ రోజు రోజు పెరిగిపోతున్నాయి. అతన్ని నోటితో ఎన్నడూ పలకరించడు. అతని దేహా అడిగితే ముఖావంగా ముక్తసరిగా రెండు ముక్కుల మాటాడి గదిలోంచి వెళ్ళిపోతుంది. ఆమె ముఖంలో గంభీరసౌందర్యం నానాటికీ మెరిసిపోతోంది. నెలలునిండిన ఆమె రూపంలో హుందాతనంతో కూడిన కొత్త సోయగాన్ని చూస్తూ హాన్స్ పరవశుడవుతున్నాడు.

ఒకరోజున తొందరగా హాన్స్ మోటార్ పైకిలు మీదపోతున్నాడు. ముసలమ్మ చెయ్యి ఊపివీలించింది. ఆగాడు. “ఏమిటి సంగతి?” అని అత్రంగా అడిగాడు.

“అతను చనిపోయినట్లు కబురు తెలిసింది”

“ఎవరూ?” “అతనే అమ్మాయి ప్రేమించిన బడిపంతులు”

ఒక్కసారి హాన్స్ హృదయం ఎగిరిగంతు తేసింది. ఇంకేం? ఇక తనవారిలో అష్టంకులులేవు. ఇక తన వారికే గౌరవం తీరుతుంది అనుకున్నాడు.

“ఏనెట్ చాలా దిగులుపడుతోందా?”

“లేదు. కన్నీటి చుక్కయినా రాల్చలేదు. పోనీ పాపం అని నేను ఓదార్చుకోలేక రిచ్చేట్టుగా మీదికొచ్చింది. ఇవాళనుత్సవ కంట పడితే నీ ప్రాణం తీసేస్తుంది”

“అతని చావుకి నేను బాధ్యుణ్ణా? నామీద కోపం ఎందుకూ? నేనేంచేకానూ?”

“యుద్ధ ఖైదీల శివరంలో తిరుగుబాటు రేగింది. ఖైదీలకి తిండిపెట్టక మాడితే తిరుగుబాటలు, చివరికి నాయకుల్ని కాల్చి చంపేకారు. అందులో ఆతనూ వున్నాడుట.”

హాన్స్ మానంగా విన్నాడు. “కొన్నాళ్ళ పాటు దాని కంటపడకు, కొంతెం ఈ దెబ్బనించి లేజుకోనిత్తు. అన్ని విషయాలూ నెమ్మదిగా దానితో మాట్లాడుతాను. నేను రాసిన ఉత్తరం చూసుకున్నాక ఇంటికి వచ్చుతున్నారే. తొందర పడితే అసలుకేమోనం” అంది ముసలమ్మ.

“తప్పక రాస్తావు కదూ?” “ఎందుకు రాయనూ? మా ఇద్దరికీ ఈ సంబంధం ఇష్టమే. ఈ

పరిస్థితుల్లో నీకంటే నుంచి వరుడెక్కడ దొరుకుతాడు? అందులో, కొద్ది రోజుల్లోనే పాపాయి కూడా వస్తుంటే!”

“మగిల్లాడు కావాలని కోరుతున్నాను” అన్నాడు హాన్స్.

“మేమూ అల్లాగే అనకుంటున్నాం” అని నవ్వుతూ వెళ్ళిపోయింది ముసలమ్మ.

పదిరోజులు గడిచి పోయినయ్యే. ముసలి దంపతులు కూడబలబుక్కున్నారు. భోజనాలయందు తల్లి జంతుకూ ఇల్లా అంది “మిన్న ఉత్తరం రాకాను. నీన రేపాస్తాడు.”

“మందుగా చెప్పావు. సంతోషం. గదిలోంచి బైటికిరా నేరను” అంది ఏనెట్ కోపంగా.

“ఈ వెర్రిమాటలకే కట్టిపెట్టు. పరిస్థితులని బట్టి మరకపోతే ఎల్లాగే తల్లి? అతినెల్లాగే పోనో పోయాడు. నీనవ్వంటే ప్రాణంవిడుస్తున్నాడు. మనిషేమైనా అందనికారా? ఏ పడుచుదైనా ఎగిరి గంటేనీ చేసుకుంటుంది. అతను అంపగావుండిమన పాలం బాగుచేసి బంగారం పండిస్తాడు. ఎంత నేనూ గడిచిపోయినవే తవ్వుకుంటే, పాత సంగతులే పట్టుకు నేర్లాడితే, ఎల్లాచెప్పు?” అని తల్లి నచ్చజెప్పబోయింది.

“అనవసరంగా ఎందుకమ్మా నీకే కంకళోష? నా పొట్ట నేను పోసుకోగలను. అతను నా ప్రబల శత్రువు. అతన్ని ఎల్లా పెల్లాడమంటావు? అతని పొగరుమాస్తే నాకు అరికాలిమంట నెత్తికొస్తుంది. అతన్ని చంపినా నాకీవీరదు. నన్నెల్లా బాధించాడో అల్లా బాధిస్తాను. నాగుండెల్లో ఎటువంటి గాయం చేశాడో అతని గుండెల్లోనూ అంతటి గాయాన్ని చేస్తేకాని నామంట చల్లారదు” అని ఉక్రేకంగా అరిచింది.

“ఎందుకమ్మా అల్లా ఆనెకం తెచ్చుకుంటావు? నిదానంగా ఆలోచించు” అని తండ్రి అందుకున్నాడు.

“జీవమీద ఎందుకే నీకంత కోపం? ఆ రోజు నిన్ను బులాత్కారంచేశాడే అనుకో. అప్పుడు నిమిలోవున్నాడు. అడ్డంవెడితే మీ నాన్నని

కొట్టాడు. ఆ దిబ్బకి గెత్తుకువరదలుకట్టింది. కాని ఆయన అవన్నీ మరచిపోలే? అతనంటే ఆయన కివ్వకు ఎంత ప్రేమనుకున్నావ్ ?”

“ఆ సంఘటనని నేనెప్పుడో మరచిపోయాను. కుర్రాడితో? నిశ్చేపంలాటి సంబంధం!” అని తాళం వేకాడు తండ్రి.

“అంతగొప్పకత్తి నాదిగ్గర లేదు. అవమానాలని అంతలేలిగా మరచిపోవటం నీదగ్గరే నేర్చుకోవాలి” అని చురక వేసింది మామయ్య చెట్లకారంగా నవ్వుతూ.

“ఎవరైనా నవ్విపోతారు, ఊహకో. చేసిన తప్పు దిద్దుకున్నాడుగా పాపం. మనకోసం ఎన్నెన్ని కొని తెచ్చాడు! మీ వాన్నకి ఎన్ని సిగరెట్లు తెచ్చి పెట్టాడు. అతను ఆడుకోకపోతే ఈపాటకి మలమల మాడిపోయేవాళ్ళేమీ!” అని తల్లి మళ్ళీ హాస్యని నవ్వకులాస్తూ అన్నది.

“నీకు అభిమానమనేది లేకమైనా వుంటే అవన్నీ అతని మోహనవేసి కొట్టేదానివి” అంది మామయ్య.

“పెద్ద చెప్పొచ్చావులే కబుర్లు. నువ్వు తిన్నావుగా”

“లేదు. లేదు.”

“మనిగోవున్న సరుకులన్నీ అతను తెచ్చిన వేగా. ఎందరితోపాటు నువ్వు అవే నీకు తెలియకుండా తిన్నావు”

“తిన్నది నేనుకాదు. నాలోవున్న రాక్షసుడు తిన్నాడు. ఎంత తిన్నాతీరని ఆకలితో తిన్నాడువాడు” అంది తడిసిన కళ్ళతో.

“అదంతా నాకెందుకూ? నువ్వు తిన్నావా లేదా?”

“సిగ్గతో సగం చిచ్చి, ఏడుస్తూ విధిలేక తిన్నాను. ముందు విమానాలతో, టాంకులతో మన బలాన్ని నాశనంచేశారు. బానిసలమైనాక ఆకలి చిచ్చుతో మన ఆత్మల్ని కూడా స్వసం చేస్తున్నారు.”

“ఉద్రేకపడి లాభమేమిటి చెప్పు? చదువు కున్నదానిది. అన్నీ తెలిసినదానివి. గతాన్ని మరచిపోవాలి. పరిస్థితులనిబట్టి నడుచుకోవాలి.” అని

తల్లి చేసిన హితబోధ వినిపాడా ఏనెట్ నిమ్మకి నీరై తిన్నట్లు మామయ్య.

* * *

మర్నాడు హాస్యవచ్చాడు. ముందుమాడ బలుకున్న ప్రకారం ముసల్పిద్దరూ ఏదో వంక చెప్పి ఆ సమయానికి ఇంట్లోలేకుండా ఎక్కడికో వెళ్లారు.

అతనికేసి మామంగా చూసింది ఆమె.

“నన్ను చూసి పారిపోలేదేం?” అని పలకరించాడు చిరునవ్వుతో.

“మామో నీతో మాట్లాడాలి” అంది ఏనెట్. టాపీటీసి, కోటువిప్పి కుర్చీద్వారకి లాక్కున్నాడు. ఈ మాత్రం ప్రసన్నంగా పలకరించినందుకే అతనికి బ్రహ్మానందంగా వుంది.

“మాఅమ్మ నాన్నా నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోమని ఎందర పెడుతున్నారు. నీ కానుకలవల్ల వాళ్ళని తెలివిగా బుట్టలో వేసుకున్నావు. కాని నేను ఒప్పుకోను. నిన్ను ద్వేషించేటంతగా ఈ స్పృహలో ఇంకే వ్యక్తి నీ నేను ద్వేషించటంలేదు.” అని స్పష్టంగా చెప్పేసింది.

“కాని నేను నిన్నే ప్రేమిస్తున్నాను. నీ అందాన్ని, నీ సంస్కారాన్ని నేనెంత ఆరాధిస్తున్నానో చెప్పలేను. ఇవ్వకు మన మధ్య అవరోధాలుకూడా తొలగిపోయినాయ్ కదా! అతను చనిపోయాడని విన్నాను”

“ఆ సంగతి ఎత్తకు.” అని వెగ్రిగా అరిచింది ఆమె త్రుళ్ళిపడి.

“అతని మరణానికి చాలా చింతిస్తున్నాను”

“మీ జర్మన్ లే కదా అతన్ని కౌల్చించిందీ?” అంది తోకతోక్కిన త్రాచులాగా.

“నేను కాదుగా? ఆత్మీయుల్ని పొగొట్టుకుంటే మనస్సు చాలా బాధపడుతుంది. కాని కాలమే అన్ని దుఃఖాలనీ మరపిస్తుంది. ఆ తరువాత అయినా ముదిర్దరం సుఖంగా పెళ్ళిచేసుకుని మన చిన్న పాపాలతో హాయిగా కాలంగడవకు”

“అసంభవం! ఇంతమందబట్టి మీ జర్మన్ లేదే యుల్లోనే కనిపిస్తుంది. ఈ కిక్కు నాకోక మాయని మచ్చ అని గ్రహించడం నవ్వు? ఈ కళంక

చిన్నంతో నేను నలుగురిలో ఎల్లా తలఎత్తుకోగలను? నాలో ప్రాంచిర క్తం ప్రవహిస్తున్నంతవరకు నేను నిన్ను పెళ్లాడటం జరగదు. నిన్నొక్కటే కోరుకుంటున్నాను. నామీద నీకేమైనా దయవుంటే ఇక్కణ్ణుంచి ఈ క్షణమే వెళ్ళిపో. మళ్ళీ నీ ముఖం చూపించకు. వెళ్ళు."

"ఎల్లా వెళ్ళను? కలగబోయే శిశువునాది, నాక్కాలి"

"తప్ప తాగి ఒక్కటైతేయకచేసిన పాపానికి ఫలితం ఈ శిశువు. దీనితో నీకేం పని?"

"చెప్పినా తెలుసుకోలేవు నువ్వు. శిశువు పుట్టకుండానే నాకళ్ళు తెరిపించాడు. ఇన్నాళ్ళు నించీ నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాననే విషయం నువ్వు తల్లిది కాబోతున్నావని విన్న నిమిషంలో తలలున మెరిసింది. అప్పటినించీ నార్పుణి మారిపోయింది. వాడికిసమే బతుకుతున్నట్లు, వాడు లేకుంటే జగత్తే లేనట్లు—ఏదో కొత్త అనుభవాలలో మనస్సు కుర్రాతలూగుతోంది." అని హాస్యం కొంచెం ఆగాడు.

ఈ మాటలు వింటుంటే ఆమె కళ్ళలో ఒక వింత నలుగు తళుక్కుమన్నది. విజయోత్సాహం ఆమె కళ్ళలో, పెదవులమీది నవ్వులో చిక్రిం గా మెరిసింది.

"పుట్టబోయే పసివాడిమీద నా పంచ ప్రాణాలు, వాడిమీదే అస్తమానం నాఅలోచలన్నీ. వాడిని గురించే నా కలలన్నీ" అన్నాడు హాస్యం.

"మగ పిల్లతో కావాలన్నమాట!" అంది ఏనెడో పరిహాసంగా.

"కొడుక్కో కావాలి నాకు. వాడికి ఎన్నో ఆటలూ, పాటలూ, కబురూ, కథలూ నేర్పుతాను. వాణ్ణి కొప్ప వీరుడుగా తయారుచేస్తాను; వాణ్ణి చూసుకొని నేనంతో గర్వపడతాను"

అతనికేసి రెప్పవాల్చుకుండా చూస్తోంది ఏనెడో. కళ్ళలో కరుణలేని కఠినమైన చూపు. మనస్సులో ఏదో ఫీకరమైన ఆలోచన మనకగా మెసులుతోంది. అతనిమటుకు వొళ్ళిమరిదిపోయి మాట్లాడేస్తున్నాడు. ఇంతగా నేను వాణ్ణి ప్రేమిస్తుంటే కొంత కాలానికైనా నీకు వాడిమీద ముతత

విర్వదదా? నాదూ, నువ్వునా, నేనూ, ఈ యింట్లో, ఈపొలాలమధ్య దివ్యంగా జీవించుదాం"

ఆమెనీట ఒక్క మాటయినా లేదు. అల్లాగే అతనికేసి చూస్తూ రాతిబొమ్మలాగా కూచుంది.

"పలుకే బంగారమై పోయిందే? ఎందుకింత కోపం నామీద?" అని దీనంగా అన్నాడు హాస్యం.

ఆమె ముఖం జేవురించింది. పిడికిలి బిగబట్టి ఆవేశంతో వాణిక్క కంఠంతో "నువ్వు నా క్రతువు. ఎప్పటి నా క్రతువువే. నేను నిన్ను ఎన్నడూ ప్రేమించలేను. నాడేకాన్ని హాడి చెయ్యటానికి విరుదుకుపడిన వికోధులతో నేనెన్నడూ రాజీపడను. ఎవరెలా చేసినా సరే. నేను మాత్రం నా ఆత్మకి ద్రోహం చేసుకోలేను. నిన్ను పెళ్లాడేటంతటి సిగ్గు చేటుపనికి నేనెన్నడూ పూనుకోలేను. నిన్నూ, నీవల్ల కలిగే శిశువునీ నేను విచులంగా చూస్తాను. ఇనాళ్ళ మీరు గెలిచారు. మమ్మల్ని ఓడించారు. కాని ఆచిరకాలంలోనే మాడేశం విముక్తిపొందితీరుతుంది. ఆ తరువాన్ని కల్లాం చూడటంకోసమే నేను బతుకుతున్నాను. కొద్ది కాలంలోనే మీరు గ్రహిస్తారు మాలోకేగే ఆరని అగ్నిని! ఇక వెళ్ళు. నా మనస్సు మార్చటం బ్రహ్మతరంకాదు. నేను అనుకున్నంతా చేసేతీరుతాను" అని నిష్ఠలు కురిపించింది.

హాస్యం నివ్వరబోయాడు. కొంచెంసేపటికి రెప్పరిల్లి "అయితే మంత్రనాని కుడిరిందా? పురిటి ఖర్చులు నేను ధరిస్తాను" అన్నాడు.

"మా దురదృష్టాన్ని ఊరూనాదూ చాలుకుంటామా? మా అమ్మే దగ్గరుంటుంది"

"ఏదైనా ప్రమాదం వస్తే ఎల్లా?"

"ముందు నువ్వు నడూ చెటికి" అందిప్రకారంగా. హాస్యలేచి వెళ్ళిపోతున్నాడు. బారిగా తలవంచుకుని నడిచి వెళ్ళిపోతున్న అతని రూపమూ, ఇందాకటినించీ అతని నోట్లోంచివచ్చిన మాటలూ— ఆమె మనస్సుని చిత్తుక్కుమనిపించినయ్యే. అనుకోకుండా మెల్లదడుతోంది ఆమె రాలిగుండె.

"ఓ భగవంతుడా! కత్తిని ప్రసాదించడా నాకు?" అని వాణిక్క నెడవుల్లో నేడుకుంది.

అతను ఇల్లుదాటి తోటలోకి అడుగుపెట్టగానే ఏకైకరకపక్షి ఇంటిని కనపెట్టుకునివున్న ముసలివక్క మొరుగుతూ వెంటబడింది. దాన్ని చూచి కన్నులారా వారిని ఎంత ప్రయత్నించినా లాభంలేకపోయింది. నిమిషముదామని దగ్గరికివెళ్ళే కొరలుజైలపెట్టి కరవ బోతుంది. ఇవారే చికాకులూ, నిస్సహాయతలూ మొరుగుతూ మీదికొచ్చే వక్కని తొట్టి ఒక్కతన్ను తన్నాడు. మరయ్యామంటూ కుంట్టుకూ పాదలోకి వెళ్ళిపడింది అదెట్లు విసుగుకి.

“ఒక్కపవళు. ఈ పవళుమీదా నాకు బాధితి” అనుకుంటూ గోలెన్ను అద్దంలో తన నీడకని చూచుకుంది ఏనెట్. తన నీడనుచూసి వచ్చుకుంది అది నవ్వుకాదు. పిహాచి వికబాట్టావనం!

తరవాత పదిహేను రోజులదాకా అతనికి శరీరంలో పనితో ఊపిరిసలవలేదు. అదివారం తీరిక చేసుకుని ఏనెట్ ఇంటికి బయలుదేరాడు సైనికుడు హన్స్. మంచమడుతొంది. మనకగా, నీరసంగా, వుంది పూరంతా. అడుగుపెట్టే సరికి “వచ్చావా? ఇన్నాట్లా తొంగిచూడనైనా లేదే? ఏమైపోయావో అనుకుంటున్నా” అంది ముసలివక్క ఆత్రంగా, ఆశ్చర్యంతో.

“రావూనికి పడలేదు. మా పటాలం ఏ నిమిషమైనా మరకం ఎత్తేందుకు సిద్ధంగావుంది. ఈ తర్రువులు రావటమే తడవాయి” అని సంబాధించి చెప్పకున్నాడు హన్స్.

“ఇవారే ప్రాధున్నే పురుకువచ్చింది. మగ పిల్లడు” అంది మురిసిపోతూ ముసలివక్క.

అతను ఒక్క తెలియని ఆనందంతో ఒక్కగంతు నేతాడు. “అదివారం పుడిలే అద్దం! తల్లి ఎల్లా వుంది?”

“పురుకులేటికగానే వచ్చింది. ఆత్మే బాధపడలేదు. కులాసాగానే వుంది” చుట్టకాలుతూ కూచున్న ముసలూడు హన్స్ ఆనందాన్ని చూసి ముచ్చటపడుతూ “మొదటిసారి తండ్రి అయినప్పుడు మనస్సుకెంతో ఆనందంగా వుంటుంది” అన్నాడు.

“అంతా నీ పోలిక. పట్టుకున్నట్టులాంటిట్టు. కళ్లు అచ్చగా నీలాగే నీలంగా మెరుస్తున్నాయ్. ఇంత ముద్దులు మాటకట్టే పాపని నేనన్నదూ చూడలేదు. పెద్దయ్యాక నీలాగే అందంగా వుంటాడు” అని మురిపెంగా ముచ్చటగా తల్లింది ముసలివక్క.

“నా ఆనందం ఎల్లా వెల్లడిందను? మాటలు గొరకలంతే. ఒక్కసారి ఏనెట్ని చూడొద్దా?” అని ఆత్రంగా అడిగాడు హన్స్ గాలిలోలేటిపోతూ.

“తొందరపడకు. అంత ఆరాటమేలే ఎల్లా బాబూ? పిల్లన్నీ ఎత్తుకొచ్చి నేనే ముసలన్నా” అంటూ లోపలికి వెళ్ళింది ముసలివక్క.

“అరే. ఏమయిందీ? అమ్మయేదీ? పిల్లలేదీ” అంటూ ఇల్లు ఎగిరేట్టు కేకలువేసింది ముసలివక్క. అంతా కలిసి పిచ్చిగా ఇల్లంతా గాలించారు. దొడ్డి తలుపు తెరిచివుంది. “ఇది ఏం పిచ్చిపనిచేసి కొంప ముంచుకుందో! అయ్యో! ఏం పాడుపని తలపెట్టిందో నర్రా! కొంప మునిగిందర్రా! ఇంత మంచులో పచ్చి బాలింతరాలు జైటికెవేళ్ళే ఇంకే మైనావుందా? ఇంకే పిచ్చిపట్టిందో దిరికి!” అంటూ ఆదుర్దాగా కోకాలు పెట్టింది.

“అవునుదాం పదండి” అంటూ అప్రయత్నంగా నడిచెవుకి దారితిగాడు హన్స్.

ఎదురుగా ఏనెట్ కనిపించే సరికి స్తంభించి పోయాడు హన్స్. పొంటెమీద తడిసిన నీలరంగు గౌను. బుజాలమీదికి తడిసినజుట్టు ముద్దులుగా పడుతోంది. ముఖంలోకే త్రిశక్త సత్పురుషుక్క లేదు.

తల్లి అమాంతంగా వెళ్ళి కావలింతుకుని “అయ్యో నా తల్లి! తడిసి ముద్దులునాకే! ఏం పిచ్చి పనే ఇది” అంటూ ఆపురుమన్నది.

ఏనెట్ బదులు చెప్పకుండా హన్స్చెవుకి తిరిగి “సరిగ్గా సమయానికి వచ్చావు నవ్వు. సంతోషం” అంది కంఠపుగా.

“పిల్లాడేదీ? ఏం చేశావే?” అని గొల్లుమంది తల్లి.

“తరవాత ధైర్యం చాలదని ఇప్పుడే తెలియచాను. సందెరాయి చేసుకున్నాను”

“ఏం చేశావే రాక్షసి?” అని అరిచింది తల్లి బుజాలుపుచ్చుని ఊపుతూ.

“ఏం చెయ్యదలచుకున్నావో అదే చేసి వచ్చాను” అంది తొణుకు తొణుకు లేకుండా.

“నిజం చెప్పు” అన్నాడు తండ్రి పట్టరాని ఆలోచనతో.

“నీళ్ళలో ముంచాను. ప్రాణం పోయాక నదిలో పోడిలేసి వచ్చాను” అమాట వెనివివడగానే హన్స్ బాణపుదబ్బ సందెల్లా తిగిలిన మృగంలాగా ఒక్క అరుపు అరిచాడు. ముఖాన్ని చేతుల్లోకప్పుకుని తాగినవాడిలాగా పడుతూ లేస్తూ వెళ్ళిపోయాడు. వెనక్కి తిరిగి చూడకుండా.

పక్కమీద బోర్లదడుకుని ఏనెట్ షక్కి షక్కి పడింది. సంకెధారగా కట్టతెగిన కన్నీడు!

(సోమర్సెట్ మామెస్ “అన్ రాకట్స్” అన్న కథకు అనువాదము)

సంధిగీత



శ్రీ రాంగోపాధ్యాయ

ప్రాతిపదికగా, ప్రపంచ సంఘర్షణకి,
ప్రస్తుతం జరుగుతోంది, పెద్ద ఘర్షణ—
కోటి నక్షత్రాలు చూపిస్తూ దొకడు,
కొడవలి సుత్తి ఎత్తంటాడింకోడు—

నక్షత్రాలు మింగలేక
కొడవలి వంకని క్రుంగలేక,
కూడులేని సిపాయిలూ,
పరులేని పాపాయిలూ,
కోటానుకోట్లు కృశిస్తే యేం?
కూరగాయలై నశిస్తే యేం?

క్రొత్త పురుగులను పుట్టిస్తారు,
క్రొత్త పీడలూ సృష్టిస్తారు,
పన్ను రెడతారు, కానీస్తారు,
క్రొత్త బస్తీలూ, సరి
క్రొత్త యాటల కుస్తీలూ,
సాగిస్తారు!

క్రొత్త క్రొత్త

ఇస్తోకులూ

చెలుస్తారు!

తమ్ముడూ—

కోమ్యేత్త మళ్ళీ—

ఓం! ఓ!.....

ఓహం, ఓహం,

ఓహం, ఓహం,

ఓహం, ఓం!.....

అకాకా ఆకలింబనీ,

అకాకాలే ఆపురింబనీ,

అమాయకం నీ నాదం,

అంతులేని యీ వేదం!

వాళ్ళు మన నోళ్ళు

భవితవ్యపు కీళ్ళు,

లే వకాలకు వకీళ్ళు,

జీవితపు ముక్కు?

నీ కడుపు కేమిటి పాళమో,

నా నోటి కెప్పుడు తాళమో,

వాళ్ళకే తెలుసు!

చావకుండా తిండి జల్లి,

బ్రతకుండా కట్టు కట్టి,

చావు బ్రతుకుల సంధి మానవ

సార మందురు, నీర్వద్ద యందురు,

వాళ్ళకే తెలుసు!

పంజరం బంగారమైనా,
పగలు రాత్రి మేలెలున్నా,
బయలు పై పై కగరదానికీ,
వక్ష గిజగిజలాడు నైజం
వాళ్ళకేం తెలుసు?

బంశరాళ్ళలో, కొండ్లలు పైలె,
చీల్చుకుంటూ, చెట్టయి చెలసే
విత్తు మనకూ, ఆత్మ వికసన
వేధా, చేతన విశ్వగాధా,
వాళ్ళకేం తెలుసు?

చెట్టుపీట్టల చైతన్యానికీ
చివరి మెట్టూ, అటవట్టూ,
మనిషి యంటే మట్టికాదని,
మనిషి యంటే చాట్టి కాదని
వాళ్ళకేం తెలుసు?

కామ్యునిస్టు, సామ్యునిస్టు,
మనిషికోసమే మతము లన్నది.
జిలుగు శవముల లెక్కకంటే
చీమ యొక్కటి చాలు నన్నని
వాళ్ళకేం తెలుసు!

తమ్ముడూ!

పూరించు కంఠం!

తావా తెరిగిన తత్వపుంబం! —

ఓం, ఓం,

ఓహం, ఓం,

ఓహం, ఓహం,

ఓహం, ఓం! —

ఆకలి మిగిలే ఆకలి చాటి,
అసలు మోసం యవనిక చాటి,
అధికారాలూ, అహంకారం,
అధిగమించే పథం చూపి—
తమ్ముడూ!

పూరించు కంఠం!

తరతరముల నివురు త్రోగుకు

తరుణజ్వల మెలుకుందని,

తరతరముల తమకు చీల్చుకు

అరుణగిరి తీర్థకుని యందని—

తమ్ముడూ!

పూరించు కంఠం!

సాహిత్య మీమాంస :

“ప్రవాసం - ఊర్వశి”



‘సురభి’

జ్ఞాన భారతిలో “ప్రవాసం-ఊర్వశి” అనే కావ్యంపై శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామరావు గారు చేసిన విమర్శనం ఎక్కువభాగం ప్రాచీనాచారాలపై ఆధారపడి ఉంది. అందుకని, దాని కావ్యత లోనే సమన్వయంచేసి, సమాధానం కుదర్చటానికి, ప్రయత్నిస్తున్నా. కనక సమ్పదయలోకం సార్వత్రిం గా విషయాన్ని గ్రహించాలని, సవినయంగా మనవి చేస్తున్నా.

“వ్యాఘ్రోగ్ని (దుష్ట) ఏకంహి
రసం యన్ బాల (లాభ) తృప్తయ
నేన నాస్య సమః సహ్య
ద్దుహ్యతే యోగి భీర్తియః”

అన్నారు భట్టనాయకులు

కావ్యరూపాన పరిణమించే వాక్కనే కామ ధేనువు ఏమీ యెరుగని ఉపాసక కవి యనే దూష యందు దివ్యమైన, సాత్రధూతమైన, రసక్షీరాన్ని స్రవిస్తుంది. ఈ భావాన్నే ఆధారంగా తీసుకొని కుమార సంభవంలో, హిమాలయ వర్ణనలో, కాలి దాసు,

“యం సర్వ శైలాః పరికల్ప్యతన్మం.....
దుదుహర్తరీత్రీం” — అన్నారు.

కనక నే యోగులచే ప్రాణాయామక్రమంవలన పొంద బడే బ్రహ్మనందరసంగూఢ వాగ్రసంతో సమం కానేరదు. సరస్వతీ ప్రసాదంవలన సముపలభ్య మయ్యే రసం యోగాభ్యాసంవలన పొందే రసం కంటే రమ్యం. పండజేసిన కనుగాయకంటే స్వయం పరిపక్వమైన ఫలం స్వాదుతరంగా! !

అన్నారు గదా, గ్వనాచార్యులు

“సరస్వతీ స్వాదు తదర్థవస్తు
నిద్యుండమానా మహతాం కవిశాం

అలోక సామాన్య మభివ్యవక్తి
ప్రతిస్ఫురంతం ప్రతిభా విశేషం”

అంటే భారతి వస్తుతత్వాన్ని స్రవిస్తూ, మహాకవు లకు అలోకసాధారణమై ప్రకాశించే ప్రతిభావిశే షాన్ని అభివ్యక్తికరిస్తుందట! ఈ ప్రతిభయే లోక కల్యాణనిర్వహణసమర్థమై కావ్యరూపంలో ప్రసన్న మౌతుంది. ప్రతిభ అంటే అపూర్వవస్తునిర్మాణక్షమ మగు ప్రజ్ఞ అని, “అభినవ గుప్తపాదు” లన్నారు. ప్రతిభావిశేషమంటే రసావేళ పైకద్య సౌందర్య కావ్యనిర్మాణక్షమత్వమని వారే ప్రవచించారు. అందుకనే మునులుకూడా,

“కవేరంతర్గతం భావం—”

లని దాన్ని వివరించారు. దీన్ని బట్టిమాస్తే మహాకవి వొర్లించే ప్రతినామ్నా ప్రతిభావ్యక్తికమై ఉంటుం దని తెలుస్తోంది. మహాత్మ్యైష్టమైన భావనావేదిక మీద బలఃగురేకులా హృస్పాని, కవి నిర్మాణానికి పూనుకుంటాడని మన మనుకోవాలి.

కవి మనస్సు పాలకవలెవంటిది. జగత్తు ఒక మందర పర్వతం. కామక్రోధాదులు వాసుకి మొదలగు రజ్జు వులు. సంతోషం, విచారం, పశుచుదనం, ముసలి దనం, సౌఖ్యం కష్టం - క్రమంగా దేవతలు రాక్ష సుయా అనుకోండి. ఈ దేవతలూ, రాక్షసులూ కలసి బాగా కవలని పరకళ్లు తొక్కుతూ మధిస్తారు. ఉజ్వలమైన వేదన బయలుదేరుతుంది. ఇలా తర చగా తరచగా అమృతం హోహాలం లక్ష్మీ, ఊర్వశి, కామధేనువు, కల్పకం మొదలగున వావిర్ప విస్తవి. అ పృథ్వాన్వటరాజకవి హోలా హలాన్ని కంఠంలో అదిమిపెట్టి, అమృతాన్ని స్రవి స్తాడు లోకానికి వాగ్రూపంలో. వేదనని తాననుభ విస్తాడు, లోకానికి చిమ్ముతాడు, వెన్నెలలను. అన్య దుర్లభమైన ఊర్వశిని తా నారాధించుకుంటాడు.

కోభాషాతువైన లక్ష్మిని, లోకానికి ప్రాదు. ఆతడు చంద్రమకుటుడు. పాలాతుడు కూడాను. అందుకనే కవి శివుడన్నాడు విశ్వకవి రవీంద్రుడు. దీన్ని బట్టి నేడనలోనే అంటే అప్రపాతంలోనే మహాకవిత్వ మావిర్భవిస్తుందన్నమాట. దానికి ఋషి చక్రవర్తి వాల్మీకి తార్కాణం. అందులోనించే విశ్వజనీన మైన ప్రేమభావం పుడుతుంది. విశ్వాత్మకూలా కవి ప్రేమేవోతాడు. అది కరుణలో సర్వవసిత మాతుంది. అందుకనే

“ఏకోరసః కరుణివ” అని అన్నాడు భవభూతి ఆయనా శివుడే కాబట్టి.

“మధురతమః కరుణయితి”—అని లోచనకారులన్నాడు.

లోకంలో అంకకు మిక్కిలి అందగత్తెలున్నారు. గుండరంగా ఉండంటే ఎవరెన్నోనా రంభలా ఉండంటాం. కాని ఊర్వసు లేదు. ఊర్వసు ఒక్కటే. శ్రీబారి ఆదర్శమే ఆమె. అందమే ఆమె. ప్రేమే ఆమె. అందాలకందం. ఆధరబాలకాధరణం. వలపునకు వలపు. పరిభులకు పరిధి. ఎక్కడో స్వర్గ ద్వారంలో, పంచరసాంతంలో వియోగ పాండురమైన కపోలాల్లో, ఘనశివరీతములై మురుక పోలాలపై చిందులుత్రొక్కి చివరాలలో పూలను రెక్కిస్తూ కూచుంటుంది. అమృతానీ శబ్దం వినపడే టప్పటికల్లా పీతమృతమే అమృతి ఎలా అనుకుంటామా, ప్రేయసి అనేటప్పటికల్లా ఊర్వసి అని అనుకోవాలి. అలాంటి ఊర్వసిని కవితా నాయకగా తీసికొన్నారు కృష్ణకాశ్మీ. ఆయన హృదయాన్ని పంచుకొన్న రసస్వరూపిణి, ఆమె.

శృంగార రస సార్వభౌమత్వాన్ని ఋజువుచేస్తూ, విద్యాధరుడు “ఏకావలి”లో, “కామస్య సకల జీతలోకాపంద కందశన సుతయా సర్వాకా ప్రతి హృద్యతే ఇతి తన్మూల పూర్వం నిర్విషః శృంగారః” అని అన్నాడు. శృంగార రసం సకలజీతలోకాన్ని ఆనంద పులికితం చేస్తుందని తాత్పర్యం. ప్రకటనానికి బలంగా, అనందవర్ధనులు గ్వస్యాలోకంలో, “శృంగార ఏవ మధురః పరః ప్రహ్లాదకోరసః” అని అన్నాడు. అది ఒక్కటే మధురమని, ప్రహ్లాదనజనకమని వారి యభిప్రాయము. దీనికే వ్యాఖ్యానాన్ని సమర్థిస్తూ లోచనకారులు “మధురపోషి, శక్తరూది

రసావితేజోనాస్యస్వస్య ఆతురస్య వాయుడితి రసనాని పరితః తావదభివర్ణీయ, ఏవ భవతి. తన్మయమితి” అని ప్రవచించారు. పంచదార నాల్గుపైబడగానే, వివేకి, అవివేకి, స్వప్థునకు, ఆతురనకు, (ఎల్ల వారికి) ఎంతగా చవులూరుకో, శృంగారమంత మధురముగానుండునని వారి యభిప్రాయము. మఱియొక చోట అభినవగుప్తులు “సంభోగ శృంగారాత్ మధుర తతో విప్రలంభః తతోపి మధురతమః కరుణ ఇతి, తదభివ్యం జన కాశలం రద్ధార్థయోః మధురతర మధురతమత్వం చేత్యభిప్రాయే దాహ కరుణే చేదిత శబ్దః క్రమనూహ ప్రకర్షణదిగి, ఉత్తరోత్తరం తరతమయోగేనేతి భావః” అని అన్నాడు. శృంగారమే సకలజీతలోకములకు మధురమని, మధుర్య గుణిశిష్ట మగు రసమని మనవిచేసితినిగాదా! సంభోగ శృంగారముకంటే విప్రలంభ శృంగారము మధురతరమట! అంతకంటే గియ్యగా నుంటుందట. బలేవపుల్ని పుట్టిస్తుందన్నమాట. అంతకంటే కరుణ రసం మధురతమం. వానియొక్క మధుర్య తర తమత్వములు ఉత్తరోత్తర న్యాయంలో ప్రహించాలన్నారు.

ఆచార్య ప్రాకృతమైన మధురతర విప్రలంభ శృంగారం కృష్ణకాశ్మీ ప్రవాసానికి ప్రధాన రసం. ఇలాంటి రసరాట్టు అభివర్ణితుడొకటాడంటే, ఆకావ్య మధురిమ చెప్పేదేముంది? ఎక్కడెక్కడ జలజలా లేన పెరులు, విరిసిపోతుంటాయి.

విప్రలంభమనగావందన. వందనయందువలెనే ఇదటకూ. కోరబడిన వస్తువు లభింపకుండుటయే కారణముగ దీని కీచేయగలిగినది. దీనిలోని భేదములను అభిలాష, తుద్య, విరహ, ప్రవాసములుగా కేర్పొన్నారు.

కృష్ణకాశ్మీగారి “ప్రవాసం - ఊర్వసి” లో ప్రధానరసం విరహ విప్రలంభం. అది కావ్యమనందు పరిశ్రమంగా భాసిల్తోంది. అంగిరసానికి ఎక్కడా భంగంలేదు. విభానుభావాదులు పరిస్పృటంగా ఉంటేనే కాని రసస్పృటి జరగదని విష్ణుల అభిప్రాయం. ఆత్మ్యాశ్రయకవిత్వంలో కనే ఆలంబన విభావంగా ఉపచరిస్తాడుగాబట్టి పరిశ్రమరసస్పృటి తారసిల్లదని కొందరివాదం. పరిశీలిస్తే కొంతవలకానాదం చేతుడుచుంగా కనబడుతుంది. రసస్పృటి జరిగేది పాతకుల్లోకనక (సాహజివల్లో) “నేను

“నేను” అని కవి తానుగాకాంచే చర్యగ్రహణానుభూతిని వివరిస్తుంటే ఏ సహృదయుడూ, రసదూరుడు కాదు. కళ ఆలంబనవిభావంకావడంవల్ల ఏమాత్రం విభావపుష్టికి లోటు వాటిల్లును.

ఈ కావ్యమనకు నాయికా నాయకులు “ఊర్వశి కవులు” — వారే ఆలంబనవిభావములు. అట్లుగుటచేత కవి, తాను, ఆలంబనవిభావమునకు పల్కుటచే విభావపరిపుష్టి లేక రసస్పృహ జరగదని కొందరి మతం.

అంతమాత్రముచేత రసభంగ మగునని చెప్పగలమా? మన యలంకారసాస్త్రము లన్నియూ ప్రాచీనసంప్రదాయములపై నిర్మింపబడినవి. ప్రసిద్ధతీర్థత్రైకహణము చేయుచూ, ప్రఖ్యాత నాయికా నాయకులను ఆలంబన విభావములుగా నుండుటయే మనకు నలగినదారి. కాని అదటనైనను కవి నాయికా నాయకుల అనుభావనంచార్యానులను తాను గాభావించుకొనియే రసమార్గము నేర్పరుపవలయును. తా నావిష్కరణ భావించనినాడు రసపుష్టి జరుగ నేరదు. ఇదటనైనను కవి ప్రసిద్ధమగు విశిష్టత్రయనే గ్రహించెను. నాయికా నాయకులలో నాయకునకు బదులుగా “నేను” అని వాడినాడు. అంతమాత్రముచే రిద్దర భావభావనకు గాని, రసపరిపుష్టికి గాని భంగము కలుగ నేరదు. భావము విభావనవిభావ వ్యభిచారులతో పరిపుష్టి నొందిననాడు, రసత్వమునందక తప్పదు. ఈ కావ్యమున ఊర్వశి కవులు ఆలంబనవిభావములుగా తిద్దతీ అనుభావాదులు రిచ్ఛదగ్ధుని శంకామరణాంత వ్యభిచారి భావములపరిపుష్టముగ వర్ణింపబడుటచేజనించిన రతియాపభావము రసపర్యవక్షింతం అవుతోంది. ఇందు రసమేలేదనుటకు ఎన్నడునూ అవకాశము లేదు. మాధుర్యమునుగూడ ప్రధానంగా గలదని నడువుట సమంజసం కాదు. రసంలేనిచే నుగముండుట సంభవము గాదు. నుగములు రసాక్రయాలు. అచ్చట మాధుర్యమునది విప్రలంభ శృంగార రసమున వందీ పకమై, ఆగేముమై అలరాగు నుగం. నుగప్రధానమై రసాభిముఖమైయున్నచో నక్కావ్యము శిరోధార్యునిగును. డేమేంద్రునితదనంలో నుగప్రధానకావ్యము దుష్టమని నిరూపింపబడినట్లు అగపడదు. ఔచిత్యము మాత్రము చెడరాదని ఆలంకారిమలందరు అంగీకరించినదియునుకే నాడుకొడ ప్రతిపాదించిరి. అట్టి

ఔచిత్యభంగము మహాకవులలోగూడ సంఘటిల్లును. కాని అది “అశక్తికృతమైనచో అనాచిత్యమువలె భాసించును. లేనిచో కవియొక్క ప్రతిభయే దానిని కమ్మి వుచ్చును” అని ధ్వన్యాచార్యులే చెప్పిరి. కుమార సంభవంలో దేవీసంభాగము వర్ణించుట ఔచితీ దూరముకాదా? అయినను కారిదాసు లోకోత్తర ప్రతిభ దాని నాచ్చాదించుచున్నది. అటులనే ఏవో కొన్ని అనాచిత్యములు కావ్యములోనుండిన నుండవచ్చును, కాని అవి అశక్తికృతములూ, వ్యుత్పత్తి కృతములూ యని పరిశీలించవలెను. కృష్ణకాస్త్రీగారి రచనలో నట్టి రసభంజకము లగు ననుచిత వర్ణనములు గాని సంఘటనలుగాని, భావములుకాని, కల్పనలు కాని చేయబడి యుండలేదు. అని సర్వజనాంగీకృతము. అట్టితరీ ఇచ్చట రసములేదు. ఔచిత్యము లేదు. సంప్రదాయము లేదు, నుగప్రధానము అని నాకొనుట తత్కాలోద్భావకే ప్రభావమేమో!

కాని, సార్వత్రికంగా సంప్రదాయాల్ని స్పృశించటం మహాకవులలోగూడ దూరముగవిషయం. శ్రీ సీతారామరావుగారు స్పృశించిన సంప్రదాయములే వీరి సంప్రదాయాభివ్యవస్థకు విదర్శనములు కాగలవు. వీరి కవిత్వంలో ఏ భావము అనాగతి మొదట ప్రతిపాదించబడినదో ఆ భావమే చివరి వఱకు పరిపుష్టమై రసత్వమునందినదేగాని కాళాచంక్రమణమేమియు లేదు.

ఇక మాధుర్యగణాతిశయమువలన రచనఅంతా నుగప్రధానమైపోయిందనిగదా శ్రీ సీతారామరావుగారి యూహ! ఇందున్నటువంటి మాధుర్యనుగ మేమాత్రమును, రసమును చెఱచునదిగా లేదు. ఈ సందర్భములో ధ్వన్యాచార్యులు “శృంగారే విప్రలంభాఖ్యే కరుణేవ ప్రకర్షవత్ మాధుర్య మ్మృగితాయాతి యతస్తత్రాధికం మనః” విప్రలంభశృంగారములోను, కరుణరసంలోను, మాధుర్యమే ప్రకర్షవంతమని వారి యూహ. అదియే సహృదయస్వందనమునకు ప్రధానమేతువౌతుంది. అటువంటి మాధుర్య నుగం ప్రతిపాదంలోనూ ప్రతిపాదిత మాతోంది. ప్రధాన రసావిష్కారాని! చేబోడు వాదోడుగా ఉపకరించి దీనినిగదా.

ఈ కవిత బాలంకారాలు క్లషలు అట్టేవాడి వట్లులేదని ఒక అభిప్రాయాన్ని చెబుచున్నాడు. రస

జ్ఞానమున్న కవి, ఎవడూ శృంగారంలో శబ్దాలంకారాలు శ్లేషలు మొదలగు గారడీలు చేయడు.

శబ్దాలంకారాల్ని శృంగారరసంలో వాడటం గుఱించి ధ్వన్యాచార్యులు “ధ్వన్యాత్మభూతే శృంగారే యమకాదినబంధనం శక్తౌపి ప్రమాదిత్యం విప్రలంఛే విశేషతః” అన్నారు. అంటే ధ్వనికి ప్రాణమైన శృంగారరసంలో యమకాద్యలంకారాల సుపయోగింపరాదు. సమర్థునకూ ప్రమాదములు; విశేషించి విప్రలంఛంలో అసలే పనికిరాదన్నారు. దీని వలన విప్రలంఛ శృంగారరసంలో ఉండే సాగు మార్గాతిశయం వ్యక్తమౌతోంది. మెత్తటి దూదిపింజ లాంటిదన్నమాట. ఏ సందర్భంలోనూడ ప్రయోగింపరాదని కానించారు. అందుచేత మనక్కడా శబ్దాలంకారాలు శృష్టశాస్త్రీ రచనలో కన్పడవు. కావ్యంలో చేసే ప్రతిపన్నీ రసోపసాగరకంగానే ఉండాలిగాదా!

ఇక అలంకారాలనుగూర్చి చర్చించేము. సీతారామారావుగారు చెప్పినట్లు అలంకారం భావమునో, రసమునో, కనీస మేనద్రువునో ఉద్దింపజేయునట్లు నడుట మన కవులసంప్రదాయం. దాన్నే వరు కొద్దన్నారు; సమర్థుడైన కవి అలాగే చేస్తాడు. ఎవడూ కూడ నివృత్తియోజనం గా అలంకారంకోసం పద్యమును వ్రాయజనుకుంటాను. ముఖ్యంగా శృష్టశాస్త్రీ అలంకారాల్ని కేవలవ్యామోహంతో వాడరు. ఆయన పనికి ప్రతిపలుకునకూ ఉపయోగించే అలంకారానికి ప్రత్యేక ప్రయోజనం ఉంటుంది. దారు రూప కాలంకారాల్ని గ్రుక్క త్రిపుకుటా ప్రకృత్యాలని అన్నారు. ఒక్క రూపకమున్నచుటేమి? ఉపమల్ని వాడతారు. సందహాన్ని వాడతారు. ప్రదీపాన్ని వాడతారు. ఉత్పేక్షల్ని వాడతారు. ఒకటేమిటి! ఏది ఎప్పుటి కవనకముస్తే దాని నవ్వుడు గ్రహిస్తారు. లేనపుడు విడిచివేడతారు. ఆయా నన్నీ వేకాల కుచితంగా ఆయా అలంకారాల్ని వాడతారు. ఇవన్నీ కూడ రసోపసాగరకంగానే ఉంటాయి. ఒకవత్సరంక అలంకారాల్ని తీసుకొంటారు. దాన్ని పూర్తిచేయకుండానే మఱొకదాన్ని నిబంధిస్తారు. ఇదంతా కూడా శిల్పానికి సంబంధించినవనే. దీనిని గురించే “కుమారసంభవ” వ్యాఖ్యానంలో, “అలంకారస్య కవయో యత్రాలంకరణాంతరం, అసంకుష్టానిబద్ధంతి హారాదేర్మణి బంధవత్” అని అన్నారు. హారాతే అసలు ప్రకాశంగా ఉంటాయి. అయితే అందులో మణులు పొడుగుతారెందుకు? ఇంకా అందాల్ని కురిపించటానికి. అందుకే యీ అలంకారాల్లో అలంకారాల్ని పొడుగుతాడనేవి

శిల్పులు. ఈ సందర్భంలోనే శ్రీ మదభినవ గుప్త పాదులు తమ శ్లోకాన్ని

“కితాంశో రమ్యతచ్చటా
యదీకరాః కస్యనస్యనో మేధ్యశం
సంప్లువ్యం త్యక్తకాలకూట పటరీ
సంవాస సంయాపితాః
కిం ప్రాణా న్మహరం కుర్త
ప్రియతమా సంజల్య మంత్రాత్మరైః
రక్ష్యంతే కి మ మోహమేమి
అనహా నో వేద్మికోయంకతిః”

ఉదాహరించారు. వైఖోకం అర్థాన్ని మనవిచేస్తాను. “ఇది చంద్రుని సుధాకిరణాలే అయితే నన్నిలా వేపు కున్నాయెందుకు? ఒహో! కాలకూటవిసంతో తెలిమి ఫలితంకానో లిది! అయితే నా ప్రాణాలియ్యవేం? నా ప్రియరాలి సంజల్య మంత్రాత్మరైచే మంత్రింపబడ్డాయిగాబోలు! అయితే నా కి మోహమేమిటి? కారణం తెలియటం లేదు” అని ఒక విరహాగ్రుడంటాడు. ఇందులో రూపకసంజేహనిదర్శనాలంకారాలున్నాయి. లేనీసీ పూర్తిగా పోషించలేదు. అలంకారాలను విడిచివేయడం తిరిగి గ్రహించటం కేవలం రసపోషణకారకే యని లోచనకాడు అన్నారు. ఇంతకీ చెప్పేదేమిటంటే శృష్టశాస్త్రీగూడ అలంకారాల్ని భావోద్దీపకంగానో రసోద్దీపకంగానో వాడారుతప్ప అలంకారం అలంకార మర్వాదకోసం. ఎక్కడా ప్రయోగింపలేదు. ఒకవేళ వాడినవాటిలో రూపకాలసంఖ్య ఎక్కువ కావచ్చును. అదై నా వాడడంలో ప్రత్యేక ప్రయోజనం ఉంది. రూపక ధర్మం - ఉపమానోపమేయ అభేదత్యం అంటే తాదాత్మ్యం. తానుగూడ ఉత్పేక్ష గిచేతన్నట్టై ఆ తాదాత్మ్యాన్ని తపతమా పడుతున్నాడు. అలాంటి సందర్భంలో రూపకంలా పనిచేసే అలంకారం మఱొకటి ఏల ఉంది? వారిరువురి మనస్సులలో పెనవైచుకొని యున్న ప్రణయతిత్వాన్ని, తదభేదత్వాన్ని ప్రకటించాలంటే రూపకమే శరణ్యము. అలాంటి సందర్భాలలో మహాకవి అన్నవాడల్లా అలాగే చేశాడు. ఉత్తర హరివంశములో జనార్దనుడు జనార్దన సాన్నిధ్యానికి పోయినపుడు,

“గోపాల నవపుష్పగుచ్ఛంబు దరిగొన్న
పరిచారికాద్వితీయములలోన,
తఱుదేవకురి సరోవరములో నోలాడు
సనకాది దివ్యహంసములలోన”

అని ప్రతిపాదంలోనూ రూపకాన్ని పయోగించాడు. పరమాత్మా సకమైన జనార్దనుని మనస్థితిని కవిత్వా చెప్పిన పద్యం ఇది. ఈ జనార్దనుడూ ఆ జనార్దనుని కుగ్రహాన్ని అభేదత్వాన్ని బయటపెట్టి ఆ రూప

కాలంకారమే. అందుచేత పునఃపునఃదూరక ముపార్జితమైన రస పరిపూర్ణములతో అని మనవి చేస్తూన్నా. దైవా కృష్ణశాస్త్రీయకాలు కట్టే బొమ్మలు సృష్టిలో మట్టికొత్తొట కన్నుదెవు. ఉదాహరణానికి,

“ఏనొక వియోగతానీ హృదయరాగ వేదనారేఖ ఆకలి వేరునామె అంగుళీ కిసలయ చందలంచలముల విడివడియనంత విశ్వాస పడితివాడు”

“అంగుళీకిసలయలు లాకలితో వేరుమన్నవని దూరకము చేయుటతో పద్య ముక్తిరి విక్లిగ్ధ న దట! నిజమేమేమో! మనసు బాగా ఆకలి వేసినపుడు సూరి సోలిపోతాను. మన శరీరంలో ప్రతిభాగం తీర్చిదిట్టావూతున్నట్లు మనము బాధపడటం పరమ సహజం. అలాగే ప్రేమకూడాను. అదిక, వియోగంలో చెప్పనక్కరలేదు. ఆమె ప్రేమలోనూగూడ ప్రేమ భావం విద్యుత్తులా ప్రసరిస్తోంది. ఈ మహాభావాన్ని స్పృశించటంతోగం “ఆకలివేగు” అని చెప్పారు. గాఢమైన అనుభూతి మనలోఉంటేతప్ప దీన్నానం గించలేదు. ఇలాగే అయిన వాడే ప్రతిమాట, సార్వకంగా ఉంటుంది. ఈ పద్యం చూడండి!

“వంశం వంశంబోడు జీవనపురాన సెన్నడే నాసకళ తలయైతేనేని ఉభయ సంధ్యాంచలములకొనెవలంబు కలుగ కలవరపోవు ఘోరమువోలె”

తాను ప్రవాస భారంతో క్రుంగి పోతున్నాడు. తాపవశంతలన నెత్తిపెట్ట వలసావారాన్ని సహించ లేకపోతున్నాడు. కేవలం చీకటియద్దలో తారాగు చున్నాడు, ఎప్పుడైనా ఊర్వశిదర్శనం అనే ఆకాశేతనంలో అంకురించినదానరేవ్వంద్రియాల స్పృశించిపోతున్నాయి. అంతేకాదు. ఆ భావాన్ని భావించటానికి దైర్ఘ్యం చాలటంలేదు. ఇదీ! తనస్థితి. ఉభయసంధ్యలలో నలుగురినూచి భయపడే దివాంసంతోతన్ను పోల్చుకున్నాడు. నెలగు తునక కనపడేసకల్లా వనపదా వణిపోతుంది ఘోరం. ఆ నెలగునుమాచి భయపడడంకే సాదృశ్యము. (పాఠస్సంధ్యా చర్చ అప్రమేయం.

ఇక కృష్ణశాస్త్రీ భావమరికృతకమైందనీ ఒక పరిమితిని చుట్టి పెట్టుకొని తిరుగుతుందనీ, వాడిన యేజ్ఞం శక్తిమంతమైంది కాదనీ ఏ భావాన్నయినా కట్టే పోతపోస్తాడని శ్రీవారి యాతేవణ. ప్రయత్నియవలన చేసేపది యేదైనా కృతకంగానే యంటుంది. అది కావాలని చేసేపనిగనక. అందులో పోషితమయ్యేభావానికి స్ఫూర్తకంగా కల్పప్రయోగం జరగాలి.

కల్పమెప్పుడూ ఒక పరిమితమైన అధ్యాన్ని చుట్టి పెట్టుకొనే తిరుగుతుంది. కవి శక్తినిబట్టే శబ్దానికి గూడ ప్రయోగంలో కొత్తకంఠ చేరుతుంది. కొత్త కొత్త రంగుల్ని చదుల్ని పరిమళార్ని చిందు తుంటుంది. శంఖం భిక్కుకునిచేతిలో యాచావృత్తి, భిక్షునిచేతిలో దైవారాధనానికీ ఉపకరించినట్లు శబ్దం సామాన్యనిలో సామాన్యం గామాన్య వీలైతే హీనం గాను మహాకవిచే? సర్వ సర్వం గానూ దొర్లుతుంటుంది. ఉదాహరణానికి

“నా కు గాదులులేవు నా కుడున్నులు లేవు నేను కృష్ణానంత హేమంత శర్యరిని.”

“నటియించు ఆల్పపు రెటు నవ్వుమన్నవో సురిమి విసరు సాని ఎరుగ నేరని దూర దూరాలకో రహస్యం లో చెనీ! కష్టికొందున కనలు! కప్పగల నాయెడద! నాశ్శీ! నా శీ! నే ప్రేమగానేను.”

“కలుగునా నాకు ఏవియోగము సక్తియ వాలు నీకనురెప్పల బారి చూపు లల్ల దిగబారి దిగబారి అమరనాగ కంఠమాలా సుమదళాలుకాక, గగన

వాహినీ నీరబానినీ నీలవత్స నీల నాట్యములుగ, తారాతోరణములుగాగ నింగి నీలం మెల్లగా నీలి మెయిలు జలుగు విరుపులు గావులు గులుగనలగు లుగ నలలుగా కలలుగాగ సోగయిపోని విసివిపోని వింత కలపు వేడివేడి తొందరల పరువుల నెంత తూలితూలి ఎంత దిగబారి దిగబారి ఎంతవెదలి నడకపడినో.....వదలని కాగిలి దెదరు గాక లజ్జాగాఢ వేదనాన్ని.....

వైవాని మనవి చేస్తున్నాను. “ఉగాదులు లేవు ఉడున్నులు లేవు” అన్న పదాలు సర్వసామాన్యాలయినా ఆకలితానంధంలో ఇరుక్కునేటప్పటికల్లా వాటికి శ్రోతచేత కలిగింది. సకారంత శబ్దమైన ‘ఉడు’ శబ్దం వాడటంచలన ఉపోద్ఘాటం జ్ఞప్తి లంగా భాసిల్లున్నాయి. ‘కృష్ణానంత హేమంత శర్యరిని’ అనటం రమ్యంగా ఉంది. ఆ శర్యరి దైర్ఘ్యం మొదటిలో బిగించిన సవర్ణ దీర్ఘసంధివలన నే అధివ్యంజితమవుతోంది. ‘శర్యరి’ అన్న కల్పప్రయోగమే చీకటియద్దను స్పృశించేస్తుంది. ఆరకౌఠకకారాలలో ఉన్నది ప్రాణం. నూత్ననూత్నంకరభేదాలు తెలిసికోగలిగేకాని ఈలాంటిప్రయోగాలుయెట్లంట

జరగదు. తరువాత ఊర్వశి ఎలా దిగి వచ్చిందో చెప్పుతున్నాడు. ఇంద్రునికంటే ప్రహరీకావాలలో పడి ఉందామె. ఆమె అతన్ని విడిచిమరచి క్రిందకు రావాలి. అందుకనే నేడట సమాపాలుచేసి..... రామరామ శిథిలబంగారేమో జాగ్రత్తగా ఆమెను క్రిందికి దింపాడు. కవిత్వానికి ప్రాణమైన శిల్పం ఇంతకంటే ఎంతకావాలి? అందుచేత సమర్థుడైనగా డెవ్వడూ శబ్దాన్ని చేలికగా చూడకు.

“కృష్ణకాశ్మీగారి ఊర్వశి స్వర్గంలోని ఊర్వశిగానే కల్పనలతో చమత్కరించిన బాటం డెడిది. మానవసామాన్యంగా వర్ణించబడతే అందరి సావ్యస్థం డెడి రంగువన్నుది” అని సతారామారావుగారి ఆశీస్రాయం. ఇదికూడా సహేతుకంగా అన్నట్లే కనబడుతుంది. “ర్వశి మన సంప్రదాయాలకుకంటే ఎలా అవతరించినది పూర్వపు ఇతివృత్తాలను ఒకసారి పరిశీలిస్తే కృష్ణకాశ్మీగారు చేసిన చమత్కారం అర్థమవుతుంది. ఇది పెదకాలం నుంచి పారంపర్యంగా నాన సంక్రమించిన ఇతివృత్తం. ఋగ్వేదంలో శిశువధ (బ్రాహ్మణంలో ATL-V-I) ఈ ఇతివృత్తం ఉంది. ఊర్వశి తానా కట్టిన మామనియబాలులకు బంధేపద్ధతిలో పురుషురవుని ప్రేమిస్తుంది. అందులో ఒకటి పురుషురవుని ఎన్నడూ ఆమె మెంకిమొలతో చూడకుండుటం. గంధర్వులమెను విరిగి స్వర్గానికి తీసుకపోవాలనే గురువశ్యంతో ఆమె మంచానికి కట్టకొన్న రెండు గొట్టెలల్లరి కొంగిరించారు. అంటే ఆమె వెట్టికకకేసింది. గుత్తెక్కిన పురుషురవుకు మేనల్లుడులు కనరించుకోకుండానే దొంగిలని తరుముదామని లేస్తాడు. ఆతిన్ని నగ్నంగా ఉండేస్థితిలో చూస్తుందామె. వంటనే స్వర్గానికి దూకుతుంది. ఇలా జరుగుతుంది కథ అక్కడ. ఈ ఇతివృత్తం రామాయణ భారత హరివంశవిష్ణుపురాణాలలో కాలిదాసుని విక్రమార్కశియంలో మళ్ళీ మనకు కనపడుతుంది. టూనాదు—అరవిందమహాశయల గీతాలలో కనపడుతుంది. తరువాత కృష్ణకాశ్మీ ఊర్వశి సామెత్కరిస్తుంది. అయితే యీ ఇతివృత్తం ఆయా కవుల భావనాప్రపంచంలో ఎలా ఎలా రూపాంతరాలని పొందిందో మనకు తెలిసికోవాలి.

ఋగ్వేద ఇతివృత్తంలో కావం — కరుణం ప్రధానంగా కనపడుతూ మానవజీవితానికి దగ్గరగా ప్రతిబింబిస్తూన్న మనకు కన్పడుతుంది. కాళిదాసునికృతిలో ఊర్వశి కొంతవరకూ స్వాధ్యక్షపవృత్తి కలచేర్చిలా కనపడుతుంది. చివరకు అద్భుతసీదలా భాసంపదమృను. విక్రమార్కశియ చతుర్థాంకం— కేవలం Lyric మార్గాన్ని ఆక్రమించినట్లు కనుభ్రమించుచున్న నాటికయంగా ఉండదు.

కాని రవీంద్రుని గీతాలలో అందాలని పుణికి పుచ్చుకొన్న శ్రీమూర్తిలా దర్శన మిస్తుంది ఊర్వశి. ఆయనదృష్టిలో స్వప్నాగ్రంథంనుండి మానవుని కాహ్లాదాన్ని కూర్చే సౌందర్యమూర్తిలా సామెత్కరిస్తుంది. ఒకచేత్తో అమృతం మహాకచేత్తో విషం పుచ్చుకోగల బహులచేరుతుం దాయన గీతికలో.

అరవిందుని ఊర్వశి మహాతరహాలో కన్పడుతుంది. మానవుని కర్తవ్యాన్నించి నిరాలిస్తూ భవిష్యనికి అంధునిగాచేసి సౌందర్యమూర్తిలా ఆమె దర్శన మిస్తుంది.

కాని కృష్ణకాశ్మీ ర్వశి అక్కడక్కడా రవీంద్రుని సహానందలాలని స్ఫురించినా ప్రత్యేక మూర్తిత్వంతో శోభిస్తూఉంది.

“నేవు తీరిప్రార్థన నను సంజీవిత సావధు నీవు తృణశరత్తుల నిబిడంగును నాడవిన సంగ్యాకమారిని”

అనటంలో రవీంద్రుని ఉదర్శ మూర్తిత్వము గ్వరికమవుతోంది.

“ర్వశి! ప్రేయసీ! నేనొ యుచ్చుదిమ చరణ మస్పృశానుడోదయ సురభి కాంతి పలుకరించున, సోకునా, తికుమనున ఆరవి నలుంగ నా గీతికాంతికుల చెప్పేకొని కూర్చొని భవచ్ఛిరివిలాస హాసనా నానేకము లందికొనగ రిచ్చురొమనాలు కాన్పనిరాజన సుగ ఈయనా నానభి!”

వైదిక ఊర్వశి తన ముగ్ధసౌందర్యంచేత తన స్వంపము లని తిపస్సుచూపునుండి మలచినటు వింటాము. కాని కృష్ణకాశ్మీ ఊర్వశి ఆయనకు బ్రహ్మాంపమైన ఆనందాన్ని, ఉద్దీపనాన్ని ఇచ్చినట్లు చెప్పద్యమువలన వ్యక్తమవుతోంది. అంతేకాదు. తన మానవ పరిచయాన్ని ఓరిచితమానతత్వాన్ని పాదు గొల్పుతాదామెతో.

“తొలివియోగిని నేనె, తొలిప్రేయసిని నేనె ఆనాటి కేనాటికను నీదాననే” అన్న గీతాలు ఈ అర్థాన్ని దీపింప చేస్తాయి.

“నునుమబ్బులేదున్న కొనలపై సోనరా నెల వంక చిరువత్స చలనపాట” అని ఆలపించిన పద్యాలలో ఆమె సౌందర్యభారంవలన తాను క్రింగి పోయి—తిరిగి మహాన్నత్యాన్ని తాకిన అవగులను రూపిస్తాడు.

ఇలా అక్కడక్కడా మానవసామాన్యంగా ఉహించబడవలసిన కృష్ణకాశ్మీకొక విశిష్ట సాహితీ స్థానం సంపాద్యమయిందేమో! ఇది పరమరమ్యమైన

కల్పన. దీనివలన సహృదయస్వభవం ఏమాత్రం బాధిపోదు.

నాడు చెప్పినట్లు ప్రతిభాదోషమే పెద్దది. శబ్ద దోషాలు ప్రతిభాభంగానికి సహాయకారులు కావంత సేపు పరవాలేదు. అనుకొన్నంత కళ్ళదోషం అయినా యీ కావ్యంలో లేదు. “ఉహా పర్వాంచలములు” అన్న ప్రయోగము వ్యాకరణ సాధుతే.

“ఉహా ఘోక అంతః ఉహా శ్రీత్యాత్ టాప్ తర్కః” అని అభిధాన రాజేంద్రు డిన్నాడు.

Apte గారి డిక్షనరీలో “ఉహా—Supplying an ellipsis” అని ఉన్నది. హిందీ సంస్కృత కల్పితా కాస్తుభంతో.

“ఉహా—అన్యాయోర. వాక్యమే ప్రతిభో పురంకర నా” అని ఉన్నది.

వాచస్పత్యంలో “ఉహా—శ్రీ, ఉహా. అ. శ్రీత్యాత్ టాప్ (1) అన్యాయోరే ఉహాశబ్దాత్” అని ఉన్నది.

దై ఆధారములేవలన వ్యాకరణ సాగుత్వము వ్యక్తమవుతుంది.

“తారలే కనువిచ్చి తమములే ప్రతివిచ్చి”

తారకలు కనువిచ్చుట కంగీకరించిననాడు తమ ములు ప్రతివిచ్చుటలో అధ్యంతర మేమున్నది? ఈ ప్రయోగము పూర్వమా—అపూర్వమా? ఉదా.

కారీదాసుకూడ కుమారసంధివంశంలో హిమ వన్నగప్రాశస్త్యం ఉన్నదీస్తూ చీకట్లు మూర్ఛినికెజిడిసి కొంప కరణుదొచ్చాయని వర్ణించాడు విమర్శక శిఖామణులు ఆయన్ని చూచుబట్టారు.

ఆప్రయోగం సహృదయస్వభవం అయినప్పుడు ఇదెందుకు కాదు?

“నీ హృదంతికములో” బదులు హృదంతిక మున అనుట సంప్రదాయమే. అంతేమాత్రం చేత హృదంతికములో అని అనరాదని చెప్పలేముకదా! కవులప్రయోగపద్ధతినిబట్టి విధక్త్యర్థాలు మారుతూంటాయి. “నూతిలో నలువడ గొమలిందిగిచె” అనుట కంటే నూతిక అని వాడుట సంప్రదాయమన్న ఎంత బాగుండునో దీన్ని ఆక్షేపించడం అంత బాగుంది.

“నిరుపమానాఖాత రత్నాకరా మూర్తిరాగ సంపద మెరయు” అఖాత రత్నాకరములు రెండున సమానార్థకములుగ ప్రయోగింపబడలేదు. ఆయన మిత్రుని హృదయం త్రవ్వబడిన సాగరమని సహజ రత్నాకరత్వాన్ని వర్ణించిపడేస్తూ వాడారు. సముద్రం త్రవ్వబడిందని మన విశ్వాసం. ఆ నెచ్చెరి

హృదయం సహజంగా ఏర్పడవచ్చుద్రం. ఆలోతులకు పోయి శ్రేయించి తప్పితే తప్ప యందలి రత్న సంపద కనపడదు. అదొక పెద్ద గనిలా ఉన్నదన్న మాట. దీన్నిబట్టి కవి ఎంత భావునిడో ఊహింప వచ్చును.

సంజయ కల్పవయోగం తప్ప కావచ్చును. ఆశబ్దాన్ని వింటే మూర్ఛిడైనా మధ్యాహ్నమునే అర్థ న్నూర్చి పొందడు. అర్థన్నూర్చి చెవనంతసేపు— సంజ అయినా సంజయ అయినా వరవాలేదు.

ప్రవాసం-ఊర్వశిలో మహాజ్వలంగా ఉండే రెండుమూడు గీతాలను సహృదయలో కానికవివరించి నా వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను. మచ్చుకి ఈ క్రింది గీతాలు చూడండి.

“ఊర్వశీ! ప్రేయసి! నేడో యుష్మదీయ చరణ కరుణామగుళకమై వొరకునే ము మూడులోకాల నుక మొక్కనుడి నిమిచ్చి విసరలేనా కాలాంతమే వెనుకబాక.”

“నీ కై శిశువ్యాంత నిశ్శబ్దముండేర్చి నాకొలక నాకొలక నా శర్యరీసనీ కోటి నవమల్లికలు కోటికన్నులువిచ్చి విరహ పీటణ భయంకరమాగురుల నన్ను పలకరించిన చెలి పులకరించిన బ్రదుకు తేగిపోవునా ఏమొ అగలేనో యేమొ! నానఖీ నానఖీ నే నైవగాలేను.”

“నీకుంతలములలో నాకై శిరసులెత్తి ననబోల్చుకొన్నవో నను పిల్చుచున్నవో నటియించు ఆపూవు లేటు నల్చిచున్నవో తురిమి విసరుము వాని నెరుగ నేరని దూర దూరాలలో రహస్వీరాలతో చెలి! కప్పికోరున కనులు! కప్పగల నా యెడద! నానఖీ! నానఖీ! నే నైవగాలేను”

మొదటిపద్యంలో తనకి కనక ఊర్వశి పొందు కలితే జిగగవోడే పరిణామాన్ని చూచివున్నాడు. త్రిలోకసుఖాన్ని ఒక్కసారిగానే ముడివేసి విసురుతాడట. కాలాంతమే వెనుక్కిపోవాలికాని దీనికేం స్తోకాలేదు. ఉజ్వలమైన సుఖాన్ని పొందు నూంటే ఏమానవుడూ కాలగమనాన్ని రెక్కొంపడు. వాని కాజ్ఞానమే ఉండు. ఆ సుఖానంత్యం అంతగా అతన్ని తనస్థయుని చేస్తుందన్నమాట. మూడులోకాల సుఖాల్ని ముడివెయ్యడం ఒక చక్కని చోటు. దాన్ని బ్రహ్మాండంగా పోషిస్తోంది విసరివేయవలసే క్రియ. కాలమే మాత్రం వారి ప్రయోగపంలో కాలెట్టకూడదని వారి తాత్పర్యం. “నకాల ప్రత భవతి” అనే వేదాంత వాక్యన్నూర్చి సర్వతోముఖంగా ఇక్కడ జరుగుతోంది.

రెండవకీతాన్ని చూడండి. ఊర్వశి కేశపాళం దట్టంగా అలముకొన్న చీకట్లలా ఉన్నాయి. ఆ తలుద చీకట్లలో చుక్కలు కోటి మల్లెలు వికసించినట్లు దర్శనమిస్తున్నాయి. అవికూడా భర్తృవియోగంతో బాధపడుతున్నాయి. ఆ వివశార్థమేన చూడ్కులు నాచై ప్రసరిస్తే—అసలే ప్రవాసభారంతో క్రుంగి క్రుస్తుతున్న నేను ఆగగలనాచే! అంటున్నాడు. ఈ భావన ఎంత ఉజ్వలం గా ఉందో చూడండి.

నెంటుకీ వానిని కొప్పులో తురిమి దూరంగా పారేయ్యమని అర్థిస్తున్నాడు ప్రేయసిని. ఈ కల్పన మఱి అలిలోకంగా ఉంది. ఊర్వశి కేశపాళంలో సవరించుకొన్న పూలులా ఆ తిమస్సంతానంలో చుక్కలు మిలమిల లాడుతున్నాయి. ఊర్వశి తన చెంత నున్నంతసేపూ ఈ నక్షత్రాలు ఇంత మిడిసి పడలేదు. అవికొంచెం దూరమయిందనగానే వీటి కెక్కడలేని ఉబ్బూ వచ్చింది. అందుకని ఇతన్ని చూచి పరిహసిస్తున్నాయి. ఆ చీకట్లకంటే దట్టంగా నల్లగా ఆమె కేటాం ఉంది. ఆ నక్షత్రాలకంటే ఈ వరలో ఆమె తురిమిన పూలు శోభాసనాధంగా ఉండేవి. అందుకని ఆ ఉజ్వలమూర్తిమీదట తమ ప్రతాపాన్ని చూపించటానికీ వరలో జంకేవి. ఇవ్వడో ప్రవాసభారంతో క్రుంక కనిచి చూచేటప్పటికి వాటికి వేశాశోభంగా ఉంది. “ఏమయ్యో! ఈ వరలో ఊర్వశి చేయదలచుకొన్నంత ముత్తుని ఈసమీచాపు ఇవ్వడేమైంది నీగతి? అని అంటున్నట్లున్నాయి అతనితో. అందుకని వాటిని నెంటుకీ వివేరిపారేయ్యమని ప్రేయసిని అర్థిస్తున్నాడు. ఈ కల్పన బాగుండలేదనటానికి ఎవరోప్పుకుంటారు? ఎక్కడూహించినా అతడిలానే హాసించాడు.

ఒకసారి కింకమీంద్ర ఘటాపంచానసులు శ్రీ వేంకటేశాస్త్రిగారు కాకినాడ కళాశాలకు ఆహ్వాతు లయ్యారు. ఆ రోజుల్లో కృష్ణకాస్త్రి అక్కడే పనిచేసేవారు. అక్కడి ప్రముఖులు కృష్ణ కాస్త్రిగారి కవిత్వాన్ని గురించి తమ అభిప్రాయ మేమి అని శ్రీ వేంకటేశాస్త్రిగారి నడిగారు. అప్పుడాయన చెప్పారుకదా! “ఒకరాజున్నాడు. సాయం సమయంలో వాహ్యోక్తి పోయాడు. సరస్వమీపంలో చదికిరి పడ్డాడు. సంజకంబాయ విరిసింది. ఆ సమయంలో అప్పటికి వచ్చిన హంసాన్ని ఒకదాన్ని పట్టుకొన్నాడు. “నీకేదైనా మేలు చేస్తాను. నన్ను విడిచిపెట్టు”మని అతన్ని కోరింది. వెంటనే విడిచాడు. విదర్భకు వెళ్ళింది. దమయంతిని చూచింది” ఇంతవరకూ మేము చెప్పాము. చెప్పకము. ఇక్కడ

సుంచి కృష్ణకాస్త్రి చెపుతాడు. అదీ అతని కవిత్యం” అన్నారట కళావధానులు. సావధానంగా వారాడిన మాట కృష్ణకాస్త్రి కవితాజీవిత వ్యాఖ్యానితరణంగా ఉంది. ఏ అనుభూతి నైనా కృష్ణకాస్త్రి తరిమిటి పడితేకాని తొడుగు తొడిగి జీవనానికి వదలడు.

ఈ కావ్యాన్ని ముగిస్తూ నటరాజ సౌందర్యానికి ముగ్ధుడై తల పంకిస్తాడు కవి. ఈ కల్పన మహాదాతగా ఉంది.

“అంతనే వెట్టి నెపోదునయ్య - నిన్ను బోలి పాడబోవుదు; నిన్ను బోలి నాట్యమాడబోవుదు; లజ్జబోవాడీ కాక ఇంతదాహామ్మ దివ్యాయంప ఎట్లు మనుదు? ఏవిధాన సౌందర్య రక్షకజీవి నిలువ నేరకు నిట నొక్కనిముసమేని మామకిన జీవిత కూవ్యమార్గముల త్వదియ పాదమంజీరముల్ మ్రోయకున్న! ఆటతో పాటతో నేర్పినట్లు నేర ఏమనూ నీవత నటియింపనిమ్ము ఎవరెగని యాత్ర నెట్లా సాధించువరకు! ఎట్లా నీదర్శనమ్ము సాధించువరకు!”

ఇప్పుడు—జీవలోక ఆనందమూర్తి అయిన మనస్సు ధుడు—రతిభావాన్ని ఆయనలో నూల్కొల్పటానికి ప్రయత్నిస్తే అమాంతం ఆయన్ని ధిస్యం చేశాడు. అందుకే పార్వతికికూడా శోపం వచ్చి కళారంగా తపస్సు చేసింది. తరువాత ఆమెను స్వయంగా తరించాడు. అంతేకాదు ఆమె సౌందర్యానికి జోహారుచేసి సగం కేరిరాన్ని సమర్పించాడు. “అద్యుప్రభృత్యుత్తవతాంగి తవాస్మిదాసః” అన్నాడు. ఇంకా ఇంకా ఎన్నెన్నో విలాసవికారాలుచేశాడు. తదనుగుణమైన సంతానాన్ని పొందాడు. కవి ఆయనలో ఉండే అపుకును గట్టిగా పట్టుకొన్నాడు. “ప్రభూ! నేనుకూడా నీకు మతే సౌందర్య ఆరాధకుణ్ణి. నన్నుకూడా తదభిమఖుణ్ణిగా - తదంతర్గతనిగా చెయ్యి - నేను దాన్ని విడచి బ్రతికలేను. నీలో వికళ అయ్యేదాకా నాకీతరువును సాధించి పెట్టు - అని కావ్యాన్ని ముగించడం అలిలోకంగా ఉంది. ఇప్పుడతనే తానుగూడ సరీ సమేత కాళ్యోతత్వాన్ని పడయాంటాడు. కాలిదాసు కూడా ఇలాగే మేఘసందేశాన్ని ముగిస్తాడు. ఇంతకంటే కృష్ణకాస్త్రి కావ్యాన్ని గురించి చెప్పడం కావ్యగౌరవాన్ని శంకించడం అవుతుంది కవిత్య మెవరిముల్ల కాదుకదా!

“తయా కవితయా కింవా తయా కవితయాచకిం పద విన్యా సమ్రేణయయాన మ్రోయతేమనః”

బొమ్మలు

శ్రీ ఇచ్చాపురపు జగన్నాథరావు

గదిలో కూర్చుని రేడియో వింటూంటే త్రిపతి వచ్చాడు... “ఏం బాబాయ్ అంత క్రొత్తగా వింటున్నా రివేళి?” అంటూ.

“ఏమంది? పాట బాడవని, కూన్చో” అన్నాను.

వాడింకా చిన్నవాడు—ఈ పాటలు వయసు ముదిరిన మా మనస్సులని పెట్టేబాటలు వాడి కేమిటి తెలుస్తాయి? ఒక్కసారి దండ్రులో కానికీ ప్ర గుణం చెయ్యవచ్చు; కామెన్స్ ని వంట తిరమొచ్చు; ఈ మహాకావ్యనిష్ఠానంతో ఏమైనా చెయ్యవచ్చు... కాని, ఒక్కగంటైనా కాలంలో నెనకీ ప్రయోగించలేము. గౌలికంగా, ఇలాంటిపాటయీ, ఇతర జ్ఞాపకచిహ్నాలూమాత్రం మిగిలి, ఒక్కొక్కసారి మనస్సుని కొన్ని సవత్సరాలు నెనకీ తీసుకునివెళ్తాయి. కొద్దిక్షణాలు ఈ వికాలమైన ప్రపంచాన్నీ, దానిలో తన నిస్సహాయతనీ గుర్తించుకుని మనస్సు ఏడుస్తుంది... గతించినది గతించిపోయిందని తెలుసుకుని దీనంగా విలపిస్తుంది. అందుకే మాధుర్యం ఒలికించే గుళుఫూరితస్వరాలకన్న దుఃఖస్వరాలే ఎక్కువ ఉపకారులు. ఆ క్షణంలో అవి ఏడిపించినా, కొంచెం దూరమయ్యాక, వాటికి దూరంగా అవుతూండడం సంతోషం కలిగిస్తుంది. మధురక్షణాలు దూరం అయినకొద్దీ ఏడిపిస్తాయి. దీపావళిలాగ అవి సంకల్పరానికో దశాబ్దానికో ఓసారయినా రావు... వాడింకా కుర్రవాడు. ఏం తెలుసుకోవన్నీ?

వాడు మాట్లాడడండా కుర్చీలో కూర్చుని పాటలు వింటున్నాడు. నేను నా ఆలోచనలలో సాగుతూంటే సంగీతం అగిపోయింది... రేడియో గొంతుకొక్క, “ఏం ఇట్లా వచ్చావ్?” అని అడిగాను.

“చిన్నవిషయంలో నీసలహా అవసరంవచ్చింది బాబాయ్”

పాపం! ఎంత గౌరవం ఇస్తాను నాకు! ఎవరి దృక్పథాన్నిబట్టి వారు గతి చిరిత్రతో సంబంధం లేకుండా మనుష్యులు ఒకరిని గౌరవిస్తారు. వీడూ నన్నులే.

“చెప్ప” అన్నాను.

“నేను పెళ్లిచేసుకోవాలి బాబాయ్!”

వాడు చెప్పడానికి భయపడలేదు — పిగ్గ పడ్డాడు. పెళ్ళంటే ఉద్యావనవాలల్లో నడవడం అనీ, మేసాలలో తేలిపోవడం అనీ వీళ్ల ఉద్దేశం... ప్రతీయు వకుడూ అట్లానే ఆనుకుంటాడు. కాని ఒక్కసారి తెర తొలగించి వా ప్రవికతకి కళ్లు తెరిచాక అందులో నిజాలు తెలుసుకుని...

“అట్లాగా? మరేం!” అన్నాను.

వాడు నవ్వాడు... “అది కాదు. మీ సలహా కావాలి” అన్నాడు.

“పెళ్ళి నీ ఇష్టమాయ్. అయినా, నువ్వు పెళ్ళి చేసుకుని సుఖపడాలనే నా ఉద్దేశమూను”

“అది సరేలేండి. నాన్నగారేమో రెండు ఫూల్సుమాత్రం ఇచ్చి నన్నేదో ఒకదాన్ని ఎంచుకోమన్నారు”

“ఉత్తమం. వ్యక్తిగతంగావెళ్ళి పిల్లని వరీ టీంచడం అంటే మహా ఫూరం అనాకో. అయిన మాటప్రకారం ఏదో ఒకటి నిర్ణయించు”

బహుశా నన్నడగని సలహా ఇచ్చాను.

“అదంతా సరే బాబాయ్. కాని, ఆ రెండు ఫూల్సుల్లోనూ నేను ఏ ఒకటి ఎంచుకోలేకుండా ఉన్నాను”



నవ్వుకున్నాను. వాడి తరువారేమాటలు నాకు తెలుసుగా! అందులో ఏది బాగుండుని అనుకున్నాడు. సౌందర్యం ఎవరికళ్ళకి వారి కోలాగ ఉంటుంది. ఏడు పాపం నాకున్న నమ్మకాడు!

వాడు కేబుగించి రెండు ఫాబ్లు తీసి అప్పుడే నా టేబిల్ మీద పడేశాడు. ఈ పని నాకేమీ ఇష్టంలేదు. కాని వాడిని బాధించడం నాకు మరి ఇష్టంలేదు.

“రెండూ బాగున్నై” అన్నాను.

“అందుకే కష్టం అంతా” — వాడు తేలి పోయాడు.

నిజంగా ఇద్దరు అమ్మాయిలూ చక్కగానే ఉన్నారు. అయితే ఒక అమ్మాయికళ్ళలో తాను సౌందర్యతతి వనేభావం ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తూ న్నది. భార్య రూపతతి అయిపోయిపోతూ ప్రమాదంలేదు. కాని ఆ సంగతి ఆమెకి తెలిస్తేనే ప్రమాద మంతా.

“నీ ఉద్దేశం వేషం” అన్నాను.

“మీమీద నేను పూచీపెట్టాను” అన్నాడు క్రిపతి.

“చాలా కష్టమైన పూచీ.. నేను సౌందర్యా లపై తీర్పు చెప్పే వయస్సు వాటి పోయాను..” అన్నాను.

“అందుకే బాబాయ్ మిమ్మల్ని డగటం..

సమద్రంలో మునిగిపోతాన్నవాడికి దాని సౌందర్యం ఏం తెలుస్తుంది?”

వాడట్లానే మాట్లాడతాడు. అందుకే నాకంతో అభిమానం వాడంటే... పూచీ పూర్తిగా మీదని పడింది.

నా పరిశీలన తప్పేమోనని మళ్ళీ పరీక్షించి ఆ ఫాబ్లులో ఒకదాన్ని వాడిమందుకు త్రోశాను. వాడు చిరునవ్వు నవ్వాడు.

మరికొద్దిరోజులకి వాడిపెళ్ళి అయిపోయింది. వాడిభార్యని పరిచయం చేశాడు—సార్వతి. ఆమెని చూశాక అనుకున్నాను.....తిప్పక ఏడు కుభిస్తా డని.

ఇదంతా మూడేళ్ళక్రిందట.

* * *

తరువాత ఎన్నో సంఘటనలు జరిగాయ్. నాకు ఉరినించి, వాడిపెళ్ళి అయిన మరో నెలకే, ఒదిరి అయింది. వాడు ఉద్యోగంకోసం ఉత్తరదేశానికి వెళ్ళిపోయాడు. తరచు ఉత్తరాలుమాత్రం వ్రాశే వాడు.

ఎందుకో ఒక్కసారి జీవితంమీద నాకు విరక్తి కలిగింది. బహుశా రోజూ పదిగంటలు పనిచేయించే అఫీస్ పని మెదకుని పాడుచేసి ఉంటుంది. మూడు నెలలు నెలపుపెట్టి చింతపల్లి బహులునేగాను. ఆ విజనీస్ ఊరులో, ఏకాంతంగా ప్రకాంతంగా గడుపుదామని.

అక్కడ చిన్న గది దొరికింది అంగులో ఉండేవాడిని. ఆ ప్రక్కన ఇంకో ఇద్దరు ఉంటూండే వారు. ఒకయ్యవకుడూ, ఒక యువతీ. నేను ఎల్లిన కొద్దిరోజుల తామె నొకసారి చూశాను—ఎంగుకో మనస్సు గుర్తుకోసం బాపపడసాగింది... ఎక్కడో ఆ మెనిమాతా నింతకుముందు..

పగలంతా అడవిలో తిరిగి, సాయంత్రం భోజనం చేసి గడికి వచ్చేవాడిని. కనుమపురేమోనా మనవులు లేనిదొట్లలో గడిపేవాడిని. రాత్రి ఏదో నవల చదివిచదివి పడుకునేవాడిని. మధ్యమధ్య నిద్రిస్తానని నామనస్సు లేచి కూర్చుని అడిగింది... “ఆమె నేక్కడ చూశావ్?” అని. జవాబుకోసం తనతనలాడేవాడిని Sub-Consciousness లోకి బారిన ఆ జవాబు వచ్చేది కాదు.

ఆ సాయంత్రం వర్షం పడసాగింది. కేసవిలో వర్షాలు చింతపల్లికి క్రొత్తి ఏమీ కాదు. మూడువేల అడుగుల ఎత్తునఉన్న అక్కడ కిలోవట్టిలే అది.

తగ్గాక భోజనానికి వెళ్ళామని అనుకున్నాను. ఎనిమిదయేదాకా అలా కరుస్తూనే ఉంది. వాటర్ కోటు తెచ్చుకోలేదు. గొడుగులో వెడితే తడుస్తాను. నిద్ర పలిగించి పనిమనిషి ఎక్కడో వారు కున్నాడు.

అలాచిన్నాండగా అతను తలుపుతట్టతూ పిలిచాడు... “మాష్టేరూ!” అంటూ.

లోనికిరాగానే, “ఈపూట చలాటలోకి వెళ్ళకండి. మా ఇంట్లో భోజనం చేద్దటగాని. రండి” అన్నాడు... సారే మిక్రడెల్లే మాట్లాడాడు.

కేవలం సుర్యాదళింసం వద్దన్నాను. చివరికి నల్లక తప్పలేదు. ఆమె వదిలిపోయింది. వాళ్ళిద్దరూ అన్నా, చెల్లెళ్ళని తెలిసింది. వారి వివరాలన్నీ అడిగాను. నాకు సంబంధంలేని ఊరు వాళ్ళది.

కాని, ఆమె ముఖం చూసినకొద్దీ ఎక్కడో చూచా ననేవిషయం ఇంకా స్ఫుటంగా జ్ఞప్తికి వస్తోంది... కాని ఎక్కడ?

అయితే, ఆమెకుళ్ళు దుఃఖంతో బరువెక్కిపోయిన, ఆమె ముఖాన్ని బొట్టులేదనీ గ్రహించాక నా ఆలోచనలు సాగలేదు.

* * *
రామారావు నేనూ నేను హితులం అవడానికి చాలాకాలం పట్టలేదు. అతను వసుకుకి నాకంటే చాలా చిన్నవాడు; కాని మంచిభావాలున్న మనిషి. అక్కడ ఏదో ఆఫీసులో పనిచేస్తున్నాడు.

అతని సంభాషణవిధి బిక్క సంగతిమాత్రం తెలుసుకున్నాను; ఆమె భర్త ఈమధ్యనే పోయాడని.

అనుదినమూ నేనూ అతనూ షికారు పోయే వాళ్ళం. ఆరోజు ఆమెని రమ్మన్నాడు. మొదట రానన్నది. తరవాత బతులుదేరింది.

ముగ్ధరమూ కొంతదూరం వడిచి ఓచోట కూర్చున్నాను. ఆమె దూరంగా కనిపిస్తూన్న కొండలవైపు తిర్రేకంగా చూస్తూన్నది. రామారావు నెమ్మదిగా సంభాషణలోకి దిగకుండా తలవంచుకుని గీతలు గీస్తున్నాడు. ఆ మహాప్రళాంత ప్రకృతిసౌందర్యంలో, మెడదెన్నో పరుగులు వేస్తున్నది. ఆమె కంఠ దుఃఖం ఎందుకు వచ్చిందీ అని ఆలోచిస్తున్నాను నేను.

ఉన్నతమైనవోటునించి కనపడారినట్లు కనిపిస్తున్నాయి దూరంగా కొండలు. సేవ్యంగా ఎగురుతూ సంతోషంగా ఆరుస్తున్నాయ్ పక్షులు.

“ఏమిటి శ్యామలా ఆలోచిస్తున్నావ్?” అన్నాడు రామారావు. శ్యామల మాటలాడలేదు. ఒకసారి ఆమె కళ్ళేర్రబడాయేమో ననుకున్నాను.

మరి కొద్దినిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాయి. ఎందుకో, కాలంలో ప్రయాణంచేస్తున్నట్లు అనిపిస్తోంది. ఎవరినుట్టుకు వాళ్ళం ఆలోచనలో పడ్డాము.

“చాలా ప్రళాంతంగా ఉండి కదూకే?”

రామారావు మొదలు పెట్టాడు. “బేను. చాలా” అన్నాను.

“ఈ ప్రకృతినంతటిదీనీ మనమాత్రం అనుభవిస్తున్నాం... పెద్ద పెద్ద పట్టణాలలో దుమ్ములో ధూళిలో నరిగి మనుష్యులు...”

“మనంచేసిన పుణ్యం” అన్నాను.

శ్యామల తలదించకుండా దూరాన శిఖరాలనీ, మేఘాలనీ పరికిస్తూన్నది. ఆమెని మాటలాడించాలని ప్రయత్నిస్తూ రామారావు: “ఏమిమ్మా... ఏమిటాలో చిస్తున్నావు అంబే తీగ్గం గా?” అన్నాడు.

“ఏం లేదన్నయ్యా... నానూలే నే నాలో చించుకుంటున్నాను. పార్వతి ఏంచేస్తాంటుండా... అని” అన్నదామె.

“నీకా ఆలోచనలిట్టే ఇంకేటి రావా?”

“ఎలా అన్నయ్యా...” గాఢదీపంగా శ్యామల ఆగి తలవంచుకుంది. నేను మాట్లాడలేదు. ఈ వ్యవహారం రోజురోజుకీ తోతుంటే వెళ్తున్నది.

“ఆమె ఇట్లా ఆవడానికి కారణం... ఒకమనిషి అనిచెప్పే మీరు నమ్ముతోరా?” రామారావు నాతో అన్నాడు.

“కారణమూ... ఎలా?”

“అతనికి తెలిస్తేమోలెండ్రి... ఈమె క్లాస్ మేట్ పార్వతి. జరిగినకథ ఏమిటంటే, మానాన్నగారు దని పోతూ దీని పెళ్లి కళ్ళమాడాలని పట్టుపట్టారు. దీనికి క్లాస్ మేట్ పార్వతి అనే అమ్మాయి ఉండేది. వాళ్ళో సంబంధంకోసం ప్రయత్నిస్తూండగా, మాకాసంగతి తెలియక, మేమూ ఆ సంబంధంకోసం ప్రయత్నించాం.

“పెళ్లికొడుకు వదులుకున్నావాట. మమ్మల్ని ఫోటో పంపమన్నాను మూడోరోజుకి మాసంబంధం కాక, పార్వతిని అతిను ఎన్నుకున్నట్లు తెలిసింది.

“నాన్నగారికి రోజురోజుకీ ముడుగుతూంది. ఆయనకోసం తొందరపడి మరో సంబంధం కుదిర్చాము... పెళ్లి అయిపోయింది.

“మరోసంకల్పరం తిరిగిసరికి అతను దని పోయాడు... ఈమె ఇలా...”

నదిలో వేగంగా ప్రయాణిస్తూ ఏదో కొండకి తగిలి ఢిక్కొనడానికి తొందరపడే పడవలా నామనస్సు గింజకొంటుంది.

“దీనిలో ఇతరుల ప్రమేయం ఏం ఉందండీ?” అన్నాను.

అతను పొడిగా నవ్వాడు: “అక్కడే (Tragedy) అంతా ఉంది... ఆ మొదటి పెట్టికొడు కేంచోడో తెలుసా? ఒక స్నేహితుణ్ణి ఆ రెండు ఫాటోలలోనూ తన కొకటి ఎన్నుకున్నాడు. అతను పార్వతిని ఎన్నేడు... మానవ మాత్రులండా! అతనే స్వయంగా ఎన్నుకుని ఉంటే క్యామలనే ఎంచుకొనేవాడేమో... ఈ ప్రకృతసానం రాకపోవు నేమోనని అనుకుంటుంటాము...”

నాతల తిరుగుతోంది. ఒక్కసారి క్యామల కళ్ళలోకి చూశాను. అవి నీళ్ళతో నిండి, ఏవో శాపాలనిస్తూన్నట్లు కనిపించాయి. ఒక్కసారి ముఖం కప్పకుని ఆమె చెక్కిచెక్కి ఏడ్వసాగింది.

నా జ్ఞానం, నా విశ్రాంతి, నా అహంకారం, నా సౌందర్య పరికీల్లన... అన్నీ ప్రపంచమరుతంలో ఎగిరి రాళ్ళకి ఢిక్కొంటున్నాయ్. య్యోవోళ్ళతో క్యామల నన్ను కలిసున్నది.

ముఖంనిండా చెయలు పోసింది. మూడేళ్ళ క్రిందట నా చేతిలోని ఫాటోలని కాగితాలుగా చూశాను; అంతే. వాటి వెనుక రక్తమాంసంతో కూడిన మనుష్యులున్నారని నే నెన్నడూ అనుకోలేదు. ఈ నిమిషంలో ఈ కోకడవర నా అజ్ఞానాన్ని బయట పెట్టింది.

“ఎందుకండీ అలా ఉన్నారో?.. అని అడిగాడు రామారావు. మెత్తని మనస్సుమకుని ఉంటాడు... “ఎవరికర్థం కనురు బాధ్యులు చెప్పండి! ఏం చెయ్యగలం?” అన్నాడు.

“కాదురండి... ఈ విషయంతానికి నాంది వేసిన మహానుభావుణ్ణి నే”నని ఎట్లా చెప్పడం? మనస్సు దుర్బలంగా ఉండడంమూలాన్నే ఇంక నీచ మైనపనులనికూడా చేయించగలదు మనిషిచేత... ఆ దౌర్బల్యంలో అంత బలం ఉంది.

“అతిని స్నేహితుడూ ఇంత దారుణమైనఫలితాలంటాయని ఏమాత్రం అనుకోగలిగినా, అలాటి సహాయం చేశేవాడు కాదేమో” నన్నాను.

“అది నిజమే రండి... కాని మాశేమనిపిస్తుంది? అతినిమూలంగానే ఇదంతా జరిగిందని కదా?.. కష్టంలో ఉన్నవారృకి దానికి ఒక కారకుణ్ణి ఉహించుకోవడమూ కొంత ఉపకమనమేకదూ!”

జ్ఞానం... అంతమాత్రాన అగితే అదృష్టవంతుడే!

“ఇంతకీ ఆ స్నేహితు వెనకో తెలుసా?” ఉండలేక అడిగాను.

“ఎవరైతేనేం రండి... తెలుసుకోవలసిన అవసరమాత్రం ఏముంది? అతనివిద పగ తీర్చుకుంటే మాకేం బరుగుతుంది?”

కొంచెం చీకటి పడుతూంది. నా మనస్సులో పూర్తిగా చీకటి పడ్డది. ఇంటికిపోదానికి లేచాం.

ఆరాత్రి అన్నం సయించలేదు. ఉదయం బెడ్డింగ్ సర్దాను.

* * *
శ్రీపతిని ఒకసారి మాడాలని చాలాకాలం నించి అనుకుంటున్నాను. ఈ సంఘటన జరిగాక వాడిని చూసే ఉబలాటం ఎక్కువైంది.

వాడెప్పుడు ఖరగ్ పూర్ లో పనిచేస్తున్నాడు-రైల్వేలో. అక్కడికిని బయలుదేరాను.

ముందు ఉత్తరం వ్రాశాను. ఇల్లెక్కడో వ్రాయమని. బవాబుగా కైలీగ్రాం ఇచ్చాడు. ఆ అడ్డననిబట్టి వెల్లాను.

తలుపుతీసి పార్వతి తెల్లబోయి నిలవబడింది. అప్పటి కాంతి, సాగనూ ఆమె కళ్ళలో కనపడక, నేను ఆశ్చర్యంగా చూడసాగాను.

“రండి” అంది పార్వతి. లోపలికి వెల్లాను. ఒకగది వాకోసం ఉంచారు. స్నానంచేసి బట్టలు మార్చుకుని అందులో కూర్చున్నాను. పార్వతి బిస్కట్లూ, టీ పట్టుకొచ్చి, “అయిన సాయంత్రం చాకారారు. విశ్రాంతి తీసుకోండి” అన్నది.

“నేను బిస్కట్లు తినడంలేదు. టీ ఉంచండి” అన్నాను.

“అయిన అట్లా చెప్పారు... కొంచెం తినరూ? ... నామీద మళ్ళీ అయిన కోపిస్తారు. నేను ఇవ్వలేదనుకుంటారు”

ఆమె అదరాన్ని సుకువుగా కాదనలేక పోయాను.

“మరి—నన్ను ‘మీరు’ అవకండి”

నేను చేసిన పొరపాటుని గ్రహించుకున్నాను. నా గళకవ్వపు కేళలు గొరవాన్ని పొందు తున్నాయ్!

ట్రీ త్రాగి పడుకున్నాను. సాయంత్రం లేచే సరికి శ్రీపతి గొంతుక వినిపిస్తోంది.

“నువ్వు వట్టి మృగానివి... ఆయన మనకి శండ్రికంటిలాగు. ఒక్క రాత్రి పనుదంటే అలా అవుతావే?”

పార్వతికి అనుకుంటాను... బాధగా, గాఢది కంగా, ఔను... ఆ నే గొంతుక వినిపించింది.

నా కవితో బల్లెతో పాడుస్తూన్నట్లయింది. శ్రీపతి... ఆ యువకుడు... ఇంక పసుల్వంతో ప్రవ ర్తిస్తున్నాడా?

ఇంతలో శ్రీపతి నాగడిలో కేవచ్చి, తెల్ల బోయి, “లేచారా బాబాయ్! ఎన్నార్యకి!” అన్నాడు.

ఆ ఆనందంలో గత తేజాల చరిత్రని మరిచి పోయాను. ఇద్దరమూ పీకారుకని బయలుదేరాము.

అనేక విషయాలని గురించి మాటలాడు కున్నాము. చివరికి వాడి సంగతి వచ్చింది.

“బాగా నే వెళ్ళింది లెండి... దానికి బొత్తిగా నాగరికత లేదు. అన్నీ కల్పించుకుని బాధ పెడుతుంది. మూడేళ్ళనించీ ఇంకే బాబాయ్... మనశ్శాంతి లేవడా చేస్తోంది. ప్రతి చిన్న విషయానికీ కలుగ జేసుకుంటే ఎట్లా విడవడం చెప్పండి?”

మనస్సుకృతే కొన్ని సమైక్యబోట్లులింది. ఈపొట్టింక చాలా బాధాకరాలు కాలేవు. అందు చేతనే వాడు చెప్పినదంతా నేను నిర్వికారంగా వింటూ ఉండి పోవాలి.

“నువ్వు కొంచెం సబ్బితోవాలి...” అన్నాను.

వాడు పొడిగా నవ్వాడు. “మీ కన్నీ తెల్లు బాబాయ్ నన్ను గురించి— నేనంత సుకువుగా నిశ్చ యానికి వస్తూ బాబాయ్?” అన్నాడు.

“నాకు తెలుసుగా...” అన్నాను.

“అన్నీ చేసి చూశాను, కాని లాభం లేక పోయింది బాబాయ్... చివరికి — తప్పని సరిగా సరిపెట్టుకున్నాను”

“నా మూలంగా నీ మనశ్శాంతి పొడైంది. ఆకోజు...” కష్టంగా అంటూన్న నామాటలకి అడ్డం వచ్చి... “మీమీద నే నేమీ నిండ వెయ్యడంలేదు బాబాయ్. ఇప్పటిలో మీరు మంచిపిల్లనే నాకోసం ఉద్దేశించారని నాకు తెలుసును. మానవుడు కొంత దాకా ప్రయత్నించి విధికి వదలడం తప్పదు, ఎవర్నన్నా తన దురదృష్టానికి నిందించడం మూర్ఖత్వం...”

ఇంకేమీ మాటలడ లేదు నేను.

రాత్రి Night Duty ఉందని శ్రీపతి వెల్లి పోయాడు. భోజనం చేసి ఉత్తరాలు రాస్తూ కూర్చు న్నాను.

“ఇక్కడ రేడియో ఉందండీ. మీరు పెట్టు కోండి” అంది పార్వతి. “అట్లానే” అన్నాను.

కాని పాటలు వినేంత లేరిక గాలేదు మనగ్గు. లైటార్ని పడుకున్నాను— అల్లోచించనాగాను.

కొద్దిసేపట్లో ఎవరో— పార్వతి ఏడుస్తూందని గ్రహించాను. నా క్కానట్లుగా ఊరుకోలేక పోయాను.

లైటానేసి, ఆమెని పిల్చాను. కొద్దిసేపట్లో వచ్చింది. ముఖాన దుఃఖపు చిన్నెలు కనపడనే లేదు!

“ఎందుకమ్మా ఏడుస్తున్నావ్?”

“నేనా?... లేది!”

“నేను విన్నాను— నిజం దాచకమ్మా. నాచే తిలో ఉండేపని చేస్తాను...”

ఆమె ఆగి ఆగి ఒక్కసారి... “ఒకసారే నా బ్రతుకంతా పాడుచేశారు.. ఇంకా ఏం చేస్తాయ్!” అన్నది.

“నే నీట్లా ఔతుందని కలగన్నానమ్మా?... వాడు నిన్ను బాధ పెడుతున్నాడా?” సాధ్యమైనంత వరకూ తిన్న చెబ్బు చాచుకుంటూ అన్నాను.

“బాధ... రాత్రంతా ఎవరింట్లోనో పడక... నీళ్ళు తీరే చెబ్బులు...”

ఆమె చక్కచక్క విడవసాగింది— తక్షణం వెళ్ళిపోయింది.

రాత్రంతా జాగరం చేశాను.

* * *

ఉదయం వెళ్లింగి పర్తి చెళ్ళటానికి బయలు
దేరేను. పార్వతి ఓమ్మందాకా వచ్చి నా ప్రయాణ
సన్నాహంచాసి తెల్లబోయింది.

“వెళ్తున్నానమ్మా...నీ జీవితంతో ఆట ఆడినం
దుక్కొనుచు” అన్నాను.

“మీరు అడుగుపెడితే వట్టు...రాత్రి తొంద
రలో అన్నచూటలకి తూచాపగ చెప్పకుంటాను...
కోపగించకండి” అన్నది పార్వతి తలవంచుకుని.

“మనసారా, పశ్చాత్తాపమే కాని, నీమీద
కోపం ఏమీ లేదమ్మా...” అన్నాను.

“అయినా, నెళ్ళగద్దండి...ఆయన చంపే
స్తాడు...”

కాళ్ళకి బంధం పడ్డది...వా పోచ్చేవాకా
అగక తప్పింది కాదు.

కాఫీ తాగుతూంటే, పార్వతీ మళ్లా రాత్రి
ప్రసక్తి తెచ్చింది...వారించాను.

ఆ సాయంత్రం ఎన్నో అబద్ధాలాడి, ఇంటికి
బయలుదేరాను. రైలెక్కుతూ శ్రీపతితో అతి
పరుగొంది అనగలిగాను...“విధికి ఎలానూ

వదిలిపెట్టిన నీ జీవితా న్నామే సుఖానికి కొంత విని
యోగపడదని” అని.

రైలులో కొంచెంసేపటికి నిద్ర పట్టింది.

నా గదిలో కూర్చున్నాను...రేడియో వింటు
న్నాను.

శ్రీపతివచ్చి కుర్చీలో కూర్చుంటూ నాచేతికి
రెండు ఫోటోలని ఇచ్చి, “ఈ ఫోటోలు చూడండి
బాబాయ్. ఒక అమ్మాయిని పెర్లి చెసుకోవాలి.
నా కళ్ళకంటే మీ కళ్ళని నే నెక్కువగా నమ్ము
తాను. ఏ అమ్మాయి బాగుందంటారో...” అని
అడిగాడు.

రెండింటినీ పోలింనాను. ఒక ఫోటో ఎండు
చేతనో వాడికి వ్యవధానికి నిశ్చయించాను.. కాని,
ఏనో బలియమేన శక్తి నా చేతిని రెండో ఫోటో
మీదికి పంపుతూంది. ఏనో మహాశక్తి ఆ భావాన్ని
కూడా దూరంచేసి, నా చేతిని పార్వతి ఫోటో దిగ్గరికి
పంపింది...నవ్వుతూ దాన్నే వాడికిచ్చాను.

వెద్దగాలి వేసింది. రెండో ఫోటో కిటికీ
లోంచి ఎగిరింది. నేనూ శ్రీపతీ, నవ్వుకున్నాము.

నాకు తెలివితచ్చేసరికి పాలాలూ చెట్లూ కిటికీ
లోంచి వేగంగా ప్రళయం చెయ్యడం చూశాను.
అటువైపు తిరిగి మళ్లా కళ్లు మూసుకున్నాను.



“లక్స్ టాయలెట్ సబ్బు

చర్మ సౌందర్యమునకు శ్రేష్ఠమైనది”

“ఎస్. వరలక్ష్మి చెప్పుచున్నది



మనోహరమైన సువాసనతోగూడిన ఈ తెల్లటి
శుద్ధ సబ్బుతో మీ చర్మమును మనోహర
ముగా నుంచుకొనండి:

సినిమాతారలకు
సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

విషాదాంత వివాహా ముహూర్తము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమూర్తి

(ప్ర) పంచములో ఎన్నియో రకముల విషాదగానలను వినియున్నాము. వైవాహిక జీవితమున మహాక్షేత్రము ననుభవించుచు నవియుచున్న శ్రీరత్నములు పలువురున్నారు. నానా విషములుగా, వియోగ దుఃఖములపాలై, కుటుంబముల చున్న యువతీమణులు ఎందరో కలరు. కాని, శ్రీమతి—యొక్క వైవాహిక దుఃఖచరిత్ర అధూత పూర్వము; మహాభగవంతులు; మృదయ విచారకము. తోటిత్యాస్త్ర పరిశోధనపరాయణులగు చగవగులకు ఉపయోగపడగల విషయములు కొన్ని ఈ విషాదాంత వివాహ సందర్భములో కానించ్చుటచే, ఈ కథ వ్రాయ బూనితిని.

ఈ క్రిందనున్న డే ఆమె నిరయనరా చక్రము. నవాంశకుండలి సయితము ప్రక్కనే చూపబడినది:-

| చ | క |
|----|-------------|
| గు | రాశి కుండలి |
| రా | — |
| ర | బు |

నున్నాడు. అతఃపూర్వదృష్టి ఈ కనిపై నున్నది. కనుక, కని అనుభవించలేము. ధనభావములోనున్న కుజానికి సప్తమభావముపైన దృష్టిలేదు. బృహస్పతి పైన కుజాని దృష్టియున్నది కాని, వారిద్దగు పరస్పర మిత్రులేకదా? నవాంశలో, కుటుంబాధిపతి రవి బలపడినాడు. అంశలగ్నమునకు చక్కని గురు దృష్టియే కలను. సాపగ్రహదృష్టిలేదు. మొత్తము వివాద, సప్తమభావము మిత్రశిఖలముకలది యనవచ్చు నేమో? ఇక, చంద్రులగ్నమునుండి సప్తమ స్థానములో శుభ్రగ్రహము బుధుడున్నాడు. ఈ బుధుని పైన కుజదృష్టి దోషమనవచ్చును. కాని, ప్రబలమైన గురుదృష్టికి వేలహెచ్చుకదా? ఈ యోగములు సప్తమభావ శిఖలమును సంపూర్ణముగా చేరచినవంటి మాత్రము కష్టము.

| కు | బు | క | రా |
|----|------------|---|----|
| | | | |
| | అంశ కుండలి | | |
| మ | — | | ల |
| కే | | చ | |

(ప్రశంసలో నుండునది వైవాహిక జీవితమున టచే, సప్తమభావమును మాత్రము ముఖ్యముగా పరిశీలింతము. ఆ భావములో రాహువున్నాడు. కర్కాటకములో నీవకుండు కుటుంబభావములో నుండుట. ఇది దోషము లనవచ్చును. వివా, కర్కాటక లగ్నమునకు కుజదోషములేదను అప్రవాది మొకటి యున్నది. సప్తమాధిపతి కని, పంచదండిన రాశిలో నుండి, లగ్నభావములో నే నిలిచినాడు. కుభ్రకతానుగు బృహస్పతి సౌభాగ్య స్థానములో

జన్మనక్షత్రము భరణి. జనన కాలమునకు ఉడుదశా పద్ధతిలో సక్రమహాదశా శేషము 5 సం॥, 11 మాసములు, 21 దినములు.

ఇంచుమించుగా, ఇరువదిరెండు సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చునప్పటికి చంద్రమహాదశ ముగిసినది. చంద్రుడు లగ్నాధిపతి; సప్తమాధిపతి (కని) :

లాభస్థానములలో నున్నాడు. ఇతనికి లాభస్థానములలో బృహస్పతియుండుట. ఈ చంద్రునిపైన పాపగ్రహ దృష్టి కానరాదు. అంతా బాగున్నది; అద్భుత మొక్కటే కొదవ. జాతికురారికి వివాహమే కా లేదు. అదిపోగా, ఈ దశలోనే జాతికురారి తల్లి తండ్రులను వివాహ విచ్చిత్తి అయినది. సవంతుల ఇంటి ఏకపుత్రకయగు జాతికురారి తల్లిని అభ్యాసము తిండి పరిత్యజించి, 'చట్టసమ్మతముగా, విదాకులు పండుకొన్నాడు. జాతికురారిని, తిమ్మలను, తల్లిని సహా, పోషించుభాగ్యత మాతామహులపై పడినది. కాని, దైవము ఓర్వలేదు. ఆ మాతాం హుకు, మాతా మహిసహా, ఈ చంద్రదశలోనే పరలోక ప్రయాణముచేసి నారు. తరువాతి కొన్నాళ్ళకే, గిట్టనివారి కుటుంబలవనేమి, దామరుల కొద్దు వ్యవహారుల వలననేమి, జాతికురారి తల్లి తన తల్లితండ్రుల ఆస్తిని సగ్గిస్తయును పోగొట్టుకొన్నది. సంసారము అనాగ న్నితీకించు పడుబాట్ల పాలయ్యెను. ఈ సాభాగ్య మంతా చంద్రమహాదశలోనే! లగ్న దశమాధిపతు లకు గల పరివర్తన రాజయోగపు ఫలమేనూ!

చక్రని తేలికేటలు కలది జాతికురారు. మంచివాగ్ధోరణి ఆమెది. కొంతకాలము కలాకాలలో విద్యసాగించి నెగినది. కాని, ముగ్గురు తిమ్మలతోడి సంసారమును, అనాగయల తల్లిని సయితము, పోషించవలసిన భారము దుర్భల పరిపాకవశమున తన పైన బడుటచే, ఆ వివేకవతి విధిచేక ఏదో ఉద్యోగములో ప్రవేశించి ద్రవ్యాధివశమకు పూనుకొనవలసి వచ్చెను. తన వివాహము, స్వార్థము, మానుకొని సర్వోత్తమ మతయోగించి, దైవముతో, పట్టుదలతో, ఆమె సంసారమును కుజముహూర్తలో నిర్వహించినది. భర్త ఇంటిలో కాపురము చేయుచున్నయెడల, తిమ్మలను, తల్లిని, పోషించుట సామాన్యముగా స్వాగ్యముకాదు కనుక, యవ్వనపు ఆళిలను అణచి పెట్టి జాతికురారు వివాహపుప్రసాదమే తలపెట్టెను. గొప్ప స్వాగ్య తాగ మామెది.

గౌరవముహూర్త ఆరంభమైనది. సప్తమభాగములోనున్న రాహువు ఊరకుండుకలదా? ఇంతలో, ఎవ్వడో, వయస్సు ముప్పది సంవత్సరములు దాటి నది. దైవాహిక తీవ్రతయు సంపాదించుకొనలేనను ఆశ మనుస్సులో చేలరేగకుండు ఆ తిరుణి ఎంతకాలము కడవగలదు? కాని, సంసారభారమును నిర్వహించు నాడులేదు. పొంగి ప్రవహించుచున్న తారుణ్యము వలన తీయని ఆళి లాకవైపు, సప్తగర్వ నిర్వహణ మందలి శ్రద్ధ వేరొక్కవైపు, ఆమె మనుస్సులో ఘర్షణమునకు వచ్చినది. ఇంతలో, రాహుమహాదశలో సప్తమాధిపతి శని అంతరమురాగా, ఆస్పర్శలో కడకు ఆళిరేగిరినెను. ముప్పదియందు సంవత్సర

ముల వయస్సులో, ఎవడో, దర్పనీయ విగ్రహము కలిగి, నలువది సంవత్సరములు వయస్సుగల అనురూపుడైన పురుషుడు, తగిన అంత్యములోనున్న వాడు, వివాహము కావలెనని కోరువాడు, దైవతాత్పర్య జాతికురారి కంటబడి ఆమె హృదయము నాకర్షించెను. ఇన్నియెందుగా, ఇనుపకచ్చుడారు కట్టుకొనియున్న ఆ యువతి దైవ్యము పలుచబారినది. ఈ సదవకాశము వ్యవధిపరముల ఆమె దృష్టిలో యుక్తముగా నుండలేదు. తిగువాత అచిరకాలమందే నిశ్చయము. తిబ్బలను వివాహమునకు వారిరువురూ సమ్మతించినారు. కంకణబలము కలిగినవచ్చినదిని అందరు సంతోషించిరి. ఆ పురుషుని జాతికమును పరీక్షించ వలెను శ్రద్ధ ఆమెకు కలుగలేదు. పరీక్ష చేయించినచో, కారాంతములు ఒకటిపోయి ఒకటి నెట్టలేని, మనుస్సునకు లేనిబాని సంకేతములు రాగలవు. వివాహమునకు అసాగ్యునిపించునందే వయస్సువచ్చినది. అందులో, ఆమె పరిస్థితులు పైతము ఆకర్షకములుగా లేవు. తగినవగుట లభించునో మహాప్రయాస. ఆ వయస్సులో అందకాదు దొరకుట మరింత అప్రయోజనము. ఇట్టి సందర్భములలో గుంభముగా, దైవానుభూత్యమువలన, వచ్చినవానిని గూర్చి జాతికాది పరీక్ష చేయుట అసంగతము కదా? వరుడు సయితము జాతికపు పట్టింపులేనివాడే. సాగ్యమైనంత త్వరలో వివాహము జరుపుటే మేలని వారిరువురూ నిర్ణయించినారు. అందు బాటులోనన్న ఏ నక్షత్ర సూచకుడో, ఏ పురోహితుడో, మహారాష్ట్ర మొకటి వారికి నిర్దిష్టరచి ఇచ్చినాడు. వివాహముహూర్తము మహాదాసంధిముత్య జరిగినది. సుగ్రుహలపైతినని జాతికురారు నెమ్మదిపడినది. త్వరలోనే నీషేకమునకు తగిన శుభదిన మొకటి చూచుకొని తన సంసారమును తాను చేరుకొనవచ్చునని ఆశి.

విక్రీతి సంవత్సర మాఘశుక్ల దశమినాడు జరిగింది వివాహము. నాడు శుక్రవారము; నక్షత్రము మృగశిర. దిన సుదిగవ్యముగా నున్నది. గోచారములో జాతికురారికి ఆరేండ్ల శని, పదునాల్గేండ్ల శని గురువుగల కాలమది. గురు శని బలము బాగున్నది. మహారాష్ట్రము శ్రేణుతరలో. ఇంకేమి కారణములు.

ఆనాడు సాయంకాలము 6-80 పి. ఎం. (I.S.T.) గంటలవేళ మహారాష్ట్రము. ఉత్తముని గోధూరి లగ్నమును నిర్ణయించినారు కాబోలు? నిర్ణయించిన కాలమునందే నిర్వహ్యముగా శుభమహారాష్ట్రము సాధించినారు పురోహితులు. నిరాడంబరముగా, ప్రంబాంతముగా, మూడు ముగ్గు పడినవి. విధూవగుల అంతస్తుకు, వయస్సునకు, ఆర్థమునకు తగినరీతి వివాహము జయప్రదముగా జరిగింది. జాతికురారి ఆ త

నాము పండివది. విండ్లకొలదిగా, ఆకలు పెరవేరని నిండు జవ్వనముగా నుండు కలు మ్రొంగుచుండిన యువతి కదా ఆమె ?

ఆ ముహూర్తమునకు స్పష్టగ్రహమండలి ఈ క్రిందనున్నది. ఉపయుక్తములైన కొన్ని సహాయ విగువులు, ఇంద్రాది నూతన గ్రహములు ఇందు చూపబడినవి.

| | | | |
|---|---------------------|---------------------------|-----------------------------------|
| రా 20-20 కు 19-85 కు 19-85 కు 14-45 VII 11-51 | | X 10-50 | చ 25-86 భ.మ. స 29-88 |
| క 37-1 బు 10-10 | (సాయనము) | | వి.స. 5-0 క 5-42 (క) |
| | వివాహ ముహూర్తము. | | I 12-16 ము 20-12 భ స- 28-58 |
| పు.స. 10-61 | వి.మో స 20-57 | క 1-17 R ఇ 19- 21 R | కే 20-20 |

[నూచన :—

క = వరుణుడు ; ఇ = ఇంద్రుడు ; యము = పూర్వము. భ స = భర్తృ సహాయము. పు. స. = పుణ్య సహాయము. వి. మో. స. = వివాహ మోక్ష సహాయము. భ. మ. స. = భర్తృపుత్ర సహాయము.]

ఈ ముహూర్తపు చక్రమును తీగచాత్రము గమనించినచో, పాతకమహేశ్వరుల గండియ లవియ గలవు. చిత్రింపుడు,

కేంద్రములలో శుభగ్రహములు లేవు. గ్రహములే ఉండరాని సప్తభూతములలో బుధుడున్నాడు. బుధుడు శుభగ్రహమైనా, ఇది పెండ్లికి మహాదోషము. ఈ క్రింది వాక్యము చూడుడు :—

“క్రూరోవా, యదివా సౌమ్యో
లగ్నా చ్యంద్రాద్యు, కేచిదః,
విశోవాయది బాహుత్రే,
భుక్యోః ప్రాణ హోభవేత్”

(సప్తర్షి మతము).

అందులో బుధుడు కుటుంబాధిపతి. వివాహకాలములో ఇతడే ప్రయించుచుండెనని అర్థము !

వివాహమునకు రమారమి ముక్కాలుగంట ముందు ఈ బుధునినుండి స్థాంతుకేంద్రచేతను సంపాదించుకొన్న చంద్రుడు ఆబుధు లేజన్యును కోణ దృష్టితో లగ్నాధిపతియగు రవికి, కేంద్రదృష్టితో భర్తృసాధిపతియగు శనికి, సంయోగముతో వరుణునికి, అందతీయుటకై పగవిడుచున్నాడు. ఈ తేజోదానము రవికి 8-80 పి. ఎం.(I st) లో జరుగును. అప్పటికి వివాహపు తింతు ముగిసిగొలుండ గలగు. తెల్లవారి 4.12 ఎ. ఎం.(I st) లో శని ఈ తేజస్సును సంపాదించగలడు. అప్పటికి వివాహ సంరంభము కాంతించియుండును. తరువాత ఆ మధ్యాహ్నము 1.40 పి. ఎం (I st) గంటలకు ఈ తేజస్సు వరంగ్రహమును చేరుకొగలను. మరి, అప్పడేమో? వివాహసహాయ విగువు వరుణసంయోగమునే ఆత్రిముతో అభిలషించుచుండుట పాతక మహేశ్వరులు గమనించుచుండురు. దైనిక చలనవశమున ఈ విగువు అప్పటికి వరంగ్రహ సంయోగము నందే ఉండగలగు. అగుటచే, మహాదోషమూర్తితనైన బుధుని తేజశ్శక్తి చంద్రుని దౌత్యముద్వారా లగ్నాధిపతిని (పెండ్లికూతుగును), సప్తభూతాధిపతిని (పెండ్లికూతుగుని) కలుసుకొని, తిరువారే అచిరకాలమునకే, వివాహసహాయము పైనున్న వియోగకారి వరుణునితో చేరుకొగలదనుట ! ఇది ప్రమాదకారి !

అదను స్థానము నొక్కసారి కటాక్షింపుడు ! అచట గోప్యకొలాచాలము జరుగుచున్నది. గురు, శుక్ర, శుబ, రాహువులెట సమావేశమైనాదు ! అదను స్థానమును సాహస్యముగా, సౌభాగ్యస్థాన ముచట మనగారి సంప్రదాయము. అం గారక నాదమును మంజువారముగా త్వరహరించినట్లు కావోలు? వరాహమి హిరాచాగ్ధుడు చాత్రము దీనికి ‘భర్తృ మరణ’ స్థానమనియే నాచుకరణముచేసినాడు. అట్టి అవాచ్యపుతేగు గుచింపక మననాగు దీనికి ఈ ‘మకుగు’ పేరు పెట్టిరి. అది యట్లుండె.

అచట శుక్రకుజాలకు యుద్ధము జరుగుచున్నది. ఆనాడు 9.80 పి. ఎం.(I st) కి ఖగ్గలూకము శుక్రకుజసంయోగము. గ్రహ యుద్ధము జరుగు దినమును శుభకార్యముల కుపయోగింపరాదని పెద్దలు శాశించినారు శుక్రకుజాలు మార్య కుటుంబములలో కాముకీ కాముకులు కదా ? వారి యుద్ధము వివాహ విషయమున లోపముగా పరిగణించకేల ? అందులేమో, మంచికే. కాని, ఈ యుద్ధము జరుగుచుండుట పుష్కరముగైన కౌడు, భయంకర కాలసర్పము యొక్క ముఖమునుండి ‘భుక్కు’ మని బయలుదేరుచున్న భూర విహగ్ని జ్వాలలలో ! రాహువు ముఖమునకు అత్యంతసహిషణ్యునందే (84 కలలగా), ఇంద్రయముల సరినడును, వీరి సంయోగము ! దీనిఫల

ముహూర్తకాలములో మృత్యుస్థానాధిపత్యముచేసి, అచటనే అతనికి స్థానము కల్పించినారు ముహూర్తములు. అతని అధికారమునకు తగిన ఫలమే కదా ఈ మహానుభావునినుండి రాతగివది?

(v) జాతకచక్రములో 'భ' రుద్ర భాగ్య' సహమను బిందువు విధునరాగిలో బుధుని యాజమాన్యములోనున్నది కాని, ఆ బుధుని ద్వేషించుచున్న వజ్రునితో పరిపూర్ణ తిరోగమైతి ఈ బిందువునకు కలదు. పెడకాలమునకు దీనిచరిత్ర స్థానము కర్కాటకరాగిలో 14½ భాగ; అనగా, ముహూర్తకాలపు బృహస్పతికి ఇది స్నేహదృష్టికి వచ్చినదనుట భీర్రుభాగ్యము మృత్యుస్థానాధిపతి కల్మాషమునకు లోచనదని ముహూర్తము సూచించుచున్నది.

మేరువు ప్రాసవంటి ఈ యోగములు చాలును. చిల్లరనోషముల ప్రశంస ఏల?

బానిసం. దైవగతి దుర్నివార్యము. దుష్టగ్రహనైషమ్యముగల దుర్మహూర్తమున వివాహముచేసుకొన్న ఆ సీమంతినికి తీరరాని పరితాపము మాత్రమే ఫలమైనది. వివాహమైన మరుదినమే, ఆ ఉల్లాసములో, ఆ ఉత్సాహములో, ఏమి పొరబాటు జరిగినో, ఎవరు బాధ్యులలో, చెప్పజాలము. ఆకస్మికముగా, ఆమె భర్త మోటారుకారు ప్రమాదముపాలై, క్షణములో ఇహలోక యాత్ర చాలించుకొన్నాడో, అప్పటి ఆ యువతి అవ్వ వర్ణింపవలసికొనింది. పెండ్లి పీటలమీద పెట్టించుకొన్న పనులు పారాజి గుర్రలు మాయకమున్న, వివాహకాలమున అత్యుత్కంఠతో వజ్రునితో మెడలో పెట్టించుకొన్న పుష్పదామము వాడకయమున్న, భర్తకు బౌద్ధవిమోక్ష క్రియలు చేయవలసివచ్చిన ఆ పెండ్లికారుడు హృదయము ఎన్ని పరియలై ఏమయ్యెనో, ఊహింపజాలము. ఇంతకన్న మహాభూతము, హృదయ విదారకము, అగు దుర్విధివిలసనమును వినగలమా? ఇరువది నాలుగు " గంటల కాలమైనా నిలువలేదే, స్వర్గ ప్రాప్తమైన ఈ సౌమంధ్యముకొరకేనా తనయవ్వనము నామె మీదు గట్టియండినది? అభ్యాసమైన ఆ భర్తను ఆమె స్పృశించియైన ఎరుగనో, ఎరుగనో? పాపము!

'ఆమె నిధి అట్టిది. ' అని-తేలబలుకుట బహుగుంభము. వివాహమునకు ముహూర్తముపెట్టి ఇచ్చి యీ పుణ్యముకట్టుకొన్న వారి విధి ఎట్టిదో? గెదము

త్రావనిచ్చినవారి నీతి ఎట్టిదో, ఈ ముహూర్తము నిచ్చినవారి నీతిసయితమట్టిదే యనుటకు సంజేహములేదు. అది యట్లుండె.

జాతకములో ఇట్టి భూత పరిణామమును సూచించగల దత్త ఎట్టిదో, విమర్శించుట కాస్త్రదృష్టిలో ప్రయోజనకారి. రాహుదశలో శిశ్యులెరిమన్నచో, ఈ ఫలమునకు చాలునా? ఇట్టి దత్త ఎందరికో రాగలదు. స్వప్న లగ్న సాహాయ్యముతో సాయనకుండలంలోని దేవమాన దత్త ఎంతమాత్రము సూచించగలదో చూతము.

జాతకరాలి యోగ్యత గోచ్యమిది. లగ్నాధిపతి చంద్రుడు ఉచ్చగతుడై ఏకాదశ భావములో నున్నాడు. పైగా, వర్జితమాంశ. ఆ చంద్రుని పైన బుధ, వరుణ, గురు, శని, కుజుల దృష్టికలదు. జాతకరాలి హృదయము పుష్పముకంటే మృదువైనది వజ్రముకంటే కఠినమైనది. మంత్రస్థానముందలి బుధునిపై సర్వస్థానముందలి బృహస్పతియొక్క శుభ దృష్టి ముండుటచే, చక్రని వివేకము, ధార్మికచిత్తవృత్తి, మంచి ఆలోచనా శక్తికలవు. సుచంద్రుల స్నేహదృష్టికి ఫలముగా, ధారాళబుద్ధి, దయాశీలత వచ్చినవి. బుధచంద్రులకు కల వరుణ తేదకారణముగా, ప్రతిభాయుతిసుబుద్ధి, వాదమునకు లాంగని వాక్పాటవము, స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నము, స్వాభిమానదృష్టి, వ్యధికరణ స్వభావము, సిద్ధమైనవి. కాని ఈ బుధచంద్రులపై శనికల మిత్రదృష్టి పుణ్యమున బాగురూకత, కార్యదక్షులు, దూరదృష్టి, సహనశక్తి చేహారి యున్నవి. ఆర్థవపట్టుత్వము, అధికస్వాతంత్ర్యబుద్ధి. బాధ్యతాయుత ప్రవర్తనము, ఇవి గురుశనుల మిత్రదృష్టి ఫలము.

ఇందరియు కదురమ్యముగా నున్నది. కాని, సప్తమభావ ఫలము మాత్రము స్పృహణీయముగా లేదు. వరుణ, రాహువులు ఆందుండుట లోపమే. ప్రమాదపడి శని లగ్నముందుండు తప్పగా భావించరాదు. ప్రవాహిక జీవితమందు శ్రద్ధ, అనుకూలమున భర్తలభించుట, ఇవి రావలసిన ఫలములు. కాని, విశేషమేమనగా, ఈశని లగ్నమున కంఠదూరములో నున్నాడో, రాహు వరుణులు సప్తమభావమునకంటే దూరములో నున్నారో, ఇది యొక విధముగా కర్తరి నోషమునంటిది. ఆశ, విరళము, ఈ రెండంటి

నకును జీవితము అల్లాడుచుండుననుట దీని యర్థము. కుజశుక్రబల చక్ర ని త్రికోణద్వస్తి యున్నది. దాంపత్య జీవితమునకు తగిన మనఃపరిపాకము, దేహ పాటనము, భావశబలత, కాంక్ష ప్రాబల్యము, ఇవి దీని వర్తనాదము. కాని, ఆ శుక్రకు అరింట నుండి సౌఖ్యము, భోగము, 'పూజ్య' మనుచున్నాడు. ధర్మస్థానమందలి బృహస్పతిగారినుండి ఈ శుక్రానికి కేంద్రవేగ. ఏవో ధర్మమునకు కట్టుబడి, సుఖదుఃఖరాలై, మనోవైకల్యము పాలగుట ఈ గురువు ననుగ్రహము. బుధుడు విషయ సుభస్థానములోనుండి వరుణుని కేంద్రవేగకు గురి అయియున్నాడు. సుఖానుభవము శూన్యము; కారణము బుధుడు, తృప్తియాధిపతి. శని గురువులకు కోణములో కుజ వరుణుల కేంద్రములో, లగ్నాధిపతికి (చంద్రునికి) సమసప్తకములోనున్న ఈ సోదర స్థానాధిపతి, అప్రమోజిత్యమో, తృణికరణ తీర్థవృత్తిమో, అసంప్రేక్ష్యకారిత్యమో, ప్రధానగుణముగాకల సోదరుల రక్షణమే తనకు విధ్యుక్త ప్రధానధర్మముగా విర్వరుమకొని, దీక్షితో కష్టపడి ఆర్పించిన దివ్యమంతయు వారికొరకై వ్యయపరచుచు, స్వార్థమునుమరచి పోయి జాతకురాలు సుఖదుఃఖరాలైనదనిచే నోళ్ళ చాటుచున్నది. మాతృస్థానాధిపతి సక్రమికి, పితృ సహాయము నంటుకొనియున్న పితృసహమాధిపతి గురువునకును, కేంద్రవేగ పరస్పరముగానున్నది. వారిరువురికి గిట్టదు. సక్రమకు లగ్నమునకు సార్థ కేంద్రస్థానములో వ్యభాసమును చేరుకొని, ధర్మాధిపతి గురువునుండి కేంద్రవేగపాలై, వివాహసహాయమునకు కేంద్రవేగ ఇచ్చుచున్నాడు. సుఖదుఃఖరాలైన తల్లి న్యాయస్థానములో ఆస్తిని కోలుబోయి, అగతికురాలై, జాతకురాలి వివాహమునకు ప్రతిబంధక సామగ్రి అయినదనుట.

మొత్తముమీద, జాతకురాలిది గొప్ప స్వార్థత్యాగము. మన గురువు అనుగ్రహమిది. ఇట్టి పరిస్థితులలో, సాధ్యమైనంత త్వరలో ఎవరితో ఒకరిని పెండ్లిచేసుకొని పుట్టిన ఇల్లవదిలి 'హాయి'గా సొంత కాపురము చూచు కొందమనుకొనువారి తరుణులలో అశేకులు మనకు ప్రపంచములో సాధారణముగా, కానవచ్చువాడు. కాని, స్వబుద్ధి పూర్వకముగా తాను విర్వరచుకొన్న జీవిత లక్ష్యము యుక్తమా,

ఈ నిశ్చయములో వివేకమున్నచా, అను చర్యతో మనకు పనిలేదు. ఎవరెవరికి తోచినరీతి, చదువరులు తామే సిద్ధాంతి కరించవచ్చును.

జాతకచక్రములో గ్రహములున్న విశిష్టభాగల తాత్పర్యమెంతి నూటిగా అతుకుచున్నచో, గమనింపుడు. 'ఆదిత్య' ములకు ప్రాధాన్యమిచ్చు భాగలో వ్యధికరణకాలి వరుణుకున్నాడు. శనియున్న భాగ 'ధర్మపరిపాలన శ్రద్ధ'ను మూచించునట్టిది. 'ఆదిత్య' చన' అను అర్థమిచ్చు భాగలో వివాహసహాయము స్థానము శేర్వరచుకొనియుండుట, వివాహకారకుడగు సుక్రమన్న భాగ 'అనిశ్చయజ్ఞానము' ను తెలుపునట్టిది. రవి (సంకల్పము) పురాతన దుష్కర్మానుభవము'ను తెలుపు గంఢసంధి ప్రదేశములో నున్నాడు. ఏమి పీని సామరస్యము? అసామాన్యములైన ఆదర్శములవలన గృహిణీధర్మమునకు భిన్నమైన మాన్యములో ధర్మశ్రద్ధ యేర్పడి, వైవాహికజీవిత విషయకమైన అనివేదన, అనిశ్చయ జ్ఞానము, ఫలముగా సంకల్పము ప్రాప్తిన కర్మానుభవమునకు చారితీసినదని అర్థమిచ్చున కదా ?

సప్తమాధిపతి శని ధర్మ శ్రద్ధకలవాడగుటచే, వైవాహిక జీవితములో సయితము జాతకురాలు ఎంతో దీక్షితో గృహిణీధర్మమును పాలించియుండుననుటకు సందేహములేదు. కాని, వరుణవేధితులయిన బుధ (బుద్ధి) చంద్రులు (గునుస్సు) శనియొక్క సప్తమాధిపత్యమును త్రోసి రాజుచేసి ప్రవృత్తి వేగుమార్గమునకు ప్రేరేపించివారు. పుణ్యసహాయము శనితో సమసప్తక వేగవలన చెబ్బితినినది. వైవాహిక జీవితములో జాతకురాలి పూర్వపుణ్యము పంపలేదు. ధర్మమరణ సహాయమునకు వరుణుకు సార్థకేంద్రవేధాస్థానమందే నికరముగా నిలిచియుండుట గమనింపదగిన యోగము.

జన్మకాలపు వాగ్దానములది. 1971 వ సంవత్సరపు ఫిబ్రవరి మాసమునకు చలితస్థానము రెల్లుండానో, ఈ క్రింది కుండలి చూపగలదు.

[చూచు !—

| | | |
|--------|------|------------------|
| పు. | అనగా | పుణ్య సహాయము. |
| ధి. | " | ధర్మ సహాయము. |
| ధి. మ. | " | ధర్మ మృతినసహాయము |

| | | | |
|---|----------------|------------|--|
| గు 21-21 | | | X 1-0 |
| పు.స 24 15 వ 18-28 రా 10-8 | చలిత జాతకమండలి | | క.బం. 12-15 యను 2.7 8 18-51 భ.భా. స 14-80 వి మో.స. 28 51 |
| సు 28-37 భ.స. 27-15 బు 8.26 ర 2-42 | (సాయనము) | | ఇ 2-2 శ 10-8 చ 21-25 కు 29-25 |
| | భ.మ.స. 02-0 | వి.స. 16-0 | I 0-80 (ప్రేమ స 18.40 |

- క. బం. ,, కర్మబంధ సహమును.
భ. భా. ,, భర్తృభాగ్య సహమును.
వి. మో. ,, వివాహమోక్ష సహమును.
ప్రే. ,, ప్రేమ సహమును.
వి. ,, నివాహ సహమును.]

చలిత రవి బృహస్పతి యాజమాన్యములోనున్న నున్నవదిలి రమారమి మూడు సంవత్సరముల క్రింద మకరత్రవేశముచేసినాడు. జాతకురాలి సంకల్పము నకు నూతన దృక్పథము వచ్చినది. చలిత బుధుడు జన్మకుజుని సార్వకేంద్ర దృష్టికి వచ్చుట సయితము ఆ లక్షణములోనే. సోదరుల ప్రవర్తనము మనస్సు నకు రుచించియుండును. చలిత చంద్రుడు లగ్నము నకువచ్చి అదృశ్యాగ్రగోళమును ప్రవేశించుట ఆ ప్రాంతముందే సంభవించుటచే, మనఃపరివర్తనము కలిగినది. వివాహసహమును చలించి చలిత కేనికేం ద్రమునకు రాగా, పెద్దవైపు దృష్టిమరలి ధర్మదీక్షిలో లక్ష్మ్యభేదమువచ్చెను. తిరువార కొన్ని నెలలలో చలిత శుక్రుడు జన్మరవికి గుప్తమిత్రదృష్టికి రాగలు గుటవలన తగిన పురుషునివెదకు కోవలయునను దృష్టి నిద్దమైనది.

1991 లో భర్తృ సహమును చలనవర్తమున జన్మరవితో అర్థకోణమైత్రీకి వచ్చుటయు, చలిత

శుక్రుడు పీటపట్టుకొని నికరముగా సప్తమభాత మధ్యమునే ఆశ్రయించుటయు, ఏకకాలముందే సంభవించుట! అప్పడే చలితపుణ్య సహమును భర్తృసహము స్థానమునకు అర్థకోణ స్థితికివచ్చినది. సామగ్రి అంతయు విద్ధిమై, అవకాశములు ఎదిగిరానిగను, కాని, హతివిధి దుర్విపాకపు ఘోషా యున్నట్లు, చలిత వివాహసహమును స్పష్టముగా సప్తమభిపతి యగు జన్మకేనితోటి కేంద్రవేగ పాలుకావలసివచ్చినది! అదేసమయమునకే చలిత సప్తమభావము జన్మకేనితో సార్వకేంద్ర విషమదృష్టికి వచ్చుట! భర్తృ మరణ సహమును జన్మశుక్రుని అర్థకేంద్ర వేదాస్థానమునందేవచ్చి చేరుకోవలయునా? వివాహమోక్ష సహమును చలనవర్తమున జన్మలగ్నముపైకివచ్చి వివాహపు ఫలమును జాతికురాలిచేతికి అందిచ్చినది! చలితకర్మబంధ సహమును జన్మయముని చేరుకొనుట సయితము అప్పడే. గోచారమున యముకు కుటుంబ స్థానమందలి జన్మకుజునిపైకి వచ్చుటయు, వరుణుడు జన్మకుజునికి అర్థకేంద్రమునకే వచ్చి యముని ప్రేరేపించుటయు, ఆ కాలములో సంభవించినవి!

ఇంకెన్ని కావలయును? ఆశ్రయతో, ఆశతో, కేంద్రమునకేగుటయు, ఆ ముడిపడిపోవుటయు, ఇరువది నాల్గు గంటల అంతరములోనే ఆకస్మికముగా జరిగినవి. చలితభర్తృభాగ్య సహమును చలితకేనిని చేరుకొని, చలితకుజునికి అర్థకేంద్రములో నిలుచుటచే, భర్తృభాగ్య మిపుడు 'మోటారు' కారు పాలుయినది. ఈ కుజునిలో యము, వరుణుల కైవాటమున్నది కదా? చలిత కర్మబంధ సహమును చలితయమునిపైకి వచ్చుటయు, చలిత రవి యమునికి సాక్షాత్తుగా సమస్తకేంద్రవేగకే వచ్చియుండుటయు, పాతక మహాశయము గమనించినయే ఉండురని నమ్మకం.

ఇవి అన్నియు దశలో దుర్లభపరిపాకమును తెలుపవచ్చుగాని, ఇరువది నాల్గు గంటలలో ఇంత ఘోరసంఘటనము జరుగ నేల? అనవచ్చును. అది ముహూర్తఫలము.

శుభకార్యములకు లగ్నములో ప్రథమ శుభగ్రహము ఉండనలెనియు, పాపగ్రహము ఉండరాదనియు, కాస్త్రము చాలుచుండుట అందరు సమ్మతము.

తించిన సామాన్య విషయము. దుష్టగ్రహ స్థితివలన
సుభము, పాపగ్రహ సాంగత్యమువలన హాని, చేహార
గలదని శాస్త్రనిర్ణయము కదా? కాని, లగ్నమున గా,
30 భాగలుగల రాశి అని అర్థముకాదు. ఇప్పటి
వార నేమిట, ఇట్టి ఆ పార్థమేచేసి, లగ్నకాలము
9-0 ఎ. ఎం. నుండి 11-0 ఎ. ఎం. లోగా అనుభవ
నిర్ణయించుచుంటుంటున్నాము. లగ్న
మునగా, ఉద్భిష్ట సమయమునకు ప్రార్థన దిశాహంశ
ములో ఉదయించుచున్న భాగకాలత్యక్తమైన బుధుని
ప్రశంసించు. ముఖ్యమైన కార్యకలాపము జరుగు తున్న
ముఖ్య అట్టి లగ్నభాగమునకు ధర్మహమును
నిలుపజేసినట్లే శాస్త్రమిచ్చినది. అట్టి సందర్భ
ములలోనే, ఉద్భిష్ట కార్యములలో ధర్మహమును
సంపూర్ణముగా, ప్రబలముగా, తగ్గిరితముగా,
రాగలను పాపగ్రహ స్థితివలన దుష్టఫలము కలుగ
మిట్టే వచ్చును.

“యోగా యథోక్త ఫలః,
కార్య భాగైక సంస్థితానాంః;
అప్రాప్తానాం.
ఇచ్ఛా గుత్రం సంభవతి.”

అను ‘రబ్బరి’ సూత్రము మైలంకమును స్పష్టపరచు
చున్నది కదా?

సప్తమ భావము చూచినచో ముఖ్యమైన
ముఖ్యార్థమిది. జన్మకాలిన వర్ణగ్రహము స్పష్ట
ముగా అడటనే యున్నది. శాస్త్రానికి ముఖ్య
సప్తమధ్యది చెరిచి వానికి తోచినవాడు. అది
ప్రబల దోషపు ఫలము అతిత్యగితిగా రావలసినదే
కదా?

“సంపూర్ణ దృష్ట్యాద దిశే ఫలంస్యాత్,
యోగ ప్రధైకాంశ సమాగమోక్తః,
హింశ్యోన్మేద కథప్రదశ్చ.”

1) మైత్రీ భావాంశగతైః ఫలైః”

అను యాదీపుని సూత్రమును పరిశీలింపుము. యోగ
మునగా, ఒక భాగ అయినా వ్యత్యాసము ఉండు
కూడదనియు, సంపూర్ణయోగమున్నచో, ఒక దిన
మందే ఫలము రావలసినదియు, గంట వాయించి
చెప్పినా డితికను. అనేకు లీ రహస్యమునే ఉన్నా
టించుచున్నారు. సంపూర్ణమై, ప్రబలమైన దుష్టో
గము కావుననే ఒక దినముననే ఫలముచూసినది.

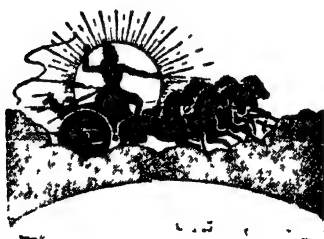
చరిత వర్ణమును సంభరాశి 18 వ భాగలో
నున్నాడు వివాహకాలమునందలి సప్తమ భావము
(సంభరాశి 12 వ భాగ) చైత్ర జాతక పద్ధతిలో
చూచినందులకు చరిత వర్ణస్థానము చేతుకోగలను.
కావుననే, వాడు ఫలించుట. జన్మ వర్ణస్థానములో
అరంభించిన వివాహము చరిత వర్ణ స్థానములో
యోగమును తెచ్చి ఇచ్చినది. ఫలంకము.

ఈ కథానాయకురాలివలన నీ మాతస్థనూర్చి
సానుభూతిని తెలుపుచు, ఈ వివాహము గాని
తము.

స్పష్ట భావములను సాధించుట మాత్రమే కాక,
వర్ణవాది నాతన గ్రహములను, హను సంకుప్తము,
నాతక ముహూర్తాలలో ఉపయోగించుకుంటు
ఎంత ప్రమాదమో, సాంక మహాశయము గమనింతురని
సమీక్ష.

“యాత్రా వివాహ త్స్నేహ జాతకాదా,
శేషైస్సంస్కృతై రేవ ఫలస్ఫుటత్యం.”

(భాగ్యగురు)



గ్రంథవిమర్శనము

విశాల విశ్వము

[నూరు గీతికలు]

కవికొండల వెంకటరావు. ఇన్నీసు పేట, రాజమండ్రి. నెల 1-4-0.

ఇందులో ఉన్నవి నూరుగీతికలరి పుస్తక సీర్దిక పల్ల తెలుస్తుందిగాని, ఇవి కేవలం గీతికలే కావు. వీటిలో కొన్ని కథాకావ్యాలుకూడా ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు 'రక్త కుల్యగాళ' ఇలాటి కథా కావ్యమే. వీటిలో విశాలమైనవైవిధ్యం ఉండడం వల్ల 'విశాల విశ్వము' అన్న పేరు అన్నివిధాలా సార్థకంగా ఉంది. ఇందులో వ్యవస్థమైన ప్రకృతి వర్ణనలు, చిన్నచిన్న భావగీతికలు మొదలుకొని శ్రీ వెంకటరావుగారు పూర్వం రచించిన, 'శివ రాత్రిప్రభ' దాకా, వివిధమైన రచన లెన్నో కని పిస్తాయి.

సామాన్యంగా కవికొండలవారి గీతికాసంపుటా లలో ఒక ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. వీటిలో చాలా ఉత్తమ గీతికలు మొదలుకొని అతిసామాన్యమైన గీతి కలదాకా అన్ని తరహాల రచనలు కలగావులగంగా కలిసి పోయింటాయి.

ఈ సంపుటానికి కూడా అట్లాంటిప్రత్యేకతే వచ్చింది. అయితే ప్రస్తుత సంపుటిలో ఉత్తమ రచ నల సంఖ్య చాలా హెచ్చు.

'శివరాత్రిప్రభ' అందరు ఎరిగినదే. దానితో కులతూగజాలే చిన్న గీతిక లెన్నో దీనిలో కని పిస్తాయి. వీటిలోని సారశ్రమ, సంక్షేపము ఒక్కొక్కప్పుడు పాఠకులను మైమరిపించివేస్తాయి. 'పరమ సంతోషంబు' అన్న ఈ క్రింది చిన్ని గీతిక దీనికి తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును.

"పాడలేకుండుటే.

పరమసంతోషంబు!

నా నీడలో నేను

మానుగా కూర్చుండి;

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు

నా యూహలో నేను

చాయగా నిలుచుంటి

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు

నా ప్రేమలో నేను

సౌఖ్యక మిగిలి

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు!"

గోదావరివిూడ - రచించిన 'ఎరుగవు నన్ను!' అనే ఈ గీతిక వీరి ఛందోవైవిధ్యానికి, నిశితమైన భావ గాంభీర్యానికి తార్కాణం.

"పోయావనుకున్నాను

నీవు ఏలోకంలోను లేకుండా

సరికేనే పోయావనుకున్నాను;

పాయ అంతా నిండిపోయి,

పర్యతల్లా ఇనక మెట్లడి

వాటుమూసేస్తే ఇదంతా

వట్టిపోటనిపించింది!

నీవు పోయావనుకున్నాను!

లోకంలో నీ ఊహాపేరా లేకుండా .

పోయావనుకున్నాను!

పాములాగ మెలికలు వడ్డనీరంతా

వస్తుందా! మర్కట- నిరాక చేసుకున్నాను.

సాముచేసిన కత్తిలాగ మెరిసిపోయిన

వరదంతా-

చూస్తానా? తిరిగి? చూడ్జనుకున్నాను.

ఇనక కుళ్రంగా ఎగిరిపోతే

ఎక్కడైనా దొరకవా?

అని అక్కడే కూర్చుని మేల్కొన్నట్టి నా మక్కువెప్పటిదో—ఏమైందో అదంతా? ఎందుకుగొల్పావు గారూ! అంతలేమి?

నీవు తిరిగి వచ్చేమూత్రమా మాత్రం బోధించిపోయావు కావేమి? ఇప్పుడు నా యెముకలమీదనించి ప్రవహిస్తున్నావు!

ఇప్పుడు నా కపాలరంధ్రాల్లోనించి మట్టి కక్కిస్తున్నావు!—

నీవు తిరిగి వచ్చేమూత్రమా మాత్రం బోధించి ఉంటేనా?

ఏ తెన్నూ ఎరగని కొత్తనీటిమీద నా కంఠకుగట్టిన నిండు ఆత్మన ఉట్టుట్టుగించి ఉండేవాణ్ణి! ఊ! ఉత్సాహపడి ఉండేవాణ్ణి! ఎరుగవు! నన్ను!”

ఈ సంపుటిలో ఇంకా ‘దిక్కులేని ఓమనిషి శవం’ ‘ననకారు’ ‘నాక్కని ఉంటాయి!’ ‘వోక చుక్క’, మొదలైన ఉత్తమరచన లింకా ఎన్నో ఉన్నాయి.

పరిణత కవితాభిమానులందరికీ కవికొంపలవారి ‘వికాల విశ్వము’ అవశ్యక పఠనీయము.

గాథా న ప్రళయసారము

హుచిభొట్ల ప్రభాకరశాస్త్రి. హుచిభొట్ల వీర రాఘవస్వామి. సాహితీసమితి తేనాలి. వెల: రూపాయన్నర.

గాథాన ప్రళయి కింతకుపూర్వము శ్రీ రాకృష్ణుల అనంత కృష్ణశర్యుగారు మొదలైనవారు రచించిన ఆంధ్రకృతులున్నాయి.

ఏదైనా కొంత విశేషం చూపించగలిగినప్పుడే మళ్ళీ తెలిగించడం బాగుంటుంది.

ఈ శ్రాత్ర ఆంధ్రకృతిలో అలాంటి విశేషమేమీ కనబడదు. ఆంధ్రకరణంలో గీతాల నడక చాలావొట్ల కుంటుకూ అర్థసమన్వయమితికూడా అడ్డు తగులుతూంది.

ఈ క్రింది పద్యం మోస్తరుగానైనా సాఫీగా నడిచిపోయే ఆంధ్రకరణా లిందులో చాలా స్వల్పం గా ఉన్నాయి.

‘అనుభవంపుము స్వాధీనమైనదాని పల్లెటూరిలా నెటనుండి వచ్చులవణి? మున్న సయ్యది స్నేహము మున్నయైన, దానితో బ్రయోజనమేమి? తరుణునిక!’

దేశీయ మూలికా వైద్యము

బొమ్మా కేశవులు. ప్రతులకు పక్షవార వైద్యులు. నెల్లూరు వెల 10 రూపాయలు.

మనదేశంలో మూలికావైద్యం చిరకాలాను గతంగా వస్తున్న చికిత్సాపద్ధతి. పాశ్చాత్య వైద్య వ్యామోహం ప్రబలివకాలంనించీ ఈ పద్ధతిమీద ప్రజాదరం సన్నగిల్లింది. శాస్త్రం రిన్నగా తెలియని సంచికట్టు వైద్యుల అజ్ఞానంకూడా నీనికి కారణమే.

శ్రీ బొమ్మా కేశవులుగా రీగ్రంథంలో దేశంలో సర్వత్ర సులభంగా అందరికీ లభ్యమయ్యే కలబంద, గుంటగలగర, జిల్లేడు మొదలైన ముచ్చై అయిదు మూలికలనుగురించిన లక్షణాలు, అవి వాడవలసిన తీరులు, ప్రక్రియలు మొదలైనవన్నీ విస్తరించి వ్రాశారు.

శ్రీ ధరణికోట వెంకటసుబ్బయ్యగారు పీఠికలో నూచించినట్లు ఈ దేశీయములైన మూలికలనుగురించి ఎంతైనా పరిశోధన జరగవలసి ఉన్నది. అటువంటి పరిశోధనకుకూడా ఇది ఎంతైనా సహాయకారి కాగలదు.

గ్రంథరచయిత వంశపారంపర్యంగా తెలుసు కున్న ప్రత్యేక విషయాలు, స్వానుభవము శ్రోదీకరించి ఈ గ్రంథం రచించారు.

ఇది ఆయుర్వేద పరిశోధకులకు వైద్యులకు మాత్రమేగాక సామాన్యులకుగూడా ఉపయోగించే ఉత్తమ వైద్య గ్రంథం. గ్రంథకర్తగా రాయామూలి కలకు ఆశేకభాషలలో పర్యాయపదాలు ఇచ్చి ఉండడంవల్లను కొంతవరకు ఆయామూలికలు గుర్తించ దానికివీలుపడుతుందిగాని మూలికల రూపచిత్రాలు

గూడా చేర్చిఉంటే ఈ పుస్తకం ఇంకా ఉత్తమంగా కారిగా ఉండేది.

పుస్తకమైతే, చివరిచేర్చిన విషయానుక్రమణిక మొదలైనవి పొగులకు చాలా సహాయకారులుగా ఉన్నాయి.

అందుమించు అయిదువందల పేజీలు, చక్కని ముద్రణ, గ్రంథప్రాశస్త్యము మొదలైనవి మాస్త్రీ దీని ఖరీదు అంత ఎక్కువని చెప్పడానికి వీలులేదు.

వేదభాగోళము

[కొంత భాగము]

శ్రీ : భ్రవేటి తిప్పాతోడులు. యాడికి గ్రామం. అనంతపురంజిల్లా. చల : 12 రూపాయలు.

దీని కేరమో వేదభాగోళం. కాని దీనిలో వేదాల్లోఉన్న సూక్ష్మగోళములు, వాటినిగురించిన నర్ప అంతగా కనబడవు.

గ్రంథకర్త పురాణాల్లోఉన్న సూక్ష్మగోళ విషయాలన్నీ క్రోడీకరించి వాటినిగురించి చాలా విపులంగా వ్రాశారు.

అయితే దీనితోబాటు వేటి కాలపు సూక్ష్మగోళ పద్ధతినిబట్టి ఆయా ప్రకారాల వ్రాంతుకూడా జరిగితే చాలా బాగుండేది.

ఇక ఈ పుస్తకంలో కేవలం పురాణోక్తములైన సూక్ష్మగోళవిషయాలేకాక నరకాలు, పితృదేవతలనుగురించిన సంగతులు, ప్రార్థనకు సంబంధించిన ఆధ్యాత్మిక భావాలు, సృష్టిక్రమము మొదలైనవన్నీ

O you who play upon my heartstrings those wan
melodies of mad love in sad tune,
will you caress me with your lips of poison
to an eternal sleep, to an endless swoon ?
And will you think of me without mere thinking ?
and will you speak to me without mere speaking ?
and will you sing to me without mere singing ?
and will you sleep with me without mere sleeping ?

అని ఇది ఇంచుమించుగా ఇదేభోరణిలో ముగిసిపోతుంది.

ఉన్నాయి. ఇవన్నీ చేర్చడంతల్ల ఇది ఇంచుమించు రీతివందల పేజీలు గల పెద్దగ్రంథంగా పెరిగిపోయింది. ఇలాగ కావడా ఒక నిర్దిష్ట రచనా పద్ధతి పెట్టుకుని వ్రాసి ఉంటే ఈ పుస్తకం ఇంకా ఉత్తమంగా కారిగా ఉండేది. కేవలం దామాషాగా వ్రాసుకుపోవడంతల్ల ఇది పురాణాల్లోఉన్న కొన్ని భూగోళాది విషయాలు తెలుసుకోవలసినవారికి మాత్రమే ఉపయోగకారిగా పరిణమించింది.

Sonnets to Eve

ఆర్. ఎమ్. చల్లా. నలందా పబ్లికేషన్స్. భర్త ప్లూర్, ధర్మూర్, సర్. పి. ఎమ్. రోడ్. బొంబాయి. 1. చల : ఒకరూపాయి.

ఇది 12 సోనెట్లు (Sonnets) గల చిన్న ఆంగ్లపద్య కావ్య సంపుటి. రచయిత తమ విశేష సంచారంలో తారసీలైన ఆయా నాయకులపై ప్రకటించిన ప్రేమ, వ్యాపానము మొదలైన భావాలే ఈ గ్రంథకావ్యాల విషయాలు. ఇంతేగాక వీరు నానా, అన్నా పెరణినాల వివాదకూడా మరి రెండు సోనెట్లు విసిరారు.

ఈ రచనల భోరణి అంతా ఆంగ్లసాహిత్యంలో 19 శతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో బయలుదేరిన రెండోరకపు ప్రేమకవితావిధానికి మాడోరకపు అనుకరణలాఉంది.

ఈక్రింది సోనెట్ భాగాన్ని బట్టి వీరిరచనా భోరణి బాగా పట్టుకోవచ్చును—

గ్రంథస్వీకృతి

రామనామప్రభావము

గాంధీజీ, అనువాదకులు, చారాల వరసింహ మూర్తి, ప్రకాశకులు, శ్రీ సీతారామ సంకీర్తన సంఘము, శ్రీరామనామశ్రేణము, గుంటూరు, వెల : ఒకరూపాయి.

రామనామాన్ని గురించి గాంధీజీ ఆంగ్లంలో వ్రాసిన వ్యాసాలకిది అనువాదం.

భక్తి, రామనామార్చన, తత్వశాస్త్రాలు మొదలైన విషయాలలో గాంధీజీ అభిప్రాయాలు తెలుసుకోవలసిన వారి కుపయోగించేపుస్తకం. ఆనువాదం సరళంగా ఉంది.

అనసూయూ దేవి — కళ

[రెండు నాటకాలు]

ఉమరాశీమకవి, ప్రభులకు, ఉమరాశీమ కవి గ్రంథమండలి, పిఠాపురము తూర్పుగోదావరిజిల్లా, వెల : రెండురూపాయలు.

ఈ రెండు సాంప్రదాయక పద్ధతిలో రచించిన నాటకాలు. భావ గ్రాంథికము. రచయిత ఈ నాటకాల్లో అక్కడక్కడ పద్యాలు, పాటలు కూడా చేర్చారు. ఒకటి రెండుసార్లు నాటకాల ప్రదర్శనంకూడా జరిగిందని పీఠికాకర్తలు తెలియజేస్తున్నారు.

శ్రీ ఆచార్య శ్రీ

డాక్టర్ పురాణపంజ రామమూర్తి, అధ్యాత్మ ప్రచారకసంఘము, ఆలమూరు, తూర్పుగోదావరి, వెల : నాలుగణాలు.

ఇది ఆచార్య శంకరుల శివీక చరిత్రాధికాలు సంగ్రహంగా వ్రాసిన పుస్తకం

ఆరనిజ్యోతి

జొన్నలుగడ్డ రామచంద్రరావు, ప్రకాశకులు జాతీయ సాహిత్య ప్రచురణాలయం, గుడివాడ, వెల : 8 అణాలు ఇది నాలుగు కథలున్న చిన్న సంపుటం.

శ్రీ మ దాంధ్ర మహాభారతము

ఉద్యోగ పర్వము

వెల ఒకరూపాయ

కాపీలకు :

ఆంధ్రగ్రంథమాల

నెం. 7, తంబుచెట్టిపేడి, మద్రాసు 1.

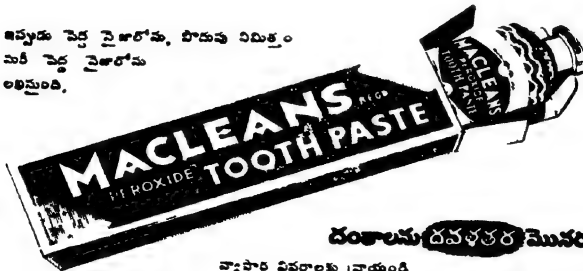
నేడు మీరు మెక్లీన్స్ తో పళ్లు- తోముకున్నారా?

“ఎంతో బిళ్ల వయబలోనో
నాకు మెక్లీన్స్ బూత్ పేషుతో
పరిచయమైనవిగతవంశయం
కెనుదంతవైదు్యు వద్దకు
పెళ్ళినప్పుడు, సాదాగా
అత్యుత్తమ క్రితలో
ఉన్నందుకు సంతోషం
అభిసంపన్నాడు.”



దీని అనే కళక సరియైనబూత్ పేషుకు ఎందుకన్నట్లు మీరేగమనింక
వచ్చు అమె కళకక మెక్లీన్స్ పోతున్నంత దంకం అందహాసంలో
కగర్లం ఎదర్చుచుంది మెక్లీన్స్ మెరాకనైడ్ బూత్ పేషు
దంకంపై సరింత తెల్లబందరిమో ఇగుక్లను దృకంగాను,
అనొగ్గివంకంగాను క్లొనను ఎరిమెజ రిరింగును ఉంచుతుంది
మెక్లీన్స్ తో దంకం తాననే నేటినుండి అనాడులేకుండ్-మెక్లీన్స్
మెరాకనైడ్ బూత్ పేషును నేరూ ప్రతిదా రోజుకు రెండు
సార్లు ఉపయోగించండి

ఇప్పుడు పెద్ద నైకరోను, పొడుపు నిమిత్తం
మరి పెద్ద నైకరోను
అభిసంది,



దంకాలను దనకర మొనర్చుమంది

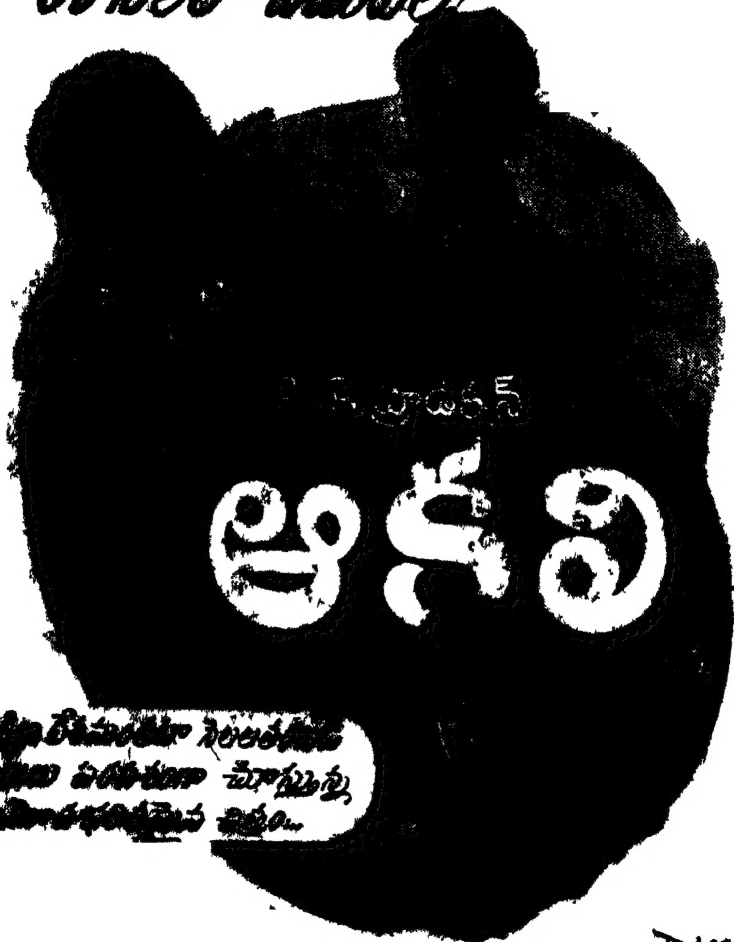
వ్యాపార వివరాలకు ప్రాయండి

జె. ఎల్ మెరిపెన్ సన్ అండ్ కోస్ (ఇండియా) లిమిటెడ్

ఏ. ఓ. బాక్సు 6527 బొంబాయి 26, ఏ. ఓ. బాక్సు 1378 మద్రాసు, ఏ. ఓ. బాక్సు 367, కలకత్తా

MTY-12 TEL.

అంతు దేశమంతటా
ఈ నెలలో విడుదల



అన్నం ప్రాధాన్యం నెలకొనగానే
ప్రజలు పరిశ్రమలలో చేరుకుంటే
ప్రజాశక్తి పెరుగుతుంది

Released through
THE VAUGHNI PICTURES LTD.
MADRAS... PUNJAB... GUJARAT

